

Doktori (PhD) értekezés

Jóárt Krisztián

2023

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
Hadtudományi Doktori Iskola

Jó járt Krisztián:

**Az orosz katonai gondolkodás 21. századi hadviselés-felfogásának
értelmezése**

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető:

Dr. Szenes Zoltán egyetemi tanár

.....

Budapest, 2023

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	4
1.1. PROBLÉMAFELVETÉS: AZ OROSZ HADVISELÉS FÉLREÉRTÉSE	4
1.2. KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK.....	5
1.2.1. MIÉRT ÉRTELMEZTÉK FÉLRE AZ OROSZ HADVISELÉST?	5
1.2.2. MIBEN ÉRTELMEZTÉK FÉLRE AZ OROSZ HADVISELÉST?	7
1.3. MÓDSZERTAN	8
1.4. INTÉZMÉNYEK	10
1.5. SZEMÉLYEK.....	17
1.6. A MEGISMERÉS KORLÁTAI.....	20
1.7. A RELEVÁNS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE	21
1.7.1. A KONTEXTUS	25
1.7.2. AZ ÚJSZERŰ OROSZ HADVISELÉS KONCEPTUALIZÁLÁSÁRA TETT KÍSÉRLETEK	28
1.7.3. AZ OROSZ HADVISELÉS OROSZ HADELMÉLETI FORRÁSAINAK FELTÁRÁSÁRA TETT KÍSÉRLETEK.....	34
3. AZ OROSZ KATONAI GONDOLKODÁST MEGHATÁROZÓ TUDOMÁNYOS ÉS MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉS	38
3.1. HOLIZMUS	39
3.2. DIALEKTIKUS MATERIALIZMUS.....	40
3.3. A TUDOMÁNYOS ELŐRELÁTÁS	43
3.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	50
4. MIKÉNT ÉRTELMEZZÜK AZ OROSZ HADTUDOMÁNYBAN LEÍRTAKAT?.....	52
4.1. I. ÉRV: A NYUGATI HADVISELÉS MINT RETORIKAI ESZKÖZ	52
4.2. II. ÉRV: A NYUGATI HADVISELÉS MINT VALÓS PERCEPCIÓ	62
4.3. AZ OROSZ MEGKÖZELÍTÉS ELTÉR A PERCIPIÁLT NYUGATI HADVISELÉSTŐL	77
4.3.1. A JÖVŐ HADVISELÉSÉNEK TRENDJEI	79
4.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	94
5. AZ OROSZ HADVISELÉS ELMÉLETE	96
5.1. A HÁBORÚ FOGALMÁNAK KISZÉLESÍTÉSE?	97
5.2. A NEMKATONAI ÉS INDIREKT MÓDSZEREK BEEMELÉSE AZ OROSZ HADVISELÉSBE	101
5.3. AZ OROSZ VÁLASZ	103
5.3.1. DEFENZÍV VÁLASZOK	103
5.3.2. OFFENZÍV VÁLASZOK	111
5.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	136
6. ESETTANULMÁNYOK	138

6.1. UKRAJNA – 2014	138
6.1.1. A nyugati értékelések kritikája	138
6.1.2. Az ukrajnai konfliktus Moszkva szemszögéből	156
6.1.3. A hadviselés orosz elmélete a gyakorlatban	160
6.2. SZÍRIA	169
6.2.1. A szíriai polgárháború Moszkva szemszögéből	170
6.2.2. A hadviselés orosz elmélete a gyakorlatban	175
6.3. UKRAJNA – 2022	184
6.3.1. A 2022-es orosz–ukrán háború Moszkva szemszögéből	187
6.3.2. A hadviselés orosz elmélete a gyakorlatban	190
6.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK	207
7. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK	209
7.1. A HIPOTÉZISEK IGAZOLÁSA	214
7.2. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK	216
7.3. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA ÉS AJÁNLÁSOK	217
HIVATKOZOTT IRODALOM	220
A SZERZŐNEK A TÉMÁBAN EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI	242

1. BEVEZETÉS

Oroszország 2022. február 24-én megtámadta Ukrajnát. A tíznaposra tervezett „*különleges katonai művelet*” Európa második világháború utáni történelmének legpusztítóbb háborúját hozta el, teljes városokat a föld színéről eltörlő tüzérségi tüzzel, az első világháborút idéző lövészárokharcokkal és gyalogsági rohamokkal. Nem meglepő, hogy az azt megelőző nyolc évben felépült innovatív és főként nemkatonai eszközökkel operáló orosz *hibrid hadviselés* mítosza egycsapásra szertefoszlott, átadva a helyét egy másik mítosznak, amely az inkompetens, a saját hibáiból tanulni és adaptációra képtelen orosz haderőről szólt.

Néhány kollégám és témavezetőm jószándéktól vezérelve azt tanácsolta, hogy módosítsam kutatási témám, hiszen az Ukrajnában látottak semmiben sem hasonlítottak azokra az elképzelésekre, amiket az orosz hadtudósok az azt megelőző években papírra vetettek, és amelyeket a nyugati szakértők egy része egyszerűen csak az orosz hibrid hadviselés elméleteként azonosított. Az orosz hibrid hadviselés tehát, akár létezett, akár nem, 2022 márciusára biztosan halott volt – vélték. A témaváltás gondolata bennem is felmerült, de egészen más ok miatt. Miközben szándékom szerint azt kívántam bebizonyítani, hogy az orosz hadviselés elmélete különbözik mindattól, amit az orosz hadtudományi munkák nyugati hadviselésként írnak le, aközben minél többet tudtunk meg az Ukrajna elleni *különleges katonai művelet* első napjairól, az annál inkább emlékeztetett arra, amit az orosz szakértők korábban „*új típusú*” vagy „*új generációs háborúként*” a Nyugatnak tulajdonítottak. Elképzelhető tehát, hogy valójában mindvégig azoknak volt igazuk, akik a nyugati stratégiáról alkotott orosz elképzeléseket az orosz hadviselés elméleteként interpretálták?

A fentiekből következően a kutatási célom annak vizsgálata, hogy a 2014 után a nyugati stratégiai gondolkodásban az orosz hadviseléssel kapcsolatban dominánssá vált nézeteket igazolja-e az orosz hadviselés elmélete és gyakorlata.

1.1. PROBLÉMAFELVETÉS: AZ OROSZ HADVISELÉS FÉLREÉRTÉSE

A 2014-es ukrajnai háborút követő közel egy évtizedben a hidegháború óta nem látott figyelem irányult az orosz katonai gondolkodásra. A fokozott érdeklődés azonban nem feltétlenül eredményezte az orosz hadtudomány jobb megértését, és számos tekintetben annak túlmisztifikálásához, az orosz haderő képességeinek felül értékeléséhez vezetett. A dolgozat állítása az, hogy a nyugati katonai szakértők jelentős része az elmúlt években sok tekintetben

félreértelmezte az orosz hadviselést.¹ Ebből logikusan adódik a kutatási kérdés: miért és pontosan miben értelmezik félre az orosz hadviselést?²

1.2. KUTATÁSI KÉRDÉSEK ÉS HIPOTÉZISEK

1.2.1. MIÉRT ÉRTELMEZTÉK FÉLRE AZ OROSZ HADVISELÉST?

A szovjet hadtudomány egyik fő alapvetése, hogy minden háborúnak megvan a saját logikája és kontextusa, melyet korunk orosz katonai teoretikusai is gyakran hangsúlyoznak, óva intve attól, hogy egyetlen konfliktusból messzemenő következtetéseket vonjunk le a hadviselés általános jellemzőire vonatkozóan.³ Különösen igaz ez a kis háborúk tanulságaira, melyek elemzésekor nagyon körültekintően kell eljárni, mivel az ilyen háborúk korlátozott tapasztalatai helytelen irányba terelhetik a gondolkodást.⁴ A nyugati katonai szakértők pontosan ezt a hibát követték el akkor, amikor egy korlátozott katonai művelet, a 2014-es ukrajnai háború tapasztalataiból következtettek arra, hogy miképpen vívna meg Oroszország az elkövetkező nagy háborúját. A 2015 őszen elkezdődött orosz katonai intervenció Szíriában szintén csupán szűk bepillantást engedett egy orosz szempontból korlátozott katonai művelet megvívásába. Ironikus módon a 2022-es újabb Ukrajna elleni háború fényében kijelenthető, hogy maguk az orosz katonai vezetők is túlértékelték saját katonai képességeiket, melyben közrejátszhatott az általuk korábban megvívott kis háborúk – a krími és kelet-ukrajnai katonai műveletek, valamint a szíriai intervenció – tapasztalata.

A Krímben és Kelet-Ukrajnában látott orosz hadviselési mód tehát egyrészt arra sarkallta a kutatókat, hogy megpróbáljanak általános érvényű megállapításokat levonni a háború jellegének változására, különösen pedig az orosz hadviselésre vonatkozóan, illetve elhelyezni ezt az újszerűnek tűnő gyakorlatot a hadtudomány ismert fogalmi keretei között. Az alkalmazott módszertan tehát induktív volt, a 2014-es Ukrajna elleni háború esetéből

¹ Jól igazolják mindezt Jens Stoltenberg NATO főtitkár „hibrid hadviseléssel” kapcsolatos megszólalásai is. Nato to counter 'hybrid warfare' from Russia, BBC, 2015. május 14. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-32741688>

² Orosz hadviselés alatt a dolgozat a haderő alkalmazásával kapcsolatos orosz nézetek összességét, illetve a haderő tényleges alkalmazása alapján az orosz hadviselés általános jellegére levonható következtetéseket érti, melyek egybeeshetnek vagy eltérhetnek a hivatalosan elfogadott nézetektől. A dolgozat ezért az orosz hadviselés kifejezés alatt tágabb jelentéstartalmat ért, mint amit az orosz katonai doktrína lefed. Ez utóbbit az orosz védelmi minisztérium terminológiai kézikönyve a következőképp definiálja: „Az állam fegyveres védelmével és a fegyveres védelemre való felkészüléssel kapcsolatos, államilag elfogadott hivatalos nézetek rendszere.” Военная доктрина, Terminológiai útmutató a védelem területén. Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://dictionary.mil.ru/folder/123102/item/129191/>

³ Valerij Geraszimov: Ценность науки в предвидении, *Военно-промышленный Курьер*, 2013. február 27. Forrás: https://vpk.name/news/85159_cennost_nauki_v_predvidenii.html

⁴ Szergej Krupnov: *Dialektika és hadtudomány*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1966, 169. o.

igyekeztek általános érvényű megállapításokat tenni a hadviselés fejlődésére vonatkozóan. Ennek szellemében a munkák az ukrain háború egy-egy jellemzőjét ragadták ki, és annak mentén igyekeztek elméletet alkotni.

A Krimben és Kelet-Ukrajnában látottak azonban egy Rorschach-teszt tintapacájára emlékeztettek: minden kutató mást látott benne, más-más elemét igyekezett kiragadni a komplex valóságnak, kutatási területének és szakmai hátterének megfelelően. Azok a nyugati hadtudományi szakértők például, akik a megelőző évtizedekben felkelésellenes műveletekkel foglalkoztak, az irreguláris szereplők és módszerek fontosságát emelték ki, és hátterüknek megfelelően a saját szakterületük fogalmi készletével magyarázták a látottakat.⁵ Mások az orosz intervenció – aligha meggyőző – tagadhatóságát emelték ki, figyelmeztetve, hogy Moszkva a jövőben a háborús küszöb átlépése nélkül érhet el korlátozott stratégiai célokat.⁶ Megint mások pedig az orosz hadviselés átfogó, holisztikus jellegét hangsúlyozták, melyben – vélték ők – az elsődleges szerepet nem a katonai erő alkalmazása, hanem az információs hadviselés, a nemkatonai eszköztár játszotta.⁷ Egyrészt tehát az orosz hadviselés félreértésének egyik forrása az volt, hogy a nyugati szakértők egyetlen példából vontak le általános következtetéseket az orosz hadviselésre vonatkozóan. Ráadásul még ez az egyetlen eset is annak átpolitizáltsága és a háború köde⁸ miatt torz katonai tapasztalatok levonásához vezetett, melyek gyakran erősen túldimenzionálták az orosz haderő és az orosz állam képességeit, előrelátását.

Az orosz hadviselés félreértésének másik oka az orosz hadtudományi szakirodalom feldolgozásának módjában keresendő. Nevezetesen abban, hogy a nyugati katonai szakértők összemosták egymással az orosz hadtudósok nyugati hadviselésre, illetve általánosságban a háború változó jellegére, formáira és módszereire vonatkozó megállapításait azzal, hogy mindezek alapján milyen szervezeti, eszközbeli és doktrinális fejlesztéseket tartanak

⁵ James W. Derleth: Great Power Competition, Irregular Warfare, and the Gray Zone. Irregular Warfare Center, 2023. január 13. Forrás: <https://irregularwarfarecenter.org/2023/01/great-power-competition-irregular-warfare-and-the-gray-zone/>

⁶ Kathleen Hicks: Russia in the Grey Zone. Aspen Institute, 2019. július 19. Forrás: <https://www.aspeninstitute.org/blog-posts/russia-in-the-gray-zone/>

⁷ Rod Thornton: The Changing Nature of Modern Warfare, *The RUSI Journal*, 2015, 160. évf. 4. szám

⁸ A háború köde kifejezést Carl von Clausewitz nevéhez szokás kötni, aki A háborúról című művében úgy fogalmazott, hogy „[A háború a bizonytalanságok birodalma; háromnegyedrészé azoknak a dolgoknak, melyeken a háborús cselekmények alakulnak, kisebb-nagyobb mértékben a bizonytalanság kódében rejlik. Itt tehát mindenekelőtt finom, átható értelemre van szükség oly célból, hogy az ítéletnek tapintatával az igazság kiérintessék.” Carl von Clausewitz: *A háborúról*. Athenaeum, Budapest, 1917, 52. o.

szükségesnek az orosz haderőben.⁹ Vagyis az orosz hadtudományi munkák elemzésében a helyzetértékelés és az előrejelzés összekeveredett a tervekkel és szándékokkal.

1.2.2. MIBEN ÉRTELMEZTÉK FÉLRE AZ OROSZ HADVISELÉST?

Az orosz hadviselés gyakorlatába korlátozott betekintést kínáló 2014-es ukrajnai háború, valamint az orosz hadtudományi szakirodalomban leírtak félreértelmezése nyomán két fő következtetés rajzolódott ki. Egyrészt, hogy az orosz hadviselés lényege a fegyveres erőszak minimális, és lehetőség szerint tagadható alkalmazása.¹⁰ Másrészt pedig, hogy az érdekérvényesítés színtere a háborús szint alatti „szürke zóna”, a Nyugat a háború és béke kérdését binárisan, egy kétállású kapcsoló egyik és másik állásaként szemlélő gondolkodási sémájában nehezen elhelyezhető ingoványos állapot.¹¹ Amennyiben ezek a megállapítások igazak, úgy e – a nyugati szakértők által jellemzően hibridnek nevezett – hadviselés csupán korlátozott politikai-stratégiai célok elérésére alkalmas. Ezzel szemben az én feltevésem az, hogy bár a fenti tényezők valóban tetten érhetők az orosz hadviselésben, nem képezik annak lényegi elemét. A fegyveres erőszak minimális alkalmazása és az érdekérvényesítés háborús szint alatti szürke zónára korlátozódása valójában korunk általános trendje. Orosz szempontból éppen a Nyugat – vélt vagy valós – hasonló tevékenysége az, amely kihívás elé állítja Moszkvát, és adaptációs kényszert teremt az orosz haderő számára.

A fenti kérdések megválaszolásával a dolgozat három hipotézis igazolását tűzi ki célul:

Hipotézis 1: A nyugati elemzők jelentős része számos, jól meghatározható ok miatt 2022 előtt félreértelmezi, illetve félreértelmezte az orosz hadviselés mibenlétét, lényegét.

Hipotézis 2: A félreértelmezés különösen két feltételezésben jelenik meg: egyrészt abban, hogy az orosz hadviselés lényege a háborús küszöb alatti tevékenység, másrészt pedig, hogy az orosz hadviselés fő tartalma a fegyveres erőszak minimális alkalmazása. Feltevésem alapján ezek közül egyik sem képezi az orosz hadviselés lényegi elemét.

Hipotézis 3: Azok az indirekt és aszimmetrikus módszerek, amelyeket a nyugati szakértők jelentős része a háborús küszöb alatti tevékenység, illetve a fegyveres erőszak minimális

⁹ Lásd például Rácz András: *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*. The Finnish Institute of International Affairs, 2015, Forrás: <https://www.fii.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiiareport43.pdf> vagy Janis Berzins: *Russia's New Generation Warfare in Ukraine. Implications for Latvian Defense Policy*. National Defence Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research, 2014 április, Forrás: <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>

¹⁰ Azt, hogy a nyugati stratégiai gondolkodásban 2014 után domináns nézetté vált, hogy az orosz hadviselés fő jellegzetessége a háborús küszöb alatti tevékenység, jól illusztrálják az egyes nyugati országok, illetve az EU által elfogadott „hibrid fenyegetésekkel” szembeni stratégiák és cselekvési tervek. Lásd például: Joint Framework on countering hybrid threats, Európai Bizottság, 2016. április 6. Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_1250

¹¹ Derleth, 2023

alkalmazására irányuló szándékként, és az orosz hadviselés lényegéként értelmez, valójában egy kiegészítő eszközrendszert jelentenek, amelyet az orosz hadtudósok egy szélesebb háborús logikába illesztve kívánnak alkalmazni.

1.3. MÓDSZERTAN

A dolgozat az orosz hadtudományi munkák elemzésén keresztül vizsgálja a fenti három hipotézist, miszerint a nyugati szakértők jelentős része félreérti az orosz hadviselést, melynek központi eleme szerintük a fegyveres erőszaknélküliség, illetve a háborús küszöb alatti érdekérvényesítés. Az elmúlt évtizedben az orosz hadtudományi szakirodalomban több száz, ha nem több ezer olyan cikk és tanulmány látott napvilágot, amely a háború változó jellegével, a jövő háborújának karakterével, valamint a nyugati hadviselés trendjeivel és az Oroszország számára optimális hadviselési módszerek, eszközök és szervezeti struktúrák létrehozásával, fejlesztésével foglalkozott.¹² Ezért nyilvánvalóan nem lehetett reális célkitűzés ezen források mindegyikének összegyűjtése és feldolgozása. Másrészt, a tizedik tanulmány ismertetése után az olvasó számára aligha kínált volna új ismereteket a hadviselés változó formáiról és módszereiről szóló cikkek sorának tételes bemutatása. A tapasztalatom az, hogy e cikkek többsége csupán néhány, az orosz katonai vezetés képviselői által tett kulcsmegállapítás, koncepció újra közlését, az ezekről szóló diskurzus felhangosítását szolgálja, esetleg ezen gondolatokat csomagolja újra valamilyen hangzatos kifejezés vagy koncepció formájában, miközben tartalmi szempontból ezek az írások igen kevés, vagy semmilyen újdonságot nem hordoznak magukban.

Egy lehetséges módszertani megközelítést jelentett volna e jelentős forrásmennyiség kvantitatív módszerekkel történő feldolgozása, és következtetések levonása bizonyos kifejezések, mint például az „*új típusú*”, „*új generációs*”, „*hibrid*”, „*mentális*” hadviselés stb. használatának gyakoriságára, e terminusok megszületésére vagy eltűnésére vonatkozóan. Bár a dolgozatban fontos szerep jut majd a különböző fogalmaknak és azok használatának, nem célozom parttalan terminológiai vitába (és teljes érdektelenségbe) fojtani e fontos és rendkívül érdekes témát.

Ezért az értekezés kvalitatív módszert alkalmazva inkább azokra a kulcsszereplőkre fókuszál, akik valószínűleg érdemi hatással bírnak az orosz katonai stratégia alkotásának folyamatára, a haderőtervezés irányaira. Az interperszonális viszonyrendszerre vonatkozó

¹² A teljesség igénye nélkül az alábbi orosz hadtudományi folyóiratok és online lapok jelentik az orosz hadtudományi gondolkodás legfontosabb forrásait: *Vojennaja Miszl*, *Vesztnyik Akagyemiji Vojennih Nauk*, *Zarubeznoje Vojennoje Obozrenyje*, *Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje*, *Vojenno-promislennij Kurier*.

ismeretek híján a kulcsszereplők meghatározásában a dolgozat a szerzők intézményi beágyazottságát veszi figyelembe. Tehát a források kiválasztásakor az volt a szempont, hogy azok szerzői mely intézményhez tartoznak, és ezen intézmények feladatkörük és a hierarchiában elfoglalt helyük alapján hol helyezkednek el az orosz katonai-tudományos komplexumon belül. Ez alapján pedig potenciálisan milyen mértékben formálhatják az orosz katonai-stratégiai gondolkodást és tervezést.

A vizsgálódás fókuszában így két intézmény, az orosz vezérkar (Genyeralnij Stab), illetve a vezérkar alárendeltségében működő, a hadviselésben végbemenő változások előrejelzésével foglalkozó kutatóintézet, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központja (Centr vojenno-sztratyegiceszkih isszledovanyij, CVSZI) áll. A dolgozatban túlnyomórészt a fenti intézményekhez köthető szerzők írásai kerülnek górcső alá. Továbbá a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ (Centr isszledovanyij vojennovo potenciala zarubezsnnih sztran, CIVPZSz) és a 18. Központi Tudományos Kutatóintézet (18 Centralnij naucsno-isszledovatyelszkij insztyitut, 18 CNISz) munkatársainak egy-egy tanulmányát vizsgálom meg. Módszertani szempontból az utóbbi két kutatóintézethez köthető szerzők anyagainak feldolgozását két szempont indokolja. Egyrészt az, hogy a háború jellegének átalakulását, a hadviselés formáinak és módszereinek fejlődését főként az új technológiák és fegyverek megjelenése mozgatja. Ezért az orosz katonai gondolkodók árgus szemekkel követik a technológiai fejlődésben élen járó hatalmak katonai doktrínáinak változását, valamint az általuk vívott háborúk tapasztalatait. Aligha meglepő módon a figyelem középpontjában az Egyesült Államok hadereje áll. Másrészt az a problémafelvetésben már megjelölt kihívás indokolja, hogy az orosz szakirodalomban a nyugati hadviselés, illetve a háború általános jellemzőinek leírását nehéz szétválasztani az orosz haderő alkalmazásával, képességfejlesztésével kapcsolatos elképzelésektől. Annak összevetése, hogy miként írnak a kifejezetten a külföldi haderők tanulmányozásával foglalkozó intézmények szakértői a nyugati hadviselésről, és miként értekeznek ugyanerről a vezérkarhoz és a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjához köthető szerzők, közelebb vihet ahhoz, hogy elkülönítsük egymástól a percepciót és a szándékokat.

A disszertáció a 2013 február és 2023 február között eltelt tíz év orosz hadtudományi írásait veszi górcső alá. Az időtáv kijelölését az indokolja, hogy ekkor, 2013 februárjában mondta el Valerij Geraszimov orosz vezérkari főnök sokat idézett programadó beszédét, meghatározva ezzel az orosz katonai gondolkodás fő irányát. Ugyanakkor a dolgozat részletesen feldolgoz néhány korábbi, a fenti intézményekhez köthető szerzőtől származó tanulmányt is annak illusztrálására, hogy a Geraszimov-féle beszéd legtöbb eleme már korábban jelen volt az orosz hadtudományi diskurzusban. A kiválasztott tanulmányok – néhány

kivételtől eltekintve – a *Vojennaja Misl* (Katonai Gondolat) című, Oroszország legfontosabb és legnagyobb múltira visszatekintő hadelméleti folyóiratában jelentek meg.

Az értekezés utolsó fejezete három esettanulmány feldolgozásán keresztül hasonlítja össze az orosz hadviselés gyakorlatát annak nyugati szakértők által vélelmezett elméletével, és mindazzal, amit az orosz hadtudományi gondolkodók az elmúlt években a háború változó jellegéről, valamint az orosz fegyveres erőknek ehhez történő adaptációjáról írtak. A három esettanulmány – a 2014-es ukrajnai háború, a szíriai intervenció 2015-től, valamint a 2022-es újabb Ukrajna elleni háború – bepillantást enged az orosz hadviselés gyakorlatába, és lehetőséget kínál annak elmélettel való összevetésére. Az esettanulmányok során a disszertáció a katonai konfliktusok eseménytörténetének részletes bemutatása helyett azok tapasztalataira koncentrál, az elmélet és gyakorlat közti hasonlóságok és különbségek feltárását tartva szem előtt. Az orosz hadviselés elméletén és gyakorlatán keresztül megvizsgálom, melyek azok az okok, amelyek miatt a nyugati szakértők jelentős része félreértelmezte az orosz hadviselés lényegét.

A következőkben bemutatom először azokat az intézményeket, amelyek az orosz hadtudományi-komplexumon belül fontos szereplőknek számítanak, majd pedig az ezekhez az intézményekhez köthető személyeket, akik előadásait vagy írásait feldolgoztam.

1.4. INTÉZMÉNYEK

A Vezérkar

A Vezérkar (Genyeralnij Stab) a „*hadsereg agya*”, ahogy azt írta Szaposznyikov orosz hadvezér és hadtudós azonos című könyvében, melyben kifejtette nézeteit a modern vezérkar struktúrájáról és feladatairól.¹³ Az orosz vezérkar a nyugati haderők vezérkaraitól eltérően jóval szélesebb feladatkörrel rendelkezik. Bár szokás az amerikai vezérkari főnökök egyesített bizottságához (U.S. Joint Chiefs of Staff) hasonlítani, ez azonban – ahogy Lester Grau és Charles Bartles fogalmaz – az orosz vezérkar jelentős alulértékelése.¹⁴ Utóbbi feladatai ugyanis messze túlmutatnak amerikai megfelelőjén. Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek Vezérkarának elnöki rendeletben meghatározott feladatai a következők:

- a Fegyveres Erők vezetésének megszervezése
- az Oroszországi Föderáció védelmi tervezésének szervezése

¹³ Borisz Szaposznyikov: *A hadsereg agya*, Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1970

¹⁴ Lester W. Grau – Charles K. Bartles: *The Russian Way of War. Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces*, Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2016, 10. o.

- javaslatok kidolgozása az állam védelempolitikájának elkészítésére és végrehajtására, részvétel annak megvalósításában
- a Fegyveres Erők, más fegyveres szervek és azok egységei tevékenységének koordinálása a stratégiai elrettentés érdekében tett intézkedések megvalósítása érdekében békeidőben
- a Fegyveres Erők alakítására tett lépések tervezése és megvalósítása, a védelemben érdekelt más fegyveres szervek, egységek fejlesztésére, alakítására vonatkozó tervek és elképzelések kidolgozásának koordinálása
- az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek, más fegyveres szerveinek, egységeinek, szerveinek és különleges fegyveres alakulatainak¹⁵ háborús idejű szervezetbe és összetételbe történő átállításának megszervezése a törvényhozói és egyéb normatív jogi aktusokkal összhangban, valamint mozgósítási tevékenységük biztosítása
- a Fegyveres Erők szükséges készülségének fenntartása, e tevékenység ellenőrzése, valamint a más fegyveres szervek, egységek, fegyveres és különleges alakulatok mozgósítási készülségi állapotának ellenőrzése
- a Fegyveres Erők operatív és mobilizációs felkészítésének irányítása, a más fegyveres szervek, egységek, fegyveres és különleges alakulatok operatív és mobilizációs felkészítésének koordinálása
- a Fegyveres Erők stratégiai (operatív) ellátására tett intézkedések megszervezése és megvalósítása
- a felderítő tevékenység megszervezése a védelem területén, valamint a saját kompetenciák keretében az Oroszországi Föderáció biztonságának érdekében
- a Fegyveres Erők vezetési rendszereinek fejlesztése és a védelemben résztvevő más fegyveres szervek, egységek, különleges alakulatok vezetési rendszereinek fejlesztésének koordinálása
- a Fegyveres Erők vezetése automatizálásának, kommunikációs összeköttetések megszervezése, a rádiófrekvenciás spektrum védelmi célú használati rendjének és használati tervének meghatározása
- szervezeti változtatások végrehajtásának tervezése és szervezése a Fegyveres Erőkön belül, az együttműködés megszervezése és megvalósítása más fegyveres szervekkel, egységekkel a fenti feladatok végrehajtása céljából

¹⁵ A „különleges alakulatok” (szpecialnije formirovanyije) jelen felsorolásban nem különleges műveleti alakulatként (formirovanyije szpecialnovo naznacsenyija), hanem hadiállapot idején létrehozott ad hoc alakulatokként értendők.

- a Fegyveres Erők, más fegyveres szervek, egységek, szervezetek és különleges alakulatok feltöltésének megszervezése a katonai szolgálatra behívott hadkötelesekkel
- a Fegyveres Erők alapvető fegyverfajtákkal, hadi és különleges technikával, anyagi eszközökkel való ellátásának megtervezése, valamint készletek felhalmozása és elhelyezése mindezen eszközökből
- az államtitkok védelmének ellátására tett intézkedések megszervezése a Fegyveres Erőkön és a végrehajtó hatalom Védelmi Minisztériumnak alárendelt szövetségi szervein és szervezetein belül, és ezek végrehajtásának ellenőrzése¹⁶

A Vezérkar a hadászati-hadműveleti szintű tervezésért felel, míg a politikai-stratégiai tervezés a Biztonsági Tanács hatáskörébe tartozik. Bár a vezérkari főnök ott ül a testületben, hidat képezve ezáltal a hadműveleti művészet és a politikai-stratégiai szintű tervezés között, a Biztonsági Tanácsot alapvetően a titkosszolgálatok dominálják.¹⁷ A Vezérkar feladata előre jelezni a jövő háborújának természetét, kidolgozni a jövő hadviselésének elméletét és gyakorlatát. Más szóval a haderő képességfejlesztése, és a haderő alkalmazására vonatkozó doktrínák kidolgozása. Ugyanakkor a Vezérkarnak nincs operatív irányítása a haderő fölött.

Figyelemre méltó a vezérkari tisztek kiválasztása, mely a porosz szisztémát követi, és amelyben külön válik egymástól a parancsnoki beosztást betöltő és a vezérkari tisztek karrierútja. Azok az általában őrnagyi, alezredesi rendfokozatú tisztek, akiket vezérkari szolgálatra szemelnek ki, örökre hátra hagyják korábbi haderőnemüket. Onnantól kezdve jellemzően csak és kizárólag törzstiszti és vezérkari beosztásokat látnak el, hadászati-hadműveleti tervezéssel, képességfejlesztéssel és doktrínaalkotással foglalkoznak, a korábbi haderőnemi és fegyvernemi specializációjuknak megfelelő területen.¹⁸ Magyarul, a parancsnoki és vezérkari életpálya élesen elválik egymástól, és nem bevett a nyugati haderőkre jellemző rotáció az alapvetően eltérő személyes kvalitásokat megkívánó katonai vezetői és törzstiszti beosztások között. Ez egyrészt nagyobb fokú specializációt tesz lehetővé, mivel a vezérkari beosztásra kiválasztott tisztek a hadászati-hadműveleti tervezésre, doktrína és képességfejlesztésre fókuszálhatnak, míg a parancsnoki pályát választó tisztek saját haderő- és fegyvernemeik harcászati vezetési kérdéseinek gyakorlati specialistáivá válnak.¹⁹ Másrészt a vezérkari és parancsnoki szolgálat szétválasztásával elkerülhető a „szakszervezeti mentalitás”

¹⁶ Указ Президента РФ от 23.07.2013 N 631 (ред. от 17.01.2022) "Вопросы Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации" (вместе с "Положением о Генеральном штабе Вооруженных Сил Российской Федерации"), Forrás: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149773/00ee73b13cf52cabbab437bd85972917a082219b/

¹⁷ Grau – Bartles, 2016, 11.o.

¹⁸ Uo. 11-12. o.

¹⁹ Uo. 12, 14. o.

kialakulása, azaz, hogy a vezérkarba bekerülve a tisztek saját haderő vagy fegyvernemeik lobbistáiként járjanak el a haderőtervezés és beszerzés kérdéseiben.²⁰ Kivételt képez a fenti előmeneteli modell alól magának a vezérkari főnöknek a személye, aki a gyakorlat alapján egyaránt kerülhet a vezérkar élére sikeres parancsnoki és vezérkari múlttal a háta mögött.²¹

A Katonai-Stratégiai Kutatások Központja

A Katonai-Stratégiai Kutatások Központja (Centr vojenno-sztratyegiceszkij isszledovanyij, CVSZI) az orosz vezérkar legfontosabb tudományos háttérintézménye. Az intézetet 1985 januárjában alapították a Vezérkar Hadászati-Hadműveleti Kutatások Központja (Centr operativno-sztratyegiceszkij isszledovanyij Genyeralnovo Staba) néven, és legfőbb feladatának a katonai stratégia, a hadműveleti művészet és a fegyveres erők felépítésének legfontosabb kérdéseit vizsgáló kritikai és alkalmazott kutatások folytatását és koordinálását tűzték ki.²² Létrehozását a két hidegháborús ellenség stratégiai szembenállásának minőségi megváltozása indokolta. Ezt egyik oldalon a stratégiai nukleáris arzenál csökkentése és a felek közötti bizalom erősödése, míg másik oldalon a nagy pontosságú fegyverrendszerek, az elektronikai és információs hadviselés megjelenése, valamint a világűrnek a fegyveres küzdelem új színterévé válása jellemezte, értve ez utóbbi alatt az amerikai Stratégiai Védelmi Kezdeményezést (Strategic Defense Initiative, SDI), vagy ismertebb nevén a „*csillagháborús tervet*”. Ebben a környezetben erőteljes igény mutatkozott a stratégiai és hadászati-hadműveleti szintű kutatások, valamint a védelmi minisztérium és a hadiipar tudományos intézményeinek szoros együttműködésére. Az újonnan felállított központ kiemelt feladatává vált, hogy különböző és alternatív javaslatokat dolgozzon ki az új fegyverek és haditechnika fejlesztésére vonatkozóan, beleértve az amerikai SDI programmal szembeni ellentevékenységet is.²³ A csillagháborús tervvel szembeni ellentevékenységet részét képezte „*aszimmetrikus*” megoldások kidolgozása is.²⁴ Sokatmondó, hogy a Központ első vezetője 1985 és 1990 között Varfolomej Korobusin vezérezredes, a nagy honvédő háború veteránja volt, aki a Stratégiai Rakétaerők számára fejlesztett olyan vezetési rendszert, amelynek „*műveleti-technikai*

²⁰ Uo. 12. o.

²¹ Uo.

²² Steven J. Main: The ‘brain’ of the Russian army: The centre for military-strategic research, general staff (TsVSI GSh), 1985–2000, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2000, 13. évf. 3. szám

²³ Szergej Csekinov: Центр военно-стратегических исследований Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации история и современность, *Военная Мысль*, 2010/1.

²⁴ Александр Смоловый: «Генератор прорывных идей и предложений», *Красная Звезда*, 2020. január 26.
Forrás: <https://archive.md/NosSJ>

képességeit tekintve nincs párja a világon."²⁵ Korobusin 1997-től 2011-es haláláig a Hadtudományi Akadémia első elnökhelyettese volt.

Eredetileg a központon belül három kutatási részleget hoztak létre: a hadviselés jellegével és eszközeivel, illetve a fegyveres erők felépítésével és fejlesztésével foglalkozó, valamint egy hadtudományi információs részleget. Ezek három kutatási főirányt fedtek le: a katonapolitikai helyzet előrejelzését és válaszlépések kidolgozását, hadászati-hadműveleti követelmények fejlesztését a fegyveres erők működési és vezetési modelljéhez, és általános tervezést.²⁶ Bár a központ huszonötéves fennállásának évfordulójára írt 2010-es cikk szerint az intézmény feladatai és szervezeti struktúrája, állománytáblája az évek során módosultak, az nem ismert, hogy jelenleg milyen szervezeti egységekkel és létszámmal működik. Azonban egy 2000-es és az említett 2010-es cikk alapján úgy tűnik, hogy az intézet körülbelül 40 fős kutatói állományt foglalkoztat. 2000-ben 10 doktori és 30 kandidátusi, míg 2010-ben két kitüntetett tudós, 10 doktori, 17 kandidátusi fokozattal rendelkező és 10 kandidátusi fokozatra pályázó kutató dolgozott ott.²⁷

Az intézetet 1992-ben átnevezték, ekkor kapta a Katonai-Stratégiai Kutatások Központja nevet, és ekkor került közvetlenül a vezérkar alárendeltségébe. Korábban az intézmény jogelődjét a Hadelméleti és Hadtörténeti Intézet hadművészeti kérdésekkel foglalkozó kutatási részlegének bázisán hozták létre.²⁸ A CVSZI kutatói részt vettek az 1993-as és 2000-es orosz katonai doktrínák²⁹ szövegezésében, és valószínű, hogy tevékenységük messze túlmutat a nyilvános publikációk írásán.³⁰ 1999-ben az intézet feladata lett a fegyveres erők alapvető dokumentumainak előkészítése, koordinálása, így aktív szerepet vállalt a védelem számára legfontosabb doktrinális és koncepcionális dokumentumok előkészítésében.³¹ Azon kívül, hogy az intézet munkatársai a vezérkar magas rendfokozatú tisztjeiből kerülnek ki, a központ fontos szerepet tölt be más magas beosztású tisztek tudományos fokozatszerzésének elősegítésében és képzésében is.³² 1987 óta jogosult a kandidátusi fokozat odaítélésére, 1990 óta pedig a doktori és kandidátusi fokozatra aspirálók disszertációjának védelme is folyhat az intézmény erre specializálódott bizottsága előtt.³³

²⁵ Центр военно-стратегических исследований, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://vagsh.mil.ru/Struktura-akademii/Centr-voenno-strategicheskikh-issledovani>

²⁶ Csekinov, 2010

²⁷ Main, 2000 és Csekinov, 2010

²⁸ Csekinov, 2010

²⁹ Ezek a nevük ellenére valójában stratégiának számítanak az orosz rendszerben.

³⁰ Main, 2000

³¹ Csekinov, 2010

³² Main, 2000

³³ Csekinov, 2010

A CVSZI tehát formális feladatköre alapján meghatározó szereplő a katonai stratégia, hadműveleti doktrínák kidolgozásában, az orosz hadviselés jövőjére vonatkozó elképzelések kialakításában. Egy 2020-as interjúban az intézet vezetője úgy fogalmazott, hogy az ország vezetésének számos, a külső fenyegetések kivédése és a stratégiai paritás fenntartása érdekében hozott döntése a Központ javaslatain és ajánlásain alapul.³⁴ Emellett az intézet potenciálisan jelentős informális befolyással is bír, minthogy az orosz haderő elitjének tudományos képzésén keresztül formálja az orosz katonai vezetés gondolkodását.

2014-ben Valerij Geraszimov vezérkari főnök a Hadtudományi Akadémián tartott előadásában bemutatott egy, az orosz fegyveres erők hadtudományi komplexumának perspektivikus felépítését ismertető ábrát.³⁵ Ezen a különböző haderőnemek tudományos intézetei és különböző specializált kutatóközpontok mellett három stratégiai jelentőségű kutatási szervezet szerepel. Ezek közül az egyik a CVSZI, a másik kettő pedig a 27-es, illetve a 46-os Központi Tudományos Kutatóintézet (Centralnij naucsno-isszledovatyelszkij insztyitut, CNII). Az ábra szerint a CVSZI a fegyveres küzdelem formáival és módszereivel³⁶, a 27. CNII a vezetési és összeköttetési rendszerekkel, a 46. CNII pedig a fegyverrendszerek fejlesztésével foglalkozik.³⁷

A Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ és a 18-as Központi Tudományos Kutatóintézet

A Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ (Centr isszledovanyij vojennovo potenciala zarubezsnnih sztran, CIVPZSz) jogelődjét 1962-ben alapították. Az intézet az 1970-es évek közepéig a Védelmi Minisztérium alárendeltségében tevékenykedett, kutatói külföldi nyílt források alapján készítették el elemzéseiket a védelmi ipari kérdésekkel foglalkozó bizottság, a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottsága, a Védelmi Minisztérium

³⁴ Александр Смоловый: «Генератор прорывных идей и предложений», *Красная Звезда*, 2020. január 26.
Forrás: <https://archive.md/NosSJ>

³⁵ Valerij Geraszimov: Роль Генерального штаба в организации обороны страны в соответствии с новым Положением о Генеральном штабе, утвержденным Президентом Российской Федерации, *Вестник Академии военных наук*, 2014/1. 20. о. 8-as ábra

³⁶ Az orosz hadtudományban a hadviselés formái szervezeti rendszereket (pl. haderőnemek, fegyvernemek stb.), míg annak módszerei fegyvereket, harceljárásokat és hadműveleti koncepciókat foglalnak magukban. Az értekezésnek az orosz hadtudomány filozófiai és tudományos alapjaival foglalkozó fejezetében még részletesen szó lesz ezekről a fogalmakról.

³⁷ A két központi tudományos kutatóintézet bemutatásáról lásd: 27-й Центральный научно-исследовательский институт Министерства обороны Российской Федерации, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://ens.mil.ru/science/SRI/information.htm?id=10992@morfOrgScience> és 46 Центральный научно-исследовательский институт Министерства обороны Российской Федерации, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://ens.mil.ru/science/SRI/information.htm?id=11391@morfOrgScience>

vezetése, valamint a Védelmi Minisztérium és az ipar különböző tudományos intézetei számára. Majd miután az ezekből az információkból levont következtetések gyakran nem estek egybe a katonai felderítés (GRU) saját, operatív módszerekkel gyűjtött források alapján készített értékeléseivel, az addig párhuzamosan, attól függetlenül működő intézetet a GRU alárendeltségébe helyezték. Ezt követően az intézet 2005-ig a Központi Katonatechnikai Információs Intézet (Centralnij insztyitut vojenno-tyehnicoszkoj informacii, CIVTI) nevet viselte.³⁸

Az, hogy vajon miért nem estek egybe és miben térhettek el az intézet értékelései a katonai hírszerzésétől, jól sejthető Vitalij Slikov volt GRU tiszt beszámolóiból. Slikov több, korábbi munkahelyével szemben erősen kritikus cikket írt, amelyekben a GRU-t és a vezérkart okolta azért, mert túltermelésbe hajszolták a Szovjetuniót. A GRU módszere ugyanis, hogy műholdképek alapján határozták meg a nyugati hadiipari potenciált, alapvetően hibás volt. A felvételeken látható üzemeknek (amelyek méretéből következtettek a gyártási kapacitásra) valójában csak töredéke volt hadiipari létesítmény. Így a szovjet katonai hírszerzés az 1970-es években az egyetlen amerikai harcoksigyár helyett tízzel, az évi maximum 500 darabos gyártási kapacitás helyett 70 000-rel (!) számolt, több mint százszorosára becsülve a valós potenciált.³⁹

Arról nincs információ, hogy a kutatóintézet jelenleg milyen módszertant alkalmaz a külföldi országok katonai potenciáljának meghatározására. Ahogy az sem ismert, hogy mekkora apparátussal dolgozik. Azonban – ahogy arra az 50 éves fennállásának jubileumára írt cikk is utal – figyelembe véve, hány ország állhat az intézet fókuszában, és a „*katonai potenciál*” igen széles spektrumot lefedő kérdéskörét, az itt dolgozó kutatók száma jelentős lehet. A katonai potenciál kutatásakor az intézet valószínűleg arra a katonai statisztikai módszerre támaszkodik, amelynek gyökerei a cári birodalom végére nyúlnak vissza.⁴⁰ A marxizmusnak a háború leírható, objektív törvényszerűségeiről vallott megközelítése miatt a statisztika jelentősége tovább nőtt a szovjet korszakban. Valószínű, hogy napjainkban a külföldi hatalmak katonai potenciáljának elemzése hatalmas adatállomány alapján, számítógépes modellek, szimulációk segítségével zajlik.

³⁸ Vlagyimir Ivanov: Самые информированные люди в ГРУ, *NVO*, 2012. október 12. Forrás: https://nvo.ng.ru/forces/2012-10-12/11_gru.html

³⁹ Vitalij Slikov: Демонопользация информации, Россия в глобальной политике, 2008. július-augusztus, Forrás: <https://globalaffairs.ru/articles/demonopolizacziya-informaczi/>

⁴⁰ David Rich: Imperialism, Reform and Strategy: Russian Military Statistics, 1840-1880, *The Slavonic and East European Review*, 1996, 74. évf. 4. szám

A 18-as Központi Tudományos Kutatóintézet (18 Centralnij naucsno-isszledovatyelszkij insztyitut, 18 CNISz) Geraszimov 2014-es előadásában a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központtal együtt a „felderítés” (razvedka) funkcionális kategória alatt szerepelt.⁴¹ Ebből arra következtethetünk, hogy utóbbihoz hasonlóan a 18-as Központi Tudományos Kutatóintézet is közvetlenül a GRU alárendeltségében működik. A katonai hírszerzéshez fűződő szoros kapcsolatot támasztja alá egy elszámolási vita nyilvánosságra kerülése is. 2013-ban ugyanis a GRU egy moszkvai bíróságon követelt 30 millió rubel kártérítést a kutatóintézettől, egy határidőre nem teljesített, rádiótechnikával és elektronikával összefüggő megrendelés ellentételezéseként.⁴² A hírről beszámoló Izvesztyia cikke alapján az intézet távoli és műholdas felderítő eszközökhöz szükséges titkosított kommunikációs rendszerekkel és azok kódolásával foglalkozik. A 18-as intézet neve előkerül azokban a kiszivárogtatott dokumentumokban is, amelyek az orosz NTC Vulkan informatikai cégnek az orosz titkosszolgálatokhoz fűződő szoros kapcsolatát bizonyítják. Az orosz állam számára kiberfegyvereket fejlesztő vállalat egy rosztovi és egy moszkvai székhelyű kutatóintézet mellett a Kurszkban található 18-as intézettel is együttműködést folytatott.⁴³ Mindebből jól látszik, hogy az intézet igen szerteágazó, gyakorlati célú és technológiai fókuszú kutatási tevékenységet folytat. Logikus azt feltételezni, hogy az elméleti kutatási tevékenységének fókuszában a külföldi országok technológiai fejlesztéseinek elemzése áll.

A következőkben bemutatom mindazokat a személyeket, akik intézményi beágyazottságuk okán potenciálisan meghatározó jelentőséggel bírnak az orosz hadviselés elméletének kidolgozására, és akiknek a téma szempontjából releváns tanulmányait és nyilatkozatait feldolgoztam a munkám során. A lista csupán a legfontosabb személyeket sorolja fel, míg a többi szerzőt lábjegyzetben mutatom be, amikor először hivatkozom rájuk.

1.5. SZEMÉLYEK

Valerij Vasziljevics Geraszimov: Hadsereg tábornok, 2012 óta az orosz haderő vezérkari főnöke és a védelmi miniszter első helyettese. Elődjéhez, Nyikolaj Makarovhoz hasonlóan Geraszimov is katonai vezetőként futott be karriert, szemben például Jurij Balujevszkijel, aki 2008 és 2012

⁴¹ Geraszimov, 2014, 20.o. 8-as ábra

⁴² German Petelin – Vlagyimir Barinov: Разведка Минобороны требует от ученых неустойку в 30 млн рублей. Главное разведывательное управление отстаивает в суде свои права, Izvesztyija, 2013. március 15. Forrás: <https://iz.ru/news/546680>

⁴³ Joachim Bartz – Ulrich Stoll: Die geheimen Waffen russischer Cyberkrieger, ZDF, 2023. április 11. Forrás: https://www.zdf.de/politik/frontal/doku-vulkan-files-cyberangriff-russland-ukraine-krieg-leak-daten-100.html?fbclid=IwAR1monQSqjD5zJHYHmxiontE-PMphDoMILYo5_AaHja3B-fki9ZSRQrAtMc

között volt az orosz fegyveres erők vezérkari főnöke, és aki törzstiszti beosztásokban, majd a vezérkar hadművelési főcsoportfőnökségében szolgált különböző pozíciókban.⁴⁴ Geraszimov harcokszó tisztként végzett 1977-ben, 1987-től pedig a Malinovszkij Páncélos Akadémia elvégzése után harcokszóred és gépesített lövészadosztály parancsnoki beosztásokat látott el. 1997-ben végezte el a Vezérkar Katonai Akadémiáját, ezt követően pedig hadseregparancsnoki, katonai körzet törzsfőnöki, majd pedig katonai körzet parancsnoki beosztásokban szolgált, mielőtt 2010-ben a vezérkari főnök helyettesévé léptették elő.⁴⁵ A 2023 januárja óta az Ukrajna elleni katonai művelet parancsnoki beosztását is ő látja el. Feltűnő, hogy a legtöbb korábbi vezérkari főnökkel ellentétben Geraszimov életrajzában nem szerepel, hogy a vezérkari akadémiát aranyéremmel kitüntetve végezte volna el, mely a legmagasabb katonai beosztásokra történő kiválasztás esetén fontos szempont.⁴⁶ Valószínű, hogy Geraszimovnak a második csecsenföldi háborúban – melynek megindítása előtt nem sokkal nevezték ki az Észak-kaukázusi Katonai Körzet 58. Hadseregének parancsnokává – szerzett érdemei felülírták azt, hogy nem a legjobbak között teljesített a katonai akadémián.⁴⁷ Geraszimov tehát a két eltérő tiszti karrierút – a parancsnoki, illetve a törzstiszti/vezérkari szolgálat – közül az előbbit futotta be. Vagyis nem hadelméleti munkássága, hanem vezetői kvalitásai, gyakorlati készségei emelték a vezérkari főnöki székbe. Ezt mindenképp figyelembe kell venni akkor, amikor Geraszimov hadtudományi témájú beszédeit és írásait értékeljük.

Andrej Valerijevics Kartapolov: 2021 óta az Állami Duma, az orosz parlament alsóházának képviselője, a hatalom pártjának, az Egységes Oroszország frakciójának tagja. A Duma védelmi bizottságának elnöke, valamint a szövetségi költségvetés védelmi, biztonsági és rendfenntartási célú kiadásait felügyelő bizottságának társelnöke. Megválasztása előtt Kartapolov vezérezredes 2018-tól védelmi miniszterhelyettes volt, valamint az akkor frissen felállított katonapolitikai főcsoportfőnökséget vezette. Geraszimovhoz hasonlóan Kartapolov is a katonai vezetői karrierutat járta végig. 1989-től a németországi szovjet hadseregcsoportban (Nyugati Hadseregcsoport), később a Távols-Keleti Katonai Körzetben szolgált, ahol szakaszparancsnoktól hadosztályparancsnokig látott el beosztásokat. Több hadsereg és katonai körzet szintű parancsnoki beosztást is ellátott, köztük a 41. hadsereg parancsnokhelyettesi, a

⁴⁴ Grau – Bartles, 2016, 12-13.o.

⁴⁵ Valerij Geraszimov életrajza, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: https://eng.mil.ru/en/management/info.htm?id=11113936@SD_Employee

⁴⁶ Grau – Bartles, 2016, 14.o.

⁴⁷ Ironikus, hogy a később meggyilkolt újságíró, Anna Politkovszkaja is méltatta Geraszimov csecsenföldi háborús tevékenységét, olyan férfinak nevezve, „akinek sikerült megőriznie a tiszti becsületét”, miután személyesen járt közben Jurij Budanov ezredes letartóztatása érdekében, aki megölt egy csecsen lányt. Profile: Russia's new military chief Valery Gerasimov, BBC, 2012. november 9, Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-20270111>

Moszkvai Katonai Körzet törzsének vezetői és parancsnokhelyettesi, az 58. hadsereg parancsnoki, és a Déli Katonai Körzet parancsnokhelyettesi tisztségét is. 2014 júniusa és 2015 novembere között a vezérkar hadműveleti főcsoportfőnökségének vezetője és vezérkarifőnök-helyettes volt, 2015 óta vezérezredesi rendfokozatban. 2016 decembere és 2017 márciusa között a Szíriában állomásozó orosz erők parancsnoka volt.⁴⁸

Vlagyimir Boriszovics Zarudnyickij: Vezérezredes, 2017 óta a Vezérkari Akadémia vezetője, a Vojennaja Miszl folyóirat szerkesztői bizottságának tagja. 2011 és 2014 között Andrej Kartapolov elődje volt a vezérkar hadműveleti főcsoportfőnökségének vezetői és vezérkari főnök helyettesi pozícióban. Kartapolovhoz hasonlóan ő is a németországi szovjet hadseregcsoportban kezdte katonai pályafutását, majd több törzsfőnöki és parancsnoki beosztást is betöltött ezred és dandár szinten. 2003-ban a vezérkari akadémiát aranyéremmel kitüntetve végezte el. 2014-től 2017-ig a Középső Katonai Körzet parancsnokaként szolgált.⁴⁹

Szergej Alekszejevics Bogdanov: Nyugalmazott altábornagy, professzor, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának tudományos főmunkatársa, 1990 és 1995 között a Központ igazgatója volt. Harckocsizó tisztként végzett 1963-ban, majd 1977-ben a Malinovszkij Marsall Páncélos Erők Katonai Akadémiáján szerzett képesítést. Több mint húsz évig szolgált különböző parancsnoki és törzstiszti beosztásokban, a németországi szovjet hadseregcsoportban, majd a Szibériai és Urál Katonai Körzetekben. 1980-ban, a vezérkari akadémia elvégzése után vezérkari szolgálatra helyezték át, ahol két éven át volt a Fegyveres Erők Hadműveleti Felkészítési Főcsoportfőnökségének vezetője. 1996 és 1997 vége között a határőrség Határműveleti Tanulmányok Központjának vezetője volt, majd főmunkatársként visszatért a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjába.⁵⁰

Szergej Gennagyevics Csekinov: Tartalékos ezredes, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának tudományos főmunkatársa, 2009-től közel egy évtizeden át az intézet igazgatója volt.⁵¹ Csekinov a Légvédelem Rádiótechnikai Mérnöki Főiskoláján végzett Kijevben 1982-ben, majd a Lomonoszov Állami Egyetemen szerzett diplomát. 1999-ben elvégezte a Légvédelem Zsukov Marsall Katonai Parancsnoki Akadémiáját, majd szolgált a légvédelemnél és a légierőnél, mielőtt a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának kutatója lett. Csekinov

⁴⁸ Andrej Kartapolov életrajza, TASZSZ, Forrás: <https://tass.ru/encyclopedia/person/kartapolov-andrey-valerievich>

⁴⁹ Vlagyimir Zarudnyickij életrajza, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: https://structure.mil.ru/management/info.htm?id=12154894@SD_Employee

⁵⁰ Szergej Csekinov – Szergej Bogdanov: Strategic Deterrence and Russia's National Security Today. *Military Thought*, 2012/3.

⁵¹ Egy 2017. januári tanulmányában Csekinov még a Központ vezetőjeként volt megnevezve, a Wayback Machine internetes archívumában a Központ honlapjáról készített december 2-ai „pillanatképen” már viszont Alekszandr Szerzsantov volt feltüntetve, mint az intézet vezetője. Tehát a váltás valamikor a 2017-es év során történt.

2012-ig több mint 80 tudományos publikációt jegyzett.⁵² 2010 és 2017 között Csekinov és Bogdanov 13 nyilvánosan megjelent tanulmányt írt együtt.⁵³ Ezek közül a disszertáció témája szempontjából releváns írásokat dolgoztam fel.

Alekszandr Vlagyimirovics Szerzsantov: Altábornagy, 2019 óta a Vezérkari Akadémia vezetőjének tudományos munkáért felelős helyettese. Nyolc év légvédelmi csapatot vezető követően különböző katonai felsőoktatási intézményekben kutatott és tanított. 2007 és 2017 között a Vezérkari Akadémia katonai stratégia tanszék tanszékvezetőhelyettese. 2017 és 2019 között pedig a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának vezetője volt.⁵⁴

Alekszandr Vasziljevics Szmolovij: Vezérőrnagy, 2020 óta a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának vezetője, korábban a vezérkari akadémia hadműveleti tanszékének professzora volt.⁵⁵

1.6. A MEGISMERÉS KORLÁTAI

Noha az orosz hadtudományi folyóiratok hasábjain intellektuális szempontból rendkívül termékeny szakmai vita folyt az utóbbi évtizedekben a jövő háborújáról, feltehető, hogy a diskurzus egy része a színpalak mögött zajlott, melybe a nyílt forrásokból dolgozó elemzőknek nem lehet betekintése. Bár kevés tabunak számító téma van az orosz hadtudományi gondolkodásban, van néhány olyan kérdés, amelyet nem tárgyalnak az orosz hadtudományi publikációkban. Ezek közé tartozik a kelet-ukrajnai háború kérdése 2014 és 2022 között, melyben Moszkva tagadta, hogy reguláris erőkkel részt vett volna. Vagy a katonai magánvállalatok orosz alkalmazása, melyek az orosz jog szerint illegálisan működnek Oroszországban.

Ismert, hogy a nyilvános orosz stratégiai dokumentumoknak vannak minősített változatai is, amelyekhez szintúgy nincs hozzáférésem. Ahogy arról a későbbiekben sok szó esik még, az, hogy a nyilvános forrásokban mi tekinthető eredeti orosz gondolatnak, mi nyugatinak, és mi az, ami valamely nyugati koncepció orosz átvétele vagy átértelmezése, örökös frusztráció forrása az orosz katonai gondolkodással foglalkozó szakértők körében. Bár az értekezés kísérletet tesz ezek szétválasztására, szükséges jelezni, hogy az orosz szerzők valós

⁵² Csekinov – Bogdanov, 2012

⁵³ Timothy Thomas: The Chekinov-Bogdanov Commentaries of 2010-2017: What Did They Teach Us About Russia's New Way of War? The MITRE Corporation, 2020. november, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/AD1141587.pdf>

⁵⁴ Alekszandr Szerzsantov életrajza, Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkarának Katonai Akadémiája, Forrás: https://vagsh.mil.ru/O_VUZe/Nachalnik-akademii/item/306171/

⁵⁵ Центр военно-стратегических исследований, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://vagsh.mil.ru/Struktura-akademii/Centr-voenno-strategicheskikh-issledovani>

meggyőződéseinek, szándékainak és motivációinak megismerhetetlensége szintén a kutatás korlátját jelenti.

Az olyan autokratikus politikai rendszerekben, mint amilyen az orosz is, megszilárdult demokratikus struktúrák hiányában a személyeknek és a köztük lévő informális kapcsolatoknak jellemzően jóval nagyobb szerepük van a politikai döntéshozatalban és döntéshozatalban, mint az intézményes hatalmi központoknak. Aligha van ez másként a védelmi szektorban. Ezért előfordulhat, hogy bizonyos hadtudományi szereplők kívül esnek az értekezés fókuszán, miközben egyébként jelentős befolyással bírnak az orosz katonai gondolkodás formálására. Ahogy az is, hogy az egyes vizsgált művek szerzői hadtudományi komplexumban betöltött formális szerepük ellenére valójában marginálisak, és nincs érdemi befolyásuk az orosz katonai stratégia alakítására. A személyes viszonyrendszerek feltárása azonban nyílt források alapján nem lehetséges. Feltételezhető azonban, hogy egy olyan hierarchikus rendszerben, mint amilyen a hadsereg, az informális és formális hatalmi központok nagyfokú korrelációt mutatnak egymással.

1.7. A RELEVÁNS SZAKIRODALOM ÁTTEKINTÉSE

Az elmúlt nyolc évben szép számmal születtek a kutatási témával kapcsolatos – köztük igen kiváló – tudományos munkák a külföldi és hazai szakirodalomban egyaránt. Ezen tanulmányok túlnyomó többségének közös vonása azonban az volt, hogy a Krím 2014-es orosz megszállása, valamint az azt követő kelet-ukrajnai háború inspirálta őket. Ezért jellemzően a kutatások egyik iránya az volt, hogy az ott látott gyakorlatot elhelyezzék a hadelmélet ismert kategóriáin belül. Más szóval, az elmélet operacionalizálása helyett a látott gyakorlatból kiindulva próbálták meg megfogalmazni annak elméleti alapjait. Ehhez kapcsolódóan pedig levonni mindazokat a következtetéseket, hogy a látott orosz hadviselési forma – és annak vélt elméleti alapjai –, miképp változtatják meg korunk hadviselését. A kutatások másik irányát az a cél jelölte ki, hogy megtalálják az orosz hadviselés gyakorlatának orosz hadtudományi alapjait. Mindkét kutatási vektor mentén jelentős tudományos eredmények születtek. Azonban az a logikai út, amelyen keresztül a szerzők eljutottak ezekre az eredményekre, óhatatlanul magában hordozta az orosz katonai gondolkodás félreértését. A 2022-es Ukrajna elleni nagyléptékű háború kijózanító volt mindazok számára, akik azt gondolták, hogy a hadviseléssel kapcsolatos orosz koncepció ezentúl a „*kis zöld emberkék*” tagadható műveleteire, proxy szereplők alkalmazására, és kiterjedt információs és kiberhadviselésre korlátozódik majd, kiváltva a nagy összefegyvernemi

műveleteket. Az, hogy miért értették félre sokan az orosz hadviselést, és vetítették előre a gyakorlattól merőben eltérő alkalmazását az orosz haderőnek három okban keresendő.

Egyrészt a Krimben és Kelet-Ukrajnában látottakat a nyugati hadtudósok a nyugati hadtudomány nyelvén fogalmazták meg. Mint az közismert, egy fordítás során is rendkívül nehéz teljes egészében visszaadni az eredeti szerző gondolatait. Azok a kulturális, nyelvhasználati nüánszok például, melyek egy adott kultúrkörben magától értetődőek és melynek az anyanyelv hordozója, egy másik nyelvre történő átváltás során gyakran nem adhatók át teljes mértékben, legalábbis anélkül, hogy hosszú kiegészítést fűznénk a szöveghez. Az eltérő kulturális és nyelvhasználati kontextusból fakadóan ezért a jelentés szűkülhet. Éppen a kontextus volt az, ami hiányzott azon hadtudományi munkákból, amelyek a 2014-es Ukrajna elleni háborút a hadelmélet nyelvére igyekeztek lefordítani. Hiszen egyfelől nem volt megismerhető teljes mértékben az eredeti szándék és elképzelés, a tervezés folyamata. Így a látott gyakorlatból kiindulva következtethettünk arra, mi lehetett az eredeti koncepció. Mivel a Krim szinte vértelen megszállása orosz részről látványos katonai bravúr volt, így e visszafelé történő gondolkodás mentén hajlamosak vagyunk a sikert az orosz katonai vezetés zsenialitásának betudni. De vajon mennyiben volt ez köszönhető az orosz katonai tervezésnek, és mennyiben múltott a siker olyan külső tényezőkön, melyekre egyáltalán nem volt, vagy csak elenyésző mértékben volt ráhatása Moszkvának? Mennyiben játszott szerepet a véletlen? Vajon a művelet egy ad hoc reakció volt az Ukrajnában zajló eseményekre, vagy egy jól átgondolt, új fajta hadviselés nyitánya? Ha utóbbi, akkor vajon miért nem sikerült ugyanezt reprodukálni Kelet- és Dél-Ukrajna más részein, ahol kezdetben a krímihez nagyon hasonló forgatókönyv látszott kibontakozni?

Tehát a 2014 elejétől Ukrajnában látott orosz hadviselést a nyugati hadtudományi szakértők egyrészt a végeredményen keresztül szemlélték, és ebből következtettek az eredeti szándékokra, összemosva a műveletet lehetővé tevő strukturális adottságokat az azokat formáló, alakító tényleges orosz cselekményekkel. Másrészt a nyugati hadtudományi gondolkodás lencséjén keresztül szemlélték, és nyugati terminusokkal írták le azt. Így kerültek be a köztudatba olyan fogalmak az orosz hadviselés leírására, mint például a *hibrid*, a *szürkezónás*, vagy a *nemlineáris hadviselés*, melyek egyike sem volt jelen az orosz hadtudományi gondolkodásban. Helyette ezen fogalmak egy része vagy már a nyugati hadtudományban ismert – de valamely más jelenség leírására használt – kifejezés volt, vagy pedig más területekről „importált” terminus. Az előbbire jó példa a *hibrid*, a *nemlineáris* vagy *szürkezónás* hadviselés, míg az utóbbira a Kína-szakértők által meghonosított, az úgynevezett

korlátlan hadviselés kínai koncepciója, mely látszólag sok hasonlóságot mutatott az oroszok által alkalmazott megközelítéssel.

Mindez természetesen egyáltalán nem von le ezen munkák értékéből a hadtudomány számára. Sőt, a különböző, más területekre való rátekintés, illetve az onnan érkező inputok gazdagítják a hadtudományi gondolkodás egészét. Ugyanakkor, amennyiben a cél az orosz hadtudományi gondolkodás mélyebb megértése, és az orosz szándékok és viselkedés jobb előrejelzése, akkor ez a megközelítés nem szolgálja ezt. Sőt, kifejezetten kontraproduktív lehet.

A jelenség egyáltalán nem példanélküli. Az úgynevezett A2/AD (anti-access/area denial, vagyis hozzáférést gátló/területmegtagadó) koncepció eredetileg a Kína-szakértők által használt fogalom volt, minthogy Peking hajóelleni és légvédelmi képességek kiépítésével igyekszik elzárni a számára stratégiai fontosságú területeket a potenciálisan ellenséges tengeri és légi járművek elől, úgynevezett A2/AD buborékokat kialakítva maga körül. Ahogy korszerű légvédelmi fegyverrendszerek és hajó elleni ütegek tűntek fel Kalinyingrádban, a Krím-félszigeten és más területeken, úgy vált magától értetődővé a Baltikumot a NATO többi részétől elvágó orosz offenzív A2/AD stratégiáról való értekezés, miközben nemhogy nincs ilyen orosz stratégia, de maga a koncepció is hiányzik az orosz katonai gondolkodásból.⁵⁶ Hasonló példákat bőven találni az orosz hadtudományi szakirodalomban is. Az orosz katonai gondolkodók széleskörben használják például az *új generációs* vagy *új típusú hadviselés* kifejezéseket a nyugati katonai doktrína leírására, miközben sem a kifejezések, sem azok tartalma nem köszön vissza a nyugati hadviselés elméletében és gyakorlatában. Vagy alkalmaznak olyan, valóban nyugati terminusokat, mint amilyen a *hálózatközpontú*, vagy *hatásalapú hadviselés*, azonban a nyugatitól merőben eltérő tartalommal megtöltve. Ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk, a hadtudományban a legtöbb forradalminak gondolt elképzelés valójában egyáltalán nem új, csupán rég elfeledett megközelítések újrafelfedezéséről, vagy a modern technológiai lehetőségekhez történő adaptációjáról van szó. Az újdonság erejével ható orosz elképzelésekről idővel gyakran kiderül, hogy azok valójában se nem újak, se nem oroszok.

Ez át is vezet az eddigi kutatások másik irányára, nevezetesen azokra a tudományos munkákra, amelyek nem a 2014-es orosz intervenció hadtudományi tapasztalatainak szintetizálását célozták, hanem kifejezetten orosz hadelméleti forrásainak feltárását. Az ez irányú kutatások kiindulópontja szintén az orosz hadviselés gyakorlata volt, azonban nem arra vállalkoztak, hogy mindebből általános hadelméleti tanulságokat vonjanak le, hanem arra, hogy

⁵⁶ Michael Kofman: It's Time to Talk About A2/AD: Rethinking the Russian Military Challenge, War on the Rocks, 2019. szeptember 5. Forrás: <https://warontherocks.com/2019/09/its-time-to-talk-about-a2-ad-rethinking-the-russian-military-challenge/>

megtalálják az újszerűnek tűnő orosz hadviselés elméleti alapjait az orosz katonai gondolkodáson belül. A kutatások gyakorlati hasznosíthatóságának reménye nyilvánvalóan azon az alapvetésen nyugodott, hogy ez alapján megismerhető, miként viselne hadat Oroszország a jövőben, és a tapasztalatok beépíthetők a saját fegyveres erők képzésébe. Ezen kutatások komoly érdeme, hogy közelebb vittek az orosz katonai gondolkodás mélyebb megismeréséhez. Azonban a folyamat során, hogy megtalálják a forradalminak vélt orosz hadviselés hadelméleti alapjait, a kutatók óhatatlanul a közmondásos, a „gombhoz varrja a kabátot” logikáját követték. Az orosz katonai gondolkodók által papírra vetett gondolatok kétségtelenül sok hasonlóságot mutattak azzal, ami később a Krímben és Kelet-Ukrajnában történt. Ugyanakkor sok eltérést is, melyek fölött jótékonyan átsiklott a témával foglalkozó kutatók tekintete. Ahogy azon is, hogy az orosz szerzők az általuk felvázolt koncepcióról, eszközökről és módszerekről következetesen állították, hogy a Nyugat által alkalmazott stratégia elemei, melyekkel szemben fel kell készülniük az orosz haderőnek és fegyveres szerveknek.

Az orosz szakértők más terminust használtak e vélelmezett nyugati stratégia leírására, és mást arra, amit szerintük Oroszországnak követnie kellene. E koncepciók ugyanakkor meglehetősen hasonlóságot mutattak egymással, ezért a nyugati és hazai szakértők okkal vélték úgy, hogy az orosz hadtudósok valójában ugyanarról beszélnek; hogyan folytasson Oroszország olyan hadviselést, melyben a nemkatonai eszközök játsszák a domináns szerepet, a fegyveres erőszak alkalmazásának minimális volta mellett. Még ha a tanulmányok egy része rögzítette is, hogy az oroszok eltérő terminust használnak a vélt nyugati és a szorgalmazott orosz stratégiára, kevés figyelmet szenteltek annak, hogy elválasszák egymástól ezeket a fogalmakat és azok eltérő jelentéstartalmát. Úgy vélték, hogy pusztán szinonimákról van szó, és noha a nyugati hadviselés orosz leírása a szerzők, illetve a politikai és katonai vezetés valós hiedelmeit tükrözi, nincs tartalmi különbség ez, illetve aközött a hadviselési mód között, amelyet az orosz hadtudósok szerint Oroszországnak folytatnia kellene. A nyugati hadviselés orosz percepciójának összemosása az orosz szerzők által propagált stratégiával, illetve a 2014-ben a Krímben és Kelet-Ukrajnában látott gyakorlattal képezte tehát a harmadik okát az orosz hadviselés félreértésének.

A következőkben a teljesség igénye nélkül azokból a legkiválóbb külföldi és hazai tudományos munkákból emelem ki a legfontosabbakat, amelyek a kutatási témám szempontjából releváns megállapításokat tettek. A cél nem e tanulmányok taxatív felsorolása, sem azok méltatása, hanem az eddigi főbb kutatási irányok és eredményeik bemutatása. Valamint annak illusztrálása, hogy fontos eredményeik ellenére az eddig megszületett munkák

vagy félreértették az orosz hadviselés lényegét, vagy nem adtak teljes képet arról, ezért a további kutatásnak van helye és létjogosultsága. Ezzel összhangban a szakirodalmi áttekintés fókuszában sem a tanulmányok érdemeinek, hanem azok hiányosságainak bemutatása áll majd. Először azokat a munkákat veszem górcső alá, amelyek az orosz hadviselés gyakorlatának hadelméleti szintetizálására törekedtek. Majd azon tanulmányokat elemzem, amelyek kifejezetten az orosz hadviselés orosz koncepcionális alapjait igyekeztek feltárni.

1.7.1. A KONTEXTUS

Ahhoz, hogy megértsük, miként indult el az a folyamat, melynek eredményeként az orosz hadviselés kapcsán egy meglehetősen torz nyugati percepció szilárdult meg, fontos a tágabb kontextus ismerete. Oroszország 2014-es ukrajnai intervencióját megelőzően az amerikai katonai gondolkodás napirendjét már egy évtizede az a kérdés uralta, hogy miként lehet felkészülni azokra a komplex kihívásokra, amelyekkel szemben az amerikai haderő technológiai és erőforrásbeli fölénye nem kínál védelmet. Hiszen a potenciális ellenségek, felismerve az Egyesült Államok fölényét a hagyományos katonai képességek terén, magától értetődően nem ezen a területen próbálják meg kihívni az amerikai haderőt. Helyette – a 2005-ös amerikai Nemzeti Védelmi Stratégia szerint – olyan „*aszimmetrikus képességekre és módszerekre*” próbálnak meg szert tenni, amelyek előnyt kínálnak a hagyományos katonai képességekkel szemben.⁵⁷ A stratégia négy kategóriába sorolja a kihívásokat: hagyományos (a katonai vetélkedés ismert formái, képességei, erői), irreguláris (a hagyományos képességek ellensúlyozása érdekében alkalmazott nem konvencionális módszerek), katasztrofális (a tömegpusztító fegyverek megszerzésével, birtoklásával, használatával összefüggő kihívások), és bomlasztó (olyan technológiai áttörés, melynek birtokában az ellenség képes megtagadni az Egyesült Államok fölényét a hadviselés fő színtereiben), miközben ezek a fenyegetések egymást is átfedhetik. Erre jó példa az iraki és afganisztáni háború, ahol az ellenség egyszerre jelentett hagyományos és irreguláris fenyegetést. A jövőben pedig a fő veszély a dokumentum szerint az lehet, ha az ellenfél megkísérli a valóban bomlasztó potenciálját a hadviselés hagyományos, irreguláris vagy katasztrofális formáival ötvözni.⁵⁸

James Mattis és Frank G. Hoffman a stratégiához fűzött és a tengerészgyalogság számára írt rövid megjegyzésében e négy kihívás, a hadviselés különböző módjainak és

⁵⁷ The National Defense Strategy of the United States of America, Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma, 2005. március, Forrás: https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nds/2005_NDS.pdf?ver=tFA4Qqo94ZB0x_S6uL0QEg%3d%3d 2.o.

⁵⁸ Uo.

eszközeinek egyesítését „*hibrid hadviselésnek*” nevezte.⁵⁹ Hoffman későbbi tanulmányaiban részletesen is kifejtette az úgynevezett hibrid hadviselés lényegét. Miközben sok háborúban egyaránt jelen voltak a hadviselés hagyományos és irreguláris elemei, Hoffman szerint a hibrid hadviselés nívuma, hogy ugyanazon erők, ugyanazon hadszíntéren belül alkalmazzák ezeket. Ebben tér el egy másik, már korábban használt fogalomtól, a magyarra leginkább kompozit hadviselésként lefordítható „*compound warfare-től*”. A *kompozit hadviselés* fogalmának megalkotója, Thomas Huber által említett példák kritikussai – így Hoffman – szerint egyáltalán nem támasztják alá a hadviselés létezését. Ugyanis a reguláris és irreguláris erők között mindössze stratégiai szintű koordináció valósult meg a vizsgált esetekben, miközben a valódi összeolvadásukra nem került sor harcászati–hadműveleti szinten. Azokban az esetekben, amikor együtt alkalmazták az irreguláris erőket a hagyományos erőkkel, akkor az előbbieket valójában nem e hadviselési mód szerint, hanem csupán másodosztályú hagyományos erőkként alkalmazták.⁶⁰ Hoffman alapján a hibrid háborúk megjelenése egy kétirányú folyamat eredménye: egyrészt a nem állami szereplők egyre halálosabb képességekre tesznek szert azáltal, hogy könnyebben hozzáférnek a fejlett haditechnikákhoz, másrészt az állami szereplők részéről növekvő készlet mutatkozik a nemhagyományos hadviselésben rejlő lehetőségek kiaknázása érdekében. Szerinte avíttá vált az a képzet, miszerint nem állami szereplők szükségképpen irreguláris, míg állami szereplők hagyományos hadviselést folytatnak, és az elkövetkező háborúkban ezek ötvözésével lesz kénytelen szembe találni magát az amerikai haderő. Amikor is egy állami vagy nem állami szereplő harcoló ereje egyszerre alkalmazza az irreguláris és hagyományos hadviselés módszereit, egyazon harcterületen.⁶¹

Míg Hoffman főként a Közel-Kelet háborúit, különösen a 2006-os dél-libanoni háború során a Hezbollah által alkalmazott hadviselést kutatta, egy másik tengerészgyalogos tiszt, William J. Nemeth őrnagy diplomamunkájában a két csecsenföldi háborút vizsgálta. Érdekesség, hogy ő szintén a hibrid hadviselés kifejezést használta. Nemeth hibrid hadviselési koncepciójának forrása a csecsen társadalom premodern és modern társadalom elemeit egyaránt magába foglaló sajátos, átmeneti állapota, mely egy ezt leképező hadviselési módot hívott életre. A csecsen felkelők ugyanis keverték a gerilla harcmodort az általuk jól ismert szovjet katonai doktrínával – hiszen sorkatonai szolgálatukat a szovjet hadseregben töltötték,

⁵⁹ James N. Mattis – Frank G. Hoffman: *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, U. S. Naval Institute, 2005. november, Forrás: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars>

⁶⁰ Frank G. Hoffman: *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, 2007. december, Forrás:

https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf 21.o.

⁶¹ Uo.

vagy adott esetben hivatásos katonaként abban szocializálódtak –, miközben kihasználták a modern technológia nyújtotta lehetőségeket is.⁶²

Thomas Bjerregaard, a svéd fegyveres erők alezredese, 2012-ben írt diplomamunkájában Hoffman, Nemeth és más szerzők munkáit, valamint a 2006-os libanoni háborút elemezve arra jutott, hogy a hibrid hadviselés nem jelent sem hadügyi forradalmat (military revolution), sem pedig a hadügyekben bekövetkező forradalmat (revolution in military affairs).⁶³ A Hezbollah újszerű hadviselését aligha a hadügyi forradalmakra jellemző radikális társadalmi átalakulás indukálta. A szervezet által alkalmazott harcászati módszerek pedig a gerilla hadviselés történetében korábban is előfordultak, ahogy a bevetett fegyverek sem voltak újak, az újdonság csupán abban állt, hogy a Hezbollah első ízben alkalmazta azokat.⁶⁴

A nyugati katonai gondolkodás egy másik fontos napirendjét a háború új színterekre (domain) való kiterjedése képezte. Az amerikai Kiberparancsnokság 2010-es felállítása, és a kibertér elismerése új hadszíntérként a gyakorlatban is jelezte e folyamat előrehaladottságát.⁶⁵ A kibertéren túl azonban a katonai gondolkodásban más színterek is megjelentek. Így például a kognitív dimenzió, az egyén és a társadalom tudatáért folyó harc megnyerésének fontossága.⁶⁶ John McCuen szintén Hoffman és Mattis hibrid hadviselés fogalmát használva úgy érvelt, hogy a hibrid háború a fizikai hadszíntér mellett két másik, döntő fontosságú fronton is zajlik: a megtámadott ország lakosságának meggyőzéséért, valamint a hazai és nemzetközi társadalmak

⁶² William J. Nemeth: Future War and Chechnya: A case for Hybrid Warfare, Naval Postgraduate School, Monterey, California, 2002. június, Forrás: <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>

⁶³ Thomas Bjerregaard: Hybrid Warfare: A Military Revolution or Revolution in Military Affairs? U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2012. február, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA569384.pdf> Bár szemantikai különbségnek tűnhet, a két fogalom – melyet a magyar hadtudományi szakirodalom egyként kezel – tartalmában mást takar. A katonai forradalomként lefordítható military revolution (MR) olyan jelentős, elsősorban társadalmi változást jelent, mely alapjaiban változtatja meg a háború jellegét. Ilyen fordulat a történelemben nagyon kevés volt. Az egyik eklatáns példa erre a francia forradalom által indukált társadalmi-politikai változások, melynek eredményeként megszülettek a tömeghadseregek. Ezzel szemben a hadügyekben bekövetkező forradalom (revolution in military affairs, RMA) nem jelent fundamentális, a háború jellegét megváltoztató átalakulást, csupán a hadviselésre korlátozódó jelentős harcászati, szervezési, technológiai változást. Bjerregaard, 2012, 18-20. o. Ugyanez a forradalom kettős jellegét hangsúlyozó szemlélet jellemzi a szovjet/országi hadtudományi gondolkodást is, azzal a megkötéssel, hogy a dialektikus materializmus alapján tagadja az evolúciós jellegű változásokat: egyik minőségi állapotból a másikba való átmenet mindig ugrást jelent, még ha ez fokozatosan megy is végbe. Minden új fegyverfajta megjelenése minőségi változásokat hozott, de a legmélyebbre ható változások akkor jelentkeztek, amikor a tudományos-technikai vívmányok mélyreható társadalmi változással is párosultak, vallja a szovjet hadtudomány. Krupnov, 110-111. o. A dolgozat a továbbiakban a magyar szakzsargonban bevett hadügyi forradalom kifejezést használja, de külön jelzi, ha valójában mélyreható társadalmi, nem csupán technológiai forradalomról van szó.

⁶⁴ Bjerregaard, 2012, 65-68. o.

⁶⁵ Cheryl Pellerin: Cyberspace is the new domain of warfare, U.S. Air Force, 2010. október 18. Forrás: <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/115277/cyberspace-is-the-new-domain-of-warfare/>

⁶⁶ Peter Nicholson: Effects-Based Strategy: Operations in the Cognitive Domain, *Security Challenges*, 2006, 2. évf. 1. szám

támogatásáért folyó harc formájában a kognitív dimenzióban. McCuen gondolatában az újdonság az, hogy mindezek egyidőben, nem pedig egymást követően zajlanak. Vagyis nem az ellenség reguláris erőire mért katonai vereséget követi az elfoglalt terület pacifikálása, majd az újjáépítés, hanem a siker érdekében ezeknek párhuzamosan kell zajlania. A három terület bármelyikén elszenvedett kudarc pedig magával hozhatja a teljes vereséget.⁶⁷

Két kínai ezredes, Qiao Liang és Wang Xiangsui *korlátlan hadviselésről* szóló nézetei pedig nagy hatást váltottak ki az Egyesült Államokban azzal, hogy a háború hagyományos hadszíntereinek olyan új terekre történő kiterjesztéséről értekeztek, mint a pénzügy, a kereskedelem, a vallás, vagy a kultúra, kitágítva ezzel a hadviselés fogalmát.⁶⁸ Ahogy Hoffman és McCuen, úgy a két kínai katonai teoretikus koncepciójában is meghatározó a szinkronitás, azaz, hogy a különböző szintereken zajló műveletek egymással egyidőben történnek, szinergiában állnak egymással, és kölcsönösen erősítik egymás hatását. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a NATO a maga átfogó megközelítésének (comprehensive approach) keretében éppen ily módon, a civil és katonai eszközök széles spektrumát alkalmazva tervezett fellépni válságkezelő műveleteiben.⁶⁹

A fenti példából jól látható tehát, hogy a kétezres évek közepére-végére korunk és a jövő háborúival kapcsolatban két fontos megállapítás kristályosodott ki. Az egyik, hogy a hadviselés reguláris és irreguláris formái, eszközei és szereplői közti különbség elhomályosodik, és ugyanabban a műveleti környezetben egyszerre mindkettővel, vagy ezek valamilyen egyvelegével kell számolni. A másik pedig, hogy a háború olyan új területekre terjedhet ki, melyek túlmutatnak a fegyveres erők hagyományos alkalmazási színterein. Ez pedig elmosza a határt háború és béke, illetve kombatáns és civil között. E komplex, a hadviselést átformáló folyamatok motorja – ahogy arra Szenes Zoltán egy 2005-ös tanulmányában rámutatott – egyrészt a globalizáció, másfelől pedig a rohamosan fejlődő információs technológia volt.⁷⁰

1.7.2. AZ ÚJSZERŰ OROSZ HADVISELÉS KONCEPTUALIZÁLÁSÁRA TETT KÍSÉRLETEK

Amikor Oroszország 2014-ben egy gyors katonai művelet keretében megszállta, majd magához csatolta a Krím-félszigetet, a nyugati katonai gondolkodás napirendjét már bő másfél évtizede

⁶⁷ Idézi Rácz McCuen. Rácz, 2015, 30-31.o.

⁶⁸ Qiao Liang – Wang Xiangsui: *Unrestricted Warfare*, Peking, 1999, Forrás: <https://www.c4i.org/unrestricted.pdf>

⁶⁹ Somodi Zoltán – Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. *Honvédségi Szemle*, 2019, 147. évf. 6. szám

⁷⁰ Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. *Hadtudomány*, 2005/4. szám

uralták a háború nem hagyományos, nemkatonai színterekbe történő kiterjedésének, illetve a különböző hadikultúrák egymással való mind nagyobb fokú keveredésének, sőt akár teljes feloldódásának kérdései.⁷¹ Az Ukrajna elleni agresszió tehát nem légtüres térbe, hanem egy olyan hadtudományi diskurzusra robbant bele, melynek addigra már jelentős szakirodalma, megszilárdult koncepciói és fogalmi készlete volt. Az orosz katonai intervenció ehhez szolgált munícióul.

A katonai szakértők egy része a Krímben, majd Kelet-Ukrajnában látott orosz hadviselés kapcsán az aszimmetrikus eszközök és módszerek fejlett fegyverekkel való ötvözését, valamint a rejtett állami támogatást emelték ki. David W. Barno, az amerikai haderő nyugalmazott altábornagya mindezt *árnyékháborúként* írta le, rámutatva az ukrainai, iraki és gázai konfliktusok közti hasonlóságokra. Barno úgy látta, hogy a fenti konfliktusok mindegyike a hadviselés 20. században megszilárdult nemzetközi normáinak felrúgását jelenti, melyek kezelésére az Egyesült Államok hadereje nincs felkészülve.⁷² Az azonosítójelzés nélküli „kis zöld emberkék”, az ukrán laktanyákat megostromló civilruhás emberek, és a szakadárak mögött felsejlő masszív állami támogatás, beleértve a nehéz haditechnikát is, jól példázta a hadikultúrák, és a hadviselés legitim és illegitim módszerei közti határvonal elmosódását, a hadviselés változásának nyugati szakértők által leírt trendjébe.

Anders Fogh Rasmussen, a NATO akkori főtitkára hibrid hadviselésként írta le azt, amit az oroszok folytatnak; a katonai tevékenység ötvözését a fedett műveletekkel és az agresszív dezinformációval.⁷³ Maga a koncepció atyja, Hoffman azonban rámutatott saját definíciójának korlátjaira, amennyiben az lefedi az Ukrajnában alkalmazott fegyveres erőszak eszközeit és módszereit, de nem tud mit kezdeni az orosz hadviselés nem erőszakos eszköztárával, így a politikai felforgatással vagy az információs hadviseléssel.⁷⁴

E hiátus betöltésére kínált új definíciót Oscar Jonsson és Robert Seely a *teljes spektrumú konfliktus* megalkotásával. A fogalom a hibrid által magában foglalt különböző hadviselési formák és módszerek mellett a nemkatonai eszközöket is lefedte. A *konfliktus* szó pedig a háború–béke dichotómia feloldását szolgálta azzal, hogy a háborús küszöb alatti, alacsonyabb intenzitású fegyveres küzdelmet is magában foglalta. A szerzőpáros a teljes spektrumú

⁷¹ Forgács Balázs: *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 91. o.

⁷² David Barno: *The Shadow Wars of the 21st Century, War on the Rocks*, 2014. július 23. Forrás: <https://warontherocks.com/2014/07/the-shadow-wars-of-the-21st-century/>

⁷³ Mark Landler – Michael R. Gordon: *NATO Chief Warns of Duplicity by Putin on Ukraine*, *The New York Times*, 2014. július 8. Forrás: https://www.nytimes.com/2014/07/09/world/europe/nato-chief-warns-of-duplicity-by-putin-on-ukraine.html?_r=0

⁷⁴ Frank G. Hoffman: *On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs. Hybrid Threats*, *War on the Rocks*, 2014. július 28. Forrás: <https://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/>

konfliktus alatt a kinetikus, az információs, a politikai, valamint a gazdasági és energetikai hadviselést értette.⁷⁵

Michael J. Mazarr az ukrajnai konfliktus kapcsán a tagadhatóság elemét emelte ki, azt a messzemenő következtetést levonva, hogy az olyan, a szerző megfogalmazásában „mérsékelt revizionista” hatalmak, mint Oroszország vagy Kína egyfajta *szürkezőnás* stratégiát dolgoztak ki, amely a költségek és kockázatok minimalizálása, a háborús szintre való eszkaláció elkerülése mellett próbálja érvényesíteni korlátozott céljait. Mindez történhet fokozatosan, lépésről lépésre, elkerülve a nemzetközi közösség reakcióját, vagy egy gyors lépéssel *fait accompli* helyzet teremtésével.⁷⁶

Miközben a szakértők megpróbálták új fogalmakat alkotni az újszerűnek tűnő orosz hadviselés pontosabb leírására, a többségük kénytelen volt megállapítani: az Ukrajnában alkalmazott taktikákban semmi új nem volt, az újdonság csupán az alkalmazás átfogó módjában rejlett.⁷⁷ Sem a hibrid hadviselés reguláris és irreguláris elemeinek együttes alkalmazása, sem pedig az agitációs tevékenység és más, a megtámadott ország destabilizálását célzó nemkatonai eszközök használata nem tekinthető példa nélkülinek. Ami az előbbit illeti, Szerzsantov, Szmolovij és Dolgopolov orosz szerzők rámutatnak, hogy már Napóleon 1812-os oroszországi hadjárata során is az orosz hadsereg egy része szétszóródott az erdőkben és partizántevékenységbe kezdett. Bár a franciáknak addigra már volt tapasztalatuk a spanyol és porosz felkelőkkel szemben, az, hogy reguláris ezredek alkalmaztak ilyen „becstelen” taktikát, meglepetésként érte őket.⁷⁸ Az utóbbi, azaz a szembenálló állam belülről történő destabilizálására jó példa az 1866-os porosz–osztrák háború, mely során Bismarck a magyar nemzeti felszabadító mozgalmat igyekezett felhasználni az osztrák állam bomlasztására.⁷⁹ Nagy László a náci Németország második világháború előtti területszerzéseit emeli ki,

⁷⁵ Oscar Jonsson – Robert Seely: Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal After Ukraine, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2015, 28. évf. 1. szám

A gazdasági-energetikai hadviselés jelenlétét a cikk szerzői ugyanakkor nem támasztják alá elemzésükben. Való igaz, hogy Moszkva a szerzők által is említett esetekben kiterjedten alkalmazott gazdasági kényszerítést és ösztönzést Kijevvel szemben (is), mindezt azonban nem a Krím megszállásával egyidőben vagy azzal összefüggésben tette. Azon érvek, miszerint az orosz vezetés már e távlati céllal, a Krím bekebelezésével összefüggésben alkalmazta volna a gazdasági nyomásgyakorlást, aligha fedik a valóságot. Ha ugyanis így lett volna, akkor aligha vásárolt 15 milliárd dollárért ukrán államkötvényeket azért cserébe, hogy Janukovics akkori elnök ne írja alá az EU-val kötendő társulási megállapodást.

⁷⁶ Michael J. Mazarr: *Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict*, U.S. Army War College Press, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 2015

⁷⁷ Sam Jones: Ukraine: Russia's new art of war. Nato has struggled to counter Moscow's tactics in conflict where traditional might is only a part, *Financial Times*, 2014. augusztus 28. Forrás:

<https://www.ft.com/content/ea5e82fa-2e0c-11e4-b760-00144feabdc0>

⁷⁸ Alekszandr Szerzsantov – Alekszandr Szmolovij – Alekszandr Dolgopolov: Трансформация содержания войны: от прошлого к настоящему — технологии «гибридных» войн. *Военная Мысль*, 2021/2. 21. o.

Alekszandr Dolgopolov ezredes, a vezérkari akadémia katonai stratégiai tanszékének docense.

⁷⁹ Uo. 21-22. o.

meggyőzően érvelve amellet, hogy Hitler a megtévesztés, a blöff módszerét használva, a diplomácia és politikai hadviselés eszköztárával tudta elérni céljait, miközben a katonai erő alkalmazására csupán demonstratív céllal került sor.⁸⁰ Mindezek jól példázzák, hogy a hibrid hadviselés eszközei és módszerei aligha újak a hadviselés és a politikai érdekérvényesítés történetében. Johan Norberg, Ulrik Franke és Fredrik Westerlund elemzésükben kiábrándító józansággal konstatálták, hogy a katonai és politikai eszközök mesteri alkalmazása a Krímben nem annyira az új orosz képességek, hanem sokkal inkább a saját képzelőerőnk hiánya miatt hatott az újdonság erejével.⁸¹ Porkoláb Imre is úgy látta, hogy a hibrid hadviselés során alkalmazott eljárások külön-külön nem új keletűek. Az újdonság ezek integrációjában rejlik. Ahogy a 2006-os libanoni háború esettanulmánya alapján Bjerregaard, úgy Porkoláb sem tekintette a hadviselés forradalmi változásának a hibrid hadviselés orosz változatát. Helyette az irreguláris hadviselési forma adaptációs folyamatának egy állomásaként értékelte azt. Szerinte a fő változást az jelenti, hogy míg korábban az irreguláris hadviselés indirekt módszerei csak egy elhúzódozó konfliktusban vezethettek sikerre, addig a hibrid hadviselés a reguláris erőkre és információs fölényre támaszkodva rendkívül gyorsan játszódik le. A védekező fél számára tehát a gyorsaság, és a „válaszreakció megfelelő kalibrációja” jelentik a fő kihívást, minthogy az alkalmazott módszerek jelentős részével szemben nem adekvát, vagy nem lehetséges a katonai válaszlépés.⁸²

A hibrid hadviselés Johann Schmid szerint elmosza a határt háború és béke, barát és ellenség, államok közötti és államon belüli konfliktusok, belső és külső fenyegetések között, olyan homályos jogi helyzetet teremtve, amelyben nem egyértelmű, melyik szerv jogosult fellépni az adott fenyegetés elhárítása érdekében.⁸³ Schmid is kísérletet tett arra, hogy az empirikus tapasztalat alapján megalkossa a hibrid hadviselés elméletét. Az ő koncepciójának kulcseleme, hogy a hibrid hadviselés a hagyományos hadviseléssel szemben nem a katonai szintéren, hanem a nemkatonai dimenzió széles spektrumában található számos és folyamatosan változó súlypontban próbálja meg eldönteni a háborút. A fegyveres küzdelem intenzitásától függetlenül a katonai dimenzió másodlagos, és nem a háborút eldöntő színtere a hibrid hadviselésnek. A katonai erő alkalmazása csupán támogatja a háborús erőfeszítést, miközben a háború súlypontja nem a fronton, hanem olyan, nemkatonai területeken található,

⁸⁰ Nagy László: A hibrid hadviselés megjelenése a 20. század első felében. *Honvédségi Szemle*, 2022/5.

⁸¹ Niklas Granholm – Johannes Malminen – Gudrun Persson: A Rude Awakening. Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine. FOI, 2014. június. Forrás: <https://aff.a.se/wp-content/uploads/2014/06/A-Rude-Awakening-FOI-2014-06-.pdf> 48. o.

⁸² Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? *Hadtudomány*, 2015/3-4. 37. o.

⁸³ Johann Schmid: Hybrid warfare on the Ukrainian battlefield: developing theory based on empirical evidence. *Journal on Baltic Security*, 2019/5 (1) 3. o.

mint a morál, a legitimitás vagy a politikai akarat.⁸⁴ Bár Schmid kétségtelenül fontos dologra tapint rá ezzel, a háború súlypontjának katonai dimenzió kívüli volta aligha tekinthető a hibrid hadviselés nómumának. Éppen ellenkezőleg: valójában Carl von Clausewitz meghatározásából egyáltalán nem következett az, hogy a súlypont csakis a katonai szintéren lehet. Ez a vélekedés – ahogy arra Nagy Miklós Mihály felhívja a figyelmet – az első világháborúban vált meghatározóvá, amikor a hadügy és a politika kapcsolatának torzulása miatt a súlypont a hadszínterekre került. Miközben – ahogy arra a világháborús összeomlás rádöbentette a feleket – a társadalmak potenciálja vált a tényleges súlyponttá.⁸⁵ Schmid a fentiek okán úgy véli, hogy a hibrid háborúban a katonai erő alkalmazására jellemzően korlátozott stratégia mentén kerül sor.

Ugyanígy vélekedik minderről Resperger István is, hangsúlyozva azonban, hogy a támadó fél fenntartja a reguláris erőkkel történő támadás lehetőségét. Ebből következik szerinte a hibrid hadviselés egyik alapfeltétele is: szemben az aszimmetrikus hadviselés korábbi formáival, a hibrid háború esetében a támadó országnak erősebbnek kell lennie a megtámadottnál, hiszen csakis így fenyegethet hiteles módon a hagyományos támadás veszélyével.⁸⁶ Ez lényeges elmozdulást jelent Hoffman eredeti hibrid hadviselés koncepciójától, amelyben még az erőforrásbeli hátrányban lévő állami és nem állami szereplők igyekeztek ily módon ellensúlyozni a fennálló aszimmetriát. Deák János ezt az Ukrajnában látottak alapján „fordított aszimmetriának” nevezi, minthogy egy erős külső katonai hatalom támogatásával alakult ki az aszimmetrikus helyzet.⁸⁷ Resperger meghatározásában is markánsan visszaköszön a hibrid hadviselés szürke zónás jellege, minthogy szerinte a támadó stratégiai célja, hogy az erőszak szintje ne lépje át a háborús küszöböt.⁸⁸ Kiss Álmos Péter ugyanakkor rámutat, hogy bár valószínűleg Oroszország nem akarta a kelet-ukrajnai műveleteket a korlátozott háború szintjéig eskalálni, amikor az szükségessé vált, „*habozás nélkül átlépte a háborús küszöböt.*”⁸⁹ Mind Resperger, mind pedig Kiss egyetértenek abban, hogy a megtámadott állam működésének zavarai olyan alapfeltételt jelentenek, amelyet a támadó fél nem tud létrehozni, csak kihasználhatja, felerősítheti azokat.⁹⁰ Szintén közös elemnek tekinthető, hogy a hibrid hadviselésre nem a háború megvívásának új módjaként

⁸⁴ Uo. 13. o.

⁸⁵ Nagy Miklós Mihály: Clausewitz és az első világháború, *Közép-Európai Közlemények*, 2017. 10. évf. 4. szám, 165. o.

⁸⁶ Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 33. o.

⁸⁷ Deák János: *Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig*. Nemzeti Közszerzői Egyetem, Budapest, 2015, 132. o.

⁸⁸ Uo. 21. o.

⁸⁹ Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza, *Honvédségi Szemle*, 2019/4. 19. o.

⁹⁰ Uo. 34. o.

tekintenek. Helyette úgy látják, hogy a műveleti környezet változott meg oly módon, vált oly komplexszé, hogy a háború megvívása lett hibrid.⁹¹

Miközben egyértelműen a *hibrid* kifejezés vált dominánssá a 2014-es orosz hadviselés leírására, a látott gyakorlat egyben jelentősen vissza is hatott az elméletre, és lényegi módon átformálta azt. Immáron az orosz hibrid hadviselés elmélete az ukrajnai példa alapján egy erőforrásfölényben lévő szereplő korlátozott hadviselési stratégiájává vált egy nálánál gyengébb, és számos működési zavarral szenvedő állammal szemben. Az eredeti koncepció még a Közel-Kelet háborúi alapján azt implikálta, hogy a katonailag gyengébb fél – a gerilla hadviselés logikájával összhangban – igyekszik a háborút elhúzni és a katonai vereséget elkerülni. A hibrid hadviselés „új elmélete” ezzel szemben az ukrajnai tapasztalatból kiindulva az ellenfél politikai akaratának gyors megtörésében és *fait accompli* helyzet teremtésében ragadta meg e hadviselési forma lényegét. Abban ugyanakkor továbbra is egyezést mutattak a hibrid hadviselés régi és új meghatározásai, hogy ez a hadviselési forma elsősorban abban jelent újat, hogy a nyugati gondolkodásban és értékrendben rögzült koncepciók és normák ellen intéz kihívást azáltal, hogy elmossa a hadviselés 20. századi kereteit.

Bár a fenti kutatások fontos hozzájárulást tettek a 2014-ben látott orosz hadviselés hadelméleti szintetizálásához, relevanciájuk az orosz katonai gondolkodásra és gyakorlatra vonatkozóan megkérdőjelezhető volt. Ahogy arra mások mellett Michael Kofman is rámutatott, a hibrid hadviselés kifejezés jóval többet értett, mint használt az orosz hadviselés megértésében.⁹² A fogalom lényegében minden ártó szándékú (vagy annak vélt) orosz tevékenység szinonimájává vált.⁹³ Miközben a kifejezés tartalma egyre bővült, úgy valójában egyre kisebb szeletét ragadta meg az orosz hadviselés komplexitásának. Antonio Missiroli, a NATO új típusú biztonsági kihívásokért felelős főtitkárhelyettese szerint a „hibrid hadviselés koncepciójának szemantikai túlfeszítése annak növekvő átpolitizálódásához vezetett”.⁹⁴ Damien Van Puyvelde is amellet érvelt, hogy a NATO-nak végre el kellene felejtene a hibrid hadviselést: „*A hadviselés, legyen az ókori vagy modern, hibrid vagy sem, mindig komplex és nem lehet egyetlen melléknévvvel leírni azt.*”⁹⁵ Kiss Álmos Péter is arra hívta fel a figyelmet,

⁹¹ Uo. 34. o. és Resperger, 2018, 22. o.

⁹² Michael Kofman: Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts, War on the Rocks, 2016. március 11. Forrás: <https://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/>

⁹³ Jójárt Krisztián: Miért ne kiáltunk folyton hibrid hadviselést? Political Capital, 2020. május 27. Forrás: https://www.politicalcapital.hu/hirek.php?article_read=1&article_id=2538

⁹⁴ Antonio Missiroli: From Hybrid Warfare to “Cybrid” Campaigns: The New Normal? NATO Defense College, 2019. szeptember, Forrás: <http://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=606>

⁹⁵ Damien Van Puyvelde: Hybrid war – does it even exist? *NATO Review*, 2015. május 7. Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2015/also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.html>

hogy a fogalom parttalan használata éppen a hibrid hadviselés komplexitásának kiüresítését jelenti. Mint ahogy egy tanulmányában írta, „[a]z új, jól hangzó szakkifejezések egyik kockázata, hogy divattá válnak, előbb vagy utóbb túl széleskörűen fogják értelmezni, és olyan jelenségekre is ráhúzzák őket, amelyekre valójában nem illenek – óvatosan kell tehát bánni használatukkal. (...) Kétségtelen, hogy az orosz beavatkozási kísérlet az amerikai elnökválasztásba 2016-ban egy aktív információs művelet volt, de nehéz ráfogni, hogy egy hibrid hadművelet része lett volna: nem ismerhető fel sem az amerikai társadalom más kritikus gyengeségeinek egyidejű támadása, sem a többi nemzeti hatalmi eszköz szinkronizált alkalmazása, sem a háborús jellegű eredmény.”⁹⁶ Deák Anita is azt hangsúlyozza, hogy „[m]egtévesztő lehet a hibrid fenyegetéseket a nem katonai eszköztár elemeivel azonosítani és ennek következtében megfélemlíteni arról, hogy Oroszország tudatosan készíti haderejét egy esetleges fegyveres konfliktus megvívására: haderőreformmal, átfegyverzéssel, kiképzéssel, hadászati-hadműveleti gyakorlatokkal (legutóbb a Nyugat–2017 keretében), hadszíntéri tapasztalatokkal (Ukrajna, Szíria) – szükség esetén pedig képes és kész a haderő alkalmazására.”⁹⁷

1.7.3. AZ OROSZ HADVISELÉS OROSZ HADELMÉLETI FORRÁSAINAK FELTÁRÁSÁRA TETT KÍSÉRLETEK

Míg az Ukrajnában látottakat a kutatók egy része a nyugati hadtudományi gondolkodás alapján igyekezett szintetizálni, más, jellemzően az orosz haderővel foglalkozó szakértők megpróbálták meglegelni a gyakorlat elméleti gyökereit az orosz hadtudományon belül. Janis Berzins lett szakértő az elsők között vállalkozott erre, rögtön a Krímben történeteket követően. Berzins komoly érdeme, hogy az orosz hadviselés leírására nem egy nyugati hadtudományi terminust, hanem az úgynevezett „új generációs hadviselés” fogalmát használta, melyet egy több közös publikációt is jegyző orosz szerzőpárostól, Szergej Csekinovtól és Szergej Bogdanovtól kölcsönzött.⁹⁸ Az általuk a megelőző év őszén papírra vetett gondolatok kétségtelenül számos hasonlóságot mutattak a Krímben történetekkel, és egy olyan indirekt orosz stratégiát implikáltak, amelyben a főszerep az indirekt, nem katonai eszközöknek jut, miközben a kinetikus erő alkalmazására csak a végső fázisban, az elért eredmények konszolidálása, a megmaradt ellenállás felszámolása érdekében kerülne sor. Berzins és az általa használt új

⁹⁶ Kiss, 2019, 33. o.

⁹⁷ Deák Anita: Az orosz katonai gondolkodás átalakulása a 21. században az Oroszországi Föderáció katonai doktrínáinak tükrében. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018, 152. o.

⁹⁸ Berzins, 2014

generációs hadviselés koncepciójának hiányossága azonban abból adódik, hogy bár a kifejezés – a hibrid és más terminusokkal szemben – valóban az orosz hadtudomány sajátja, mind a Csekinov–Bogdanov szerzőpáros, mind pedig a koncepció forrásának tekinthető Vlagyimir Szlipcsenko azt a nyugati hadviselés leírására használta.⁹⁹

Ráczy András 2015-ben megjelent könyvében páratlan alaposággal járja körül a hibrid hadviselés elméletének fejlődését, és szintén nagyban épít Csekinov és Bogdanov 2013-as munkájára. Bár Ráczy leszögezi, hogy Csekinov és Bogdanov szerint éppenséggel az Egyesült Államok és a Nyugat az, aki új generációs hadviselést folytat (melynek nyitányát szerintük az öbölháború jelentette), ennek ellenére úgy véli, hogy az orosz szerzők valójában a később Ukrajnában alkalmazott orosz stratégiát írták le.¹⁰⁰ Amint azt később látni fogjuk, a számos hasonlóság ellenére legalább ugyanennyi fontos különbség is volt az orosz szerzők gondolatai és aközött, ami néhány hónappal később a Krímben történt.

Nem Berzins és Ráczy voltak az egyetlenek, akik úgy vélték, hogy az orosz szerzők nem a nyugati viselkedés orosz percepcióját, hanem sokkal inkább szándékokat és terveket vázoltak fel. És nem is a Csekinov–Bogdanov páros az egyetlen, akinek a gondolatait ekként értelmezték. A figyelem fókuszában Valerij Geraszimov vezérkari főnök egy 2013 februárjában elmondott beszédének átirata állt, amelynek kulcsmegállapításai a háború változó formáira és módszereire vonatkoztak, különös tekintettel a nem katonai eszközök dominanciájára. Mindezt Geraszimov az arab tavasz eseményeivel illusztrálta, mely a laikus szemlélő számára talán nem tűnhetett háborúnak, miközben épp ellenkezőleg: ezek az események a XXI. századi hadviselés tipikus jellegzetességei, vélte az orosz vezérkari főnök. Csekinovhoz és Bogdanovhoz hasonlóan ő is a Nyugatot vádolta azzal, hogy nem katonai eszközökkel rezsimváltásokat hajt végre a Közel-Keleten és máshol, amit ő „*új típusú háborúként*” definiál. Ennek ellenére Geraszimov szavait a szakértők többsége egy új orosz hadviselés bejelentéseként értelmezte.

Miközben már Janis Berzins is megemlítette a Geraszimov-cikket 2014. áprilisi tanulmányában, az írás széleskörben akkor vált ismertté, amikor Mark Galeotti az év júliusában blogján közzétette annak fordítását, saját magyarázó megjegyzéseivel kiegészítve.¹⁰¹ Szerencsétlen módon a „*Geraszimov-doktrína*” címmel látta el az írást, tovább erősítve azt a

⁹⁹ Vlagyimir Szlipcsenko: Война будущего (прогностический анализ).

¹⁰⁰ Ráczy, 2015, 38-40. o.

¹⁰¹ Érdekesség, hogy a Berzins által hivatkozott Geraszimov-cikk ekkor még más címet viselt, mint ahogy az később széleskörben ismertté és idézetté vált. A cikk címe ekkor még Geraszimov előadásának címét tükrözte a háború új formáiról és módszereiről. Később a cikk „A tudomány értéke az előrejelzésben van” címet kapta, mely feltehetően jobban összhangban állt a beszéd eredeti céljával; felhívni az orosz hadtudomány művelőinek figyelmét arra, hogy munkájuk célja a háború változó jellegének előrejelzése. Timothy Thomas: The Evolving Nature of Russia's Way of War, *Military Review*, 2017. július-augusztus

benyomást, mintha az ténylegesen az új orosz hadviselés stratégiáját írná le. Galeotti úgy vélte, hogy Geraszimov egy régi szovjet retorikai eszközt használ arra, hogy tanulságokba és intelmekbe csomagolva mondja el szándékait és terveit. Később Galeotti számos helyen elnézést kért azért, hogy a kissé hatásvadász címmel elindította azt a lavinát, melynek eredményeként sokan a mai napig kész tényként beszélnek a Geraszimov-doktrína létezéséről.¹⁰²

Az elkövetkező években számos, kifejezetten az orosz katonai gondolkodással foglalkozó szakértő tett kísérletet arra, hogy visszaterelje a Geraszimov-cikkről folytatott, egyre alacsonyabb színvonalú és átpolitizált diskurzust a tudományos keretek közé. Közülük kiemelkedik Charles Bartles és Roger McDermott, akik Geraszimov gondolatait az orosz biztonságpercepció és katonai kultúra kontextusában magyarázták, elválasztva a valóságot a cikk köré épült mítosztól.¹⁰³ A hadtudomány hazai művelői közül Holecz József dolgozta fel legalaposabban Geraszimov 2013-as cikkét, aki elkészítette a teljes írás magyar fordítását, és saját gondolataival gazdagon teletűzdelve kontextusba helyezte az orosz vezérkari főnök gondolatait.¹⁰⁴

Valószínűleg Dmitry Adamsky 2015-ös tanulmánya egyike azon munkáknak, amelyek a legközelebb visznek az orosz hadviselés megértéséhez. Adamsky tucatnyi orosz hadtudományi szerző munkáját elemezve arra a következtetésre jutott, hogy bár az orosz hadviselés valóban innovatívnak tekinthető, az sokkal inkább evolúciós folyamat, semmint revolúció eredménye, minthogy Geraszimov gondolatai nagyfokú kontinuitást mutatnak a korábbi orosz hadtudományi munkákkal. Adamsky saját koncepciót alkotott az orosz stratégia leírására, melynek jelentéstartalmát magyarul legpontosabban „színtereken átívelő kényszerítésként” (cross-domain coercion) lehet visszaadni. Adamsky úgy véli, hogy az „új generációs hadviselés” *súlypontja* a percepció, a győzelem fő eszköze pedig az információs küzdelem, vagyis az ellenfél percepciójának befolyásolása.¹⁰⁵ A színtereken átívelő kényszerítés magában foglalja a nem nukleáris, az információs és a nukleáris elrettentést/kényszerítést, amelyek együttes alkalmazásával igyekeznek az ellenfél számára elfogadhatatlan veszteségeket kilátásba helyezni. Adamsky kiemeli az „aszimmetrikus” és „indirekt megközelítés” orosz katonai gondolkodásban betöltött prominens szerepét, melynek

¹⁰² Mark Galeotti: I'm Sorry for Creating the 'Gerasimov Doctrine', Foreign Policy, 2018. március 5. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>

¹⁰³ Charles K. Bartles: Getting Gerasimov Right. *Military Review*, 2016. január-február. és Roger N. McDermott: Does Russia Have a Gerasimov Doctrine? *Parameters*, 46. évf. 1. szám, 2016

¹⁰⁴ Holecz József: A Geraszimov-doktrína egy másik megvilágításban, *Felderítő Szemle*, 2017.

¹⁰⁵ Dmitry Adamsky: Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy, IFRI, 2015 november, Forrás: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdf> 26. o.

gyökerei mélyen rögzültek az orosz stratégiai kultúrában, és csak részben nyugati eredetűek.¹⁰⁶ Ugyanakkor miközben rávilágít a nyugati hibrid hadviselés és az orosz szerzők által felvázolt új generációs háború koncepciója közti különbségekre, ő is adós marad azzal, hogy elválassza egymástól a nyugati hadviselés orosz percepcióját a szándékoktól. Más szóval, Adamsky nem ad választ arra, hogy az orosz szerzők mikor beszélnek a nyugati hadviselésről, és mikor az Oroszország által követett (vagy általuk propagált) stratégiáról.

Végezetül, a kutatásom szempontjából megkerülhetetlen, hogy felhasználjam az Amerikai Hadsereg Külföldi Katonai Tanulmányok Irodájának (U.S. Army Foreign Military Studies Office) kutatásait. Az Iroda (mely korábban a Szovjet Katonai Kutatások Iroda nevet viselte) dedikált célja az orosz (és részben más országok) hadtudományi szakirodalmának nyomon követése. Míg Lester W. Grau és Charles K. Bartles főként az orosz haderő szervezeti struktúrájának, doktrínájának és fegyverzetének változását, addig Timothy Thomas, az intézet korábbi kutatója sok évtizedes munkássága során az orosz katonai gondolkodás trendjeit dokumentálta, és teszi ezt mind a mai napig.¹⁰⁷ Thomas és a US Army Foreign Military Studies Office kutatóinak munkái megerősítik Adamsky konklúzióját, miszerint Geraszimov gondolatai az orosz katonai gondolkodás töretlen fejlődésének egyik állomását jelentik csupán, és nem az orosz vezérkari főnök forradalmi vízióiról van szó. Továbbá rávilágítanak arra is, az orosz gondolkodás az új típusú, illetve új generációs hadviselésről nem állt meg 2013-14-ben, hanem töretlenül folytatódott tovább. Thomas tanulmányaiban külön hangsúlyt fektetett arra, hogy a különböző, orosz szerzők által használt terminusokat összehasonlítsa, jelezze az azok közti tartalmi különbségeket, és megpróbálja elhatárolni egymástól, hogy melyiket használják a nyugati, és melyiket a saját hadviselés leírására. Ezért a disszertációm során az elsődleges orosz források mellett nagyban támaszkodom Timothy Thomas és egykori kollégái eddigi kutatásaira.

¹⁰⁶ Uo. 25. o.

¹⁰⁷ Lásd például Lester W. Grau – Charles K. Bartles: *The Russian Way of War. Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces*, Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2016, illetve Timothy Thomas: *Timothy Thomas: Russia Military Strategy. Impacting 21st Century Reform and Geopolitics*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2015

3. AZ OROSZ KATONAI GONDOLKODÁST MEGHATÁROZÓ TUDOMÁNYOS ÉS MÓDSZERTANI MEGKÖZELÍTÉS

Az orosz hadtudomány mélyebb megértéséhez, és ahhoz, hogy az orosz katonai gondolkodók munkáit a maguk teljes kontextusában tudjuk értelmezni, elengedhetetlen röviden megismerkednünk az orosz katonai gondolkodás kulturális alapjaival. Az orosz hadviselés félreértése, félremagyarázása ugyanis éppen abból adódott, hogy a nyugati hadtudomány a saját koncepciói, fogalmi készlete és logikája mentén igyekezett leírni a 2014-es ukrajnai háborút, illetve értelmezni az orosz hadtudományi teoretikusok munkáit. Az orosz hadtudomány azonban – csakúgy, mint a kínai – önálló, a nyugatitól független diszciplína, saját fogalmi készlettel és koncepciókkal. Emiatt – ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk – nemcsak a háború megvívásával kapcsolatos elképzelésekről, de magáról a háborúról, mint társadalmi jelenségről alkotott vélemény is merőben eltérhet a nyugati hadtudományban megszokottól.

Az orosz hadtudomány ugyanis csak részben táplálkozik a nyugati tradíciókból. Az orosz identitás, melyet egyszerre alakított a nyugatosok és szlavofilek vitája, és a Nyugat és Kelet közti lét, saját hadtudományi kultúrát termelt ki. Ahogy Ofer Fridman írja, „*az oroszok valóban jó tanítványai Clausewitznek. De ez a lényeg – a tanítványai, nem pedig a követői.*”¹⁰⁸ Clausewitz téziseit a saját keleties gondolkodásmódjukon keresztül fogadták be, formálták át, és nem pedig mechanikusan átemelték azokat. Ehhez később hozzáadódott a marxizmus–leninizmus egyetemes eszmerendszere, amely az élet és a tudomány minden területét áthatotta, militáns céljától, a kapitalizmus legyőzésétől vezérelve pedig alapvetően határozta meg a szovjet-orosz katonai gondolkodást. Ezért a számos egyezőség ellenére nem értelmezhető az orosz hadtudomány kizárólag a nyugati gondolkodáson keresztül.

Stephen Covington szerint az orosz stratégiai kultúrának négy fontos pillére van:

- *A stratégiai különlegesség*, mely azt tartja, hogy Oroszország egyedi földrajzi, politikai, gazdasági és stratégiai helyzete okán egyedi katonai megoldásokat kell, hogy találjon védelme garantálása érdekében.
- *A stratégiai sebezhetőség*, mely Oroszország megvédhetőségének vélt bizonytalanságából és egy meglepetésszerű támadás félelméből táplálkozik, és ami a preemptív gondolkodás, megoldások felé tereli az orosz katonai vezetést.

¹⁰⁸ Ofer Fridman: The Russian Mindset and War. Between Westernizing the East and Easternizing the West, *Journal of Advanced Military Studies*, Special Issue on Strategic Culture, 2022, Forrás: <https://www.usmceu.edu/Outreach/Marine-Corps-University-Press/MCU-Journal/Journal-of-Advanced-Military-Studies-SI-2022/> 32. o.

- Ha háborúra kerül a sor, akkor *Oroszország egésze megy háborúba*, vagyis az ország minden erejével és erőforrásával részt vesz a háború megvívásában.
- *A háború kezdeti időszakának meghatározó szerepe*, vagyis azon meggyőződés, hogy a jövő háborújának kezdeti periódusa döntő lesz a háború kimenetele szempontjából.¹⁰⁹

3.1. HOLIZMUS

Az orosz hadtudománnyal foglalkozó művek és szakértők jellemzően két meghatározó filozófiai alapját adják meg az orosz katonai gondolkodásnak. Az egyik a holizmus, mint az orosz gondolkodást meghatározó filozófiai megközelítés, amely a dolgokat a maguk egészében szemléli. A másik pedig a dialektikus-materializmus marxista filozófiai megközelítése. A holisztikus-dialektikus szemléletmód eltér a nyugati analitikus-logikus hagyománytól, amely atomista szemléletű, a komplex valóságot dekonstruálva, elemeiben vizsgálja. A pszichológusok és antropológusok úgy vélik, hogy a két gondolkodási séma forrása az eltérő társadalmi beágyazottságban keresendő. Jellemzően azok az egyének, akik úgynevezett magaskontextusú kultúrákban, kollektivista társadalmakban szocializálódtak, általában holisztikusan, míg azok, akik alacsonykontextusú és individualista társadalmakból származnak, inkább analitikus módon gondolkodnak.¹¹⁰

A két eltérő gondolkodási sémát követve más-más lesz az ugyanazon információhalmazról kialakított percepció, az információ csoportosítása és szintetizálása. Míg a nyugati analitikus gondolkodás a formális logikát követi, és ok-okozati viszonyrendszer feltárására törekszik, addig a keleti holisztikus a vizsgált rész és egész viszonyát szemléli. Vagyis míg az analitikus megközelítés a vizsgált elemet leválasztja annak kontextusától, dekonstruálja azt, addig a holisztikus-dialektikus szemléletmód éppen a vizsgált elem és a kontextus közötti viszonyrendszerre, az ebben bekövetkező változásra, illetve a vizsgált rész és annak kontextusa közti oksági kapcsolatra fókuszál.¹¹¹ Lenin vallotta, hogy a logika legmagasabb foka a dialektikus logika, mely az adott jelenségeket, dolgokat mozgásában és fejlődésében vizsgálja.¹¹²

¹⁰⁹ Stephen R. Covington: *Strategic Thought Behind Russia's Modern Approaches to Warfare*, Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, 2016 október, Forrás: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/Culture%20of%20Strategic%20Thought%203.pdf> 4-5. o.

¹¹⁰ Adamsky, 2015, 19. o.

¹¹¹ Adamsky, 2015, 18-19. o.

¹¹² Krupnov, 1966, 50. o. illetve N. R. Pankratov (szerk.): *Lenin és a szovjet fegyveres erők*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1970, 176. o.

Ebből eredeztethető a keleti kultúrák egyensúlyra és harmóniára való törekvése, miközben a nyugati megközelítés alapvetően a problémás terület izolálásán és felszámolásán keresztül hajlamos kezelni az adott problémát. Fridman szerint ez vezetett ahhoz a leegyszerűsítő nyugati értelmezéshez, miszerint a kínai kultúra alapvetően pacifista. Miközben a háború kínai megközelítésének alapos tanulmányozásából arra következtethetünk, hogy ha az egyensúlyhoz és harmóniához vezető út erőszakkal van kikövezve, akkor a kínaiak nem haboznak háborúba bocsátkozni.¹¹³ Míg a nyugati gondolkodásban a háborúra a társadalmi-politikai folyamatok „normál” menetétől való eltérésként, anomáliaként tekintenek, addig a keleti kultúrák hajlamosabbak azt természetes történelmi folyamatként látni. Ezért a háború okaival kapcsolatban is más-más tényezőket hangsúlyoznak. Míg az analitikus-logikai megközelítés hajlamos az adott szereplő viselkedésére helyezni a hangsúlyt, addig a holisztikus-dialektikus szemlélet ugyanazt a viselkedést a kontextussal magyarázza.¹¹⁴

A kontextus-központú szemlélet köszön vissza az orosz filozófus és forradalmi demokrata, Nyikolaj Csernisevszij háborúról alkotott nézeteiből is. Szerinte arra, hogy általánosságban a háború „végzetes” vagy „üdvös”, nem lehet határozott választ adni, „*minden a körülményektől, az időtől és a helytől függ.*”¹¹⁵

De ugyanez köszön vissza a 2022-es orosz–ukrán háború okainak eltérő nyugati és keleti magyarázata kapcsán is. A Putyin személyes felelősségét hangsúlyozó nyugati narratívával ellentétben Wang Yi kínai külügyminiszter például úgy fogalmazott a háború megindításának napján, hogy „*Kína elismeri az ukrajnai helyzet összetett és különleges történelmi kontextusát.*”¹¹⁶

3.2. DIALEKTIKUS MATERIALIZMUS

A holisztikus megközelítés jó alapot jelentett a marxizmus dialektikus-materialista tanainak befogadására, hiszen ez utóbbi szintén a rendszer egészére, a kontextusra helyezte a hangsúlyt. A marxizmus–leninizmus a háború univerzális okának a kapitalista gazdasági berendezkedést látta, amely a túltermelése okán folyamatosan újabb piacokat keres, így válik az imperialista terjeszkedés motorjává.¹¹⁷ Ez egyben azt is jelentette, hogy a háború a kapitalista társadalmi-politikai rendszer természetes velejárója. A háború okait a politikai döntéshozók

¹¹³ Fridman, 2022, 27. o.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ Idézi Csernisevszkijt Krupnov. Krupnov, 1966, 16. o.

¹¹⁶ Chinese, Russian FMs hold phone conversation, Xinhua, 2022. február 24. Forrás:

https://english.www.gov.cn/statecouncil/wangyi/202202/24/content_WS62178c3ec6d09c94e48a5711.html

¹¹⁷ Jack S. Levy – William R. Thompson: *Causes of War*, Wiley-Blackwell, 2010, 87. o.

romlottságával, hibáival, tévedéseivel, vagy az emberi természettel magyarázó elméletek „idealista”, „tudományellenes” nézetek, minthogy ezek tagadják a háború gazdasági összefüggéseit.¹¹⁸ Lenin úgy vélte, hogy mindaddig lesznek háborúk, amíg a kizsákmányoló politikai rendszereket az egész világon fel nem váltja a kommunizmus. A kommunizmus beköszöntének módja azonban a proletariátus forradalma volt, Lenin pedig a háborúra e folyamat felgyorsítójaként tekintett. A marxizmus viszonya a háborúhoz tehát paradox volt: egyrészt úgy vélte, hogy a háború szörnyűsége mindaddig velünk marad, amíg a világ minden országában be nem köszönt a kommunizmus és meg nem szűnnek a társadalmi osztályok. Másrészt azonban a háború egyben a forradalmi átalakulást elősegítő tényező is volt, s mint ilyen pozitív jelenség.¹¹⁹

A háború gazdasági okairól szóló marxista meggyőződés napjaink orosz hadtudományi munkáiban is visszaköszön. Andrej Kartapolov, az orosz törvényhozás védelmi bizottságának elnöke például azt írta egy tanulmányában, hogy a vezető hatalmak gazdasági érdekei állnak minden modern háború mögött.¹²⁰ Egy másik tanulmány szerzői szerint pedig a konfliktusok növekvő száma, mely a szocializmus visszaszorulását kísérte az 1980-90-es években, igazolja Lenin nézeteit, miszerint a béke elképzelhetetlen a szocializmuson kívül.¹²¹

A holizmus és dialektikus-materializmus szisztemikus megközelítése nemcsak a háború okait magyarázta a rendszer természetével, de a háború megvívásában is a strukturális tényezőkre helyezte a hangsúlyt. A dialektikus gondolkodás, kiegészülve a marxizmus materialista nézetrendszerével, kifejezetten lenézte az analitikus szemléletből eredő, az individuum szerepét hangsúlyozó megközelítést. A *Dialektika és hadtudomány* című szovjet könyv szerzője, Szergej Ivanovics Krupnov alábbi sorai kiválóan szemléltetik mindezt: „Elmondhatjuk, hogy a hadtudomány születésénél a haladó filozófia bábáskodott. Csakhogy a XVIII. századi materializmus következetlennel bizonyult. Legnagyobb képviselői materialisták voltak ugyan „lent”, vagyis a természet jelenségeinek magyarázatában, de idealisták maradtak „fent”, társadalmi nézeteikben. Valamennyi társadalmi jelenségnek, így a háborúnak is alapvető okát a kiemelkedő személyiségek tevékenységében látták. Magától értetődő, hogy

¹¹⁸ Krupnov, 1966, 24-25. o.

¹¹⁹ Vlagyimir Iljics Lenin: *Állam és forradalom*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977, 30-31. o. illetve Oscar Jonsson: *The Russian Understanding of War. Blurring the Lines between War and Peace*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 2019, 27. o.

¹²⁰ Andrej Kartapolov: Уроки военных конфликтов, перспективы развития средств и способов их ведения. Прямые и не прямые действия в современных международных конфликтах, *Voennaja Mysl*, 2015/2. 26. o.

¹²¹ V. Kulakov – Jurij Ponomarev – Jelena Kasirina: Проблемы войны и мира в XX – XXI веках, *Voennaja Mysl*, 2019/1. 15. o.

hasonló hibákat követtek el a katonai teoretikusok is. Sokan a hadvezér géniuszát tartották a háború sorsát eldöntő tényezőnek.”¹²²

A szovjet katonai gondolkodók úgy látták, hogy a metafizikus (a tárgyakat és jelenségeket egymástól elszigeteltnek és változatlanak felfogó) nézeten alapuló nyugati hadtudomány örök és meggingathatatlan szabályokban gondolkodik, vagy épp ellenkezőleg: azt vallja, hogy a hadművészetnek egyáltalán nincsenek elvei, mivel egyik háború sem hasonlít a másikra.¹²³ A „burzsoá” hadtudomány a hadügyet nem tudománynak, hanem művészetnek látta, túl nagy hangsúlyt fektetve a parancsnokok adottságaira és képességeire. A szovjetek elismerték az emberi tényező meghatározó szerepét a háborúban, ez a felismerés azonban arra sarkallta őket, hogy csökkentsék az egyéni teljesítményre való hagyatkozást.¹²⁴ Krupnov szerint az első világháború feltárta a nyugati hadtudomány és hadművészet módszertani gyengeségeit, minthogy katonai teoretikusaik képtelenek voltak felismerni az új fegyverek és haditechnika harcászatra gyakorolt hatását.¹²⁵ „*A materialista és dialektikus világszemléletet tükröző haladó filozófiai tanítások általában kedvezően befolyásolták a katonai-elméleti problémák megoldását, az idealizmus és a metafizika viszont gátolta a katonai elmélet és gyakorlat fejlődését*” – írja Krupnov. Lev Trockij úgy vélte, hogy az imperialista hatalmakkal szembeni fölényük a marxizmus pótolhatatlan tudományos módszertanában áll. Osztályellenségeik ugyanis esetről esetre működnek, a történelmi fejlődés tanulmányozása helyett a gyakorlati tapasztalat, a rutin, az ösztönös megérzés vezérli őket.¹²⁶

Fontos, hogy mindez nem jelentette azt, hogy a szovjetek úgy gondolták volna, hogy a nyugati hadtudomány ne lenne képes helyes következtetések levonására. Krupnov úgy vélte, hogy a nyugati hadtudományhoz ugyanúgy kell viszonyulni, mint a természettudományokhoz, amelyekben a „burzsoá” természettudósok idealizmusuk ellenére fontos felfedezéseket tesznek, melyek eredményeit hasznosítani kell. Ugyanakkor a metafizikai és idealista megközelítés képtelen a maga komplexitásában szemlélni a hadtudomány kérdését, mert nem foglalkozik a háborút kiváltó és azt formáló társadalmi-gazdasági viszonyrendszerrel, és mert a dolgokat statikusnak látja. Mint Krupnov megjegyzi, „*[a] marxizmus megalapítóinak világtörténelmi érdeme, hogy először állapították meg a hadviselés módjai és formái, és az*

¹²² Krupnov, 1966, 10. o.

¹²³ Uo. 10, 106. o.

¹²⁴ Christopher Donnelly: The Soviet Use of Military History for Operational Analysis: Establishing the Parameters of the Concept. In: Carl W. Reddel (szerk.): *Transformation in Russian and Soviet Military History of Force Sustainability*. United States Air Force Academy, Washington, D.C. 1990, 245. o.

¹²⁵ Krupnov, 1966, 20-23. o.

¹²⁶ Lev Trockij: Military Doctrine or Pseudo-Military Doctrinairism, 1921. november 22 – december 5. Forrás: <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1922/military/ch37.htm>

*anyagi javak termelésének módja között fennálló összefüggést.*¹²⁷ A marxizmus–leninizmus úgy tartotta, hogy csakis a dialektikus és a történelmi materializmus a hadtudomány egyedül helyes módszertana.¹²⁸ Trockij úgy fogalmazott, hogy „[m]íg elmondható a hosszabb távon előre tekintő brit imperializmus empiristáiról, hogy olyan kulcscsomóval rendelkeznek, amiben kulcsok jelentős választéka található meg, melyek sok történelmi helyzetre jók, mi egy univerzális kulcsot tartunk a kezünkben, amely lehetővé teszi számunkra, hogy minden helyzetben helyesen igazodjunk el.”¹²⁹

A dialektikus materializmus szerint az anyagi világ összes tárgyai és jelenségei fejlődnek, változnak. A szovjet hadtudomány szerint a fegyveres harcnak vannak objektív törvényei, de ezek történelmi jellegűek, változnak és fejlődnek. Minthogy a fegyveres harc törvényei a többi társadalmi törvényhez hasonlóan statisztikaiak, ezek nem érvényesülnek minden adott pillanatban, minden egyes esemény során, hanem tendencia formájában valósulnak meg. A törvények a jelenségekben fellelhető állandót, ismétlődőt fejezik ki. A jelenségek lényegének megváltozásával, létezésük feltételeinek megváltozásával azonban a törvények is szükségszerűen megváltoznak.¹³⁰

3.3. A TUDOMÁNYOS ELŐRELÁTÁS

A szovjet hadtudomány a dialektikus materializmus módszerét követve különösen fontosnak tartotta a „tudományos előrelátást”, a jövő háborújának minél pontosabb előrejelzését. A hadászat egyik fő feladatát a jövő háború körülményeinek és jellegének tanulmányozásában, illetve a hadviselés módjainak és formáinak kidolgozásában határozta meg.¹³¹ Mivel a fegyveres harc váltakozása objektív törvényszerűségeknek van alávetve, ezen törvények ismeretében a szovjet gondolkodók úgy vélték, hogy az eljövendő háború legfontosabb vonásai, a hadviselés módjai előre jelezhetők.¹³² Ahogy a hadtudomány a dialektikus logika alapján egyre pontosabban lesz képes leírni ezeket a törvényszerűségeket, úgy tud majd egyre konkrétabb előrejelzést adni a jövő háborúinak jellegét illetően.

¹²⁷ Krupnov, 1966, 34. o.

¹²⁸ Uo. 31. o.

¹²⁹ Trockij, 1921

¹³⁰ Krupnov, 97-98. o.

¹³¹ Vaszilij Szokolovszkij: *Hadászat*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1964. 18. o.

¹³² Uo. 80. o.

Mihail Frunze rámutatott arra, hogy a haderő felépítésének és az ország védelmének rendszereinek először is a jövő háborúja jellegének világos és pontos leírásán kell alapulnia.¹³³ Egy 1977-es tanulmány szerzői egyenesen úgy fogalmaztak, hogy „*lényegében a hadtudomány a jövő háborújának tudománya*”.¹³⁴

Az ellenfél feletti győzelem kulcsát a szovjet hadtudósok a tudományosan megalapozott előrelátás képességében látták.¹³⁵ Egy olyan ellenféllel szemben, amely az előrejelzés kérdéséhez pusztán intuitív alapon közelít, a dialektikus materializmus törvényein alapuló tudományos előrejelzés relatív fölényt biztosít.¹³⁶ Úgy hitték, hogy annak az országnak lesz óriási előnye, amely képes az ellenségénél korábban tökéletesíteni a fegyveres harc vezetésének *módszereit* és a fegyveres erők szervezetének *formáit*.¹³⁷

Bár a későbbiekben még sok szó esik róla, ezen a ponton előljáróban már most érdemes felidézni Valerij Geraszimov 2013-as beszédének, valamint az az alapján született cikknek a címét. Míg a beszéd „*A fegyveres erők alkalmazási formáinak és módszereinek fejlődésében*

¹³³ Советская военная теория накануне второй мировой войны. In: *История Второй Мировой Войны. 1939-1945. Том 2*, Az SZSZSZK Védelmi Minisztériumának Katonai Kiadója, Moszkva, 1974, Forrás: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000167/st019.shtml>

¹³⁴ Idézi Jacob Kipp a Medogologija vojenno-naucsnovo poznyanyija c. kiadványt. Jacob W. Kipp: *The Methodology of Foresight and Forecasting in Soviet Military Affairs*, Soviet Army Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 1987. szeptember, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA196677.pdf> 2. o.

¹³⁵ Uo. 1. o.

¹³⁶ Uo. 7. o.

¹³⁷ Krupnov, 1966, 115. o. A „formák” és „módszerek” gyakran használt kifejezések a szovjet és orosz hadtudományban. Timothy Thomas szerint az orosz katonai teoretikus formák alatt szervezeti formákat értenek, melyek lehetnek új fegyvernemek, haderőnemek, katonai szervezetek, vagy akár más, nem katonai intézmények, például az információs hadviselés kontextusában a Russia Today vagy a Sputnik tévécsatornák. A módszerek alatt pedig egyrészt az eszközöket, vagyis a fegyvereket, másrészt a hadviselés módját értik, beleértve a hadműveleti művészetet vagy a harcászatot, de tágabb kontextusban értelmezve akár a kibernetikai infrastruktúra elleni támadások is ide érthetőek. Thomas megállapításai egybe csengenek azzal, ahogy Krupnov használja a két kifejezést könyvében, noha ő kifejezetten a hadviselés fizikai kontextusára szorítkozik azok alkalmazásában, így jellemzően a formák alatt haderő- és fegyvernemeket, míg a módszerek alatt új harcászatot és vezetési formákat ért. Timothy Thomas: *Russia's Forms and Methods of Military Operations. The Implementers of Concepts*, *Military Review*, 2018. május-június, Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/May-June-2018/Russias-Forms-and-Methods-of-Military-Operations/>

Carl Van Dyke magyarázata szerint azonban Geraszimov nem ebben az értelemben beszélt formákról és módszerekről, hanem Platón formák (ideák) elméletére utalt. Bár elsőre szokatlannak tűnhet, hogy az orosz vezérkari főnök már-már ezoterikus módon közelítse meg a háború kérdését, valójában Platón tanításai az 1830-as évek tudományos pozitivizmusán keresztül mélyen beivódottak a vezérkari akadémia „filozófiai DNS-ébe” és mind a mai napig meghatározóak. Míg a formák, melyek Platónat érdekelték a szépség és a tökéletesség voltak, addig Geraszimov, Sojgu és Putyin érdeklődésének tárgya valószínűleg az uralom, az uralás és az ellenőrzés. Módszerek alatt Platón a vitakozást (dialektikus módszer), a logikus érvelést, a percepciót, hitet és feltevést értette. Geraszimov tehát formák és módszerek alatt a fegyveres erők alkalmazásáról szóló elképzeléseket, döntéseket és terveket érthette. Az 1970-es évektől kezdve a szovjet vezérkar hadászati műveleteinek fő formáit a *hadászati nukleáris erők műveletei*, a *kontinentális hadszíntereken folytatott hadászati műveletek*, az *óceáni hadszíntereken folytatott hadászati műveletek*, valamint az *ellenség légi-kozmoszban valószínűleg az információs küzdelem formái és módszerei* állhatnak. Forrás: levelezés Carl Van Dyke-kal, illetve Vlagyimir Zolotarjov (szerk.): *История военной стратегии России*, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának Hadtörténeli Intézete, Moszkva, 2000, 463-464. o.

tapasztalható fő trendek és a hadtudomány azok fejlesztésével kapcsolatos feladatai” címet viselte, addig a Hadiipari Közlönyben publikált írás a „*A tudomány szerepe az előrejelzésben*” címmel jelent meg. A fentiek alapján jól látszik tehát, és fontos tudatosítani, hogy Geraszimov beszéde a szovjet/országi hadtudomány két legfontosabb fundamentumára épült: (1) a *tudományos előrelátás* alapján (2) a háború *formáinak és módszereinek* kidolgozása, fejlesztése. A cikk e fontos kontextusa méltánytalanul elsikkadt a Geraszimov gondolatait elemző írások legtöbbszörében.

Hosszútávú előrejelzések készítése az eljövendő háború jellegére vonatkozóan természetesen nem az orosz hadtudomány sajátja, az más országok katonai tervezésében is elsődleges helyet foglal el.¹³⁸ Az a mód azonban, ahogy a szovjet hagyomány alapján az orosz hadtudósok teszik mindezt, mindenképp figyelemre méltó. Ahogy arra Timothy Thomas rámutat, az orosz előrejelzések holisztikusabbak, jóval több különböző tényezőt vesznek figyelembe amerikai verzióiknál.¹³⁹ Jó példa erre mások mellett a matematikai kutatási módszerek hangsúlyozása, melynek Krupnov is külön részt szentelt könyvében. Ez logikusan következik a dialektikus materializmus egyik alaptéziséből, miszerint minden tárgy és jelenség minőségileg és mennyiségileg is meghatározott, utóbbi pedig számszerűleg kifejezhető. A minőség és mennyiség szorosan összefügg: nincs olyan mennyiség, amely ne fejezne ki valamilyen minőséget, és nincs és nem is lehet minőség mennyiség nélkül.¹⁴⁰ Ebből kiindulva tehát úgy látták, hogy a hadtudományban előforduló dolgok és jelenségek is kvantifikálhatóak. Marx mondása szerint a tudomány csak akkor válik tökéletessé, amikor sikerül alkalmaznia a matematikát.¹⁴¹

A matematika alkalmazásának legeklektásabb példája a szovjet hadtudomány egy további fontos koncepciójának, az „*erők és eszközök viszonyának*” (*szootnyesenyije szil i szredsztv*) meghatározása. Az ellenség és a saját erők és eszközök arányát, viszonyát az orosz hadtudomány hadászati, hadműveleti és harcászati szinteken, a katonai és nemkatonai eszközök vonatkozásában egyaránt igyekezett számszerűsíteni. Ebbe beleértendő úgy a szocialista és kapitalista táborok közti erőviszonyok felrajzolása a gazdasági potenciál, politikai képességek, és az ideológiai partnerállamok számát és más egyéb tényezőket figyelembe véve, mint a saját

¹³⁸ Egy igazán átfogó, nem csak a biztonsági környezetre, de a hadviselés változására is vonatkozó stratégiai előrejelzésre jó példa a brit védelmi minisztérium kiadványa: *Global Strategic Trends. The Future Starts Today*, Az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériuma, 2018. október, Forrás: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1065623/2018_1008-dcdc_futures_GST_future_starts_today.pdf

¹³⁹ Timothy Thomas: *Russia's Conduct of War: How and with What Assets*, MITRE Corporation, 2021. január, 18. o.

¹⁴⁰ Krupnov, 1966, 107. o.

¹⁴¹ Idézi Marxot Krupnov. Uo. 125. o.

és az ellenség harceszközei harci potenciáljainak számszerűsítése a T-55-ös harckocsi, mint referencia-harceszköztípus alapján.¹⁴² Mindez azzal állt összhangban, hogy a szovjetek az egyéni kezdeményezőkészséget igyekeztek, amennyire lehet, kivonni a hadviselés képletéből, a harcszínteret pedig megjósolhatóvá és kalkulálhatóvá tenni, beleértve az erők degradációjának kiszámíthatóságát is adott harci körülmények között. Ebben a történelmi példákából kinyerhető statisztikai adatok, valamint az új fegyverek és harcászat elemzése segítette őket. Ezek alapján standardizált eljárásokat és normákat dolgoztak ki harcászati szabályzatok és útmutatók formájában.¹⁴³

A matematikai modellek a tudományos előrejelzésben, és más hadtudományi problémák megoldására korunk orosz katonai gondolkodásában is prominens szerepet töltenek be. Egy 2004-es tanulmány például a matematikai modellek szükségére hívja fel a figyelmet a valós erőviszonyok dinamikus megállapítására a különböző paraméterek változása közepette. Továbbá leszögezi, hogy miközben a jelen háborúiban mindennél nagyobb szerepet kap az intellektuális és információs küzdelem, nincs olyan módszer, amely figyelembe venné a szembenálló felek intellektuális potenciálját az erőviszonyok meghatározásakor.¹⁴⁴ Egy 2020-as tanulmány matematikai modelleket vázol fel az erőviszonyok meghatározására támadásban és védelemben, figyelembe véve a társadalmi költségek hatását a háború folytatására és kimenetelére, valamint szimulálva a pszichológiai műveletek hatását.¹⁴⁵ Ezek a példák jól illusztrálják az orosz katonai teoretikusok elhivatottságát a háború jellegének, változásának objektív és konkrét előrejelzésére.

Thomas egy 2016-os tanulmány alapján arra is rámutat, hogy a felgyorsult technológiai változások miatt az oroszok szerint jóval gyakrabban szükséges módosítani az előrejelzéseket, az idézett tanulmány szerzőjének javaslata szerint három-hathavonta.¹⁴⁶ Vagyis az orosz előrejelzések nem csak komplexebbek, de az egyre gyorsabb technológiai fejlődés miatt az orosz hadtudomány úgy tűnik, jóval gyakrabban tartja szükségesnek azok felülvizsgálatát. Ez

¹⁴² Clint Reach – Vikram Kilambi – Mark Cozad: *Russian Assessments and Applications of the Correlation of Forces and Means*, RAND Corporation, 2020, Forrás: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4235.html 10., 19. o. és Lester W. Grau – Clint Reach: *A Mathematical Probability of Success for Soviets in Cold War Confrontation*, *Military Intelligence Professional Bulletin*, 2021. április-június, 47. évf., 2. szám, Forrás: https://www.ikn.army.mil/apps/MIPBW/MIPB_Features/AMathematicalProbabilityofSuccessforSovietsinColdWarConfrontation.pdf

¹⁴³ Donnelly, 1990

¹⁴⁴ Idézi a tanulmányt V. D. Rjabcsuk – V. I. Nyicsipor: *О роли и месте прогнозирования и предвидения в системе планирования операции и общевойскового боя*, *Военная Мысль*, 2007/10.

¹⁴⁵ V. V. Sumov – V. O. Kogepanov: *Математические модели боевых и военных действий*, *Компьютерныиye issledovanyija i modelirovaniye*, 2020, 12. évf. 1. szám, Forrás: <https://www.mathnet.ru/links/6ad9229e91d3facbf356b5e82c9f7614/crm781.pdf>

¹⁴⁶ Thomas, 2021, 18. o.

azzal áll összhangban, hogy a dialektikus materializmus hadügyre való alkalmazása alapján minden új fegyver megjelenése ugrásszerű változást jelent. Ez nem jelenti azonban a hadviselés jellegének azonnali megváltozását, annak előfeltétele, hogy kellő mennyiségben alkalmazzák ezeket az új fegyvereket. Minél nagyobb erejű az új harceszköz, annál kevesebb kell belőle a nagy változások előidézéséhez.¹⁴⁷

Ez „*a mennyiség átalakulása minőségbe*” dialektikus materialista törvényszerűsége, mely óva int attól, hogy a mennyiségi változások lineáris alakulásának kivetítésére alapozzuk előrejelzésünket. Helyette a cél annak megállapítása, hogy mi az a mennyiség, amely minőségi változást eredményez, és hogy ez mikor fog bekövetkezni. Erre a problémára már az 1950-es évek vége óta alkalmazták a szovjet hadtudósok matematikai módszereket.¹⁴⁸

A hadviselés története azt mutatja, hogy a múltban ezek az ugrások lassan és simán mentek végbe, az új fegyverek fokozatosan szorították ki a régi módszereket és formákat, ezért tűnhetett a fejlődés – a dialektikus materializmus logikájával szembe menve – evolúciós jellegűnek. Korunkra azonban a változások üteme rendkívül felgyorsult a technológiai fejlődés és termelés feltételeinek megváltozása miatt. Más szóval egyre nagyobb horderejű technológiai változások köszöntenek be, miközben a termelés anyagi feltételei lehetővé teszik ezek gyors és nagy mennyiségben történő elterjedését. Vagyis a mennyiségi változás egyre gyorsabban csap át minőségbe a dialektikus materialista megközelítés alapján.

A dialektikus materialista filozófiai megközelítés jól alkalmazható a hadviselés fejlődésének leírására. A dialektikus materializmus szerint az anyagi világ dolgait és tárgyait belső „*ellentmondások*” jellemzik, melyek a fejlődés forrásának eredői. Ezek az ellentmondások ugyanis a bonyolult kölcsönhatások eredményeként átalakulnak, az egyik felülkerekedik a másikon, vagy az ellentétek feloldódnak egymásban, de akárhogy is, mindenképp az adott tárgy minőségi átalakulását eredményezik.

A hadviselés fejlődése az új eszközök, és a hadviselés régi módja és formái között feszülő ellentmondásban rejlik.¹⁴⁹ Vagyis az új harceszközök megjelenése kikényszeríti a korábbi harceljárások és szervezeti formák változását, melyek már nem hatékonyak az új technológia közepette, aminek eredményeként a hadviselés egésze átalakul, majd az ellentétek kölcsönhatása eredményeként a hadviselés jellege új minőséget ér el, amit új ellentmondások jellemeznek, melyek kitermelik magukból az újabb változást. Ez a *tagadás tagadásának* elve, mely alapján az adott tárgyat jellemző ellentétek közül az egyik dominánssá válik (tézis), amire

¹⁴⁷ Krupnov, 1966, 108. o.

¹⁴⁸ Kipp, 1987, 9.o.

¹⁴⁹ Krupnov, 1966, 143. o.

válaszul létrejön annak tagadása (antitézis), majd pedig a tagadás tagadása eredményeként más minőségi állapotba, a lét magasabb formájába megy át az adott tárgy.¹⁵⁰ A hadviselés dialektikus változásának legekleatásabb megnyilvánulása a támadás és védelem ellentmondásának folyamatos ciklikus változása. Új támadó fegyvereket fejlesztenek, melynek eredményeként megváltoznak a támadás módszerei és formái, melyre reagálva a védelem is átalakul, majd a folyamat ciklikusan változik. Az ellentmondás (protivorecsije) a mai orosz hadtudományi munkákban is gyakran előforduló kifejezés, mellyel a szerzők valamely, a hadviselésben előforduló ellentmondásra világítanak rá. Korunk hadviselésének dialektikus fejlődését mindenekelőtt a nemkatonai és katonai módszerek *összefüggése, kölcsönhatása és ellentmondása* határozza meg az orosz hadtudósok szerint.¹⁵¹

A tudományos előrelátás másik fontos sarokköve a gyakorlat, vagyis a történelmi tapasztalat. A hadtörténelem tanulmányozása a marxista ideológia szerint azonban a tendenciák azonosítását, a tények magyarázatát, általánosítását és a törvények felfedezését jelenti, nem pedig az események empirikus leírását, a tények öncélú összegzését.¹⁵² „*A marxizmus nem azért vizsgál minden kérdést történelmi alapon, hogy pusztán szemlélje a múltat, hanem mindenekelőtt azért, hogy előre lássa a jövőt*” – írja Krupnov.¹⁵³ A szovjet hadtudomány meglehetősen kritikusan viszonyult a múltbeli tapasztalatok tanulmányozásához. Elismerte ennek szükségességét, de figyelmeztetett arra, hogy nem szabad ezeket a tapasztalatokat abszolutizálni, szem előtt tartva a katonai gyakorlat szüntelen fejlődését. Hangsúlyos eleme a szovjet katonai gondolkodásnak, hogy kerülni kell a múltbeli háborúk tapasztalatainak mechanikus átvételét, mivel minden háborúnak megvan a sajátos jellege, és minden háború más-más körülmények között játszódik le.¹⁵⁴ Különösen a kis háborúk tapasztalataival szemben kell óvatosnak lenni – figyelmeztettek a szovjet hadtudósok –, mivel az ezekből származó korlátozott tapasztalatok helytelen irányba terelhetik a gondolkodást.¹⁵⁵ Keserű tanulságként szolgált erre az, hogy a szovjetek a mély hadművelet elmélete alapján elsőként állítottak fel páncélos hadtesteket, de a harcokcsik alkalmazásának spanyol polgárháború során szerzett korlátozott tapasztalatai miatt 1939-ben feloszlatták az addig létrehozott páncélos hadtesteket.¹⁵⁶ A hasonló, a minden fegyveres konfliktus egyedi jellegét aláhúzó

¹⁵⁰ Krupnov, 1966, 163. o. és Kipp, 1987, 9. o.

¹⁵¹ Александр Смоловый: «Генератор прорывных идей и предложений», *Красная Звезда*, 2020. január 26.
Forrás: <https://archive.md/NosSJ>

¹⁵² Uo. 170. o. és Kipp, 1987, 10. o.

¹⁵³ Uo. 172. o.

¹⁵⁴ Uo. 171. o.

¹⁵⁵ Krupnov, 152. o.

¹⁵⁶ Nyikolaj Ogarkov: A békés munka fölött őrködve. In. Gábor Tamás – Gellért György – Hary Judit (ford.): *Katonapolitikai kérdésekről*. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1981. 19. o.

megállapítások és az általánosítás veszélyeire figyelmeztető gondolatok ismerősen csenghetnek mindazok számára, akik ismerik a közelmúlt orosz hadtudományi munkáit. A hadtörténelem szovjet tanulmányozása tehát mind természetét, mind pedig funkcióját tekintve merőben eltért a nyugatitól.¹⁵⁷ A történelmi tapasztalathoz a szovjetek egyrészt a katonai problémák megoldásához szükséges eljárások tökéletesítése érdekében nyúltak, másrészt azért, hogy az alapján statisztikai adatbázist hozzanak létre, mely – a modern fegyverek hatásának tudományos mérésével kiegészítve – a harcászati és hadműveleti tervezés alapját jelentette.¹⁵⁸

A háború változó jellegének tudományos igényű előrejelzése során a szovjetek különösen nagy hangsúlyt fektettek a háború kezdeti periódusára, melyet szintén a történelmi tapasztalat táplált. A Szovjetuniót ugyanis sokként érte az 1941. június 22-ei meglepetésszerű német támadás, mely katasztrofális következményekkel járt a szovjet haderőre nézve. A keserű tapasztalat mélyen beivódott a szovjet hadtudományi gondolkodásba, ezért annak elkerülése, hogy az ellenség a háború kezdeti szakaszában stratégiai vereséget mérhessen a Szovjetunióra, a szovjet katonai gondolkodás kiemelt feladatává vált.¹⁵⁹ Az 1974-es „*A háború kezdeti periódusa*” című könyv éppen a második világháború első hadjáratainak és hadműveleteinek tapasztalatai alapján vont le fontos következtetéseket azokra a trendszerű változásokra vonatkozóan, amelyek a háború kezdeti szakaszát jellemzik. Így például, hogy a mozgósítás és az erők stratégiai irányokba történő felvonultatása – az első világháborúval ellentétben – megelőzte magát a háborút, és hogy az agresszor nemzetek minden eszközt és módszert – ideértve a politikai, diplomáciai és katonai cselekményeket – bevetettek az ellenféllel szemben annak érdekében, hogy elrejtsek a támadás megindításának valós tervét és idejét.¹⁶⁰

Ahogy a későbbiekben látni fogjuk, a háború kezdeti időszakára vonatkozó előrejelzések továbbra is hangsúlyosan jelennek meg az orosz katonai gondolkodásban. Mahmut Garejev, a Hadtudományi Akadémia akkori elnöke 2015-ben úgy fogalmazott, hogy a második világháború legfontosabb tanulsága, hogy el kell kerülni az 1941-es tragédia megismétlődését, amikor is az államot és a hadsereget felkészületlenül érte a háború. A másik fontos lecke pedig, hogy képesnek kell lenni előre jelezni a fegyveres küzdelem jellegének alakulását. „*A háború előestéjére alapvetően megalapozott nézetek voltak a háború katonapolitikai jellegére, méretére, lehetséges lefolyására, és a fegyverfajták és haderőnemek*

¹⁵⁷ Donnelly, 1990, 243. o.

¹⁵⁸ Uo. 271. o.

¹⁵⁹ Stephen J. Cimbala: The initial period of war: Russia's Soviet heritage, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2002, 15. évf., 2. szám

¹⁶⁰ Sz. P. Ivanov: The Initial Period of War: A Soviet View, Department of the Air Force, Washington, D.C., 1986. (A mű eredeti nyelvű címe és bibliográfiai adatai: Начальный период войны, Az SZSZSZK Védelmi Minisztériumának Katonai Kiadója, Moszkva, 1974) 309. o.

kiegyensúlyozott arányának szükségességére vonatkozóan. De helytelenül értékelték a háború kezdeti periódusát, alulértékelték a stratégiai védelmet.”¹⁶¹ Garejev egy tíz évvel korábbi konferencián a mindenkori orosz politikai vezetőket hibáztatta amiatt, hogy az elmúlt 150 évben rendre kedvezőtlen feltételeket teremtettek a haderő számára a konfliktus kezdeti szakaszában. Példaként a krími háborút, az orosz–török háborút, az orosz–japán háborút, a két világháborút, az afganisztáni és csecsenföldi konfliktusokat emelte ki, mint azokat a háborúkat, amelyek természetét az orosz politikai vezetés képtelen volt előre látni.¹⁶²

A korunk háborújának kezdeti időszakával kapcsolatos domináns orosz nézet, hogy az döntő jelentőségű lesz a háború kimenetele szempontjából, és azt az erők rejtett felvonultatása, diverzáns műveletek és provokációk, az ellenfél döntéshozóinak megvesztegetése, információs és pszichológiai támadás, elektronikai és csapásmérő, valamint légi-kozmosz műveletek jellemzik majd.¹⁶³ A háború kezdeti periódusára vonatkozó előrejelzés jelentőségének felismerése fontos értelmezési keretét kell, hogy jelentse a nyugati katonai szakértők számára akkor, amikor az orosz hadtudományi munkákat elemzik. A tudományos előrelátás, azon belül pedig a háború kezdeti periódusára vonatkozó értékelések szovjet és orosz hadtudományban betöltött szerepének ismerete nélkül ugyanis a nyugati elemzők könnyen téves, vagy legalábbis felületes következtetésekre juthatnak.

3.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A fenti rövid, az orosz hadtudományi gondolkodás logikáját és alapfogalmait bemutató összegzés célja az volt, hogy az olvasó számára fogódzókat kínáljon az orosz hadelméleti munkák megértéséhez. A dolgozat fő állítása az, hogy az eddigi nyugati kutatások félreértelmezték az orosz hadviselést. Mégpedig azért, mert bár 2014 után az orosz hadtudományi munkákra példátlan figyelem összpontosult, az azt megelőző két évtizedben kevés nyugati szakértő foglalkozott behatóan az orosz katonai gondolkodás tanulmányozásával.¹⁶⁴ A Szovjetunió megszűnése után a válságról válságra bukducsoló egykori hidegháborús ellenség nem jelentett többé katonai fenyegetést a Nyugat számára, a 2000-es évek elejétől pedig a nyugati hadtudomány fókuszába a nem állami szereplők által folytatott

¹⁶¹ Mahmut Garejev: Доклад. Опыт Великой Отечественной войны и итоги работы Академии военных наук по дальнейшему развитию военной науки, *Вестник Академии военных наук*, 2015/2. 18. o.

¹⁶² Vlagyimir Szlipcsenko – Mahmut Garejev: *Future War*. Polit.ru Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2007. 61-63. o.

¹⁶³ Timothy Thomas: The Chekinov-Bogdanov Commentaries of 2010-2017: What Did They Teach Us About Russia's New Way of War? MITRE Corporation, 2020b, 5. o.

¹⁶⁴ A kivételek a teljesség igénye nélkül: Jacob W. Kipp, Timothy Thomas, Stephen Blank, Charles Bartles.

irreguláris hadviselés került. Mindez azt eredményezte, hogy egyrészt leépítették a korábban a Szovjetunióval foglalkozó kutatási potenciál javarészét, másrészt pedig a szovjet katonai gondolkodással foglalkozó, azt értő szakértők életkorából fakadóan az általuk felhalmozott tudástőke egyszerűen elveszett. Mivel hiányzott mind az állam részéről az igény a tudás hasznosítására, továbbadására, mind pedig a fiatalabb generációk részéről az érdeklődés az új Oroszország iránt, hogy átvegyék a már mások által összegyűjtött tudást, jelentős hiány keletkezett a nyugati országok Oroszországgal foglalkozó elemzői kapacitásaiban.

Ennek következményeként az a paradox helyzet állt elő, hogy miközben a szovjet idősokkal szemben az orosz hadtudományi munkák fizikai értelemben véve szabadon hozzáférhetőek voltak, jóval kisebb humán kapacitás állt rendelkezésre azok elolvasására. Ráadásul még ha a nyelvismeret adott is volt, a kognitív hozzáférést, az olvasottak teljes befogadását és megértését jelentősen akadályozta az, hogy a kutatók új generációja nem ismerte a marxizmus–leninizmus tanait, melyre a szovjet hadtudomány épült.

Jelenleg az orosz hadtudományi gondolkodás újrafelfedezése zajlik. Elő kell venni a sok évtizede írt tanulmányokat ahhoz, hogy megfelelően értékelhessük az orosz katonai teoretikusok által leírtakat, hiszen az általuk használt koncepciók némelyike nem érthető meg a szovjet hadtudomány filozófiai alapjai, fogalomkészlete nélkül. Az ebben a fejezetben kifejtett alapvetések és nézetek a dolgozat további részében is fontos viszonyítási pontot jelentenek majd. Az orosz katonai elit stratégiai különlegességről, egyediségről szóló meggyőződését kell észben tartanunk akkor, amikor a nyugati (vélt vagy valós) hadviselési módok mechanikus átvételét feltételezzük orosz részről. Az orosz katonai vezetés szovjet szocializációja okán aligha tekinthetünk el a hadtudomány marxista megközelítésétől. Amikor az orosz katonai elit szereplőinek beszédjeit vagy írásait elemezzük, akkor észre kell venni bennük a marxista hadtudomány alapvető kifejezéseit, a dialektikus logikát, a tudományos igényű előrejelzés fontosságát. De legelőször is fel kell tennünk magunkban a kérdést, hogy mi az adott üzenet funkciója, és kik a címzettjei?

4. MIKÉNT ÉRTELMEZZÜK AZ OROSZ HADTUDOMÁNYBAN LEÍRTAKAT?

A dolgozat fő érvelése úgy szól, hogy a nyugati hadtudomány nagyrészt félreértette az orosz hadviselést 2014 után. Ennek oka egyrészt az volt, hogy a krími és kelet-ukrajnai korlátozott katonai művelet tapasztalatait vetítették rá az orosz hadviselés egészére. Azaz, egyetlen esetből következtettek az általánosra. Másrészt pedig az orosz hadtudományi munkákban bemutatott jelenségeket az orosz hadviselés leírásaként értelmezték. A következőkben ez utóbbit vizsgálom majd, kísérletet téve az orosz hadviselésre vonatkozó gondolatok szétválasztására mindazoktól a megállapításoktól, amelyek a nyugati hadviselésre vonatkoznak.

Ennek kifejtése előtt azonban elengedhetetlen mindazon érvek felsorakoztatása, amelyek azt támasztják alá, hogy az eddigi kutatások helyesen értelmezték az orosz katonai gondolkodók megállapításait. Azaz, hogy az orosz hadtudományi szakértők által leírt gondolatok valóban azt hivatottak bemutatni, hogy miként kellene az orosz fegyveres erőknek háborút folytatni, még ha mindezt egy, a Nyugat által folytatott stratégiába csomagolva mesélik is el. Ezek tehát a jelen kutatás létjogosultságát megkérdőjelező ellenérvek. Az alábbiakban két ellenérvet vizsgálok és cáflok:

- Az 1. érv úgy szól, hogy miközben az orosz hadtudományi gondolkodók a nyugati hadviselést írják le, valójában ezt egy retorikai eszközként alkalmazzák arra, hogy elmeséeljék, milyen hadviselést kellene folytatnia Oroszországnak.
- A 2. érv állítása az, hogy bár a nyugati hadviselés leírása az orosz politikai és katonai elit valós percepcióit tükrözi, az általuk javasolt hadviselés tartalmában megegyezik a nyugati hadviselésről alkotott képpel. Magyarul: az orosz katonai gondolkodók azt szorgalmazzák, hogy Oroszországnak ugyanazt a hadviselési módot kell alkalmaznia, mint amit szerintük a Nyugat folytat.

4.1. I. ÉRV: A NYUGATI HADVISELÉS MINT RETORIKAI ESZKÖZ

A Krím illegális annexióját követően megjelent korai írások közös vonása, hogy az orosz hadtudományi munkákban a nyugati hadviselésről, illetve a hadviselés jellegének átalakulásáról írottakat kivétel nélkül az orosz szándékokkal és tervekkel azonosították. Janis Berzins 2014 áprilisi tanulmánya például Csekinov és Bogdanov „*új generációs hadviselésről*” szóló megállapításait, az ilyen jellegű háborúnak a két szerző által azonosított szakaszait egy

az egyben megfelelteti a Krím elfoglalásának folyamatával. Bár valóban sok hasonlóság felfedezhető, a párhuzamok a tanulmányban felvázoltakkal és a gyakorlatban látottakkal sokszor meglehetősen erőltetettek.¹⁶⁵ (A gyakorlatban látott hasonlóságokról és különbségekről az esettanulmányokat bemutató utolsó fejezetben még részletesen is szó lesz.)

Rác András egyenesen odáig megy, hogy felveti annak lehetőségét, hogy Csekinov és Bogdanov 2013 októberében publikált írásukban valójában az Ukrajnával szemben addigra már zajló orosz stratégiát írták le lépésről lépésre.¹⁶⁶ Rác rávilágít, hogy a Csekinov–Bogdanov írás Valerij Geraszimov orosz vezérkari főnök gondolatainak továbbfejlesztését, az új generációs háború tartalmának részletes kifejtését jelentették. Valóban, a szerzők rögtön a második bekezdésben idézik Geraszimov megállapítását arról, hogy a háború szabályai maguk is megváltoztak.¹⁶⁷ A Geraszimov, valamint a Csekinov és Bogdanov cikkben rejlő logikai ellentmondást, miszerint az új generációs hadviselés eszközeit és módszereit éppenséggel a Nyugat alkalmazza, a kutatók azzal oldották fel, hogy mindezt nem másnak, mint retorikai eszköznek tekintették.

Mark Galeotti Ezópusz tanmeséihez hasonlította mindezt. Ezópusz tanító jellegű állatmesékben írta le burkoltan a gyarló emberi tulajdonságokat és magatartást. Geraszimov pedig – Galeotti szerint – egy régi szovjet retorikai eszközt használt fel arra, hogy figyelmeztetésbe vagy tanulságba csomagolva meséljen el szándékot vagy tervet. Jelen esetben, hogy *„hogyan tud Oroszország más államokat aláásni és elpusztítani közvetlen, nyílt és nagyléptékű katonai beavatkozás nélkül.”*¹⁶⁸ Az olyan diktatórikus rendszerek társadalmi, mint amilyen a szovjet is volt, megtanultak a sorok között olvasni, hiszen a szerző csak bujtatottan tudta kifejezni mondanóját, hogy elkerülje a cenzorok árgus figyelmét. Az olyan társadalmak (mint amilyen például az amerikai) tagjai számára azonban, ahol a véleménynyilvánítás és a sajtó szabadsága magától értetődő, ezért a közvetlen, lényegre törő kommunikációhoz vannak hozzászokva, sokszor problémát jelent az ilyen indirekt üzenetek dekódolása.

Az amerikai Nemzetbiztonsági Ügynökség (National Security Agency, NSA) Cryptologic Quarterly című minősített folyóiratának egyik cikke a szovjet haderő kérdésével foglalkozó kollégáknak kínált módszertani segítséget a szovjet hadtudományi munkák

¹⁶⁵ Berzins, 2014

¹⁶⁶ Rác, 2015, 39-40.o.

¹⁶⁷ Csekinov–Bogdanov, 2013, 12. o.

¹⁶⁸ Mark Galeotti: The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War, In Moscow’s Shadows (blog), 2014. július 6. Forrás: <https://inmoscowshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>

elemzéséhez. Az 1985-ös tanulmány szerzője megjegyzi, hogy bár kevés (ha egyáltalán van ilyen) katonai jellegű téma számít önmagában tabunak a szovjet katonai szakirodalmon belül, mégis, ha a legújabb katonai technológiáról vagy a közelmúlt fejleményeiről esik szó, a szovjet vonatkozású dolgok beleütköznek a cenzúra áthatolhatatlan falába. Ezért a szovjet szerzők az ilyen kérdéseket jellemzően vagy úgy mesélik el, mintha azok a nagy honvédő háború tapasztalatai lennének, vagy úgy mutatják be, mintha az a nyugati katonai szaksajtóban jelent volna meg.¹⁶⁹

Lester Grau így ír ugyanerről egy 1990-es feljegyzésben: *„Általában, amikor a szovjetek vitát akarnak kezdeményezni, vagy megtárgyalni egy felmerült problémát, az adott dolgot a „nyugati szakértők szerint...” formulával vezetik fel. Miközben amúgy az amerikai technológiáról, haderőstruktúráról és harcászatról szóló szovjet cikkek jellemzően nagyon pontosak, alkalmanként harcászati elképzeléseket és eljárásokat tulajdonítanak az Egyesült Államoknak, amikor ők maguk szeretnék vitát kezdeményezni harcászati elképzelésekről és eljárásokról. Ezeknek nem feltétlenül van közük bármihez, amit az amerikai hadsereg ténylegesen csinál vagy tanulmányoz.”*¹⁷⁰ Grau példájában a szovjet szerző tanulmánya egy amerikai gépesített lövész szakasz által alkalmazott úgynevezett háromlevelű lóhere védelmi alakzatot mutatott be, miközben az amerikai hadsereg sem akkor, sem pedig azt megelőzően nem használta ezt a harcászati eljárásmodot.

Az NSA folyóiratban megjelent tanulmány ismeretlen szerzője pedig egy olyan esetet említ, amelyben egy szovjet őrnagy az egyik amerikai katonai szaklap cikkére hivatkozva értekezett az amerikai mély csapásmérés (Deep Strike) stratégiájáról, úgy állítva azt be, mintha annak fő célja a szocialista országok elleni elektronikai hadviselés (electronic warfare, EW) lenne. Miközben magának a mély csapásmérésnek a koncepciója valóban létezett, annak lényege az ellenség második támadólépcsőjének pusztítása volt számos eszközzel, beleértve az elektronikai hadviselést is, nem pedig a szocialista tömb tagjainak hátországa elleni kiterjedt EW művelet folytatása, ahogy azt a szovjet tanulmány állította. Ennél is különösebb azonban, hogy a szovjet őrnagy által hivatkozott Armed Forces Journal folyóiratban az amerikai szakértőknek alapos kutatás után sem sikerült beazonosítaniuk azt a tanulmányt, amelyre a szovjet szerző gondolatait alapozta. A logikus következtetés mindebből az amerikai elemzők szerint nem más, mint az, hogy a hasonló túlzásokkal (ti. az elektronikai hadviselés

¹⁶⁹ Reading Between the Lines: Methods of Analysis of Soviet Military Literature, *Cryptologic Quarterly*, 1985, 4. évf., 3. szám, Forrás: https://www.nsa.gov/portals/75/documents/news-features/declassified-documents/cryptologic-quarterly/Reading_Between_the_Lines.pdf 115. o.

¹⁷⁰ Lester W. Grau: Soviet Non-Linear Combat: The Challenge of the 90s, Soviet Army Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 1990. szeptember, Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a231789.pdf> 31. o.

jelentőségének felnagyításával), és a tények elferdítésével a szovjet szerzők (és a cikk publikálását engedélyező feletteseik) saját meggyőződésüket – e konkrét esetben a rádió elektronikai harcnak (radioelektronnaja borba, REB, mely a nyugati EW szovjet/orosz terminológiai megfelelője) a kor hadviselésében betöltött kulcsszerepéről alkotott elképzelésüket – fűzik bele abba, ami amúgy egy új nyugati katonai stratégia tényszerű értékelése lehetett volna.¹⁷¹

A fenti példákra nagyon emlékeztető jelenség fedezhető fel Csekinov és Bogdanov már idézett cikkében is. Ebben az amerikai hálózatközpontú hadviselés (Network Centric Warfare, NCW) tényszerű bemutatásába keverednek bele olyan elemek, amelyeknek egyébként nincs nyoma az eredeti koncepcióban. Így például a hálózatközpontú hadviselés valós alapját képező információs technológiai fejlődés és a nagypontosságú fegyverek felsorolása mellett, Csekinov és Bogdanov említést tesznek az „új fizikai alapelveken alapuló fegyverek” kategóriájáról is, mely azonban teljes egészében orosz fogalom, és nemcsak, hogy ilyen formában nem szerepel az NCW-ről szóló amerikai diskurzusban, de az oroszok által e kategória alatt értett fegyverek egyikéről sem tesznek említést a hivatkozott amerikai források.¹⁷² Ellenben az orosz állami fegyverkezési programokban rendre helyet kap az új fizikai alapelveken alapuló fegyverek fejlesztése.¹⁷³ A Csekinov–Bogdanov tanulmány ezután arra a következtetésre jut, hogy „nagyvalószínűséggel feltételezhető”, hogy egy hálózatközpontú környezetben vívott új generációs hadviselés célja „az ellenség főerőinek legyőzése, a megtámadott ország gazdasági potenciáljának megsemmisítése [kiemelés tőlem – J.K.] és a területének megszállása.”¹⁷⁴ A gazdasági potenciál megsemmisítése, mint cél, igencsak nagy ugrást jelent az NCW eredeti, amerikai megközelítéséhez képest, amely erről egyáltalán nem tesz említést. Az NCW dióhéjban összefoglalva az információs fölény katonai előnyre történő átváltását jelenti, miközben a koncepció megalkotói egyáltalán nem tértek ki az ilyen jellegű háború lehetséges

¹⁷¹ Uo. 117. o.

¹⁷² Csekinov–Bogdanov, 2013, 17. o.

Az orosz Védelmi Minisztérium Katonai Enciklopédiája szerint az új fizikai alapelveken alapuló fegyverek kategóriájába az irányított energiájú fegyverek, az elektromágneses fegyverek, a nemhalálos fegyverek, a geofizikai fegyverek, a radiológiai fegyverek és a genetikai fegyverek tartoznak. Оружие на новых физических принципах. Az Oroszországi Föderációa Védelmi Minisztériumának Enciklopédiája, Forrás: <https://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details.htm?id=13770@morfDictionary> Csekinov és Bogdanov John Garstka egy előadására hivatkozik, azonban sem ebben, sem az előadás alapjául szolgáló könyvben nincs nyoma ezeknek a fegyvereknek.

¹⁷³ Интервью Дмитрия Рогозина агентству «Интерфакс-АВН», Оросország Kormánya, 2013. október 7. Forrás: <http://government.ru/news/7014/> illetve Weapons based on new principles to be included in Russia's 2018-2025 program — ministry, TASZSZ, 2016. március 25. Forrás: <https://tass.com/defense/865119>

¹⁷⁴ Csekinov–Bogdanov, 2013, 18. o.

stratégiai céljaira, így a gazdasági potenciál szétzúzására sem.¹⁷⁵ Az a gondolat, hogy az ellenség erőinek megsemmisítése helyett a kontaktus nélküli háború célja a gazdasági potenciál szétzúzása valójában Vlagyimir Szipcsenkotól, származik, aki 2005-ben bekövetkezett haláláig meghatározó befolyással volt az orosz hadtudományi diskurzusra.¹⁷⁶

A bemutatott módszer alapján – mely szerint a szovjet hadtudósok előszeretettel fejtették ki saját elképzeléseiket nyugati eljárásként vagy stratégiaként feltüntetve azokat –, adja magát a feltételezés, hogy a Csekinov–Bogdanov szerzőpáros az amerikai hálózatközpontú hadviselés koncepcióját felhasználva valójában arról akart értekezni, hogy miként kellene Oroszországnak „új generációs hadviselést” folytatnia. Maga az új generációs hadviselés kifejezés használata is egyértelmű utalásnak tűnik Szipcsenko hatodik generációs hadviselés koncepciójára.¹⁷⁷ Ez magyarázatul szolgálna arra, hogy Csekinov és Bogdanov a nyugati hadviselés örve alatt miért ír olyan elképzelésekről, amelyek meglehetősen idegenen hatnak a nyugati katonai szakértők számára. Így például arról, hogy az új generációs hadviselést folytató agresszor nemkatonai eszközök széles garmadáját alkalmazzza a célország destabilizálása érdekében, bevonva annak valamennyi közintézményét, „mindenekelőtt a tömegmédiát, a vallási szervezeteket, kulturális intézményeket, nemkormányzati szervezeteket, külföldről finanszírozott társadalmi mozgalmakat és külföldi kutatási projekteken résztvevő kutatókat.”¹⁷⁸ Csekinov és Bogdanov szerint ezek a csoportok az amerikai titkosszolgálatok által felügyelt Facebook és Twitter hálózatokon keresztül szólíthatók meg, és készíthetők a társadalmi rend megbontására mindazokkal a propaganda elemekkel, amelyeket az amerikai légierő floridai MacDillben található bázisán található propaganda központban dolgoznak ki. Az itt dolgozó mintegy 50 operátor egyenként 10 hamis közösségi média profilt működtetve végzi a célállamok bomlasztására irányuló információs hadviselést arab, urdu, pastu, fárszi és

¹⁷⁵ A szerzők a hálózatközpontú hadviselést olyan szemléletmódként definiálják, amely a hadszíntér entitásainak (ezek funkcionálisan három kategóriába sorolhatók: érzékelő – döntéshozó – végrehajtó) összekapcsolásán keresztül lehetővé teszi, hogy földrajzi értelemben egymástól szétszórta és távoli erők is ugyanazzal a közös hadszíntéri helyzetképpel rendelkezzenek, ezáltal tevékenységükben nagyfokú szinergiát érjenek el. Mindezzel elérhetővé válik, hogy erőösszpontosítás nélkül váltsanak ki a térben egymástól távol lévő erők koncentrált hatást. David S. Alberts – John J. Garstka – Frederick P. Stein: *Network Centric Warfare. Developing and Leveraging Information Superiority*, CCRP, 1999, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA406255.pdf> 88-93. o., 115. o.

¹⁷⁶ Vlagyimir Szipcsenko: К какой войне должны готовиться вооруженные силы, *Otyecsesztvennije Zapiszki*, 2002/8. Forrás: <https://strana-oz.ru/2002/8/k-kakoy-voyne-dolzheny-gotovitsya-vooruzhennye-sily>

¹⁷⁷ Timothy Thomas: The Evolution of Russian Military Thought: Integrating Hybrid, New-Generation, and New-Type Thinking. *Journal of Slavic Military Studies*. 29. évf. 4. sz. 2016. 555. o.

A hadviselés több mint négyezer éves történetében Szipcsenko az alábbi korszakokat különítette el egymástól: a szűrő-vágó fegyverek korszaka, a huzagolás nélküli lőfegyverek korszaka, a huzagolt csövű lőfegyverek korszaka, az önműködő lőfegyverek és a gépesített hadviselés korszaka, a nukleáris fegyverek korszaka, a precíziós fegyverek korszaka.

¹⁷⁸ Csekinov–Bogdanov, 2013, 17. o.

más nyelveken.¹⁷⁹ Mindeközben az agresszor az információs hadviselés eszköztárával igyekszik a világ közvéleményét is meggyőzni arról, hogy a célországban le kell győzni a zsarnokságot és helyreállítani a demokráciát. A dezinformációs művelet hatásosságának növelése érdekében abban magasrangú politikusok és katonai vezetők is aktívan szerepet vállalnak nyilvános megszólalásaikkal.¹⁸⁰

Mindez meglehetősen ismerősen csenghet, ha felidézzük az orosz politikai és katonai vezetésnek akár a 2014-es ukrajnai eseményeket megelőzően és azok során, akár pedig a nyolc évvel későbbi nagyléptékű háborúval összefüggésben tett, egyértelműen és szándékosan félrevezető nyilatkozatait. A fegyveres erő alkalmazását megelőző előkészítő szakasz hónapokig tart, az információs és pszichológiai hadviselésen túl pedig magában foglalja a kulcs kormányzati és katonai vezetők megvesztegetését, repüléstilalmi zóna kijelölését és blokádfelállítását, valamint katonai magánvállalatok együttműködését az országban jelenlévő fegyveres ellenálló csoportokkal.¹⁸¹ A katonai művelet kezdete előtt nagyszabású felderítő és diverzáns műveletekre kerül sor, a háborút néhány órával megelőzően pedig kiterjedt elektronikai hadviselési művelettel bénítja meg a támadó fél a célország védelmét. Ezt követően a precíziós fegyverek tömeges alkalmazásával és pilótánélküli repülőeszközökkel elkezdődnek a légi-kozmosz műveletek, melyek néhány napig tarthatnak. Ezek együttesen képezik a *háború kezdeti időszakát*, amely során Csekinov és Bogdanov szerint az agresszor nagy valószínűséggel el is éri politikai és katonai céljait, mielőtt egyáltalán a szárazföldi erők alkalmazására sor kerülne. Utóbbira csupán azután kerül sor, miután a rakéta- és légicsapások, a nagy hatótávolságú tüzérségi tűz, és az új fizikai alapelveken alapuló fegyverek az ellenség egységeinek nagy részét felszámolták, megsemmisítették a kormányzati és katonai vezetési objektumokat, a kulcsfontosságú katonai, ipari és gazdasági célpontokat, és szétzúzták az államapparátus stabilitását. A szárazföldi erők bevetése csupán az ellenállás megmaradt gócpontjainak izolálása és felszámolása érdekében történne, a háború befejező szakaszának keretében.¹⁸² Ahogy arra Rácz András is felhívja a figyelmet, Csekinov és Bogdanov egyértelműen a háború kezdeti szakaszára helyezik a hangsúlyt – melyben a nemkatonai

¹⁷⁹ Uo. Csekinov és Bogdanov írásukban egy valóban létező pszichológiai műveleti programra utalnak. 2011-ben az amerikai haderő közel-keleti és közép-ázsiai térségért felelős Középső Parancsnoksága (CENTCOM) egy úgynevezett „online perszóna menedzsment szolgáltatás” fejlesztésére adott megbízást annak érdekében, hogy hamis közösségi médiás profilok segítségével felvegye a küzdelmet az extrémista ideológiával és propagandával szemben. A CENTCOM elismerte a program létezését, de cáfolta a hamis profilok Facebookon, Twitteren, vagy bármely más amerikai központos weboldalakon való működését. Nick Fielding – Ian Cobain: Revealed: US spy operation that manipulates social media. The Guardian, 2011. március 17. Forrás: <https://www.theguardian.com/technology/2011/mar/17/us-spy-operation-social-networks>

¹⁸⁰ Csekinov–Bogdanov, 2013, 18. o.

¹⁸¹ Uo. 19-20. o.

¹⁸² Uo. 21. o.

eszközök játszó a domináns szerepet –, több oldalon keresztül tárgyalva azt, miközben a háború lezárásának időszakára csupán egyetlen bekezdést szenteltek.¹⁸³

Ez összhangban áll Valerij Geraszimov vezérkari főnök azon megállapításával, mely szerint a nemkatonai eszközök jelentősége a politikai és stratégiai célok elérésében sok esetben felülmúlja a katonai erő hatékonyságát. A cikkben szereplő ábra alapján a nemkatonai és katonai eszközök aránya négy az egyhez.¹⁸⁴ Ezért is tekintette Rácz Geraszimov írását egy olyan vitaindítónak, amely Csekinovot és Bogdanovot az új generációs hadviselés koncepciójának részletesebb kidolgozására sarkallta. Bár Geraszimov 2013-as beszédében nem használta az új generációs hadviselés kifejezést, a tartalmi hasonlóság miatt logikus következtetés volt, hogy Csekinov és Bogdanov az orosz vezérkari főnök gondolatait fűzte tovább. Míg Csekinov és Bogdanov az amerikai hálózatközpontú hadviselés stratégiáján, illetve az 1991-es öbölháború, mint az új generációs hadviselés első példáján keresztül fejtették ki megállapításaikat, addig Geraszimov a 2011-es „arab tavasz” nem katonai eseményei apropóján teszi mindezt. *„Persze, a legegyszerűbb azt mondani, hogy az „arab tavasz” történései nem háborúk, és ezért nekünk, katonáknak nincs is mit tanulmányozni rajtuk. De talán lehet, hogy épp ellenkezőleg van – pontosan ezek az események azok, amelyek a 21. század tipikus háborúját jellemzik?”* – teszi fel a költői kérdést Geraszimov.¹⁸⁵ Az orosz vezérkari főnök a Közel-Keleten és Észak-Afrikában lezajlott rezsimváltások példáján keresztül szemlélteti a nemkatonai eszközök – mindenekelőtt az információs hadviselés – jelentőségét korunk háborúiban. Az itt lezajlott forradalmak példái azt igazolják, hogy egy *„teljesen virágzó állam hónapok vagy akár napok leforgása alatt képes vad fegyveres harc arénájává változni, külföldi intervenció áldozatává válni, káosz, humanitárius katasztrófa és polgárháború mélyébe süllyedni.”*¹⁸⁶ Ez alapján vonja le azt a következtetést Geraszimov, hogy a háború és béke közti határvonal elmosódott, ahogy a hadászati, hadműveleti és harcászati szintek, illetve a támadás és védelem közti különbség is.

Bár ezek a megállapítások sokak számára forradalminak tűntek akkor, valójában egyáltalán nem voltak újak a hadtudományi gondolkodáson belül. Előadásának (illetve az abból született összefoglaló cikkének) minden bizonnyal legtöbbet idézett eleme az az ábra, amely a nemkatonai módszerek szerepét mutatja be a nemzetközi konfliktusok megoldásában (1. ábra). Ez az ábra a széles körű értelmezés szerint¹⁸⁷ azt mutatja be, hogy miként lehet egy államot

¹⁸³ Rácz, 2015, 39. o.

¹⁸⁴ Geraszimov, 2013

¹⁸⁵ Uo.

¹⁸⁶ Uo.

¹⁸⁷ Az ábra ettől eltérő értelmezéséről a következő alfejezetben lesz szó.

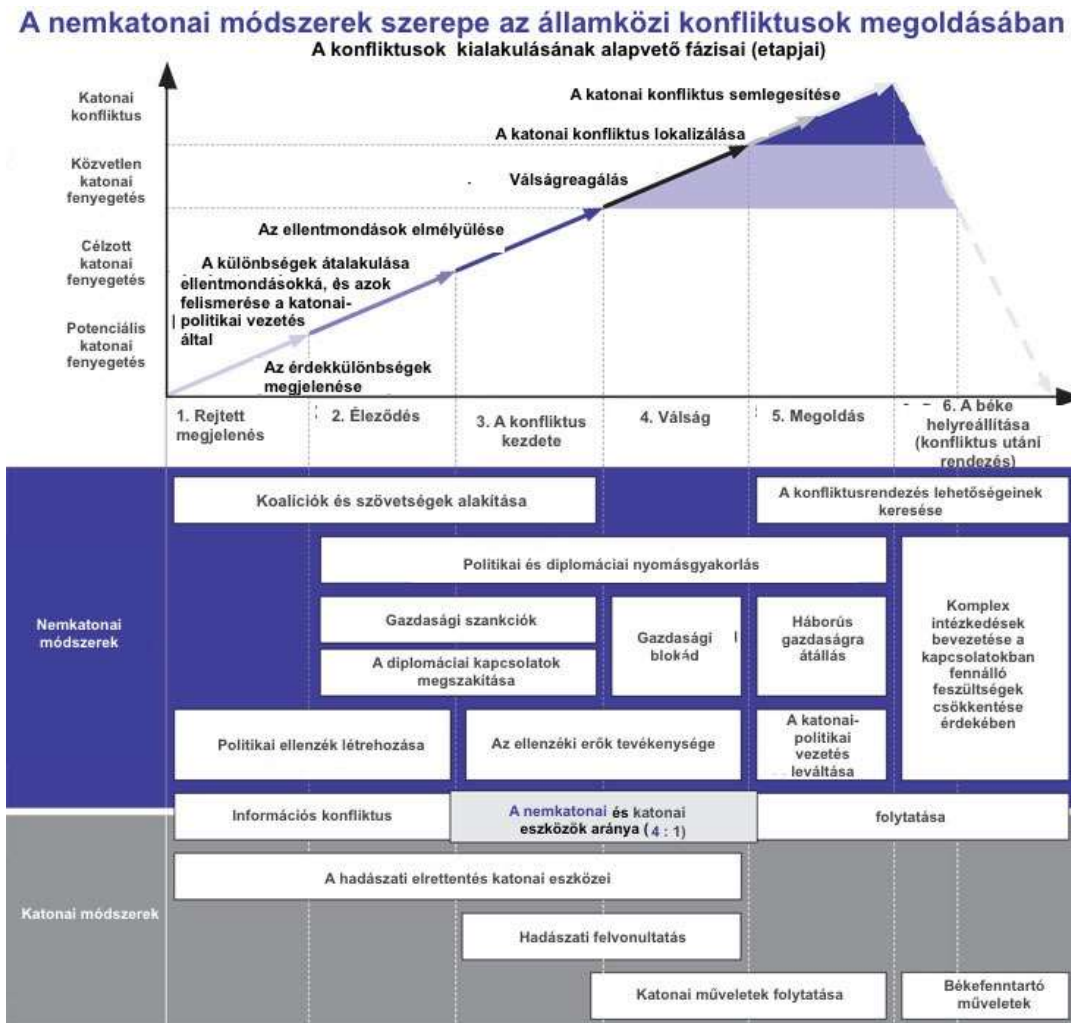
destabilizálni és működésképtelenné tenni már azt megelőzően, hogy sor kerülne nyílt fegyveres konfliktusra.¹⁸⁸ Ebbe beletartoznak a gazdasági szankciók, a politikai és diplomáciai nyomásgyakorlás, a politikai ellenzék létrehozása, a fegyveres ellenálló erők tevékenységei, valamint a konfliktus minden szakaszát végigkísérő információs hadviselés. A konfliktus előkészítő, erőszak nélküli periódusai nem foglalnak magukban törvénytelen vagy erőszakos eszközöket, azok valójában nem sokban különböznek az orosz diplomácia hagyományos eszköztárától.¹⁸⁹ Ezért is vonták le nyugati szakértők azt a következtetést, hogy az újszerű orosz hadviselés lényege a megtámadott ország akaratának túlnyomórészt nemkatonai eszközökkel való megtörése, és a konfliktus háborús küszöb alatti, szürke zónában tartása. Mint ahogy arra rámutattak, Moszkva hasonló stratégiával próbálkozhatna egy NATO tagországgal szemben is, elkerülve ezzel a Szövetség V. cikkely szerinti kollektív védelmének életbe léptetését.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Resperger, 2018, 28. o.

¹⁸⁹ Rác, 2015, 73. o.

¹⁹⁰ Uo. 61. o.

ábra 1. A nemkatonai módszerek szerepe a nemzetközi konfliktusok megoldásában.

Forrás: Geraszimov, 2013

Geraszimov 2014-es, a Hadtudományi Akadémián tartott beszédében újfent hangsúlyozta, hogy „a katonapolitikai célok elérésében mind nagyobb súlyt kapnak a politikai, diplomáciai, gazdasági és más eszközök, ideértve a rejtett jellegűeket is, mint a nem kormányzati nemzetközi szervezeteket és a katonai magánvállalatokat.”¹⁹¹ Példaként említette a szíriai és ukrajnai eseményeket, valamint a Greenpeace észak-sarki tevékenységét. Hangsúlyozta, hogy a politikai-diplomáciai eszközök és a katonai erő alkalmazása közti gyors átmenet miatt a reakcióidő maximálisan lecsökkent. Geraszimov mindezen megállapításai összhangban állnak az egy évvel korábban általa elmondottakkal, és az egy hónappal később elkezdődött krími katonai művelettel összevetve látszólag profetikusan hangoztak. Az előadásában bemutatott egyik ábra a fegyveres harc jellegének változását mutatja be, melynek jellemzője – a cím alatt található szöveg szerint – a politikai, diplomáciai, gazdasági és más

¹⁹¹ Geraszimov, 2014, 15. o.

nemkatonai módszerek katonai erőszakkal történő együttes alkalmazása. A fegyveres harc megváltozott jellegének sajátosságai a következők e szerint:

- az állam katonai-gazdasági potenciáljának csökkentése a polgári és katonai infrastruktúra kritikus fontosságú objektumainak pusztítása által,
- a fegyveres harc folytatása egyidőben minden fizikai közegben és az információs térben,
- egyidejű hatásgyakorlás az ellenfél erőire és objektumaira területének teljes mélységében,
- az erők és eszközök egységes információs térben történő vezetése,
- a nagypontosságú fegyverek tömeges bevetése, a különleges műveleti erők széleskörű alkalmazása, valamint robotizált rendszerek és az új fizikai alapelveken alapuló fegyverek alkalmazása,
- aszimmetrikus és indirekt tevékenység alkalmazása,
- a katonai műveletek megkezdése békeidős hadseregcsoportokkal,
- gyors manőverező és kontaktus nélküli harcot folytató többhaderőnemi harccsoportok,
- a katonai-civil komponens részvétele a harctevékenységekben.¹⁹²

E felsorolás kevés új elemet tartalmaz, és az amerikai hálózatközpontú hadviselés és Szlipcsenko kontaktus nélküli háborújának jellemzői jószerivel teljes egészében lefedik mindezt. Más szóval, az ábra a hálózatcentrikus és a kontaktus nélküli hadviselés orosz értelmezésének szintetizálását tükrözi. Másfelől szembeötlő, hogy bár Geraszimov a nemkatonai módszerek domináns szerepét hangsúlyozza, az ábrán szereplő pontok mégis egytől egyig a katonai eszköztárt jelenítik meg. Kivételt ez alól csupán az aszimmetrikus és indirekt tevékenység nem specifikált szerepeltetése képez, mely valószínűleg magában foglalhatja a nemkatonai eszközök vagy a katonai erő közvetett (pl. felvonulás, erődemonstráció) alkalmazását is, illetve a katonai-civil komponens részvétele. A fenti példák alapján jól látszik, hogy nehezen szétválasztható egymástól, hogy mi az, ami nyugati és mi az, ami hazai az orosz katonai gondolkodásban.

E következtetlenség egyik lehetséges magyarázata az, hogy az orosz szerzők szándékosan nyugatinak állítanak be bizonyos hadviselési módszereket, miközben valójában ők maguk szeretnék hasonló hadviselést folytatni. Ahogy azt a fejezet elején bemutatott példák is igazolják, a hidegháborús szovjet hadtudományi írásokban ez bevett gyakorlat volt.

¹⁹² Uo. 15. o.

Elvben ezen érvelés logikus cáfolata lehetne, hogy az orosz hadtudományi szerzők által leírt hadviselési mód folytatását az orosz képességek nem tennék lehetővé. Az orosz haderő ugyanis aligha rendelkezik mindazokkal az eszközökkel és képességekkel, amelyekkel az általuk vizionált, a precíziós fegyverek tömeges alkalmazásával végrehajtott kiterjedt légihadjáratra, és a hálózatcentrikusság által biztosított nagyfokú szinergiára épülő új generációs hadviselés megvívható lenne. Bár kétségtelen, hogy az elmúlt évtizedben hathatós lépéseket tettek ebbe az irányba, és – ahogy azt a 2022-ben Ukrajna ellen indított háború is demonstrálta – precíziós fegyverekből jelentős készleteket halmoztak fel, egy amerikai típusú, légierő-fókuszú haderő létrehozása sohasem volt cél.

Ugyanakkor a tényleges képességek és a szorgalmazott stratégia között feszülő látszólagos ellentmondás hagyományosan végig kísérte az orosz katonai gondolkodás történetét. Míg az amerikai stratégiai kultúra a jelenre és a gyakorlati megvalósíthatóságra, a praktikumra és funkcionalitásra fókuszál, addig az orosz katonai gondolkodás orientációs pontja a múlt és a távoli jövő, és hajlamos absztrakt, megvalósíthatatlan ötletekkel előállni. A két világháború között Tuhacsevszkij, Triandafillov és Isszerszon által kidolgozott mély hadművelet elmélete szintén nem állt összhangban a Szovjetunió akkori gazdasági és technológiai képességeivel. Ahogy Dmitry Adamsky fogalmaz, a *„szavak és tettek közti disszonancia, és a patológus alkalmatlanság az elméletek gyakorlatba ültetésére”* mélyen áthatotta a szovjet hadügyet.¹⁹³ Vagyis önmagában a képesség hiánya nem feltétlenül korlátozza az orosz hadtudományi gondolkodókat abban, hogy az orosz haderő számára olyan stratégiákkal álljanak elő, melyek alkalmazására az adott pillanatban (vagy a belátható jövőben) nem áll készen. Mégis, ahogy azt majd a következő fejezetben láthatjuk, valószerűtlennek tűnik, hogy az orosz katonai gondolkodók következetesen nyugati módszerekként állítanak be azt, amit szerintük alkalmazni kellene.

4.2. II. ÉRV: A NYUGATI HADVISELÉS MINT VALÓS PERCEPCIÓ

Az orosz katonai gondolkodást nyomon követő nyugati szakértők számára megoldhatatlan feladványt jelent annak megállapítása, hogy az orosz hadtudományi munkákban mi tekinthető sajátosan orosz, és mi nyugati gondolatnak, illetve nyugati elképzelések orosz átvételének, újraértelmezésének. Ugyanakkor úgy tűnik, ezzel nincsenek egyedül. Az orosz hadtudományi gondolkodók számára minden bizonnyal legalább ugyanekkora kihívást jelent a nyugati

¹⁹³ Dmitry Adamsky: *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*, Stanford University Press, Stanford, California, 2010, 50-52. o.

szakirodalomban megjelenő elképzelések helyes dekódolása. Jó példa erre Frank Hoffman hibrid hadviselés koncepciója, amely éppenséggel azt a komplex műveleti környezetet írja le, amelyben az Egyesült Államok ellenségei a hagyományos és irreguláris módszerek ötvözésével, és a hadviselés illegitim eszközeivel élve próbálnak meg előnyre szert tenni a konvencionális katonai képességek és erőforrások terén fölényben lévő ellenfelükkel, az amerikai haderővel szemben.

Ugyanakkor a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ három szakértője – Vjacseszlav Kruglov, Vlagyimir Voszkreszenszkij és Vlagyimir Murszametov – mindezt egy „*alaposan kidolgozott konceptuális modellként*” értelmezi, amelyet az „*Egyesült Államok a saját katonai doktrínájába ültetve valósít meg a NATO partnerek támogatásával.*”¹⁹⁴ Az orosz szakértők megjegyzik, hogy Hoffman „*véleményére hosszú ideje hallgatnak a washingtoni magasszintű kabinetek felelős döntéshozói.*”¹⁹⁵ Az előző fejezetben bemutatott érvelés szerint eme ellentmondás feloldásának kulcsa nem más, minthogy az orosz katonai elit nyugati stratégiaként meséli el azt, hogy milyen hadviselést kellene folytatnia Oroszországnak.

Más magyarázat is kínálkozik azonban a nyugati hadviselés sajátos orosz értelmezésére. Stephen Covington szerint az orosz vezérkar az ellenfél katonai képességeit hagyományosan a saját gondolkodási kultúráján keresztül értelmezi. Más szóval, az orosz katonai teoretikusok gyakran nem a tényleges nyugati hadviselést írják le, hanem azt, hogy milyen hadviselést folytatna Moszkva a nyugati képességek birtokában.¹⁹⁶ Ráadásul – ahogy erre Tor Bukkvoll rámutat – az orosz hadtudományi diskurzus meglehetősen belterjes, mely egyrészt az angoltudás hiányával magyarázható, másfelől azzal a gondolattal, hogy a gazdag orosz hadelméleti tradíció önmagában, külföldi források nélkül is megállja a helyét.¹⁹⁷ Ez szerinte magában rejti a csoportgondolkodás és a téves percepciók újratermelődésének veszélyét.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Vjacseszlav Kruglov – Vlagyimir Voszkreszenszkij – Vlagyimir Murszametov: Анализ взглядов военных теоретиков ведущих зарубежных государств на содержание и ведение современных и будущих войн. *Военная Мысль*, 2021/7. 124. o. Vjacseszlav Kruglov tartalékos vezérőrnagy, a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ főmunkatársa. A katonai futurologiai kutatási iskola egyik alapítója és legfontosabb képviselője, több mint száz tudományos publikáció szerzője. Vjacseszlav Kruglov életrajza, Центр военно-политических исследований, Forrás: <http://eurasian-defence.ru/?q=node/4722> Vlagyimir Voszkreszenszkij tartalékos első osztályú kapitány, a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ vezető munkatársa. Vlagyimir Murszametov tartalékos ezredes, a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ tudományos munkatársa.

¹⁹⁵ Kruglov – Voszkreszenszkij – Murszametov, 2021, 123. o.

¹⁹⁶ Covington, 2016, 21. o.

¹⁹⁷ Az itt feldolgozott tanulmányok többségére is jellemző egyrészt a forrásmegjelölés „nagyvonalú” kezelése, másrészt pedig az, hogy a külföldi források esetében gyakran nem az eredeti forrásra, hanem az azt feldolgozó valamely orosz műre utalnak. Valószínűleg a Bukkvoll által említett tényezőknek tudható be az is, hogy amikor az orosz szerzők Clausewitz háború-definícióját idézik, akkor nagyon gyakran annak lenini átvételét írják le, nem pedig az eredeti változatot. Feltehetően nem tudatosan teszik mindezt.

¹⁹⁸ Tor Bukkvoll: Iron Cannot Fight – The Role of Technology in Current Russian Military Theory. *The Journal of Strategic Studies*, 2011, 34. évf. 5. szám, 687. o.

Másrészt azonban teret engednek az önálló, a nyugati hadtudományi diskurzustól merőben eltérő gondolatoknak. Az orosz vezérkar Nyikolaj Ogarkov vezetése alatt már az 1970-es évek közepén felismerte, hogy a precíziós fegyverek megjelenése nem evolúciós fejlődést, hanem valódi hadügyi forradalmat jelent. Ogarkov szavaival, a precíziós fegyverek „lehetővé tették, hogy élesen növeljék (legalább egy nagyságrenddel) a hagyományos fegyverek pusztító potenciálját, közelebb hozva azokat úgyszólván a tömegpusztítófegyverekhez, hatásukat tekintve.”¹⁹⁹ Éppen emiatt vélte úgy a később a kontaktus nélküli hadviselés elméletét kidolgozó Vlagyimir Szlipcsenko, hogy a precíziós fegyverek erősen destabilizálók a stratégiai egyensúlyra nézve, hiszen adott esetben ugyanazt a hatást képesek kiváltani, mint az atomfegyverek, miközben bevetésük jóval valószínűbb és legitimebb is volna. Azaz hitelesebb elrettentést kínálnak a nukleáris fegyvereknél, miközben a precíziós fegyvereket kellő számban csak a gazdaságilag, technológiailag és katonailag legfejlettebb államok képesek rendszeresíteni, akik maguk is atomhatalmak.²⁰⁰

Ezzel szemben a Pentagon szakértői orosz kollégáikhoz képest meglehetősen szűklátókörű módon értékelték az új technológia hatását a hadviselésre, csupán erőtöbbszörözőként tekintve a nagy pontosságú fegyverekre, nem pedig a hadviselés egészét átformáló tényezőként.²⁰¹ Vagyis miközben a katonai képességeket elsőként a Nyugat fejlesztette ki, a szovjetek voltak azok, akik a Nyugaton zajló informatikai fejlődést és a precíziós fegyverek megjelenését elemezve mélyebben megértették az új technológia hadviselésre gyakorolt hatását. Egyben pedig lefektették a hadügyi forradalom koncepcionális alapjait. A szovjet hadtudományi munkákban és katonai szótárban nyugati fogalmakként szereplő „felderítő-tűz” (razvegyivatyelno-ognyevoj kompleks, ROK), illetve „felderítő-csapásmérő komplexum” (razvegyivatyelno-udarnij kompleks, RUK) valójában teljes egészében szovjet innovációnak számítottak, melyeket az olyan, az amerikaiak által folytatott fejlesztési programok ihlettek, mint az Assault Breaker.²⁰² Ahogy a program neve is sugallja, az amerikai elképzelések a precíziós csapásmérő eszközök használatára vonatkozóan egy, a Varsói Szerződés által indított tömeges támadás megállításának problémájára korlátozódtak.²⁰³

¹⁹⁹ Idézi Ogarkovot Knox és Murray. Lásd. MacGregor Knox – Williamson Murray: *The dynamics of military revolution 1300-2050*. Cambridge University Press, New York, NY, 2001. 3. o.

²⁰⁰ Szlipcsenko, 2002

²⁰¹ Adamsky, 2010, 28. o., 61-62. o.

²⁰² Uo. 35. o.

²⁰³ Az 1978-ban elindított, a precíziós fegyverek alkalmazásához fontos technológiák integrálását célzó Assault Breaker program fektette le a technológiai alapjait az olyan okos fegyverrendszereknek, mint például az Army Tactical Missile System (ATACMS), vagy az ezek működtetését biztosító JSTAR egyesített rádiólokációs és csapárávezető rendszer. Assault Breaker, DARPA, Forrás: <https://www.darpa.mil/about-us/timeline/assault-breaker>

A Pentagon csupán azután kezdte el felismerni a nagyfontosságú fegyverek hadviselésre gyakorolt forradalmi hatását, hogy a védelmi minisztérium 1973-ban alapított Office of Net Assessment kutatóintézete, és az azt 2015-ig vezető Andrew Marshall ráirányították a figyelmet a hadügyi forradalomról szóló szovjet hadtudományi diskurzusra, és felhasználták a szovjet elképzeléseket munkáik során.²⁰⁴ A szovjet terminológia szerint „*katonai-technikai forradalom*” Marshall és kollégái közvetítésén keresztül került be az amerikai katonai gondolkodásba. A kifejezést szándékosan „*hadügyi forradalomként*” (revolution in military affairs, RMA) fordították le annak érdekében, hogy elkerüljék, hogy a hagyományosan technológia fókuszú amerikai védelmi közösség csupán a fogalom technológiai aspektusát ragadja ki az egyébként jóval tágabb, doktrínális és konceptuális változásokat is magában foglaló szovjet elképzeléssel szemben.²⁰⁵ „*Ironikus módon a szovjet elméletek végső soron egyfajta tükröt tartottak az amerikai stratégiák elé. Azt elemezve, hogy a szovjetek szemében miként tükröződött vissza az amerikai katonai erő az 1980-as évek elején, az amerikai stratégiák az 1990-es évek elejére képesek voltak felismerni annak a forradalmi kincsnek az értékét, amit a kezükben tartottak*” – írja Adamsky.²⁰⁶ Vagyis a szovjet gondolkodás a precíziós fegyverek megjelenése által eredményezett hadügyi forradalomról nagyjából egy évtizeddel előzte meg az amerikai doktrínális fejlődést ezen a területen. Ennek oka a formális logikát követő és problémamegoldó centrikus amerikai, valamint a rész és egész viszonyát vizsgáló, holisztikus orosz gondolkodásmód közötti különbségben keresendő.²⁰⁷

Az 1991-es öbölháború végül igazolta a hadügyi forradalomról alkotott szovjet nézetek helyességét, minthogy a Sivatagi Vihar hadművelet az Ogarkov-féle hadszíntéri hadászati támadóművelet (sztratyegicseszakaja nasztupatyelnaja operacija na tyeatrah vojennih gyejtszviy) tökéletes kivitelezését jelentette.²⁰⁸ Ahogy azt Stephen Blank is megfogalmazta, „*bizonyos értelemben megvertük Moszkvát a saját játékában*”.²⁰⁹ Jellemző, hogy az 1920-30-as évek mély hadművelet elméletéhez hasonlóan hiába ismerték fel ideje korán a szovjet katonai teoretikusok

²⁰⁴ Uo. 69-74. o. és Roger N. McDermott: Russian Military Thought on the Changing Character of War: Harnessing Technology in the Information Age, Jamestown Foundation, 2021. október 29. Forrás: <https://jamestown.org/program/russian-military-thought-on-the-changing-character-of-war-harnessing-technology-in-the-information-age/>

²⁰⁵ Knox–Murray, 2001, 4. o.

²⁰⁶ Adamsky, 2010, 92. o.

²⁰⁷ Nem véletlen, hogy Andrew Marshall igyekezett meghonosítani az amerikai stratégiai tervezésben azt a módszertant és szemléletmódot, amelynek segítségével a szovjet gondolkodók képesek voltak készségi szinten előre jelezni a hadviselés dialektikus fejlődésében bekövetkező töréspontokat, amelyek a háború jellegének megváltozását eredményezik. Adamsky, 73. o.

²⁰⁸ Uo. 67. o.

²⁰⁹ Stephen Blank: The Soviet Military Views Operation Desert Storm: A Preliminary Assessment, Strategic Studies Institute, US Army War College, 1991, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA242543.pdf>

az új technológia forradalmi következményeit, gazdasági-technológiai elmaradottságuk miatt a szovjet haderő képtelen volt ilyen jellegű hadviselés megvívására. A szovjet katonai elit az 1970-80-as években az amerikai képességeket a saját stratégiai kultúráján keresztül szemlélve jóval átfogóbb és messzemenőbb következtetésekre jutott a hadviselés jövőjére vonatkozóan, mint a precíziós fegyvereket elsőként nagy számban rendszeresítő Egyesült Államok. A szovjet katonai gondolkodókat előrejelzéseikben nem kötötték sem a tényleges amerikai doktrínák és elképzelések, sem pedig a valós nyugati képességek (melyeket hajlamosak voltak felülértékelni), és meg kevésbé a sajátjaik (melyek alapján a belátható jövőben aligha valósíthatók volna meg elképzeléseiket). Éppen ezért az amerikai szakértők a hadügyi forradalomról szóló szovjet írásokat kezdetben egyszerűen „*futurisztikus marhasággént*” kezelték.²¹⁰

Mindezek alapján logikusnak tűnik, hogy az „*arab tavasz*” átmilitarizált értelmezése – az előző fejezetben bemutatott érveléssel szemben – nem az orosz szándékokat és terveket tükrözi, hanem valójában a Nyugat orosz szempontból nyomasztó információs fölényének az orosz stratégiai kultúráján keresztül átszűrt értelmezésébe enged bepillantást. Valóban, ahogy Joseph Nye és William Owens egy 1996-os cikkükben érvelnek, az információs fölény olyan lehetőség az Egyesült Államok kezében, ami alapján bátran kijelenthető, hogy a közkeletű vélekedéssel ellentétben nem a 20. század volt Amerika évszázada, hanem majd a 21. század lesz az.²¹¹ Míg az információs fölény kemény hatalmi megnyilvánulási formája a precíziós fegyverek fémjelezte új hadügyi forradalom és a hálózatcentrikus hadviselés, addig az információs technológiai forradalom vívmányait széleskörben lehetett hasznosítani a katonai színtéren túl is. Az információs technológiai forradalom soha korábban nem látott perspektívákat kínált az amerikai puha hatalom kivetítésére; az amerikai ideológia, kultúra, gazdasági és politikai modell a műholdas parabolaantennákon keresztül eljuthatott bárhová a világon. Nye és Owens szerint akár együttműködik az autokratikus rezsimekkel Amerika, akár elszigeteli azokat, az ott élő embereket mindenképp meg kell szólítani, tájékoztatnia kell őket a világ eseményeiről, és támogatnia őket a demokratikus piaci társadalmak felépítésében, ha lehetőség kínálkozik erre.²¹²

Érthető, hogy az autokratikus rezsimeket aggasztotta mindez, különösen amennyiben úgy látták, Washington nem csupán kívárja a „*kínálkozó lehetőséget*”, de aktívan fáradozik

²¹⁰ Adamsky, 2010, 92. o.

²¹¹ Joseph S. Nye Jr. – William A. Owens: America's Information Edge. *Foreign Affairs*, 75. évf. 2. szám, 1996 március/április.

²¹² Uo. 30. o.

annak előidézésén. Ahogy Stephen Blank megjegyezte, a Nye és Owens cikkéhez hasonló „hencegések” csak tovább táplálták az oroszok paranoiáját.²¹³ Moszkva korán felismerte a nyugati információs fölényben rejlő kockázatokat, és az 1990-es évek második felétől aktívan foglalkoztatta, miként biztosítsa az orosz információs tér feletti teljes ellenőrzést.²¹⁴ Az orosz hadtudományi munkákból és stratégiai dokumentumokból nyilvánvalóvá vált, hogy a nyugati technikai fókuszú megközelítés helyett az információbiztonság orosz értelmezése rezsimbiztonsági jellegű, és az orosz vezetést nem annyira az információs rendszerek technikai védelme, hanem az információáramlás és a közvélemény feletti kontroll kérdései foglalkoztatják.²¹⁵ Az 1997-es nemzeti biztonsági stratégia kiemelte az Oroszország spiritualitására, moráljára, erkölcsi integritására leselkedő fenyegetéseket.²¹⁶ Az oroszokat olyannyira aggasztotta a nyugati információs fölény, hogy egy prominens tudósuk 1995-ben azt javasolta, Moszkvának deklarálnia kellene, hogy fenntartja a jogot a nukleáris első csapásra egy ellene indított stratégiai információs hadjárat esetén.²¹⁷

Már ez idő tájt felmerült, hogy a békeidőbeli információs hadviselés miatt szükséges volna a háború definíciójának kiterjesztése, mely 2013 óta az orosz hadtudományi gondolkodás központi vitakérdése.²¹⁸ Csekinov és Bogdanov 2012-ben pedig azt írta, hogy a stratégiai stabilitás megnyeréséért és megtartásáért folytatott rivalizálás a versengés egy teljesen új területén jelentkezik, ahol az információ birtoklása a cél, kvázi a nukleáris elrettentés szintjére emelve az információs hadviselést. A tendencia veszélyét nem a fegyverekkel összefüggésben látták, hanem abban, hogy az ellenfél az információs küzdelem elméletének és gyakorlatának tökéletesítésével *reflexív kontrollt* gyakorolhat felettük.²¹⁹

Bár a reflexív kontroll – vagyis az ellenfél percepciójának befolyásolása annak érdekében, hogy számunkra kedvező döntést hozzon – teljes egészében szovjet koncepció, az elméletet az 1960-as években kidolgozó Vlagyimir Lefebvre és más szovjet szakértők kezdettől

²¹³ Stephen Blank: Russia's Armed Forces on the Brink of Reform. Conflict Studies Research Centre, Sandhurst, Egyesült Királyság, 1997. október. Forrás:

<https://nuke.fas.org/guide/russia/agency/RussiasArmedForcesontheBrinkofReform.htm>

²¹⁴ Timothy Thomas: Russian Views on Information-based Warfare. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 1996. július

²¹⁵ Gavin Wilde – Justin Sherman: No Water's Edge: Russia's Information War and Regime Security, Carnegie Endowment for International Peace, 2023. január 4. Forrás: <https://carnegieendowment.org/2023/01/04/no-water-s-edge-russia-s-information-war-and-regime-security-pub-88644> és Jonsson, 2019, 96-99. o.

²¹⁶ Blank, 1997

²¹⁷ Timothy Thomas: Information Weapons: Russia's Nonnuclear Strategic Weapons of Choice. *The Cyber Defense Review*, 2020a Forrás: https://cyberdefensereview.army.mil/Portals/6/Documents/CDR%20Journal%20Articles/Thomas_CDR%20V5N2%20Summer%202020.pdf

²¹⁸ Blank, 1997, illetve Jonsson, 2019

²¹⁹ Csekinov – Bogdanov: Strategic Deterrence and Russia's National Security Today. *Military Thought*, 2012/3. 31. o.

fogva nem csak offenzív, de defenzív szempontból is foglalkoztak a kérdéssel. Vagyis nem csak az ellenség döntéshozatalának kontrollálását tartották fontosnak, de annak megakadályozását is, hogy az ellenség hasonló helyzetet alakítson ki felettük.²²⁰ Mivel a reflexív kontroll alapja az ellenfél helyzetértékelésének és annak ismerete, hogy miként alkalmazza saját doktrínáját egy adott probléma megoldására, következésképp az információs fölényrel rendelkező fél helyzeti előnyt élvez a reflexív kontroll megteremtésében. Az orosz katonai szakértők körében népszerű meggyőződés például, hogy a reagani csillagháborús terv (SDI) a stratégiai szintű reflexív kontroll klasszikus példája, minthogy valós célja a Szovjetunió gazdasági kivéreztetése volt azáltal, hogy behajszolta egy költséges fegyverkezési versenybe.²²¹ Ahogy az a gondolat is, hogy az afganisztáni fiaskóba az Egyesült Államok provokálta bele a Szovjetuniót.

Úgy tűnik, hogy a reflexív kontrollt Moszkva nem csupán a katonai és politikai vezetés szintjén tartotta megvalósíthatónak, de a társadalom egésze felett is. Legalábbis erről árulkodnak az olyan fogalmak előtérbe kerülése, mint a „kontrollált káosz” (*upravljajemij haosz*) legújabbán pedig a „mentális háború” (*mentalnaja vojna*) és a „tudatháború” (*konzsziencialnaja vojna*), mint a Nyugat eszközei a célország destabilizálására a társadalmi tudat befolyásolásán keresztül.²²² Bár a mentális háború koncepciójának eredete valóban amerikai – ahogy arra a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ elemzői is rámutatnak²²³ –, az elképzelés forrásának tekintett John Boyd elmélete nem az ellenfél társadalmának tudatát, hanem a döntéshozatali folyamatának mentális és pszichés megbénítását célozza.²²⁴

²²⁰ Antti Vasara: *Theory of Reflexive Control Origins, Evolution and Application in the Framework of Contemporary Russian Military Strategy*. Finnish National Defense University, Helsinki, 2020. 72. o.

²²¹ Timothy Thomas: *Recasting the Red Star. Russia Forges Tradition and Technology Through Toughness*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2011. 90. o.

²²² Владимир Путин: "Быть сильными: гарантии национальной безопасности для России", RG, 2012. február 19. Forrás: <https://rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html> és Mahmut Garejev: Вызов принят, *Военно-промышленный Курьер*, 2016. február 25. Forrás: https://vpk.name/news/150193_vyzov_prinyat.html illetve B Минобороны заявили о новом типе войны США против России, RBK, 2021. március 25. Forrás: https://www.rbc.ru/rbcfreenews/605c07e09a79470e183e5200?from=from_main_9 valamint Alekszandr Szerzsantov: Трансформация содержания войны: от прошлого к современному. *Военная Мысль*, 2021/1. 52. o.

²²³ Kruglov – Voszkreszenszkij – Murszametov, 2021, 121. o.

²²⁴ Boyd elmélete bizonyos tekintetben a szovjet reflexív kontroll nyugati megközelítésének tekinthető. Boyd megközelítésének kulcsa annak elérése, hogy az ellenfél az észlelés–orientáció–döntés–cselekvés ciklusban az észlelés és orientációs pont között ragadjon, ezzel megbénítva a döntéshozatalt. Boyd szerint a blitzkrieg jellegű gyors manőverező hadviselés sikere is az okozott sokkhatásban, az ellenfél döntéshozatalának bénításában keresendő. Ugyanakkor Boyd kritikussai szerint a történelmi tapasztalat nem szolgál meggyőző bizonyítékkal erre. John Andreas Olsen: Boyd Revisited. A Great Mind with a Touch of Madness, *Air Power History*, 2016, 63. évf. 4. szám és Heather Venable: Paralysis In Peer Conflict? The Material Versus the Mental in 100 Years of Military Thinking, *War on the Rocks*, 2020. december 1. Forrás: <https://warontherocks.com/2020/12/paralysis-in-peer-conflict-the-material-versus-the-mental-in-100-years-of-military-thinking/>

Az orosz védelmi minisztérium egy 2011-es kvázi információs doktrínája, mely a „Konceptuális nézetek az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erőinek információs térben való tevékenységére vonatkozóan” címet viselte úgy fogalmazott, hogy az információs hadviselés többek között magában foglalja „*a népesség masszív agymosását a társadalom és az állam destabilizálása érdekében, valamint, hogy az államot olyan döntések meghozatalára kényszerítsék, amelyek a szembenálló fél érdekét szolgálják.*”²²⁵ Vagyis a dokumentum közvetlenül összekapcsolja a társadalom ellen folytatott információs hadviselést a reflexív kontroll elérésével. Vlagyimir Zarudnyickij vezérezredes, a Vezérkari Akadémia vezetője egy 2021-es tanulmányában arról értekezik, hogy az emberi és társadalmi csoportok viselkedéséről felhalmozott hatalmas mennyiségű információ lehetővé teszi a „*pszichológiai agressziót*”, ami az értelmezésében a pszichológiai harc új minőségét jelenti majd. Ennek célja Zarudnyickij szerint a társadalom, a kulturális közeg és a nemzeti mentalitás manipulálása, valamint algoritmusok segítségével magának a népesség viselkedésének befolyásolása a reflexív kontroll módszerével.²²⁶ Ugyanezt fejtik ki Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának szakértői is, akik szerint a „*viselkedési fegyver*” a holnap fegyvere lesz, melyhez az amerikai elit komoly várakozásokat fűz, és a Nemzetbiztonsági Ügynökség (NSA) Utah államban található adatközpontjában az ehhez szükséges viselkedéssel kapcsolatos információk összegyűjtése zajlik a világ minden országából.²²⁷ Vagyis amiben Nye és Owens az Egyesült Államok ideológiai, politikai vonzerejének kivetítési lehetőségét látta, abban Moszkva annak eszközét, hogy Washington közvetlenül és célzott módon megdöntse a számára nem tetsző politikai rezsimeket, vagy destabilizálja a vele konkurens nagyhatalmakat a rendelkezésére álló információs fölényét érvényesítve.

Különösen azután erősödött meg az a meggyőződés, hogy az Egyesült Államok a nem demokratikus rendszerek aktív fellazításán és bomlasztásán fáradozik, hogy Moszkva közvetlen szomszédságában a meggyengült autokratikus vezetők hatalmát utcai demonstrációk söpörték el. A 2000-es évek elején Grúziában, Ukrajnában és Kirgíziában lejátszódott úgynevezett „*színes forradalmakat*” az orosz elit a belügyekbe való nyugati beavatkozásként élte meg – nem minden alap nélkül. A nyugati pénzügyi támogatásnak, a választások

²²⁵ Idézi Jonsson, 2019, 100. o. A dokumentum teljes szövegéért lásd. Концептуальные взгляды на деятельность Вооруженных Сил Российской Федерации в информационном пространстве, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, 2011. Forrás: <https://ens.mil.ru/science/publications/more.htm?id=10845074@cmsArticle>

²²⁶ Vlagyimir Zarudnyickij: Характер и содержание военных конфликтов в современных условиях и обозримой перспективе. *Военная Мысль*, 2021/1. 38. o.

²²⁷ Alekszandr Szerzsantov – Alekszandr Szmolovij – Igor Tyerentyev: Трансформация содержания войны: контуры военных конфликтов будущего. *Военная Мысль*, 2022/6. 28. o. Igor Tyerentyev tartalékos ezredes, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának vezető kutatója.

megfigyeléséhez, a csalások leleplezéséhez nyújtott tudásbeli és technológiai segítségnek minimum közvetett szerepe volt a meggyengült autokratikus rendszerek leváltásában. A 2004-es narancsos forradalom előtt az ukrán demokratikus mozgalmak számos nyugati forrásból közvetlen pénzügyi támogatásban részesültek, és az erőszakmentes ellenállás technikáit már sikerrel alkalmazott szerb, szlovák és grúz aktivistáktól kaptak képzéseket.²²⁸

Jurij Balujevszkij akkori vezérkari főnök 2007-ben úgy nyilatkozott, hogy a színes forradalmak példái azt igazolják, hogy a fenyegetés nemcsak katonai fenyegetésben testesül meg, hanem a diplomáciai-politikai, gazdasági, információs eszköztár nyílt vagy rejtett alkalmazásán keresztül is.²²⁹ 2011-ben Mahmut Garejev, a Hadtudományi Akadémia elnöke és Nyikolaj Makarov akkori vezérkari főnök egyaránt a színes forradalmakhoz hasonlította az arab tavasz eseményeit.²³⁰ Vagyis a közel-keleti forradalmi hullám már Geraszimov programadó beszéde előtt az orosz hadtudomány vizsgálódásának tárgyát képezte. Oscar Jonsson kutatása során arra a következtetésre jutott, hogy az arab tavasz átmilitarizált értelmezése a 2011-es elcsalt orosz parlamenti választások utáni tömegtüntetések, és az azok mögött érzékelt amerikai támogatás eredményeként vált széleskörűvé az orosz katonai eliten belül. Ez minden bizonnyal azzal állt összefüggésben, hogy a katonai vezetés érzekelte, hogy a színes forradalmak fontos biztonsági fenyegetéssé váltak a Kreml szemében, ezért igyekezett reflektálni a politikai vezetés aggodalmaira.²³¹ Vlagyimir Putyin személyesen Hillary Clinton akkori külügyminisztert vádolta azzal, hogy a választások tisztaságával kapcsolatos kritikájával „megadta a jelet” az orosz ellenzéki vezetőknek, akik az amerikai külügyminisztérium támogatásával akcióba léptek.²³²

Szintén a nyugati rezsinváltó törekvésekről szóló orosz aggodalmak autentikus voltát igazolja, hogy az orosz fél tényleges intézkedéseket tett az érzékelt fenyegetésre válaszul. 2016-ban új karhatalmi erőként felállították a Nemzeti Gárdát (Roszgvargyija), melyről a volt vezérkari főnök és akkor a szervezet tanácsadója, Jurij Balujevszkij úgy nyilatkozott, hogy létrehozásának célja a színes forradalmak elrettentése és megállítása volt. Ráadásul egy 2017-es elnöki rendelettel a Roszgvargyija külföldi alkalmazása is lehetővé vált.²³³ Ezzel elvben megnyílt annak a lehetősége, hogy a karhatalmi erőket Moszkva ne csak belföldön, de a vele

²²⁸ Michael McFaul: Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution, *International Security*, 2007, 32. évf. 2. szám, 78-79. o.

²²⁹ Jonsson, 2019, 136. o.

²³⁰ Uo. 137. o.

²³¹ Jonsson, 2019, 148. o.

²³² Brian D. Taylor: *The Code of Putinism*. Oxford University Press, New York, 2018. 18. o.

²³³ Samuel Charap – Dara Massicot – Miranda Priebe – Alyssa Demus – Clint Reach – Mark Stalczyński – Eugeniu Han – Lynn E. Davis: *Russian Grand Strategy. Rhetoric and Reality*. RAND Corporation. 2021, 41, 43. o.

szövetséges politikai rezsimek támogatása érdekében a határokon túl is bevethesse. Miután Lukasenko hatalmát tömegtüntetések rázták meg a 2020 nyarán elcsalt elnökválasztások után, egy az év őszén kelt kétoldalú megállapodás biztosította, hogy a Roszgvargyija rendfenntartó műveleteket folytathasson Belarusz területén is.²³⁴ A külső és belső, katonai és nemkatonai fenyegetésekre adott hatékony és integrált reagálást teszi lehetővé a 2014-ben felállított Nemzeti Védelmi Vezetési Központ, amely az Oroszország védelmében és biztonságában résztvevő valamennyi minisztérium és állami szerv tevékenységét koordinálja.²³⁵

Azt, hogy az orosz vezetés a katonai és nemkatonai fenyegetések együttes jelentkezésével számol alátámasztja a jogszabályi környezet változása is. 2015-ben a katonai körzetek felhatalmazást kaptak arra, hogy hadiállapot esetén irányítási jogköröket gyakoroljanak a regionális polgári hatóságok és más, nemkatonai képességek felett. Szintén bővült a hadsereg belügyi hatásköre hadiállapot esetén, és lehetővé vált a hadsereg közrendvédelmi feladatokra történő alkalmazása, amennyiben a belügyi erők képességeit a fennálló helyzet meghaladja.²³⁶

Moszkva a határaitól távol is igyekezett feltartóztatni az orosz percepció alapján az Egyesült Államok és szövetségesei által támogatott rezsimeváltási kísérleteket. A színes forradalmak feltartóztatása 2014-re egyfajta kvázi stratégiává állt össze. Eme íratlan stratégia politikai elemét a más autokratikus rezsimekkel való szövetségépítés, illetve a Nyugat egységének megbontása képezte a politikai szélsőjobb támogatásán keresztül. Katonai elemét pedig az autokratikus rendszerek katonai támogatása, vagy – amennyiben szükségessé vált – a közvetlen katonai segítségnyújtás fémjelezte.²³⁷ Így a Kreml nézőpontjából a 2015-ös szíriai intervenció a Nyugat által gerjesztett színes forradalmi hullám sikeres megállítását jelentette.²³⁸

²³⁴ Russian, Belarusian Officials Agree On New Level Of Cross-Border Security Cooperation, RFE/RL, 2020. december 18. Forrás: <https://www.rferl.org/a/russia-belarus-crossborder-security/31007245.html>

²³⁵ A Központban állandó beosztásban több mint 1000 katona és civil specialista dolgozik négy műszakban, a pontos személyi összetétele viszont az adott helyzet és feladat függvényében alakul. Az NCU (Nacionalnij Centr Upravlenija) részletes szervezeti felépítéséről nem érhető el nyilvános információ, annyit azonban lehet tudni, hogy három fő vezetési központból áll. A stratégiai nukleáris erők vezetési központja lényegében a vezérkar központi parancsnoki pontját váltotta fel. A harci vezetési központ (centr bojevovo upravlenija) a katonapolitikai helyzetet követi, elemzi és előre jelzi az Oroszországot, vagy szövetségeseit érintő fenyegetések alakulását. A harmadik vezetési központ az alakulatok napi szintű tevékenységét felügyeli, ezen kívül nyomon követi a hadiipari komplexum működését is. Jurij Gavrilo: Приказ поступит из Центра, RG, 2014. október 24. Forrás: <https://rg.ru/2014/10/27/kartapolov.html> és Alekszej Ramm – Anton Lavrov: В Центре шторма: как офицеры-операторы охраняют безопасность страны. 2019. december 30. Forrás: <https://iz.ru/959129/aleksei-ramm-anton-lavrov/v-tcentre-shtorma-kak-ofitcery-operator-okhraniaiut-bezopasnost-strany>

²³⁶ Charap – Massicot – Priebe – Demus – Reach – Stalczyński – Han – Davis, 2021, 42-43. o.

²³⁷ Dmitrij Gorenburg: Countering Color Revolutions. Russia's New Security Strategy and its Implications for U.S. Policy, PONARS Eurasia Policy Memo, 2014. szeptember, Forrás: https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/Peppm342_Gorenburg_Sept2014.pdf

²³⁸ Minister: Russian operation in Syria stopped chain of color revolutions in Middle East, TASZSZ, 2017. február 21. Forrás: <https://tass.com/politics/932137>

A Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának szakértői szerint az orosz haderő-csoportosítás megjelenése Szíriában idejében megakadályozta a líbiai események megismétlődését.²³⁹ A már fentebb említett Zarudnyickij szerint pedig Moszkva diplomáciai támogatásával (beleértve az ENSZ Biztonsági Tanács állandó tagságból eredő vétójogát), valamint gazdasági és katonai-technikai eszközökkel sikerrel akadályozta meg a venezuelai puccskísérletet, és hogy a válság „forró szakaszba” lépjen.²⁴⁰ Valerij Geraszimov 2019-ben a szíriai orosz intervenció példája alapján a „*korlátozott műveletek stratégiájáról*”, mint az orosz érdekek határokon túli védelmének és előmozdításának koncepciójáról beszélt. A „*korlátozott műveletek stratégiája*” az orosz vezérkari főnök megfogalmazása szerint valamelyik haderőnem – Szíria esetében a légi- és űrerők – bázisán létrehozott önálló, nagymozgékonyságú haderő-csoportosításon alapul.²⁴¹

Vagyis miközben a nyugati szakértők Geraszimov 2013-as előadásának ábráját a nemkatonai módszerek államközi konfliktusokban játszott szerepéről széles körben az egy évvel későbbi ukrajnai intervenció modelljeként értelmezték, sokkal valószínűbb, hogy az ábra nem az orosz terveket írta le, hanem ténylegesen az Észak-Afrikában és a Közel-Keleten lezajlott rendszerváltó forradalmak orosz értelmezését adta közre, összhangban a beszéd tartalmával. Az ábra készítésekor az orosz vezérkari főnököt minden bizonnyal éppenséggel pont a szíriai polgárháború inspirálta, melynek stádiumai orosz nézőpontból jól megfeleltethetők a konfliktus kialakulásának és fejlődésének, ahogy arra Charles Bartles Geraszimov ábrájához fűzött megjegyzései is rávilágítanak, melyet a szíriai intervencióról szóló esettanulmányban mutatok be. Geraszimov következő évben megtartott előadásában a katonai erő adaptív alkalmazásának modelljét ismertette, mely alapján az agresszor állam nemkatonai eszközökkel rendszerváltást kísérel meg a célállamban, amelynek kudarca esetén a konfliktus elmélyítésével, adott esetben humanitárius katasztrófa előidézésével teremti meg a kedvező feltételeket és az ürügyet a katonai erő nyílt alkalmazásához (2. ábra). A katonai erő adaptív alkalmazásának modellje jól ráillik arra, ahogy az orosz szakértők a líbiai polgárháborút és a NATO intervencióját látták.²⁴²

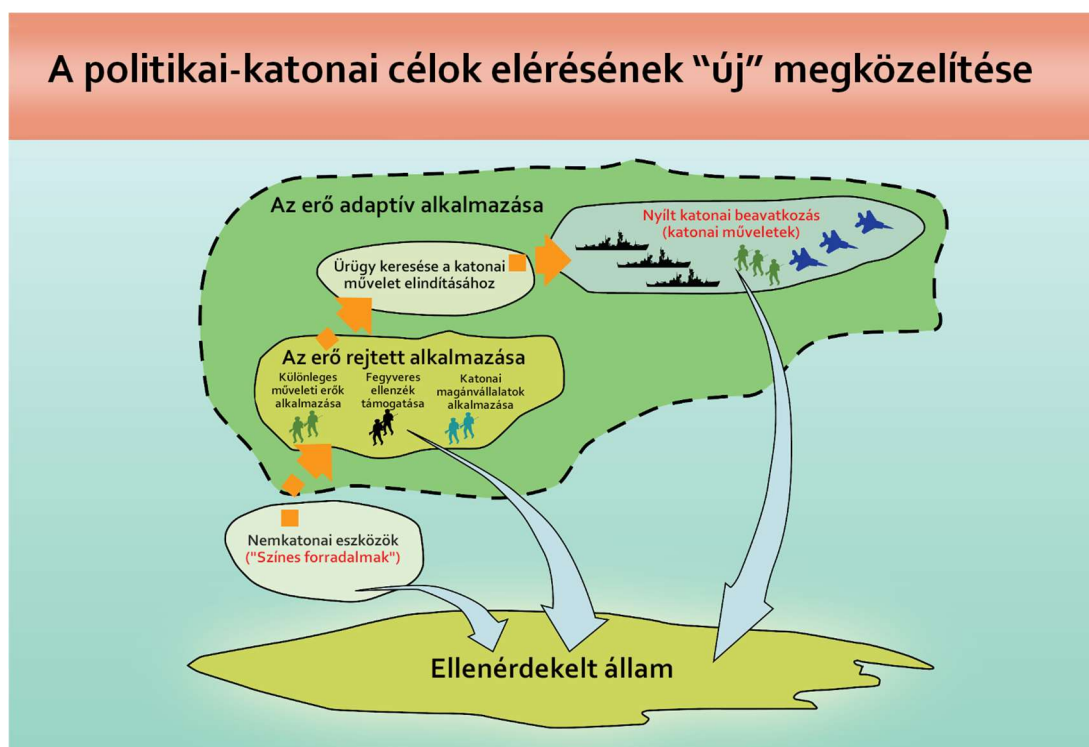
²³⁹ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 22. o.

²⁴⁰ Zarudnyickij, 2021, 36. o.

²⁴¹ Valerij Geraszimov: Векторы развития военной стратегии. *Красная Звезда*, 2019. március 7. Forrás: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/348/vektory-razvitiya-voennoj-strategii-8829>

²⁴² Vlagyimir Karjakin: Военные уроки ливийской операции НАТО. *Sztratyeigicseskaja sztabilnoszty*, 2012/4. (61)

ábra 2. A politikai-katonai célok elérésének „új” megközelítése

Forrás: Valerij Geraszimov 2014. május 23-ai előadása a Moscow Conference on International Security nemzetközi biztonságpolitikai fórumon. Az ábráról készített fotót Anthony Cordesman tette közzé. https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/legacy_files/files/publication/140529_Russia_Color_Revolution_Full.pdf

Ez a kettős megközelítés, azaz, hogy az agresszor először nemkatonai eszközökkel kísérel meg egy, a színes forradalmakhoz hasonló rezsimváltást, majd ezután kerül sor a katonai intervencióra – amennyiben a helyzet úgy kívánja –, konzekvensen visszaköszön a későbbi orosz hadtudományi publikációkban is. Alekszandr Bartos, volt katonadiplomata és a hibrid hadviselésről sokat publikáló szerző odáig ment, hogy a két megközelítést eltérő hadviselési kultúrákhoz rendelte.²⁴³ Míg a színes forradalmak a megsemmisítő, addig a hibrid hadviselés a kifárasztó jellegű hadviselést képviseli. Annak ellenére is, hogy egyébként a színes forradalmak az „indirekt stratégia sajátos fajtáját” jelentik, és túlnyomórészt nemkatonai eszközöket és módszereket alkalmaznak. Bartos szerint azonban dinamikájuk és gyors lefolyások okán mégis a megsemmisítő, mozgáscentrikus hadviselés kategóriájába tartoznak. Ezzel szemben a hibrid

²⁴³ Alekszandr Bartos katonadiplomata, a Hadtudományi Akadémia levelező tagja. Az 1990-es években Oroszország NATO-hoz delegált állandó képviselőjének diplomatája volt. Bár Bartos nem tartozik a vezérkarhoz vagy annak kutatóintézetéhez, rendkívül termékeny szerző, akinek hibrid hadviselésről szóló írásaira a fentebb bemutatott szereplők is előszeretettel hivatkoznak. Ray Finch: NATO in Modern World Politics. Book Review, NATO Defense College, 2019. november 19. Forrás: <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=617> Bartos írásaira a hazai szakértők közül Koós Gábor és Szternák György is felfigyeltek, akik több publikációjukban is feldolgozták Bartos hibrid hadviselésre vonatkozó megállapításait. Lásd például Koós Gábor – Szternák György: A hibrid fenyegetések és a hibrid háború jellemzői – orosz szakértők szerint. *Felderítő Szemle*, 2017/1.

hadviselés jellemzően évekig elhúzódó, felőrlő jellegű, az anyagcentrikus hadikultúrához sorolható stratégia, amely a megtámadott ország vezetésének, gazdaságának, kultúrájának, társadalmi moráljának rejtett módon történő aláásására épül. A hibrid hadviselés katonai eszköztárát pedig a célország területén működő fegyveres csoportok támogatása, helyi háborúkba és katonai költségekbe való beleprovokálása képezi. Lényeges megállapítása Bartosnak, hogy a színes forradalmak nem működnek stabil államokkal szemben.²⁴⁴ A színes forradalom és a hibrid hadviselés stratégiájának szétválasztása látszólag alapvetéssé vált az orosz hadtudományi gondolkodásban. Alekszandr Szerzsantov, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának (CVSZI) akkori igazgatója egy 2019-es interjújában a hibrid hadviselésről szólva azt mondta, hogy „*annak lényege a kemény és puha erő együttes alkalmazásában áll, amennyiben a színes forradalom nem éri el a kívánt eredményt.*”²⁴⁵ 2021-ben Szerzsantov és szerzőtársai egy közös tanulmányban úgy fogalmazzák, hogy a „*színes forradalmak technológiája garantálja a politikai célok elérését a katonai erő alkalmazása nélkül, és a hibrid háború kezdeti etapját jelenti. Abban az esetben, ha a nemkatonai fázis nem éri el a célt, a színes forradalom háborúvá szélesedik a fegyveres küzdelem eszközeinek alkalmazásával.*”²⁴⁶ Ennek fontos következménye, hogy megváltozik a fegyveres küzdelem különböző eszközeinek alkalmazási sorrendje.

Míg korábban a katonai erőszak alkalmazása a háború legelejétől kezdve azonnali és tömeges volt, és végig kísérte a háború valamennyi szakaszát egészen annak lezárásáig, addig a jelenkor háborúiban a fegyveres erő kiterjedt alkalmazására jellemzően csak a háború befejező szakaszában kerül sor, a siker megszilárdítása érdekében. A kezdeti szakaszban pedig a hangsúly a nemkatonai eszközök használatán van, miközben a katonai erőszak korlátozott és célzott alkalmazása csupán a nemkatonai eszközök hatásának felerősítését szolgálja.²⁴⁷

Ebből logikusan következik az a Geraszimov 2013-as beszéde óta már-már axiómának tekintett gondolat, hogy a háború egyes szakaszai, és végső soron pedig a háború és béke közti

²⁴⁴ Alekszandr Bartos: Гибридная война – новый вызов национальной безопасности России, Национальная Оборона, 2017a. október 16. Forrás: <https://2009-2020.oborona.ru/includes/periodics/maintheme/2017/1016/154222573/detail.shtml>

²⁴⁵ Тенденции развития военного искусства. Доктор военных наук Александр Сержантов о разработках Центра военно-стратегических исследований, NVO, 2019. október 4. Forrás: https://nvo.ng.ru/realty/2019-10-04/1_1064_tendenzii.html Érdekesség, hogy a Szerzsantov utódjával, Alekszandr Szmolovijjal egy évvel később készült interjújában szóról szóra átvették a hibrid hadviselésről szóló gondolatokat, beleértve ebbe a szöveg tagolását is.

Александр Смоловый: «Генератор прорывных идей и предложений», Красная Звезда, 2020. január 26. Forrás: <https://web.archive.org/web/20200918130416/https://www.arms-expo.ru/news/armed-forces/aleksandr-smolovoy-generator-proryvnykh-idey-i-predlozheniy/>

²⁴⁶ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 27. o.

²⁴⁷ Uo. 25. o.

határ is elmosódik. Míg a nyugati szakértők ennek bizonyítékát a Krím elfoglalásában és a kelet-ukrajnai háborúban látták, addig az orosz szakértők számára az arab tavasz eseményei szolgálták megvilágító erejű tanulságokkal. Szerintük Moammer Kadhafi túl későn eszmélt rá arra, hogy az első ránézésre sporadikus kormányellenes tüntetések valójában egy Líbia ellen indított háború nemkatonai szakaszát jelentik, és értékes időt vesztegetett el abbéli meggyőződése miatt, hogy a fegyveres konfliktus kirobbanásának csekély az esélye. Eközben azonban már javában zajlott a nemzetközi közvélemény befolyásolása, illetve a fegyverek beáramlása Líbiába, hogy a megfelelő pillanatban az „*irányított káosz*” fegyveres küzdelembe csapjon át a korábban létrehozott radikális fegyveres csoportok részvételével és a NATO légicsapásainak támogatásával.²⁴⁸

Szerzsantov, Szmolovij és Dolgopolov tanulmánya azt is jól illusztrálja, miként látják az orosz szakértők egy elhúzódó hibrid háború forgatókönyvét, összhangban Alekszandr Bartos fentebb idézett megállapításával, miszerint a gyors lefolyású színes forradalmakkal szemben a hibrid háború a megtámadott ország éveken át tartó felőrlését, kifárasztását célozza. Szerzsantov és szerzőtársai Jugoszlávia 1999-es NATO bombázásának példáján keresztül szemléltetik mindezt, mely az ő értelmezésükben valójában egy nyolc éven át, a háború és béke közötti „*szürke zónában*” zajló hibrid háború betetőzését jelentette. Szerintük 1991-ben az Egyesült Államok felügyelete alatt szeparatista mozgalmakat hoztak létre Koszovó területén, 1992-ben gazdasági szankciókkal és tengeri blokáddal sújtották Jugoszláviát, majd repüléstilalmi övezetet jelöltek ki Bosznia-Hercegovina fölött. Az 1990-es évek közepétől kezdve pedig a Nyugat nyíltan támogatta a szeparatistákat, a Koszovói Felszabadítási Hadsereg alatt egyesítve őket.²⁴⁹

Ez a meglehetősen konspirációs szemléletet tükröző gondolatmenet jól példázza, hogy miként kötnek össze az orosz hadtudományi gondolkodók olyan pontokat, melyek között egyébként nem feltétlenül áll fenn ok-okozati viszony. Ahogy arra Oscar Jonsson rámutat, bizonyos lépéseket, melyeket a Nyugat éppen a fegyveres erőszak alternatívájaként, a háború helyett és annak elkerülése végett tesz, az orosz vezetők gyakran háborús cselekményként interpretálnak. Miközben a 2014-es Ukrajna elleni agresszió nyomán bevezetett nyugati szankciók korlátozott válaszlépést jelentettek Moszkvával szemben, az orosz vezetés a nyugati hadviselési eszköztár részeként tekintett azokra. Persze aligha szolgálták a Kreml meggyőzését

²⁴⁸ Uo. 25. o.

²⁴⁹ Uo. 26. o.

ennek ellenkezőjéről azon nyugati politikusok megszólalásai, akik a szankcióktól az orosz elit megosztását, és ezen keresztül Putyin távozásának kikényszerítését remélték.²⁵⁰

A fentiek alapján kellő bizonyossággal állítható, hogy az orosz hadtudományi munkákban leírt gondolatok a nyugati hadviselésről a tényleges orosz percepciót tükrözik, s nem pedig az orosz szándékok elfedését szolgálják. A nemkatonai eszközökkel végrehajtott nyugati rezsinváltó stratégiáról, valamint az ennek erőszakos formáját jelentő hibrid hadviselésről szóló orosz meggyőződés forrása a Nyugat érzékelt információs fölénye, melyet tovább tápláltak a posztszovjet térségben, nyugati támogatással lezajlott színes forradalmak példái. Az a nézet, miszerint a színes forradalmak a háború új fajtáját jelentik, az arab tavasz és a 2011 végi oroszországi tömegmegmozdulások után vált dominánssá az orosz hadtudományon belül. A Kreml mind az észak-afrikai forradalmi hullám, mind az elcsalt orosz parlamenti választások által kiváltott politikai elégedetlenség kirobbantása és koordinálása mögött az Egyesült Államokat látta. Az, hogy az orosz vezetés ellenlépéseket tesz az általa vélelmezett nyugati hadviseléssel szemben, szintén azt támasztja alá, hogy a meggyőződés valós. Moszkva nézőpontjából a szíriai intervenció a közel-keleti színes forradalmi hullám katonai erővel történő sikeres feltartóztatását jelentette. Az expedíciós művelet az orosz érdekek tengerentúli védelme és a korlátozott politikai célok érvényesítésének mintájává vált, mely modellt Valerij Geraszimov a „korlátozott műveletek stratégiájának” nevezett. Az amerikai rezsinváltó stratégia megakadályozásának nemkatonai eszközét jelentette a Maduro-féle vezetés diplomáciai és gazdasági támogatása Venezuelában.

Miközben meggyőző érvek szólnak amellett, hogy a percipiált nyugati hadviselés autentikus orosz meggyőződést takar, ez a legkevésbé sem zárja ki azt az eshetőséget, hogy Moszkva éppenséggel ugyanezt a stratégiát alkalmazza. Ha ez valóban így van, akkor kijelenthető, hogy bár a nyugati szakértők többsége alábecsülte a Nyugattal szembeni orosz félelmeket, következtetéseik az orosz stratégiára vonatkozóan mégiscsak helyesnek bizonyultak. S így e dolgozat témája is nagyrészt okafogyott.

A következőkben tehát vizsgálódásom annak a kérdésnek a megválaszolására szűkül majd, hogy vajon az orosz szakértők szerint Oroszországnak is ugyanazt a stratégiát kell-e követnie, mint amit meggyőződésük szerint a Nyugat folytat. Az orosz szakirodalmat olvasva szembeötlő, hogy a szerzők gyakran használják ugyanazokat a fogalmakat mind a nyugati, mind pedig az orosz hadviselés leírására. Miközben például Alekszandr Bartos a Nyugat által alkalmazott hibrid hadviselést „*nemlineáris*” jellegűnek írja le, aközben úgy véli, a Krím

²⁵⁰ Jonsson, 2019, 157. o.

Oroszországgal való „*egyesítésére*” irányuló művelet, valamint a szíriai intervenció a hibrid hadviseléssel szemben alkalmazott orosz nemlineáris stratégia hatékonyságát igazolta.²⁵¹ Vagyis Bartos mind a nyugati hibrid, mind annak orosz „*ellenszerét*” nemlineáris stratégiának nevezi. Egy 2015-ös előadásában Andrej Kartapolov akkori vezérkari főnök helyettes és a vezérkar hadművelleti főcsoportfőnökségének vezetője szintén az Egyesült Államokat vádolta „*indirekt műveletek*”, illetve hibrid és „*új típusú hadviselés*” folytatásával. Majd prezentációjának végén arra hívta fel a hadtudományi akadémia és az orosz katonai vezetés tagjait, hogy Oroszországnak teljes mértékben el kell sajátítania az *új típusú háború* előkészítésének és megvívásának sajátosságait, és aszimmetrikus módszereket kidolgoznia az ellenféllel szemben. Valamint bele kell foglalni az „*indirekt*” és „*aszimmetrikus tevékenységeket*” a szabályzatokba és útmutatókba, és be kell építeni az erők és alakulatok művelési felkészítésébe.²⁵² Csekinov és Bogdanov a már idézett 2013-as tanulmányukban a nyugati hadviselést az „*új generációs*” jelzővel illették, majd Kartapolov előadásához hasonlóan ők is azzal zárták gondolatukat, hogy az orosz fegyveres erőknek közép- és hosszútávon fel kell készülniük az *új generációs háborúk* megvívására, és *indirekt műveletek* végrehajtására.²⁵³

Az előzőekből kifolyólag úgy tűnik tehát, hogy az orosz szakértők a „kutyaharapást szőrével kell gyógyítani” megközelítésben látják a megoldást. Azaz az érzékelt nyugati fenyegetésre válaszul ugyanazt a hadviselési módot tartják szükségesnek elsajátítani, mint amit szerintük a Nyugat folytat ellenük és más országok ellen.

4.3. AZ OROSZ MEGKÖZELÍTÉS ELTÉR A PERCIPIÁLT NYUGATI HADVISELÉSTŐL

Az előző fejezet két olyan érvet mutatott be, és cáfolt meg, amelyek azt támasztják alá, hogy 2014 után a nyugati szakértők helyes következtetéseket vontak le az orosz hadviselésre vonatkozóan. Az első érv alapján a nyugati hadviselésről kifejtett orosz megállapítások szándékosan hamis képet festenek le annak érdekében, hogy ily módon fejtsék ki a sorok között

²⁵¹ Alekszandr Bartos: Гибридная война – переход от неудач к победе. Как правильно и эффективно использовать особенности межгосударственного противостояния нового типа. *Независимое Военное Обозрение*, 2018a. június 1. Forrás: https://nvo.ng.ru/nvo/2018-06-01/1_998_hybrid.html

²⁵² Timothy Thomas: The Evolving Nature of Russia's Way of War. *Military Review*, 2017 július-augusztus. Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/July-August-2017/Thomas-Russias-Way-of-War/> és Andrej Kartapolov: Уроки военных конфликтов, перспективы развития средств и способов их ведения. Прямые и не прямые действия в современных международных конфликтах. *Вестник Академии военных наук*, 2015/2. 35-36. o.

²⁵³ Csekinov–Bogdanov, 2013, 23. o.

azt, milyen hadviselést kellene folytatnia Oroszországnak. A dolgozat cáfolta mindezt, bizonyítva, hogy az orosz percepció hitelesnek tekinthető. Ez utóbbit támasztja alá az, hogy egyrészt az orosz hadtudományi szakirodalom következetes a nyugati fenyegetés leírásában, másrészt pedig, hogy a Kreml reagál ezekre az érzékelt fenyegetésekre, hiszen lépéseket tett azok csökkentése, elhárítása és feltartóztatása érdekében. A nyugati információs dominancia, a demokráciaterjesztés, és az elmúlt évtizedek közel-keleti intervenciói, valamint a régió destabilizálása Moszkva nézőpontjából egy koherens stratégiává állnak össze. Ez az orosz gondolkodást jellemző holisztikus-dialektikus szemlélet alapján tulajdonképpen logikus következtetés. Bár az amerikai szándék bizonyosan nem ez volt, Szaddam Huszein megdöntése nem csak Irakot, de az egész régiót destabilizálta. Ennek óhatatlan bekövetkeztére Vlagyimir Putyin már a háború előtt figyelmeztetett, és a Kreml – ekkor még a kifejezetten jó nyugati–orosz viszony jegyében – megpróbált közbenjárni a háború elkerülése érdekében, sikertelenül.²⁵⁴ Az iraki állam meggyengülésével keletkezett hatalmi vákuumot olyan szereplők töltötték be, mint az iraki al-Kaida, később pedig az Iszlám Állam.²⁵⁵ Utóbbi térnyerésének a Szíriát is destabilizáló, majd polgárháborúba taszító arab tavasz ágyazott meg, ahogy Kadhafi hatalmának – a NATO hathatós közreműködésével történő – megdöntése szintén káoszba juttatta Líbiát. Vagyis az amerikai katonai intervenciók, a közel-keleti demokráciaépítés, az ezen országok társadalmi-politikai berendezkedéseibe történő beavatkozás kétségtelenül a térség destabilizációját hozta el, melyben az Egyesült Államok felelőssége vitathatatlan, függetlenül attól, hogy mi volt az eredeti szándék és cél emögött.

A második érv úgy szól, hogy bár a nyugati hadviselés orosz leírása valós meggyőződésről tanúskodik, az orosz szakértők által javasolt stratégia tartalmában nem különbözik mindentől. Ezt a feltevést igazolni látszik az, hogy az orosz szakértők mind a nyugati, mind az orosz stratégiát *indirektnek*, illetve *nemlineárisnak* írják le. Ez alapján úgy tűnhet tehát, hogy az oroszok szimmetrikus módon reagálnak az érzékelt nyugati fenyegetésre. Ez a megállapítás azonban pontatlan és felületes.

A következőkben arra vállalkozom, hogy a feldolgozott orosz szakirodalom alapján bebizonyítsam, jóval többről van szó, mint az Egyesült Államok képességeinek felülértékeléséről, és ebből eredően egy túlmisztifikált fenyegetésre adandó szimmetrikus orosz

²⁵⁴ Sharon LaFraniere: Russia's Putin Calls Iraq War A 'Mistake'. The Washington Post, 2003. március 18. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2003/03/18/russias-putin-calls-iraq-war-a-mistake/7fff0ba1-bfda-4970-a1a9-f7c7afd6aaa2/>

²⁵⁵ Tóth Péter – Csiki Tamás: Irak – mérleg a kivonulás után. Nézőpontok, 2012/1. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-nezopontok-2012-1-irak-merleg-a-kivonulas-utan-tal-as-p-csiki-t.original.pdf> és Etl Alex – Pénzváltó Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban. *Nemzet és Biztonság*, 2016/5.

válaszlépés leírásáról. A disszertáció feltevése, hogy az orosz szerzők által kifejtett gondolatok a már az 1970-es években kibontakozott hadügyi forradalomról szóló szovjet gondolkodás újabb stádiumát jelentik. S az 1970-es évek szovjet hadtudományi munkáihoz hasonlóan az orosz szakértők ismét előrébb járnak a Nyugathoz képest a hadviselés változásainak előrejelzésében és teoretizálásában.

4.3.1. A JÖVŐ HADVISELÉSÉNEK TRENDJEI

Az Egyesült Államok több szempontból is referenciapontot jelent az orosz hadtudósok számára. Egyrészt, mint a technológiailag legfejlettebb, és katonailag legerősebb hatalom, ő diktálja a hadviselés változásának ütemét. Másrészt az Egyesült Államokra fenyegetésként tekint az orosz vezetés, ez pedig nyilvánvalóan feladatot szab az orosz vezérkar és a katonai-tudományos komplexum számára, hiszen a haderő szervezeti kialakítása, fegyverzete, a harceljárások és gyakorlatok kidolgozása nem absztrakt módon, hanem a potenciális ellenség konkrét képességeit figyelembe véve történik. Ugyanakkor nincs szó az amerikai hadviselés abszolutizálásáról. Érdekes ezen a ponton felidézni a szovjet-orosz hadtudományra vonatkozóan tett megállapításokat annak érdekében, hogy a megfelelő kontextusban értelmezzük az orosz hadtudósok által leírt, mind a nyugati, mind az orosz hadviselésre vonatkozó gondolatokat.

A szovjet hadtudomány legfontosabb feladata a háború koronként változó, de objektív törvényszerűségeinek tudományos igényű leírása volt, a materialista dialektika tudományos módszere segítségével. A szovjetek meggyőződése az volt, hogy az imperialista hadtudósok intuitív megközelítésével szemben a szovjet hadtudomány képes a materialista dialektika törvényeit szem előtt tartva pontos előrejelzéseket adni a háború változó jellegére vonatkozóan. Nem szorul különösebb magyarázatra, hogy a szovjet és orosz hadtudomány között jelentős a folytonosság.

Bár az orosz hadtudósok ritkán hivatkoznak a marxista-leninista tanokra, tudományos módszerükben továbbra is visszaköszön a dialektikus szemlélet, mely tagadja ugyan a háború statikus és változatlan törvényeit, de azt nem, hogy vannak az adott korszakot meghatározó objektív törvényszerűségek. „A fegyveres harc, a harcmódok váltakozása objektív törvényszerűségeknek van alávetve, amelyek ismeretében bepillantathatunk a jövőbe. Minden attól függ, hogy minél jobban ismerjük ezeket a törvényeket” – írta Krupnov *Dialektika és hadtudomány* című 1961-es könyvében.²⁵⁶ Ugyanígy írt minderről Vlagyimir Szokolovszkij

²⁵⁶ Krupnov, 1966, 80. o.

egykori szovjet vezérkari főnök is: „*A fegyveres harc általános törvényszerűségeinek ismerete lehetővé teszi a katonai vezetők számára, hogy előre lássák a jövő háború hadieseményeinek jellegét, és sikeresen használják fel e törvényszerűségeket a háború irányításában, célratörően vezessék a fegyveres erők tevékenységét.*”²⁵⁷ Szokolovszkij szerint a hadászat törvényei objektívek, és egyaránt hatnak mindkét harcoló félre. Ezen gondolatok érvényességét, illetve a szovjet és orosz hadtudomány közti kontinuitást támasztják alá Csekinov és Bogdanov megállapításai is. Mint fogalmaznak, „*[a] hadászat alapelvei a háború és fegyveres küzdelem törvényeinek és törvényszerűségeinek ismeretén alapuló hadelméleti vizsgálódások útján, és a katonai tevékenység tapasztalatainak általánosítása eredményeként kerültek, és kerülnek kidolgozásra. (...) A hadászat alapelvei nem örökre szóló és változatlan szabályok. Az emberi társadalom fejlődésével, a tudomány és a technika haladásával, a fegyveres erő alkalmazásában felmerülő új körülményekkel összefüggésben és sok más tényező hatására objektív módon változnak a fegyveres küzdelem céljai, eszközei és tartalma.*”²⁵⁸ A hadászat feladatait meghatározó objektív és szubjektív tényezők között elsőként említik a materialista dialektika általános törvényeit.²⁵⁹ A hadművészetről szólva megjegyzik, hogy figyelembe véve a háború és a fegyveres konfliktusok jellegét, a fegyveres küzdelem formáit és eszközeit, a hadművészet elmélete az új időkben is objektív törvényekre fog támaszkodni, felhasználva a hadügy kérdését vizsgáló egyéb társadalomtudományi, természettudományi és műszaki tudományterületek által kidolgozott elméleteket, szabályokat és következtetéseket.²⁶⁰

A dolgozatban eddig bemutatott (és a következőkben bemutatásra kerülő) tanulmányok és előadások címének legtöbbje a jövő háborújának és hadviselésének változó *tartalmára, értelmezésére, formáira és módszereire*, illetve mindezen változások, *trendek pontos előrejelzésére* utal. Geraszimov 2013-as beszéde például az „Alapvető trendek a fegyveres erők alkalmazásának formáinak és módszereinek fejlődésében, és a hadtudomány jelenlegi feladatai ezek fejlesztésében” címet viselte, míg az abból született cikk „A tudomány szerepe az előrejelzésben” címmel jelent meg. Vagyis a beszéd és a cikk funkciója az volt, hogy közreadja a vezérkar nézeteit a hadviselés fő trendjeiről, és a hadtudományi akadémia intellektuális támogatását kérje a jövő háború jellegének előrejelzésében. Az orosz vezérkari főnök emlékeztetett rá, hogy minden tudományos munka hasztalan a hadtudomány területén, ha az

²⁵⁷ Szokolovszkij, 1964, 19. o.

²⁵⁸ Szergej Csekinov – Szergej Bogdanov: Военная стратегия: взгляд в будущее. *Военная Мысль*, 2016/11. 7. o.

²⁵⁹ Uo. 11. o.

²⁶⁰ Szergej Csekinov – Szergej Bogdanov: Военное искусство на начальном этапе XXI столетия: проблемы и суждения. 15а/1. 34. o.

nem járul hozzá az előrejelzés feladatához, megerősítve ezzel azt a szovjet szemléletet, miszerint a hadtudomány lényegében a jövő háborújának előrelátásával egyenlő.²⁶¹ A Geraszimov cikkhez hasonlóan a többi tanulmány is azzal a szándékkal íródott, hogy felrajzolja a meghatározó fő tendenciákat, és ezek alapján előrejelzéseket adjon a hadviselés színtereire, annak módjaira, eszközeire vonatkozóan. Vjacseszlav Kruglov (Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ) és Alekszej Subin (18-as Központi Kutatóintézet) szerint mindenekelőtt az ellenfél megelőzése a cél, előbb az elméletalkotásban, aztán a cselekvésben is, amihez pontos prognózisokra van szükség.²⁶² Szintén gyakran visszatérő eleme a hadtudományi munkáknak az a szovjet alapvetés – mely Geraszimov 2013-as beszédének is lényegi motívuma volt –, hogy minden háborúnak megvan a saját logikája. Ezt a gondolatot az orosz szerzők Alekszandr Szvecsinnak tulajdonítják, aki 1929-es, nagyhatású, *Stratégia* című könyvében úgy írt erről, hogy „*minden háború egyedi eset, mely külön logika, külön stratégiai elgondolás felvázolását követeli meg.*”²⁶³

Mivel a technológiai fejlődés az, ami folyamatosan átalakítja a hadviselés formáit és módszereit, az orosz hadtudósok prognózisai a jelen és a belátható jövő technológiáinak katonai felhasználási lehetőségeire fókuszálnak. Így főként a mesterséges intelligencia, a robotok és autonóm fegyverek, a pilóta nélküli eszközök, a hiperszonikus csapásmérőfegyverek, a nagy pontosságú fegyverek újabb generációja, az új fizikai elveken alapuló fegyverek, a kibergyűverek, az űrfegyverek és a már említett, az egyéni és társadalmi tudat befolyásolását lehetővé tevő információs technológiák állnak a kutatások homlokterében. Csekinov és Bogdanov a haditechnika és a hadviselés módjának összefüggéseit a következőképpen magyarázza: „*Meg kell jegyezni, hogy a fegyverek, az erő alkalmazásának formájának és a harc módjai tökéletesítésének folyamatai kölcsönösen függenek egymástól. Az új technológiai elveken alapuló haditechnikai eszközök létrehozása törvényszerűen vezet az erők alkalmazásának hatékonyabb formájának és harctevékenységi módjainak megjelenéséhez, és ez hatással van a hadműveleti művészet fejlődésére. Másrészt viszont, a hadműveleti művészet elméletének és gyakorlatának fejlődése, a harc új formáinak és módszereinek megjelenése löketet ad a haditechnika fejlesztésének.*”²⁶⁴ Csekinov és Bogdanov meghatározásában a

²⁶¹ Célja lehetett továbbá az is, hogy a legfelsőbb politikai vezetés felé demonstrálja, hogy a haderő vezetése tisztában van az Oroszországra leselkedő jelenlegi és potenciális jövőbeli fenyegetésekkel, és készül azok kezelésére. Bartles, 2016, 31. o.

²⁶² Alekszej Subin – Vjacseszlav Kruglov: О возрастающем значении упреждения противника в действиях. *Военная Мысль*, 2021/12. 27, 33. o. Alekszej Subin ezredes, a 18-as Központi Tudományos Kutatóintézet tanszékvezetője és professzora.

²⁶³ Lásd. Alekszandr Szerzsantov, 2021, 52. o. vagy Geraszimov, 2013

²⁶⁴ Csekinov – Bogdanov, 2015a/1. 38. o.

hadviselés fejlődésének már korábban ismertetett, materialista dialektikus szemlélete köszön vissza: az új haditechnikai eszközök megjelenése elavulttá teszi a hadviselés addig alkalmazott formáit és módszereit. Ez a dialektikus ellentét a hadviselés új formáit és módszereit hívja életre, amik a hadviselés magasabb minőségét eredményezik, melyet új ellentmondások jellemeznek. Ezek az új ellentmondások lesznek ezt követően a hadviselés dialektikus fejlődésének mozgatórugói.

Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev megjegyzi, hogy közép- és hosszútávon közvetlenül a technológiai küzdelem, és a technológiák közötti harc kerül majd előtérbe. A jövő háborújában azé lesz a győzelem, aki fejlettebb technológiával rendelkezik és széleskörben tudja azt előállítani.²⁶⁵ Kína fejlődésével rohamosan csökken az Egyesült Államok technológiai fölénye, sőt, a technológiai versenyben a legtöbb területen Peking már a Nyugat előtt jár.²⁶⁶ Ugyanakkor a katonai képességek tekintetében az Egyesült Államok fölénye továbbra is jelentős, ahogy például a legfejlettebb mikrochipek gyártásához szükséges kapacitások is a Nyugat kezében összpontosulnak.²⁶⁷ Így a technológiai innovációk széleskörű gyártásában és implementációjában a Nyugat valószínűleg képes lesz megőrizni vezető szerepét középtávon. Ezért az orosz szakértők úgy látják, hogy a hadviselés fejlődését továbbra is elsősorban az Egyesült Államok fogja diktálni. „Az Egyesült Államok állandóan frissíti pusztítóeszközeinek arzenálját és támadótechnológiáját, tökéletesítve a katonai-politikai küzdelem tartalmát” – írja Csekinov és Bogdanov.²⁶⁸

Ahogy a szovjet, úgy az orosz hadtudomány is elismeri a hadügyi forradalom kettős jellegét, vagyis, hogy a hadügyi forradalmak fő mozgatója ugyan a technológiai fejlődés, és az új fegyverek megjelenése, de a hadviselésre legnagyobb hatással járó forradalmak akkor jelentkeznek, amikor a technológiai forradalom radikális társadalmi átalakulással is párosul.²⁶⁹ Ez utóbbiból jóval kevesebb volt a történelem során. Az orosz hadtudomány megkülönbözteti egymástól a háború társadalmi-politikai, illetve katonai stratégiai jellegét. Az előbbihez tartozik többek között a háború célja, a társadalmi-politikai tartalma, a szembenálló felek közti erőegyensúly. A háború stratégiai katonai jellegét a küzdelemben alkalmazott erők és eszközök, a küzdelem mérete, térbeli kiterjedése, időtartama, a fegyveres tevékenység eszközei és formái

²⁶⁵ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 29. o.

²⁶⁶ Daniel Hurst: China leading US in technology race in all but a few fields, thinktank finds. The Guardian, 2023. március 2. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/02/china-leading-us-in-technology-race-in-all-but-a-few-fields-thinktank-finds>

²⁶⁷ Gregory C. Allen: Choking off China's Access to the Future of AI, CSIS, 2022. október 11. Forrás: <https://www.csis.org/analysis/choking-chinas-access-future-ai>

²⁶⁸ Csekinov – Bogdanov, 2015a, 38. o.

²⁶⁹ Krupnov, 1966, 110-111. o.

határozzák meg.²⁷⁰ Míg a dolgozatban szereplő tanulmányok túlnyomó többsége a technológia, az új fegyverek hadviselésre gyakorolt hatásával foglalkozik, úgy tűnik, hogy bizonyos orosz szerzők mélyreható, a háború jellegét átformáló társadalmi változásokat is érzékelnek.

Az amerikai hadviselési mód (illetve az arról alkotott orosz percepció) és az Egyesült Államok által vívott háborúk a modern hadviselés konkrét megnyilvánulási formáit jelentik. Mivel a Kreml potenciális ellenségként tekint Washingtonra, az amerikai katonai képességek és hadviselési mód vizsgálata önmagában is prioritást jelent az orosz hadtudomány számára. Hiszen – ahogy azt Szokolovszkij marsall is leírta – a fegyveres harc anyagi-technikai biztosítására és a fegyveres erők vezetésére vonatkozó elveket a valószínű ellenség nézeteit és lehetőségeit figyelembe véve kell kidolgozni.²⁷¹ A potenciális ellenség képességeinek és a fegyveres erő alkalmazásáról szóló nézeteinek tanulmányozása továbbra is a hadászat kiemelt feladatát képezi.²⁷² Ugyanakkor legalább ekkora jelentőséggel bír az, hogy az amerikai katonai képességeket és az amerikai haderő által megvívott háborúk konkrét tapasztalatait az orosz katonai szakértők miként absztrahálják. A fegyveres küzdelem jellegének és a hadművészet fejlődésének előrejelzésében az egyik legfontosabb forrásként az Egyesült Államok és szövetségesei által az elmúlt évtizedekben vívott fegyveres konfliktusok tapasztalatai szolgálnak. Ezen tapasztalatok elemzése alapján egy sor fontos prediktív következtetéssel lehet élni a jövő háborújának jellegére és tartalmára vonatkozóan – állítja Csekinov és Bogdanov.²⁷³ Más szóval, az orosz hadtudomány számára legfőképpen azért fontos az Egyesült Államok által vívott háborúk tanulmányozása, mert ezekből általános következtetéseket lehet levonni a hadviselés új formáira, eszközeire és módszereire vonatkozóan. Nem véletlen, hogy Geraszimov 2013-as előadásának (és nem az abból született cikk!) címe is pontosan erre, azaz a hadviselés formáinak és módszereinek fejlődési trendjeire utalt.

Melyek tehát azok a trendszerű változások, amelyek alapvetően formálják át a hadviselés jellegét az orosz hadtudósok szerint? A feldolgozott források alapján úgy tűnik, hogy az orosz hadtudomány szerint a politikai-társadalmi átalakulás és a technológiai fejlődés három alapvető, és egymással szorosan összefüggő trendszerű változást indukál a hadviselésben:

²⁷⁰ Idézi a Vezérkari Akadémia Hadműveleti-Stratégiai Terminusok Szótárát Styepsin és Anyikonov. Mihail Sztjepsin – Andrej Anyikonov: Развитие вооружения, военной и специальной техники и их влияние на характер будущих войн. *Военная Мысль*, 2021/12. 36. o.

²⁷¹ Szokolovszkij, 1964, 18. o.

²⁷² Csekinov – Bogdanov, 2016, 13. o.

²⁷³ Csekinov – Bogdanov, 2015a, 43. o.

1. A korábban meghatározó megsemmisítő jellegű hadviselés helyett a jövő háborúját a kifárasztó hadviselés fogja dominálni, melyben a nemkatonai eszközök és indirekt módszerek játszik a főszerepet.
2. A technológiai fejlődés, a nemkatonai eszközök domináns szerepe és a hadviselés privatizációja – külön-külön is, de egymással kölcsönhatásban még inkább – a hadviselés rögzült kategóriáinak, szintjeinek, színtereinek és végső soron pedig a háború és béke közti különbség elmosódásához vezet.
3. A technológiai fejlődés hatásaként mind az idő, mind a tér jelentősen összeszűkül a jelen és a jövő háborúiban. Miközben a hadviselés új fizikai és virtuális terekre terjed ki, aközben a nagy pontosságú, nagy gyorsaságú fegyverrendszerek miatt a földrajzi távolság jelentősége csökken, ahogy jelentősen csökken a döntéshozatali és reakcióidő is. Ezért a jövő háborúi rendkívül gyorsan fognak lejátszódni, annak kezdeti és a kimenetele szempontjából döntő periódusa akár másodpercek alatt.

A nemkatonai eszközök és az indirekt stratégia előtérbe kerülése

Az orosz katonai gondolkodók úgy látják, hogy az elmúlt évtizedekben a nemkatonai eszközök és a hadviselés indirekt módszerei kerültek előtérbe. Geraszimov szerint az új államközi konfliktusokban a nemkatonai és katonai módszerek aránya négy az egyhez.²⁷⁴ Kartapolov megállapítása alapján pedig a hagyományos háborúkkal szemben, melyekben a fegyveres erőszak aránya 80%, az információs befolyásolás és a propaganda pedig 20% volt, az új típusú háborúban ez épp fordított, és az erőszak alkalmazás csupán 10-20%-ban játszik szerepet a konfliktusok megoldásában.²⁷⁵

A nemkatonai és indirekt módszerek előtérbe kerülésének oka egyrészt az, hogy a hadviselés minden korábbinál pusztítóbbá vált. Csekinov és Bogdanov rámutatnak arra, hogy a modern és következő generációs fegyverekkel (a tömegpusztító fegyverekről nem is beszélve) vívott konfliktusok katasztrofális következményekhez vezethetnek, melyek abba az irányba terelik az államokat, hogy aktívabban alkalmazzák a nemkatonai módszereket a fegyveres konfliktusok és helyi háborúk megoldásában. Ezért megítélésük szerint a nemkatonai eszközök szerepe és jelentősége tovább fog nőni a jövőben.²⁷⁶ Ugyanígy írt minderről Mahmut Garejev

²⁷⁴ Geraszimov, 2013

²⁷⁵ Kartapolov, 2015, 33. o.

²⁷⁶ Szergej Csekinov – Szergej Bogdanov: *Asymmetrical Actions to Maintain Russia's Military Security*, Military Thought, 2010/1. 2. o.

Bár nem az orosz vezérkarhoz köthetők, érdemes megemlíteni a Valdaj Klub egy tanulmányát, melynek orosz–holland szerzőpárosa, Makszim Szucsokov és Sim Tack úgy érvel, hogy a társadalmak növekvő beleszólása a háború és béke kérdésébe szintén a katonai erőszak nyílt alkalmazásának kerülésére készíti az államokat. Habár arra is rámutatnak, hogy az autokratikus politikai berendezkedésű országok hajlamosabbak kockázatos katonai

is, aki szerint a háború megvívásának módja jelentősen megváltozik, és ez mindenekelőtt a hadászatban alkalmazott direkt és indirekt módszerek arányára vonatkozik. Jelen körülmények között – írja Garejev –, amikor a nukleáris fegyverek korlátot szabnak a stratégiai céloknak, az indirekt módszerek (politikai, gazdasági és pszichológiai befolyás, illetve az ellenség dezinformálása és belülről való bomlasztása) szerepe jelentős mértékben nő. A hadművészet nagyobb rugalmasság jellemzi majd, magában foglalva a nemkatonai és nem hagyományos tevékenységet.²⁷⁷

Másrészt, az elmúlt évtizedek helyi háborúi azt igazolták, hogy ezen konfliktusok súlypontja nem a katonai dimenzióban, hanem a hazai és ellenséges lakosság támogatásának megnyerésében és megtartásában volt. Ez összhangban áll a szakirodalmi áttekintésben már bemutatott nyugati szakértők, így például John McCuen hibrid hadviselésről tett megállapításaival.²⁷⁸ Az a tendencia, hogy a katonai erő közvetett módon kerül alkalmazásra, mind Csekinov és Bogdanov, mind pedig Szerzsantov szerint az 1960-as években jelent meg, miután kiderült, hogy sok esetben a közvetlen katonai nyomásgyakorlásnál, illetve fegyveres erőszagnál jóval hatékonyabbnak bizonyult a katonai erő közvetett alkalmazása a felmerülő ellentétek vagy a kibontakozó konfliktusok kezelésében.²⁷⁹ A fejlett és fejlődő országok közti aszimmetrikus konfliktusok rávilágítottak arra, hogy a hatalmi képességeknél jóval fontosabb volt a katonai és nemkatonai tényezők, a hadjárat politikai, ideológiai, pszichológiai és információs komponenseinek kölcsönhatása. Végso soron a háború társadalmi legitimitációja, a háborús erőfeszítések támogatása volt az, ami döntő tényezőnek bizonyult.²⁸⁰ A szerzők itt az antikolonialista mozgalmak sikeres küzdelmeire gondolnak, kiemelve Mao Ce-tung gerillahadviselésről írt gondolatait, és azok relevanciáját az USA vietnámi háborús vereségében. Az aszimmetrikus hadviselés sikere az erősebb feleket is stratégiájuk felülvizsgálatára készítette, a katonai erő korlátozottabb alkalmazására, a nyílt katonai intervenció elkerülésére ösztökélve őket, és az indirekt és nemkatonai módszereket részesítve előnyben. A relatíve gyengébb ellenféllel szemben kerülték a nagyobb harcműveleteket, helyette kis létszámú, különlegesen kiképzett alakulatokat vetettek be, igyekeztek elmélyíteni

kalandokba bocsátkozni demokratikus társaiknál. Makszim Szucsokov – Sim Tack: The Future of War. Valdaj Klub, 2019 augusztus, Forrás: <https://valdaiclub.com/files/26032/> 10. o.

²⁷⁷ Idézi Timothy Thomas Mahmut Garejev egy 2010-es *Vojennaja Mysl* tanulmányát. Timothy Thomas: *Russia Military Strategy. Impacting 21st Century Reform and Geopolitics*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2015. 97-98. o.

²⁷⁸ John McCuen: Hybrid Wars. *Military Review*, 2008 március/április. Forrás: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20080430_art017.pdf

²⁷⁹ Szerzsantov, 2021, 54. o. illetve Csekinov – Bogdanov, 2010, 4-5. o.

²⁸⁰ Csekinov – Bogdanov, 2010, 5. o.

a kapcsolatot a helyi lakossággal és a propaganda által befolyásolni azt, ügynökhálózatot szerveztek és a jelentéseik alapján preventív műveleteket hajtottak végre az irreguláris erők ellen, fegyverekkel támogatták a helyi társadalom azon csoportjait, akik hajlandók voltak együttműködni.²⁸¹ Csekinov és Bogdanov szerint az „*aszimmetrikus megközelítés*” és „*aszimmetrikus tevékenység*” kifejezések tartalmukban közel állnak az „indirekt tevékenységek” és „*indirekt tevékenységek stratégiájának*” koncepcióihoz.²⁸²

Ahogy korábban, úgy most is érdemes visszautalni a szovjet hadtudományi gondolkodás sajátosságaira, azon belül pedig a dialektikus szemléletre. Csekinov és Bogdanov gondolatmenete ugyanis nem másra, mint az aszimmetrikus stratégiának és magának a hadviselésnek a dialektikus fejlődésére világít rá a katonai erőviszonyok és a győzelem között feszülő ellentmondás alapján: a gyengébb fél által alkalmazott aszimmetrikus, gerillahadviselés hatékonyabbnak bizonyult a megsemmisítő, mozgáscentrikus hadviselésnél, mely az erősebb felet is a hadviselés indirekt formáinak és módszereinek tökéletesítésére sarkallta. Más szóval, a hadviselést korábban domináló megsemmisítő stratégia és a gyengébb fél által alkalmazott aszimmetrikus stratégia közti dialektikus ellentétben az utóbbi kerekedett felül, kikényszerítve ezzel az erőforrásbeli fölényben lévő fél adaptációját, és az aszimmetrikus módszerek átvételét. Mindez a hadviselés jellegének új minőségi változását eredményezi, amiben mind az erősebb, mind pedig a gyengébb fél különböző megnyilvánulási formáiban, eszközeiben és módszereiben ugyan, de alapvetően az indirekt stratégiát alkalmazza. Csekinov és Bogdanov – alátámasztandó érvelésüket az indirekt hadviselés fölényéről – idézi a brit katonai teoretikus, Basil Liddell Hart gondolatait, aki szerint „*[a] stratégia története lényegében az indirekt megközelítés elmélet alkalmazásának és fejlődésének krónikája.*”²⁸³ Másutt pedig azt írják, hogy „*[a] hadművészet evolúciós fejlődésének szemszögéből világosan megfigyelhető a nemkatonai és indirekt műveletek szerepének növekedése. Az USA és szövetségesei ilyen módszereket és műveleteket alkalmaztak az Irakkal vívott háborúban, valamint a Jugoszlávia elleni agresszió során. Minthogy a harccsoportok közvetlen műveleteit megelőzte nemzetközi gazdasági szankciók bevezetése ezen országok ellen, különleges információs-pszichológiai műveletek és más lépések.*”²⁸⁴ Geraszimov szerint a hadászat fejlődése során több evolúciós szakaszon ment keresztül: „*a megsemmisítés és kifárasztás stratégiáitól a globális háború, a nukleáris elrettentés, és az indirekt műveletek stratégiájáig.*”²⁸⁵ Az indirekt stratégia célja nem

²⁸¹ Uo. 6. o.

²⁸² Uo.

²⁸³ Idézi Csekinov és Bogdanov Liddell Hart megállapítását. Uo. 6.

²⁸⁴ Csekinov – Bogdanov, 2015a, 42. o.

²⁸⁵ Geraszimov, 2019

a minél nagyobb számú ellenséges erő elpusztítása, hanem olyan körülmények előidézése, hogy azokat ne lehessen hatékonyan alkalmazni, mely végső soron a szembenálló állam vereségéhez vezet.²⁸⁶ Napjainkra tehát a múltban csupán másodlagos szerepet betöltő indirekt stratégia került előtérbe, melynek eszköztára a technológiai fejlődésnek köszönhetően jelentősen kiszélesedett, magában foglalva az információs és kontaktus nélküli hadviselést.²⁸⁷ A Vlagyimir Szlipcsenko nevéhez fűződő kontaktus nélküli hadviselés elmélete alapján a győzelem kivívható az ellenséges ország területének megszállása nélkül, pusztán a gazdasági potenciáljának szétzúzásával, mely magával hozza a politikai rendszerének összeomlását is. A kontaktus nélküli hadviselés a nagy pontosságú fegyverekkel végrehajtott stratégiai légi-kozmosz támadóművelet, a rádióelektronikai csapás és az információs uralom révén valósul meg.²⁸⁸

Valerij Geraszimov 2019-ben úgy fogalmazott, hogy a Pentagon egy „trójai faló” stratégiát dolgozott ki, melynek lényege az állam tömegdemonstrációkkal történő destabilizálása a kulcsfontosságú objektumok elleni precíziós csapásméréssel egyidőben.²⁸⁹ Az orosz vezérkari főnök által az Egyesült Államoknak tulajdonított stratégia tehát az orosz katonai szakértők által az azt megelőző nagyjából két évtizedben leírt két legfőbb trendet egyesítette magában: a precíziós fegyverek tömeges alkalmazására épülő kontaktus nélküli hadviselést és a nemkatonai eszközökkel végrehajtott rezsimváltást. Zarudnyickij vezérezredes szerint az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy a terület elfoglalásáért és megtartásáért folytatott harc helyét átvette a kritikus fontosságú struktúrát feletti ellenőrzés megszerzése egy bábkormányon keresztül, amelyet a regnáló vezetéssel párhuzamosan hoznak létre, ahogy az történt Venezuelában, Ukrajnában és egy sor másik országban.²⁹⁰ Ugyanígy ír erről Szerzsantov, Szmolovij és Dolgopolov is: „*Ma már a háború nem az ellenfél fegyveres erőinek szétzúzására, és a terület elfoglalására vagy megtartására irányul, hanem a – gazdasági, ideológiai, mentális – színterek feletti ellenőrzésre, a káosz és a társadalmon belüli szüntelen konfliktus fenntartására.*”²⁹¹

Az orosz hadtudósok meggyőződése tehát, hogy a XX. század első felét domináló mozgáscentrikus hadikultúra után az elmúlt évtizedek tendenciái az indirekt stratégia fölényét látszanak igazolni. Ezért szerintük ideje feleleveníteni a kifárasztó jellegű, indirekt hadviselés

²⁸⁶ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 26. o.

²⁸⁷ Csekinov – Bogdanov, 2010, 7. o.

²⁸⁸ Vlagyimir Szlipcsenko: *Война будущего (прогностический анализ)*. Объединенное гуманитарное издательство, 2005. 46. o.

²⁸⁹ Geraszimov, 2019

²⁹⁰ Zarudnyickij, 2021, 35. o.

²⁹¹ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 27. o.

jeles szovjet képviselőinek, Alekszandr Szvecsinnek, Andrej Sznyeszarevnek, vagy éppen Jevgenyij Messznernek, a polgárháborúban a fehérek oldalán a bolsevikok ellen harcoló, majd a második világháború után Argentínában letelepedő orosz antikommunista katonai teoretikusnak a gondolatait.²⁹² Nem véletlen, hogy Geraszimov is beszédjeiben mások mellett éppen Szvecsinre és Sznyeszarevre hivatkozik, mint azon szovjet gondolkodókra, akik a hadviselés tendenciáit nem csupán a politikai, de a tágabb, társadalmi és gazdasági összefüggések következményeiként is szemlélték.²⁹³

A határok elmosódása

A nemkatonai eszközök és módszerek súlyának növekedésével szoros összefüggésben áll, hogy elmosódik a határ háború és béke, kombatáns és civil, a hadviselés nemzetközileg elfogadott normái és annak illegitim eszközei és módszerei között. Minthogy – ahogy az már fentebb alaposabban kifejtésre került – az orosz szakértők szerint a katonai erőszak nyílt alkalmazására jellemzően a háború záróakkordjaként kerül csak sor, miközben a nemkatonai eszközök és indirekt módszerek dominálják a háború kezdeti periódusát, ezért felmerül a kérdés, hogy hol húzódik a határ a háború és a béke állapota között? Az a következtetés, hogy a háború és béke közti választóvonal elhalványodása nagyban köszönhető az információs technológia fejlődésének, amely kiszélesíti az indirekt stratégia eszköztárát, helytálló.

Ugyanakkor az orosz szakértők mély társadalmi, politikai és ideológiai okokat is azonosítanak a háború hagyományos értelmezési kereteit szétfeszítő jelenségek mögött. Csekinov és Bogdanov például a híres orosz filozófus, Alekszandr Zinovjev gondolatait kölcsön véve (bár nem megnevezve őt) a társadalmak korszakából a szupertársadalmak korszakába, a spontán és irányítatlan történelmi folyamatból a tervezettbe és irányítottba történő átmenetről ír. A nyugati világ országai globális szupertársadalmakká integrálódnak, és világuralmi szerepre törnek, melynek legfőbb fegyvere az emberiség globalizációja. Az *új típusú háború* nem csak a világ újrafelosztásáért, értékesítési piacokért, hanem sokkal mélyebb és átfogóbb célért, az emberi fejlődés egészéért zajlik, írja Csekinov és Bogdanov.²⁹⁴ Ebben a szerintük permanens háborúban „*megszűnnek a világos határvonalak a háborús és békés eszközök, a hivatásos katonák és a polgári személyek, front és hátszár, háborús és békeidős*

²⁹² Szerzsantov, 2021

²⁹³ Valerij Geraszimov: Мир на гранях войны. Мало учитывать сегодняшние вызовы, надо прогнозировать будущее, *Военно-промышленный Курьер*, 2017a. március 13. Forrás: https://vpk.name/news/177000_mir_na_granyah_voiny.html

²⁹⁴ Szergej Csekinov – Szergej Bogdanov: Эволюция сущности и содержания понятия война в XXI столетии. *Военная Мысль*, 2017/1. 40-41. o.

műveletek, a háború és béke állapota között."²⁹⁵ Az új típusú háború példáiként a már megszokott módon a közel-keleti és ukrajnai színes forradalmakat említik a szerzők.

Szintén a hadviselést nem technológiai, hanem társadalmi-politikai oldalról érintő, és a hadviselés határainak elmosódásával együtt járó változás, hogy az erőszak monopóliuma kikerül az állam kezéből, vagy az állam szándékosan kiszervezi azt.²⁹⁶ Ezzel kibővül a háború aktorainak a száma, a háborús célokat pedig egyre gyakrabban nem az államok, hanem nem állami szereplők határozzák meg saját gazdasági érdekeiket szem előtt tartva. A hadviselés új szereplői a nemzetközi magánvállalatok, a terrorszervezetek, felkelőcsoportok, a nemzetközi szervezett bűnözői csoportok, a katonai magánvállalatok, vagy akár azok a saját állampolgárok is, akik az orosz vezetés szemében „ötödik hadoszlopként” az utcára vonulva demonstrálnak a hatalom ellen.²⁹⁷ Szerzsantov – parafrázálva Clausewitz megállapítását arról, hogy a háború a politika folytatása más eszközökkel – azt írja, hogy bizonyos fokig a háború nem az állam, hanem civilizációs egységek politikájának folytatásává válik, melyre jó példa az államnak nem tekinthető Iszlám Állam felemelkedése és térnyerése. Szerinte a klasszikus konfliktusok helyébe a kultúrák közötti konfliktus lép, a katonai erőszak indokává pedig a megtámadott ország értékrendjének a domináns ország civilizációs értékeivel való összeférhetlensége válik. Példának okáért az Irak és Líbia elleni háborúkat említi, ahol a nyugati országok által hangoztatott egyik érv éppen a nyugat-európai értékek és demokratikus normák meghonosításának szüksége volt ezekben az országokban.²⁹⁸ Szerzsantov tehát párhuzamba állítja a Nyugat demokráciaterjesztő katonai intervencióit az Iszlám Állam erőszakos terjeszkedésével.

Az új típusú háborúk jellemzője, hogy az államok rövidtávú, alkalmi szövetségeket kötnek olyan, nem állami szereplőkkel, akikkel adott pillanatban megéri együttműködniük.²⁹⁹ Az orosz hadtudományi munkákban visszatérő elem, hogy mindez tagadhatóságot biztosít az

²⁹⁵ Uo. 41. o.

²⁹⁶ Lásd például Valerij Geraszimov: Влияние современного характера вооруженной борьбы на направленность строительства и развития Вооруженных Сил Российской Федерации. Приоритетные задачи военной науки в обеспечении обороны страны, *Вестник Академии военных наук*, 2018/2. 18. o. Szerzsantov – Szmolovij – Dolgoplov, 2021, 22. o. vagy Dmitrij Pavlov – Vlagyimir Szizov: Тенденции изменения угроз военной безопасности Российской Федерации, *Военная Мысль*, 2021/11. 19. o.

²⁹⁷ Lásd például Geraszimov, 2019 és Csekinov – Bogdanov, 2017, 40. o.

²⁹⁸ Szerzsantov, 2021, 51. o.

²⁹⁹ Természetesen vitatható, hogy ezek a jelenségek valóban újak tekinthetők-e. Fazal és Poast például úgy érvelnek, hogy a két világháború erősen elferdítette azt, ahogy a háborúról általánosságban gondolkodunk. A proxy háborúk jelensége egyáltalán nem új és a nagyhatalmak között vívott háborúk általános velejárója. Történelmi perspektívában valójában a szíriai polgárháborúhoz hasonló konfliktusok jelentik a háború tipikus formáját, nem pedig azok a magas intenzitású konfliktusok, amelyeket a kollektív tudat háborúnak tekint. Tanisha M. Fazal – Paul Poast: War Is Not Over What the Optimists Get Wrong About Conflict, *Foreign Affairs*, 2019. november-december, illetve Why War Never Changes, Angry Planet Podcast, 2023. május 1. Forrás: <https://podcasts.apple.com/hu/podcast/angry-planet/id1023774600?i=1000611357361>

államok számára, és lehetővé teszi olyan cselekmények végrehajtását ezen helyettesítő szereplőkön keresztül, ami az állam reguláris erői számára nem felvállalható.³⁰⁰ A terrrorszervezetek, katonai magánvállalatok, szervezett bűnözői csoportok bevonásával lehetővé válik a „*legpiszkosabb provokációk*” elkövetése is, írja Alekszandr Bartos.³⁰¹ Ugyanakkor az erőszak privatizációja egyben csökkenti is az állam kontrollját a harctevékenységek felett, aláásva azokat a mechanizmusokat, amelyek révén az állam gátat szabhatna a nem állami szereplők erőszakalkalmazásának.³⁰² A decentralizált vezetés és a proxy szereplők feletti teljes kontroll hiánya növeli a Clausewitz által „*súrlódásnak*”³⁰³ nevezett jelenséget korunk hibrid háborúiban.³⁰⁴

Andrej Kartapolov szerint az új típusú háborúban az agresszió áldozatává vált országok egyre gyakrabban találják szembe magukat olyan „szellem ellenséggel”, amely nem viseli magán azokat az azonosítójegyeket, amelyek kifejeznék állami, nemzeti, társadalmi, etnikai hovatartozását.³⁰⁵ Mindez elmosza a határt az erőszak legitim és illegitim formái, kombatáns és civil között. Kartapolov megállapítása szerint az új típusú háborúkban a humanitárius normák és emberi jogok megsértése nem csupán a háború járulékos hatása, hanem mindinkább annak alapvető tartalmát képezi. És bár az áldozatok száma és a fegyveres erő szerepe is csökken a háborúban, mégis, az erőszak főként a polgári lakosság ellen irányul, ők teszik ki korunk konfliktusaiban az áldozatok több mint 90%-át.³⁰⁶ A hadviselés a klasszikus összefegyvernemi műveleteken és harcon kívül városi lázadás, jól előkészített és a „kontrollált káosz” technikájával kirobbantott felkelés, terrorcselekmények és a társadalom elleni fedett műveletek formáit ölti.³⁰⁷

A tér és az idő összeszűkülése

A technológiai fejlődés következtében nem csak a háború és béke, de a háború szintjei és színterei is nehezen elhatárolhatók lesznek egymástól. A nagy hatótávolságú precíziós

³⁰⁰ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 23. o.

³⁰¹ Bartos, 2017a

³⁰² Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 23. o.

³⁰³ Clausewitz szerint a súrlódás az, mely megkülönbözteti a háború elméletét annak gyakorlatától. „A háborúban minden egyszerű, azonban a legegyszerűbb dolog is nehéz. Ezek a nehézségek szaporodnak és oly súrlódást hoznak létre, melyről senkinek sincs helyes fogalma, aki a háborút nem látta. (...) A súrlódás az az egyedüli fogalom, mely általában véve meglehetősen megfelel annak, ami a valódi háborút a papíron levőtől megkülönböztetheti. A katonai gépezet: a hadsereg és mindaz, ami ahhoz tartozik, alapjában véve igen egyszerű s azért úgy látszik, mintha könnyen lehetne kezelni. De meg kell fontolnunk, hogy annak egyetlen egy része sincs egy darabból készítve, hogy minden rész egyes egyénekből áll, melyek mindegyike minden irányban megtartja saját súrlódását.” Clausewitz,

³⁰⁴ Bartos, 2017a

³⁰⁵ Kartapolov, 2015, 31. o.

³⁰⁶ Uo. 31. o.

³⁰⁷ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 28. o.

fegyverek lehetővé teszik a célpontok pusztítását az ellenség területének teljes mélységében, mely eltörli a különbséget a hadászati, hadműveleti és harcászati szintek, illetve támadás és védelem között – mondta Geraszimov 2013-as beszédében.³⁰⁸ Egyben megváltozik az ellenség legyőzésének sorrendje is: amíg korábban a háború az ellenség határmenti erőcsoportosításai elleni döntő támadással indult, addig a jövő pusztítóeszközei lehetővé teszik már az első hadművelet során a szembenálló fél legfontosabb adminisztratív és katonai vezetési rendszereinek, hadiipari komplexumának, szállítási és energetikai létesítményeinek kiiktatását az ország teljes területén.³⁰⁹ A hagyományos katonai műveleteket, melyek világosan elhatárolható fizikai színtereken zajlottak felváltják az egyidőben, valamennyi fizikai spektrumban, valamint az információs és kibertérben folytatott, kiterjedt többszínű műveletek.³¹⁰ A háború színterei elveszítik kizárólagos földrajzi jelentésüket, magukban foglalva egymástól több száz kilométerre található szárazföldi és tengeri területeket, az atmoszférát, világűrt, és az információs közeget is. Ebben az értelmezésben a légi-kozmosz-tengeri terület lesz a háború fő színtere, ahol a kontaktus nélküli eszközökkel végrehajtott csapások és a harcoló erők támogatása zajlik.³¹¹ A hiperszonikus és az új fizikai alapelveken alapuló fegyverek megjelenése a háborút globálissá változtatja, ezzel tovább csökken a földrajzi távolság jelentősége.³¹²

Az űr egyre inkább a katonai műveletek aktív színterévé válik: a jövőben nem csupán a más fizikai színtereken zajló műveletek támogatása (felderítés, kommunikáció, helymeghatározás) zajlik a világűrben, de aktív támadó és védelmi jellegű harci műveletekre is sor kerül majd ebben a közegben.³¹³ Éppen a légi-kozmosz művelet révén vívható ki a vezetési fölény is, és szerezhető meg a légi és szárazföldi színtér feletti uralom is. A világűr jelentősége a kozmosz hadviselés eszköztárának jelentős bővülését vonzza magával, ideértve a geofizikai

³⁰⁸ Geraszimov, 2013

³⁰⁹ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 27. o.

³¹⁰ Sztjepsin – Anyikonov, 2021, 38. o.

³¹¹ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 26. o.

³¹² Ellentmondásos, hogy miközben 2021 decemberében a Kreml olyan biztonsági garanciákról szóló szerződéstervezetekkel állt elő, amelyekben többek között a NATO bővítésének leállítását, és katonai infrastruktúrájának az 1997 előtti állapotokhoz való visszavonását követelte, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának kutatói egy ugyanebben a hónapban publikált tanulmányukban kimondják, hogy a NATO bővítése nem jelent fenyegetést Oroszországra, hiszen Moszkva képes bármely európai ország vagy az Egyesült Államok területén lévő célpontra csapást mérni. Példaként említik, hogy a Kinzsal hiperszonikus rakétával képesek bármely NATO légibázist működésképtelenné tenni, jelentősen csökkentve ezzel a NATO képességét a katonai műveletek folytatására. Az orosz szerzők ez utóbbi következtetése erősen vágyvezérelt gondolkodásról tanúskodik, figyelembe véve a NATO országok saját nagyhatótávolságú csapásmérő képességeit, valamint a potenciális célpontok sokaságát, melyek hatékony pusztításához aligha rendelkezik Oroszország elegendő mennyiségű Kinzsal hiperszonikus rakétával. Ezzel együtt Sztjepsin és Anyikonov írása jól tükrözi a földrajzi távolság jelentőségének leértékelődését a nagyhatótávolságú és hiperszonikus sebességgel repülő csapásmérő fegyverek korában. Sztjepsin – Anyikonov, 2021, 37. o.

³¹³ Zarudnyickij, 2021, 40-41. o.

és az új fizikai alapelveken alapuló fegyvereket.³¹⁴ Mahmut Garejev már 2011-ben arról írt, hogy a légikozmikus tér lesz a fegyveres küzdelem súlypontja: a precíziós és elektronikus csapásmérés ebből a közegből érkezik, és itt található a potenciális ellenség vezetés-irányítási rendszere is, ezért fel kell készülni a légi-kozmosz fenyegetések felderítésére, elhárítására, a műholdak elleni küzdelemre, a világűr feletti ellenőrzés megszerzésére.³¹⁵ Csekinov és Bogdanov szerint a jövő háborúja a rádióelektronikai eszközök és a nagy pontosságú fegyverek együttes hadászati műveletével veszi kezdetét.³¹⁶ Tehát miközben a hadviselés egyre újabb és újabb szintekre terjed ki, az információs technológiai fejlődés nyomán jelentősen csökken a katonai műveletekben a térbeli, időbeli és információs távolság a harcoló alakulatok, erők és eszközök, illetve az egyes harccsoportok vezetési szervei között.³¹⁷

Különösen fontos az idő összeszűkülése, mind a döntéshozatali idő, mind pedig a döntés és a hatáskiváltás közti idő drasztikus lecsökkenése. A jövő háborúinak időbeliségét végső soron az információs technológia határozza meg, amely nanoszekundumos tartományban működik.³¹⁸ Az orosz szakértők szerint közvetlen kapcsolat áll fenn az idő és a katonai győzelem között. Mint minden tudománynak, úgy a hadtudománynak is megvannak azok az alapvető kategóriái, melyek egymásra gyakorolt kölcsönhatásából felállíthatók annak törvényszerűségei vagy törvényei a dialektikus szemlélet alapján. Kruglov és Subin szerint ilyen kategóriát jelent az „idő” és a „győzelem”. Azon tudományos munkák elemzéséből, melyek a hadtudomány XIX. század közepére tehető megszületésekor íródtak kiderül, hogy a hadtudósok többsége az idő és a győzelem kapcsolatát a fegyveres harc egyik – egy részük pedig egyenesen alapvető – törvényének tekintette. Ezért Kruglov és Subin szerint szoros összefüggés van az ellenfél cselekvésben való megelőzése és a győzelem között.³¹⁹ Ugyanez olvasható ki Csekinov és Bogdanov szavaiból is, akik szerint a gyorsaság, a szinkronitás és az egyidejűség lesznek a katonai műveletek, és azok sikerét meghatározó döntő tényezői (alapelvei).³²⁰ A nagyhatótávolságú nagy pontosságú, a hiperszonikus fegyverek, a kiber- és információs hadviselés korszakában a harccselekmények időtartama néhány órától néhány napig tarthat majd attól függően, hogy milyen mértékben sikerül elérni a háborús célt.³²¹ A

³¹⁴ Csekinov – Bogdanov, 2015a, 39. o.

³¹⁵ Idézi Mahmut Garejevet Timothy Thomas. Timothy Thomas: Russian Combat Capabilities for 2020: Three Developments to Track. MITRE Corporation, McLean, Virginia, 2019 december, 54-55. o.

³¹⁶ Csekinov – Bogdanov, Прогнозирование характера и содержания войн будущего: проблемы и суждения, *Военная Мысль*, 2015b/10, 45. o.

³¹⁷ Csekinov – Bogdanov, 2015a, 39. o.

³¹⁸ Csekinov – Bogdanov, 2013, 19. o. és Csekinov – Bogdanov, 2015b, 47. o.

³¹⁹ Kruglov – Subin, 2021, 30. o.

³²⁰ Csekinov – Bogdanov, 2015b, 47. o.

³²¹ Sztjepsin – Anyikonov, 2021, 42. o.

háború kezdeti – és az orosz szakértők szerint annak kimenetele szempontjából döntő – periódusa akár másodpercek alatt lejátszódhat, amennyiben sikerül döntő csapást mérni a kibertérben a célszág kritikus infrastruktúrája és vezetés-irányítási rendszere ellen.³²² Mivel a jövő háborújában a háborús cél eléréséhez elegendő lesz a kibertérben végrehajtott különleges művelet vagy egy globális nagy pontosságú csapásmérés, így nem lesz szükség csapatösszevonásra és nagyléptékű harccselekmények lefolytatására.³²³ Geraszimov 2013-ban Georgij Isszerszont idézte, aki a második világháború előtt azt jósolta, hogy az eljövendő háborúban a mozgósítást és erőösszpontosítást nem előzi meg hadüzenet, ahogy az történt 1914-ben. A háború egyszerűen csak megindul majd az addig rejtett módon kifejlesztett erővel.³²⁴ A jövő háborújában úgy tűnik, egyáltalán nem fog sor kerülni mozgósításra és csapatösszevonásra, mivel a háború lényegében eldőlt azelőtt, hogy erre sor kerülhetne. A kritikus fontosságú létesítmények ellen rakéták ezreivel vagy tízezreivel végrehajtott tömeges csapásmérés azonnal egy „knockdown” vagy akár „knockout” állapotát idézheti elő katonai értelemben. Ezért ennek lehetőségét mindenképp el kell kerülni.³²⁵

Tehát egyrészt a képesség az állam teljes mélységének támadására az, mely elavulttá teszi a harcászati, hadműveleti és hadászati szintek merev szétválasztását. Másfelől az információs technológia és az információs hadviselés, miután lehetővé teszi a harcászati és hadászati, vagy adott esetben a politikai-stratégiai szint közvetlen egymásra hatását. Pavel Dulnyev és Vlagyimir Orljanszkij, a Hadtudományi Akadémia tagjai és a szárazföldi erők kiképzési és kutatási központjának kutatói arra hívják fel a figyelmet, hogy a hadügyek informatizációjával jelentősen megváltozik a legfelsőbb politikai vezetés és a katonai alakulatok tevékenysége közti viszonyrendszer, kölcsönhatás. Az információs technológiának köszönhetően a politikai vezetés képes közvetlen hatást gyakorolni a fegyveres harcra nem csupán a hadászati, de a hadműveleti és harcászati szinteken is. Ráadásul nem csupán az elvi lehetőség adott erre, de a kísértés is erős, mivel az információs társadalmak korában a harcászati eseményekről szóló negatív hírek gyors terjedése az éppen zajló harcászati művelet beszüntetésére készítheti a politikai vezetést. Azaz a politika képes közvetlenül a harcászatra hatni, megkerülve a hadászat és a hadműveleti művészet szintjeit.³²⁶ És mindez igaz fordítva

³²² Timothy Thomas: Russian Military Thought: Concepts and Elements. MITRE Corporation, McLean, Virginia, 2019 augusztus, 12-4. o.

³²³ Sztjepšin – Anyikonov, 2021, 42. o.

³²⁴ Geraszimov, 2013

³²⁵ Kruglov – Subin, 2021, 33. o.

³²⁶ Dulnyev és Orljanszkij megállapításai különösen aktuálisan csenghetnek a zajló orosz–ukrán háború kontextusában, amikor mindkét hadviselő fél oldalán időről időre felmerül annak gyanúja, hogy a harcászati-hadműveleti döntéshozatalt felülírva a politikai vezetés „mikromenedzseli” a harccselekmények folytatását, és a

is: a harcászati események közvetlen módon befolyásolhatják a politikai döntéshozatalt az információs hadviselésnek köszönhetően.³²⁷ Bartos is erre a jelenségre utal, amikor arról ír, hogy a hibrid háború nemlineáris jellegéből fakadóan jelentéktelennek tűnő harcászati szintű jelenségek is a *súrlódás* eredményeként stratégiai katalizátorrá válhatnak, és hatással lehetnek a hadjárat egészének menetére, és akár fordulópontot is előidézhetnek.³²⁸ Éppen ez, vagyis az információs küzdelem eszköztárának képessége hadászati szintű feladatok megoldására az, mely megkülönbözteti a jelen háborút a korábbi korokétól. Bár az információ felhasználása az ellenség megtévesztésére, manipulálására és megvesztegetésére már az ókortól kezdve részét képezte a hadviselésnek, ezek alkalmazása nem mutatott túl a harcászat keretein.³²⁹

4.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

A fejezetben arra kerestem a választ, hogy miként értelmezhetőek azok a nyugati hadviselésről szóló, olykor már-már futurisztikus gondolatok, amelyek visszaköszönek az orosz hadtudományi folyóiratok hasábjain. Az egyik feltevés szerint az orosz szerzők a Nyugatnak tulajdonítva valójában orosz hadviselési elképzelésekről értekeznek, elfedve ezzel a hadtudományi diskurzus valós tárgyát a vizsgálódó külföldi tekintetek előtt. Bár a hidegháború alatt ez bevett gyakorlat volt, az, hogy az oroszok lépéseket tesznek a percipiált nyugati fenyegetéssel szemben azt támasztja alá, hogy ezúttal nem erről, hanem valós meggyőződésről van szó. A másik feltevés alapján bár a nyugati hadviselés orosz értékelése autentikusnak tekinthető, az orosz hadtudósok ugyanezen hadviselési módszerek és eszközök elsajátítását szorgalmazzák. Ezt az érvet szintén cáfoltam, rámutatva, hogy valójában a nyugati hadviselés vélt gyakorlatából az orosz szakértők objektívnek tűnő következtetéseket vonnak le a hadviselés általános tendenciáira vonatkozóan.

A fejezetben tárgyaltak alapján jól látszik, hogy az orosz hadtudomány komoly előrelépést tett a fegyveres harc objektív törvényeinek és törvényszerűségeinek azonosítása és leírása, illetve az elmúlt évtizedek tapasztalatainak általánosítása alapján a jövő hadviselésének konceptualizálása felé. Ez, ha úgy tetszik, az új keretrendszer, a megváltozott játékszabályok felvázolását jelenti, amelyhez így vagy úgy, de alkalmazkodnia kell az orosz fegyveres erőknek. Miközben a nyugati hadviselésről szóló egyes megállapítások, mint például a Pentagon által

katonai észszerűség helyett más, például szimbolikus szempontokat tart szem előtt akkor, amikor egy adott terület elfoglalására vagy megtartására ad parancsot.

³²⁷ Pavel Dulnyev – Vlagyimir Orljanszkij: Основные изменения в характере вооруженной борьбы первой трети XIX века, *Вестник Академии военных наук*, 2015/1. 45. o.

³²⁸ Bartos, 2018a

³²⁹ Csekinov – Bogdanov, 2015a, 42. o.

kidolgozott állítólagos „trójai faló” stratégia furcsán hangzanak, az orosz szakértők által felvázolt trendek objektívnek és megalapozottnak tűnnek. Az azonosított tendenciák egy része ráadásul nem tekinthető sem újnak, sem pedig specifikusan orosznak. Ahogy arra Charles Bartles is rámutat, Geraszimov értékelése a műveleti környezetről sok tekintetben nagyon hasonlít az amerikaira. És mégis, nagyon különbözik abban, hogy miként közelíti meg a leírt problémákat.³³⁰ Valóban, miközben a különböző országok hasonlóan értékelhetik a hadviselés trendjeit, az azokból levont következtetések és az arra adott válaszaik – kulturális sajátosságaik, képességeik és történelmi tapasztalatuk okán – merőben eltérőek lehetnek.³³¹ Jó példa erre az elmúlt évtizedek konfliktusainak trendjeiből levont következtetések. A 2000-es évek aszimmetrikus háborúi a katonai gondolkodás válságát idézték elő, miután világossá vált, hogy a világ legmodernebb haderői, beleértve az Egyesült Államokat is, tehetetlennek bizonyultak a velük szemben kezdetleges eszközökkel harcoló felkelő és terrorista csoportokkal szemben. Részben ez inspirálta Forgács Balázs témaválasztását, aki 2009-ben írt doktori értekezésében az azt megelőző két évtized háborúinak tendenciái alapján arra a megállapításra jutott, hogy a különböző hadikultúrák közötti határvonalak elmosódnak, feloldódnak.³³² Ezzel nagyjából egyidőben, ugyanezen tendencia alapján az orosz kutatók viszont azt a következtetést vonták le, hogy a hadviselési formák közül az indirekt stratégia válik dominánssá.³³³

Az előzőekben tehát igazoltam, hogy a nyugati szakértők által orosz stratégiaként értelmezett gondolatok valójában a jövő műveleti környezetét, a hadviselés változó tendenciáit írják le, nagyban támaszkodva ebben a nyugati képességek és tapasztalatok értékelésére. Miközben az orosz hadtudomány meglehetősen kiforrott és koherens nézeteket vall a jövő háborújával kapcsolatban, az már korántsem tűnik ennyire kikristályosodottnak, hogy e nézetek alapján az orosz hadtudomány művelői szerint milyen hadviselést kellene folytatnia Oroszországnak. A következőkben ennek megválaszolására teszem kísérletet.

³³⁰ Bartles, 2016, 36. o.

³³¹ Krupnov szerint ugyanabban az időben, ugyanabban a háborúban a hadviselő felek a társadalmi-politikai és más feltételektől függően más-más módon használják fel a hadművészet törvényeit. Krupnov, 1966, 98. o.

³³² Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái. (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban). PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2009

³³³ Csekinov és Bogdanov, 2010

5. AZ OROSZ HADVISELÉS ELMÉLETE

Meggyőzőnek tűnhet a 2. érvben kifejtett állítás, mi szerint Oroszország az érzékelt nyugati hadviselésre válaszul ugyanolyan stratégiát követ. Hiszen miközben a nyugati új típusúnak, új generációsnak vagy épp hibridnek nevezett hadviselést az indirekt jelzővel illetik az orosz szakértők, úgy következetesen az indirekt hadviselés elsajátítását propagálják az orosz haderő számára is. Csakhogy az aszimmetrikus és indirekt hadviselés nem jelent konkrét eszközöket, formákat és módszereket. Az orosz szakértők a felkelők, terrorcsoportok vagy más nem állami szereplők által vívott irreguláris, és az Egyesült Államok által alkalmazott kontaktus nélküli hadviselést egyaránt aszimmetrikusnak és indirektnek tekintik, miközben evidens, hogy konkrét megnyilvánulási formájukat, eszközeiket és módszereiket tekintve jobban nem is különbözhetne egymástól a kettő. Az indirekt hadviselés a felőrlő, kifárasztó jellegű hadviselési formát takarja, mely az orosz szakértők szerint a hadikultúrák közti dialektikus ellentmondás eredményeként a 21. század domináns stratégiájává vált mind a gyengébb, mind az erősebb fél számára. Az tehát, hogy az orosz szakértők felismerik a hadviselés indirekt megközelítésének jelentőségét, és úgy tartják, hogy annak az orosz hadászat részévé kell válnia, nem feltétlenül jelenti ugyanannak a hadviselési módnak a folytatását, mint amit – ténylegesen, vagy az orosz szakértők szerint – az Egyesült Államok és a Nyugat folytat.

Fontos látni, hogy az orosz hadtudósok azért tartják szükségesnek beemelni az indirekt és nemkatonai megközelítést az orosz hadászatba, mert a Nyugat indirekt fenyegetéseivel szemben a nukleáris és hagyományos katonai képességek nem kínálnak adekvát választ. Vlagyimir Szlipcsenko már a kétezres évek elején arra figyelmeztetett, hogy a precíziós fegyverek tömeges alkalmazásával hasonló hatás érhető el, mint a nukleáris fegyverek bevetésével. Ugyanakkor utóbbi aligha jelent meggyőző elrettentő erőt egy hagyományos fegyverekkel végrehajtott nagy pontosságú csapásméréssel szemben, hiszen a masszív precíziós fegyverezéssel létrehozására képes országok maguk is atomhatalmak.³³⁴ Nagyon hasonlóképp írt minderről Vlagyimir Putyin is egy 2012-es cikkében. A nagy pontosságú nemnukleáris fegyverek mellett kiemelte az űr-, az információs és a kiberfegyverek, valamint távolabbi perspektívában az új fizikai alapelveken alapuló fegyverek jelentőségét, melyek hatásukat tekintve összevethetők lesznek a nukleáris fegyverekével, de azok bevetése politikai és katonai szempontból jóval elfogadhatóbb lesz. Ezért a hadászati nukleáris egyensúly szerepe az

³³⁴ Szlipcsenko, 2002

agresszió és a káosz feltartóztatásában fokozatosan csökkenni fog.³³⁵ Csekinov és Bogdanov szerint a hadászati és politikai célok elérésében csökkenni fog a nukleáris fegyverek jelentősége, átadva ezt a szerepet a nagy pontosságú hagyományos, az új fizikai alapelveken alapuló, illetve más típusú hagyományos fegyvereknek.³³⁶ Csekinov, Bogdanov, Garejev és maga Vlagyimir Putyin is úgy vélik, a nukleáris elrettentőerő kizárja ugyan egy Oroszország elleni nagyléptékű háború lehetőségét, és gátat szab a katonai erő alkalmazásának, ez pedig a nemkatonai és indirekt megoldások keresése felé tereli a Moszkvával szembenálló hatalmakat. Csakhogy az érvelést megfordítva mindez azt is jelenti, hogy Moszkva aligha fog atomfegyver bevetésével válaszolni egy nemkatonai eszközökkel végrehajtott „agresszióra”. Mahmut Garejev találóan foglalta össze a probléma mibenlétét: „*a Szovjetunió volt atomfegyvere, a fegyver megmaradt, a Szovjetunió nem*” – utalva ezzel arra a közkeletű orosz vélekedésre, mi szerint a Szovjetunió felbomlása végső soron az Egyesült Államok által alkalmazott politikai hadviselés eredménye volt.³³⁷

A Moszkva által érzékelt nemkatonai és indirekt fenyegetésekkel szemben logikusan két opció kínálkozott tehát. Egyrészt a háború értelmezésének kiszélesítése, mely megnyitná a lehetőségét annak, hogy Oroszország katonai erővel (beleértve a nukleáris erőket is) reagáljon olyan nemkatonai jellegű fenyegetésekre, melyeket háborús cselekedetként ítél meg. Másrészt a saját nemkatonai és indirekt eszköztár kiépítése az érzékelt fenyegetések elrettentése, elhárítása, felszámolása érdekében. Kezdjük az elsővel!

5.1. A HÁBORÚ FOGALMÁNAK KISZÉLESÍTÉSE?

Ahogy arra korábban utaltam, az orosz szakértők már az 1990-es évek végén felvetették, hogy a háború értelmezését ki kellene bővíteni a békeidőben folytatott stratégiai információs műveletekkel összefüggésben. Egyesek odáig merészkedtek, hogy a nukleáris elsőcsapás lehetőségét is kilátásba helyezték egy Oroszország ellen indított stratégiai információs műveletre válaszul. A háború kiterjesztett definíciójának gondolata Geraszimov 2013-as beszédével kapott újult lendületet, miután az arab tavasz eseményei szerinte igazolták, hogy a nemkatonai módszerek és eszközök hatásukat tekintve összevethetők a katonai erő alkalmazásával, sőt, akár meg is haladhatják azt, ezért a háború új fajtájának tekinthető. Jelenleg az orosz katonai gondolkodás egyik központi kérdését képezi annak a vitának az

³³⁵ Vlagyimir Putyin: "Быть сильными: гарантии национальной безопасности для России". Roszsijszkaja Gazeta, 2012. február 19. Forrás: <https://rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html>

³³⁶ Csekinov – Bogdanov, 2015b, 47. o.

³³⁷ Garejev, 2015, 23. o.

eldöntése, hogy vajon a gazdasági szankciók, az információs hadviselés, a nemkatonai eszközökkel kikényszerített politikai rezsimváltási kísérletek kimerítik-e a háború fogalmát, és ezzel megváltoztatják-e a háború természetét.

A háború szovjet értelmezése szervesen kötődött a fegyveres erő alkalmazásához, minthogy a lenini meghatározás a háborút az erőszakos eszközökkel azonosította.³³⁸ Az orosz szakértők egy része ugyanakkor úgy látja, hogy korunk háborúja szétfeszíti a háború merev, erőszakcentrikus értelmezési keretét. Oscar Jonsson doktori disszertációjában arra a következtetésre jutott, hogy a háború orosz értelmezése implicit módon megváltozott: a háború lenini definícióját megtartva egyes katonai teoretikusok úgy érvelnek, hogy hatásukat tekintve a nemkatonai eszközök összevethetők a fegyveres erő alkalmazásával, következésképp azokat erőszakosnak kell tekinteni.³³⁹ Kétségtelen, hogy számos orosz hadtudós érvel a háború értelmezésének kibővítése mellett. Ugyanakkor Jonsson következtetése a háború orosz értelmezésének megváltozásáról minden jel szerint elhamarkodott volt.

Azok a meghatározó orosz hadtudósok, akiknek a munkáit feldolgoztam, ellentmondanak Jonsson megállapításának, és óva intenek a háború fogalmának kiterjesztésétől. Noha kétségtelenül azt is igazolják, hogy az erről szóló vita továbbra sem tekinthető lezártnak, és befolyásos hangok érvelnek úgy, hogy a háború szovjet definíciója elavult. Mahmut Garejev például 2015-ben szembehelyezkedett a háború fogalmát kibővíteni szándékozó kánonnal. Üdvözölte az előző év végén elfogadott új katonai doktrínát, melyben visszaköszöntek a Hadtudományi Akadémia nézetei a háború jellegének fejlődéséről, ugyanakkor úgy vélte, hogy néhány kérdés pontosításra szorul. Mint fogalmazott, amellet, hogy a katonai doktrína a hivatalosan elfogadott nézeteket tükrözi, *„lehetnek és kell is, hogy legyenek ilyen vagy olyan aspektusból más, alternatív nézőpontok is.”*³⁴⁰ Garejev kritika tárgyává tette, hogy *„néhány tudós és politikus úgy gondolja, hogy az információs, kibernetikai és más nemkatonai eszközök alkalmazását korunkban a háború kezdeteként kell értékelni.”*³⁴¹ Szerinte a háború – már fentebb idézett, lenini – meghatározása és a 2014-ben elfogadott honvédelmi törvény az irányadó, mely utóbbi a háború kezdetét hadüzenethez vagy a

³³⁸ Bár az Clausewitz megállapításán alapult – azaz, hogy a háború a politika folytatása más eszközökkel –, a háború lenini definíciója a „más eszközöket” erőszakosként specifikálta. Lenin azt írta: „A dialektika alaptétele, melyet Plehanov oly arcátlanul kiforgatott a burzsoázia érdekében, a háborúkra alkalmazva az, hogy *„a háború nem egyéb, mint a politika folytatása más”* (mégpedig erőszakos) *„eszközökkel”*. Ez Clausewitz meghatározása, az egyik nagy hadtörténészé, akinek eszméit Hegel termékenyítette meg. És ugyanez volt mindig Marx és Engels álláspontja is, akik *minden* háborút az adott, érdekelt hatalmak – és azokon belül a *különböző osztályok* – adott időben követett politikájának *folytatásaként* fogtak fel.”Vlagyimir Lenin: A II. Internacionálé csődje. (Részletek) In.: Kocsis Bernát (szerk.): Lenin válogatott katonai írásai. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1981. 93. o.

³³⁹ Jonsson, 70. o.

³⁴⁰ Garejev, 2015, 20. o.

³⁴¹ Uo. 21. o.

harccselekmények kezdetéhez köti. Garejev szerint a politikai-diplomáciai, gazdasági és egyéb eszközök mindig is a küzdelem részét képezték. Más kérdés, hogy az új technológiák megjelenése a hadviselés új, veszélyesebb formáit kelti életre. Mivel azonban ezen eszközöket folyamatosan alkalmazzák, ez logikusan azt jelentené, hogy valamennyi ország háborúban állna egymással. „Ezt a kérdést nem döntheti el minden egyes ország saját belátása szerint” – teszi hozzá Garejev, majd figyelmeztet: „[É]rdemes tisztázni a magunk számára, hogy a háború mégis csak a társadalom különleges állapota, és minden állam ebben a helyzetben más törvények, a hadállapot törvényei szerint él.”³⁴² Ugyanígy látja Csekinov és Bogdanov is, akik szerint amíg az ellentét nem eszkalálódik fegyveres küzdelemmé, addig sok mindennek leírhatjuk a helyzetet, mint például „politikai konfliktus”, „incidens”, vagy „versengés”, de háborúként nem.³⁴³ Hiszen a háború legfőbb specifikumát éppen az erőszakos cselekmények jelentik, azaz a fegyveres erők alkalmazása.³⁴⁴ Másutt pedig leszögezik, hogy bár a nemkatonai módszereknek döntő szerepük van, ezek csakis a katonai jellegű tevékenységek korlátozott alkalmazása mellett lehetnek hatékonyak. Vagyis a katonai erő szerepe továbbra sem nélkülözhető.³⁴⁵

Garejev, illetve Csekinov és Bogdanov mindezzel egyáltalán nem tagadják Geraszimov és mások megállapításait, csupán óva intenek a háború definíciójának kiszélesítésétől, hiszen ez óhatatlanul a helyzet eszkalálódását idézné elő. Elismerik a háború és béke közti határ elmosódását, de ez nem egyenlő a permanens háborúval. „A jelen katonai technológiai fejlődésével összefüggésben egyre nehezebb meghatározni azt a pillanatot, amikor a társadalmi-politikai küzdelem hagyományos háborúba alakul át, de ennek ellenére fontos pontosan látni ezt a választóvonalat. Mindenekelőtt azért, hogy megakadályozzuk annak egy modern háborúba való átmenetét, és a társadalom belerángatását ebbe a háborúba. Annál is inkább, mert mindig vannak demagógok és provokátorok, akik ebben érdekeltek.” – írja Csekinov és Bogdanov.³⁴⁶ Hasonlóképp, Garejev sem cáfolja a már megszokott frázisokat arról, hogy az Egyesült Államok „kontrollált káoszt” idéz elő, és puccsokat robbant ki, hogy számára megfelelő kormányokat ültethessen egyes országok élére. Teszi mindezt a dezinformáció, a kiberműveletek és más felforgató tevékenység segítségével, melyeket az ellenzéki erők és a külföldi országok nagykövetei mozgatnak, ahogy az történt Ukrajnában is. A kérdés csupán az Garejev szerint, hogy mindeközben mit csináltak az orosz diplomaták Kijevben? Vagyis a vita

³⁴² Uo. 21. o.

³⁴³ Csekinov – Bogdanov, 2017, 39. o.

³⁴⁴ Uo. 32-33. o.

³⁴⁵ Csekinov – Bogdanov, 2016, 12. o.

³⁴⁶ Csekinov – Bogdanov, 2017, 35. o.

nem abban áll Garejev és a vezérkar között, hogy miként látják a Nyugat tevékenységét, hanem abban, hogy mindezt katonai kérdésnek tekintik-e, amely katonai válaszlépést igényel. Garejev alig burkolt kritikája a kijevi orosz diplomácia látszólagos tétlenségére és inkompetenciájára vonatkozóan minden bizonnyal arra utal, hogy a nemkatonai fenyegetések kezelése szerinte nem a fegyveres erők kompetenciájába tartozik. Garejev megjegyzi, hogy a Hadtudományi Akadémia 15-20 éve folyamatosan hangsúlyozza a nemkatonai eszközök jelentős hatását a fegyveres harc jellegére, mégis, csak a közelmúlt eseményei irányították rá a politikai és katonai vezetés figyelmét erre.³⁴⁷ Ez szintén aláhúzza azt, hogy nem arról van szó, hogy Garejev és a Hadtudományi Akadémia ne ismerné fel a nemkatonai eszközök jelentőségét, épp ellenkezőleg. Csakhogy a háború fogalmának kibővítése azt jelentené, hogy Oroszország hadban áll a Nyugattal, annak minden következményével együtt.³⁴⁸

Úgy tűnik, végső soron maga Geraszimov is a háború fogalmának kiterjesztéséről szóló diskurzusban a konzervatív álláspontra helyezkedett. 2019-ben úgy fogalmazott, hogy bár a háború formái bővülnek és annak tartalma alapvetően változik meg, a hadászat fő tartalmát továbbra is a háborúra való felkészülés és annak megvívása jelenti, mindenekelőtt a fegyveres erők által. *„Igen, figyelembe vesszük mindazon nemkatonai eszközöket, amelyek befolyásolják a háború menetét és kimenetelét, és amelyek garantálják és megteremtik a katonai erő hatékony alkalmazásának feltételeit”* – tette hozzá.³⁴⁹ Geraszimov szavai megerősítik Csekinov és Bogdanov álláspontját, mi szerint a nemkatonai módszerek dominanciája ellenére a fegyveres erőszak továbbra is a háború elválaszthatatlan részét képezi. Szerzsantov 2021-ben szintén azt írta, hogy *„korunk valamennyi kisebb-nagyobb jelentőségű konfliktusát elemezve megerősíthetjük, hogy egyetlen egyben sem volt megkerülhető a fegyveres harc eszközeinek alkalmazása, mintegy pontot téve a vitára, melyet kezdetben a szembenállás politikai, diplomáciai, gazdasági és más formái próbáltak eldönteni.”*³⁵⁰ Miközben tehát az orosz katonai elit úgy értékeli, hogy a nemkatonai eszközök válnak dominánssá a hadviselésben, ez paradox módon egyáltalán nem jár együtt a fegyveres erőszak csökkenésével a nemzetközi kapcsolatokban. A nemkatonai eszközök hatékony alkalmazása is feltételezi az állam katonai eszköztárát. Andrej Kartapolov 2015-ös előadásában emlékeztetett, hogy a háború

³⁴⁷ Garejev, 2015, 21-22. o.

³⁴⁸ Oscar Jonsson szerint Moszkva éppen emiatt nem vállalja fel nyíltan a háború értelmezésének kibővülését, ugyanakkor kimondatlanul az orosz vezetés *de facto* a háború részeként tekint bizonyos, nemkatonai lépésekre.

³⁴⁹ Geraszimov, 2019

³⁵⁰ Szerzsantov, 2021, 55. o.

megvívásának módjaiban bekövetkező alapvető változások ellenére sem szabad megfélemlkezni a fegyveres küzdelem klasszikus formáiról sem.³⁵¹

5.2. A NEMKATONAI ÉS INDIREKT MÓDSZEREK BEEMELÉSE AZ OROSZ HADVISELÉSBE

Még ha feltesszük, hogy igaza van Jonssonnak és elfogadjuk, hogy Moszkva szemében a nyugati gazdasági szankciók, vagy a színes forradalmak támogatása a háború részét képezi – melyekre így akár katonai válasz is adható –, ez önmagában aligha jelent hiteles elrettentést – a nukleáris erő terén vele paritásban, a hagyományos katonai képességek tekintetében pedig Oroszországot messze felülmúló – Egyesült Államokkal szemben. Ezt ismerte fel Vlagyimir Szlipcsenko is a precíziós fegyverek rendszeresítésével összefüggésben. Szlipcsenko javaslata a Nyugat kontaktus nélküli hadviselésével szemben szimmetrikus volt, amennyiben úgy vélte, hogy Oroszországnak is jelentős precíziós fegyverarzenált kell kiépítenie, még ha ez rendkívül költséges is. Szlipcsenko a fegyveres erők teljes átalakítását javasolta annak érdekében, hogy képessé váljon a kontaktus nélküli háborúk megvívására. Ennek megfelelően szakított volna az orosz haderő hagyományosan szárazföldi haderőnem centrikus megközelítésével, és két funkcionális részre osztotta volna a haderőt: stratégiai támadó és stratégiai védelmi erőkre.³⁵² Ebből jól látszik, hogy Szlipcsenko koncepciója csak részben – a technológia és a fegyverzet aspektusában – tekinthető szimmetrikusnak. A haderő szervezeti átalakítására vonatkozó javaslata ugyanis már messze túlmutatott az amerikai elképzeléseken. Egyáltalán nincs szó tehát az amerikai haderő és hadviselési mód kritikátlan másolásáról. A stratégiai támadó és a stratégiai védelmi erőkre vonatkozó felosztás teljes egészében eredeti gondolat. Szlipcsenko úgy látta, hogy a fegyveres erők fejlődésük hosszú időszakában egységes komponensekből álltak, amelyek a helyzettől függően védekező és támadó feladatot egyaránt elláthattak. A jövőbeli háborúk azonban olyan fegyveres erőket igényelnek, amelyekben a támadó és védelmi funkciók egyértelműen szétválnak egymástól. Ez megköveteli a fegyveres erők szervezeti felépítésének, haderőnemeinek és fegyverzetének ennek megfelelő átalakítását.³⁵³ Vagyis Szlipcsenko olvasatában a precíziós fegyverek fémjelezte hadügyi forradalom a hadviselés új formáit kényszeríti ki. Azaz a hadviselés dialektikus változásaként új haderőnemek és fegyvernemek létrehozása válik szükségessé.

³⁵¹ Kartapolov, 2015, 33. o.

³⁵² Jacob W. Kipp: Book review: Vladimir Slipchenko and Makhmut Gareev. *Future War. Journal of Slavic Military Studies*, 20. évf. 1. szám, 2007, 150-151. o.

³⁵³ Szlipcsenko, 2005, 46-47. o.

Hasonló kihívás elé állítja az orosz hadtudósokat a precíziós fegyverek mellett a nemkatonai eszközök és az indirekt hadviselés módjainak előtérbe kerülése. Ezért – ahogy arról már korábban szó esett – az orosz szakértők az indirekt hadviselés tanulmányozását, és az orosz stratégiába való beemelését szorgalmazzák.³⁵⁴ Ugyanakkor Szlipcsenko és a kontaktus nélküli hadviselés példája is rávilágít arra, hogy hiba volna a percipiált nyugati hadviselés másolását feltételezni az orosz katonai elitről. Bár az oroszok nem kérdőjelezik meg az amerikai haderő technológiai és erőforrásbeli fölényét – s emiatt referenciapontnak tekintik –, ugyanez már nem mondható el az intellektuális kapacitás tekintetében. A szovjet katonai gondolkodást nem csak a nyugati, burzsoá hadtudomány iránti kritikus szemlélet jellemezte, de egyfajta arrogancia is. Úgy látták, hogy a nyugati hadtudomány nélkülözi a megfelelő filozófiai, módszertani alapokat, és ebből fakad az is, hogy nincs egységes vélemény bizonyos kérdésekben, hanem különböző, egymással ellentétes nézetek érvényesülnek egyszerre.³⁵⁵ „*A burzsoá hadtudomány mindenfajta katonai elmélet megszületésében egyes kiváló képességű személyek alkotómunkájának gyümölcsét látta, ezért elmaradása teljesen törvényszerű volt.*” – írta Szokolovszkij marsall.³⁵⁶ Csekinov és Bogdanov Vlagyimir Putyin egy, az orosz parlamenthez intézett 2006-os beszédét idézi, amelyben az orosz elnök kijelentette, Oroszország válasza más országok katonai fejlesztéseire az intellektuális fölényen fog alapulni.³⁵⁷ Valerij Geraszimov 2013-as beszédét pedig úgy zárta, hogy nem a külföldi tapasztalatokat kell másolni, és a vezető országok után rohanni, hanem azok előtt kell járni, ebben pedig kulcsszerepe van a hadtudománynak.³⁵⁸ Kruglov, Voszkreszenszkij és Murszametov, a Külföldi Országok Katonai Képességeit Kutató Központ munkatársai hangsúlyozzák annak tanulmányozásának fontosságát, hogy miként közelítik meg az amerikai katonai teoretikusok a jelen és a jövő háborújának tartalmát, az arra való felkészülést és annak megvívásának módját. Úgy fogalmazzák, hogy az orosz tudósoknak elengedhetetlen részletesen tanulmányozni azokat, és „*adekvát, proaktív hazai elméleteket*” kidolgozni.³⁵⁹

A fentiek figyelembevételével úgy tűnik, hogy az orosz hadtudósok által javasolt válaszlépések három kategóriába csoportosíthatók: defenzív, szimmetrikus és aszimmetrikus.

³⁵⁴ Kartapolov, 2015, Csekinov – Bogdanov, 2013

³⁵⁵ Krupnov, 1966

³⁵⁶ Szokolovszkij, 1964, 15. o.

³⁵⁷ Csekinov – Bogdanov, 2010, 8. o.

³⁵⁸ Geraszimov, 2013

³⁵⁹ Kruglov – Voszkreszenszkij – Murszametov, 129. o.

5.3. AZ OROSZ VÁLASZ

5.3.1. DEFENZÍV VÁLASZOK

Fontos leszögezni, hogy kizárólag az eszközök és módszerek, és nem a szándék, vagy stratégiai kiindulópontból szempontjából minősítem az alábbi eszközöket és módszereket offenzívnak vagy defenzívnak. Figyelembe véve a Nyugat fölényét és az orosz fenyegetéspercepciót, Moszkva stratégiai defenzívában van a Nyugattal szemben. A defenzív pozíció ugyanakkor – ahogy a későbbiekben látni fogjuk – a legkevésbé sem egyenlő azzal, hogy az orosz stratégia és eszköztár defenzív természetű volna. Sőt, a műveleti környezet orosz értékelése, és a történelmi tapasztalat együttesen kifejezetten a proaktív, asszertív megközelítés és offenzív eszköztár és módszerek felé terelik az orosz stratégiai gondolkodást. Mindezt szem előtt tartva, az alábbi védelmi jellegű elemek azonosíthatók az orosz hadászat elméletében és gyakorlatában:

Előrejelzés

Összhangban a szovjet hadtudomány fő feladatával, a tudományos előrelátással, az orosz szakértők kiemelt figyelmet fordítanak a háború jellegének és tartalmának előrejelzésére, és ez alapján a hadviselés hatékony formáinak és módszereinek kidolgozására. A cél az ellenség megelőzése előbb elméletben, aztán a gyakorlat terén is.³⁶⁰ Korunk gyors háborúit figyelembe véve minden korábbinál fontosabb, hogy az orosz haderő szervezeti struktúrájának kialakítása, haditechnikával való felszerelése a hadviselés jellegére vonatkozó pontos előrejelzéseken nyugodjon. A hiba és a téves számítás kijavítására ugyanis aligha lesz lehetőség a háború alatt.³⁶¹ Az orosz védelem első vonalát ezért a vélt intellektuális fölény képezi, amely alapján a potenciális ellenfélnél korábban rendelkezhetnek pontosabb ismeretekkel a hadviselés jövőjére vonatkozóan.

Figyelembe véve a szovjet hadtudomány innovációit – a hadműveleti művészet megteremtését, a mély hadművelet elméletének kidolgozását, a katonai-technikai forradalom konceptualizálását az 1970-es években –, illetve korunk hadviselésének elméleti keretbe foglalását, ez megalapozottnak tűnik. Az amerikai hadsereg vietnámi háborút követő doktrinális reformjára például alapvető hatással volt a szovjet hadelmélet: a hadműveleti művészet elméletét a szovjet hadtudománytól kölcsönözték az amerikaiak, ahogy az 1980-as évek AirLand Battle doktrínájának megalkotására is a legmélyebb hatást az 1930-as évek szovjet

³⁶⁰ Kruglov – Subin, 2021, 33. o.

³⁶¹ Csekinov – Bogdanov, 2015b, 43. o.

mély hadművelet elmélete gyakorolta.³⁶² Kruglov és Subin úgy vélik, hogy a mély hadművelet elméletének kidolgozásával a szovjet hadtudósok olyan maradandó koncepciót alkottak, amelynek létjogosultságát a jelen hadviselés elmélete és gyakorlata is igazolja. A korunk és a jövő hadviselése lényegében a mély hadművelet lehetőségeinek kiszélesítését jelenti, a modern fegyverek által meghatározott új formákon és módszereken keresztül.³⁶³

A hadviselés előrejelzésén túl különös hangsúlyt kell helyezni a potenciális ellenség képességeinek, haderejének felépítésének és a hadászati léptékű harctevékenységek folytatásával kapcsolatos nézeteinek tanulmányozására is, összhangban azzal az alapvetéssel, hogy a haderő szervezete és a hadviselés módszerének kialakítása csakis a potenciális ellenség viszonylatában elképzelhető.³⁶⁴

Felderítés

Az orosz szakértők szerint az elsődleges cél a háború megakadályozása. Ezzel összhangban a hadviselés változásainak előrejelzése mellett nem kevésbé fontos a konkrét fenyegetés időben történő felderítése. A háború megelőzésének alapelve magában foglalja a katonai-politikai és stratégiai körülmények alakulásának előrejelzését a katonai veszélyek és fenyegetések időben történő észlelése, és az azokra történő reagálás érdekében.³⁶⁵ Ezzel kapcsolatban hangsúlyos és visszatérő toposz az 1941-es meglepetésszerű német támadás, mely hatalmas veszteséggel és a háború kimenetele szempontjából majdnem végzetes vereséggel járt Oroszországra nézve.³⁶⁶ Különösen fontos a fenyegetések időben történő észlelése az információs hadviselés korában, amikor a nemkatonai eszközökkel folytatott „hidegháború” váratlanul forróvá válhat, és a hiperszonikus nagy pontosságú fegyvereknek, valamint a kiber- és elektronikai hadviselés eszköztárának köszönhetően a háború kezdeti periódusa rendkívül gyorsan lejátszódhat, és eldöntheti a háború kimenetelét.³⁶⁷

A nemzetközi politikai környezet formálása

Mínt hogy az orosz katonai elit szerint a fő cél a háború elkerülése, ezért az agresszió megakadályozása vagy megszakítása fontosabb, mint a katonai sikerek elérése.³⁶⁸ Ennek elsődleges eszköze – az elrettentésen túl, melyről később lesz majd szó – a politikai környezet

³⁶² Wilson C. Blythe Jr.: A History of Operational Art, *Military Review*, 2018 november-december, Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/November-December-2018/Blythe-Operational-Art/>

³⁶³ Kruglov – Subin, 2021, 32. o.

³⁶⁴ Csekinov – Bogdanov, 2016, 13. o.

³⁶⁵ Geraszimov, 2019

³⁶⁶ Garejev, 2015, 18. o. és Geraszimov, 2013

³⁶⁷ Garejev, 2015 és Csekinov – Bogdanov, 2013

³⁶⁸ Kruglov – Subin, 33. o.

alakítása nemkatonai eszközökkel. A nemkatonai eszközök lehetővé teszik a fegyveres konfliktus megakadályozását, vagy annak megállítását annak különböző szakaszaiban. A nemkatonai eszközök hatékonysága ugyanakkor egyenes arányban áll az azokat alkalmazó ország katonai és gazdasági erejével.³⁶⁹ Csekinov és Bogdanov szerint a hadászat alapvető feladata békeidőben a fegyveres konfliktus megakadályozása, a stratégiai stabilitás megszilárdítása, a kapcsolatok javítása valamennyi országgal, a szövetségesek számának növelése és a fenyegetések semlegesítése. Mindehhez a nemkatonai eszközök nyílt alkalmazása szükségeltetik annak érdekében, hogy a többi országot együttműködésre ösztönözzék és elejét vegyék a barátságtalan szándékoknak és indítékoknak politikájukban. Ide tartozik a szerződések, megállapodások kötése, az agresszor lehetőségeinek csökkentése az agresszor izolálásával, negatív kép kialakításával róla a nemzetközi közvéleményben, illetve agresszív terveinek nyilvánosságra hozásával.³⁷⁰ A nemzetközi partnerekkel való kapcsolat javításában fontos szerepet játszik a katonai együttműködés, békefenntartó műveletek és terrorellenes műveletekben való szerepvállalás. A nemkatonai feltartóztatás egy speciális esetét jelenti a nemzetközi megállapodásokból való kilépés.³⁷¹ Csekinov és Bogdanov szerint a nemkatonai módszerek egyre nagyobb szerepet kapnak a konfliktusok lezárásában, a 2008-as ötnapos háború tapasztalata pedig az, hogy Oroszországnak sürgősen dolgoznia kell ezen eszközeinek hatékonyságán.³⁷² Zarudnyickij a nyílt konfliktus megakadályozására tett sikeres, nemkatonai intézkedések példájaként említi Venezuela esetét, ahol Oroszország nagyrészt diplomáciai eszközökkel, valamint gazdasági és katonai-technikai intézkedésekkel megtámogatva elejét vette a kialakult helyzet „forró fázisba” történő eszkalálódásának.³⁷³

Az információs kezdeményezés megragadása és megtartása

Az előbbivel szoros összefüggésben áll az információs fölény kialakításának szüksége. A jövő hadviselésével kapcsolatos konszenzusos vélemény, hogy az információs fölény kivívása nélkül lehetetlen lesz a stratégiai célok elérése.³⁷⁴ Az orosz hadtudósok véleménye alapján az információs küzdelem folyamatosan zajlik nem csak a háború, illetve a háborús fenyegetés időszakában, hanem békeidőben is. A fenti ponttal összhangban pedig annak célpontját nem

³⁶⁹ Zarudnyickij, 2021, 36. o.

³⁷⁰ Csekinov – Bogdanov, 2013, 22. o. és Csekinov – Bogdanov, 2016, 12-13. o.

³⁷¹ Csekinov – Bogdanov, 2012, 26. o.

³⁷² Uo.

³⁷³ Zarudnyickij, 2021, 36. o.

³⁷⁴ Csekinov – Bogdanov, 2015b, 45. o.

csupán a potenciális agresszor társadalma, illetve a saját lakosság képezi, hanem a nemzetközi közvélemény egésze.³⁷⁵

A fegyveres erők (védelmi jellegű) fejlesztése

Mivel a jövő háborúja az orosz szakértők szerint egy precíziós fegyverek tömeges alkalmazásával végrehajtott hadászati légi-kozmosz művelettel, valamint kiterjedt rádióelektronikai csapással és kibertámadással indul majd, így a védelmi jellegű fejlesztések egy ilyen jellegű támadás elhárítására, illetve hatásának csökkentésére irányulnak. Sztjepsin és Anyikonov szerint információs és kiberműveletekkel szembeni védelmi eszközökkel rendelkező egységeket kell felállítani, melyek fő feladata a támadás kezdetének észlelése és a megfelelő válaszlépés meghozatala. Továbbá a hiperszonikus és nagy pontosságú fegyverek elleni védelmi rendszereket kell létrehozni és fejleszteni: műholdas felderítő és vezetési rendszereket, a kozmosz eszközökre támaszkodva egységes információs-vezetési környezetet kell kialakítani, mely lehetővé teszi a nagy pontosságú fegyverek indításának észlelését.³⁷⁶ Az ellenség precíziós csapásméréseivel szemben kiemelt hangsúlyt kap a rádióelektronikai védelem és elnyomás képességének fejlesztése.³⁷⁷

A fentebb már említett megállapítással összhangban, mi szerint a jövő háborújában nem áll majd rendelkezésre idő és erőforrás az elkövetett vezetési hibák kijavítására, rendkívül fontos lesz a döntéshozatal gyors hírszerzési támogatása. Az orosz szakértők szerint elengedhetetlen a felderítési és csapásmérési eszközök integrálása egy egységes telekommunikációs hálózati rendszerbe, összekapcsolva ezzel térben egymástól távoli elemeket.³⁷⁸ A harcoló erők vezetési rendszereinek mobilnak, modulárisnak és autonómnak kell lenniük, és azokat a területen szét kell szórni a védettség és túlélőképesség javítása érdekében. A fix telepítésű vezetési rendszerek ugyanis kiszolgáltatottak az ellenség robotrepülőgépeivel, irányítható bombáival szemben.³⁷⁹ A várható bonyolult hadászati és hadműveleti helyzet, a harctevékenységek gyors dinamikája miatt a fejlesztések fontos irányát képezik a mesterséges intelligencián alapuló döntéstámogató rendszerek.³⁸⁰ Szintén fontos fejlesztési perspektívát jelent az autonóm robotokból álló egységek létrehozása.³⁸¹ Csekinov és Bogdanov szerint a

³⁷⁵ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 27. o.

³⁷⁶ Sztjepsin – Anyikonov, 2021, 43. o. Mihail Sztjepsin ezredes, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának vezető tudományos munkatársa. Andrej Anyikonov ezredes, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának vezető tudományos munkatársa.

³⁷⁷ Szergej Szurovikin: *Формы применения и организация управления межвидовой группировкой войск (сил) на театре военных действий. АУН*, 2014/1. 41. o.

³⁷⁸ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 27. o.

³⁷⁹ Szurovikin, 2014, 41. o.

³⁸⁰ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 27. o.

³⁸¹ Sztjepsin – Anyikonov, 2021, 43. o.

hadtudománynak meg kell vizsgálnia a katonai szervezet képességét a kiszolgáló feladatok teljeskörű ellátására, mindenekelőtt a harcoló erők anyagi-technikai biztosításának lehetőségeit. Úgy érvelnek, hogy új normatív-jogi alapra van szükség az egységes anyagi-technikai bázis létrehozásához.³⁸² Ez utóbbi kapcsán nem világos, hogy pontosan mire gondolt Csekinov és Bogdanov, de valószínű, hogy az egyre komplexebb haditechnikai eszközök karbantartásának és javításának kihívásaira utalt, melyet sok esetben csak közvetlenül a gyártó tud elvégezni.³⁸³ Az orosz katonai szakértők az elmúlt években a javító alakulatok és a gyártóvállalatok rugalmas együttműködésén alapuló, egységes javító-karbantartó rendszer kialakítását javasolták.³⁸⁴

A haderő szervezeti struktúrájának átalakítása

Az 1990-es évek óta meghatározó nézet az orosz hadtudományon belül, hogy a jövő háborújának nyitányát egy masszív légi-kozmosz hadművelet képezi majd, és a háborút a nagyhatótávolságú csapás és tűz fogja dominálni egy fragmentált hadszíntéren, ahol nincs sűrű harcérintkezési vonal a felek között. A háború kezdeti időszakában indított döntő légikozmosz hadműveletről szóló nézet tükröződött abban a 2015-ös döntésben is, amely a légierőt (vojenno-vozdusnije szili), illetve a légi-kozmosz védelmi erőket (Vojszka vozdusno-koszmicseszkoj oboroni) egybeolvasztotta légi- és űrerők (Vozdusno-koszmicseszkiye szili) néven.³⁸⁵ Ugyanakkor az utóbbi évtized hadseregen belüli szervezeti változtatásai sok tekintetben ellentmondásban állnak ezzel az értékeléssel. A 2008 után megkezdett haderőreform célja a haderő létszámának csökkentése, személyi állományának professzionalizálása, technikájának modernizálása és harckészültségének növelése volt. Ennek érdekében az 1890 ezredet és hadosztályt 172 dandárba szervezték át, megszüntetve ezzel a szárazföldi erők egységeinek 90%-át.³⁸⁶ A dandárok nagyobb mozgékonytáborokat biztosítottak a hadosztályokkal szemben, az

³⁸² Csekinov – Bogdanov, 2015b, 49. o.

³⁸³ A Csekinov–Bogdanov tanulmány publikálását megelőző évben az orosz védelmi minisztérium felbontotta szerződését a korábbi védelmi miniszter, Anatolij Szergyukov érdekeltségébe tartozó vállalattal, a Szpecremonttal. Szergyukov ideje alatt ugyanis a haditechnika karbantartását és javítását a hadsereg teljes egészében kiszervezte a Szpecremont vállalatnak, mely azonban Szergej Sojgu védelmi miniszter elmondása alapján 2012-ben szerződéses vállalásainak csak 30, 2013-ban pedig mindössze 10%-át teljesítette. Sojgu alatt megkezdtek a javító alakulatok visszaállítását a hadseregben, azonban a gyártók bevonása nélkül a korszerű járművek komolyabb javítása, karbantartása, pláne a harcban megsérült haditechnikai eszközök helyrehozása nem megoldható. Alekszej Ramm: Проверка Украиной. Новый облик Вооруженных Сил портят полевые кухни, *Военно-промышленный Курьер*, 2015. április 27. Forrás: <https://vpk-news.ru/articles/25027> és Шойгу раскритиковал структуру "Оборонсервиса" за ремонт техники, *Ria Novosztyi*, 2013. július 2. Forrás: https://ria.ru/defense_safety/20130702/947018339.html

³⁸⁴ Borisz Gruzgyev: Зачем реанимировать рембаты. Независимое Военное Обозрение, NVO, 2015. június 26. Forrás: http://nvo.ng.ru/forces/2015-06-26/1_rembaty.html és Szergej Falicsev – Oleg Majev: Под знаменем ремонта, *Военно-промышленный Курьер*, 2017. szeptember 2. Forrás: <https://vpk-news.ru/articles/39204>

³⁸⁵ Roger N. McDermott: *Russia's Path to the High-Tech Battlespace*. Jamestown Foundation, Washington, D. C., 2022, 188. o.

³⁸⁶ James A. Marshall: Russia's Struggle for Military Reform: A Breakdown in Conversion Capabilities. *Journal of Slavic Military Studies*, 27. évf., 2014/2, 207. o.

erre a szervezeti struktúrára való átállás jól tükrözte a fragmentált hadszíntéren megvívott, gyors, kontaktus nélküli háborúról szóló meggyőződést.

2014 után azonban megkezdték egyes dandárok hadosztályokká történő visszaszervezését, illetve új hadosztályok felállítását, mely a 2008-as reformtól való részbeni eltávolodást jelzi. A szárazföldi haderőnem parancsnoka, és 2023 januárjától az Ukrajna elleni összhaderőnemi művelet egyik parancsnokhelyettese, Oleg Szaljukov 2016-ban úgy fogalmazott, hogy a múltban elfogultak voltak a dandárokkal kapcsolatban, amelyek nem minden esetben voltak megfelelőek egy akkora területű ország védelmére, mint Oroszország.³⁸⁷ Ez beleillik az orosz katonai elit más tagjainak az utóbbi években tett nyilatkozataiba, melyek a háború várható jellegével, illetve kifejezetten a kontaktus nélküli hadviselés perspektívájával kapcsolatban jóval konzervatívabb véleményről tanúskodnak.

Holisztikus, összállami és gyors válasz

Miközben a háború fogalmának kiszélesítése úgy tűnik, lekerült a napirendről, az vitán felül áll, hogy a hadászatnak figyelembe kell vennie a fenyegetések teljes spektrumát, legyen az katonai vagy nemkatonai természetű, belső vagy külső eredetű, és késznek kell lennie bármely típusú és léptékű agresszió elhárítására. Ez megköveteli az állam katonai szerveinek hatékonyabb együttműködését a gazdasággal és a politikával.³⁸⁸ Garejev, Debrin és Turko szerint késznek kell lenni arra, hogy az állam ugyanolyan védelmi tervezést folytasson a gazdasági és információs térben jelentkező fenyegetések elhárítására, mint amelyet a vezérkar folytat a katonai területen.³⁸⁹ A háború és béke közti határ elmosódása, valamint a háború kezdeti és döntő szakaszának gyors lefolyása pedig létfontosságúvá teszi, hogy az ország és a fegyveres erők vezetése gyorsan és zökkenőmentesen álljon át háborús időszaki működésre. Ehhez szükséges az erők állandóan magas harc- és mozgósítási készsége, valamint a stratégiai tartalékok és készletek létrehozása és biztosítása.³⁹⁰ Az orosz szakértők egységes béke- és háborús időszaki parancsnokság alá rendelnék valamennyi katonai szervezetet és egységet.³⁹¹ Mivel Oroszország folyamatosan „*szisztematikus nemkatonai fenyegetéseknek*” van kitéve, Garejev és szerzőtársai a jogszabályi környezet átalakítását, valamint új, békeidőben is működő komplex vezetési struktúra létrehozását javasolják, a nagy honvédő háború védelmi

³⁸⁷ Charap – Massicot – Priebe – Demus – Reach – Stalczyński – Han – Davis, 2021, 94. o.

³⁸⁸ Csekinov – Bogdanov, 2016, 4., 7. o.

³⁸⁹ Mahmut Garejev – Jevgenyij Debrin – Nyikolaj Turko: Дискурс: методология и практика совершенствования стратегического руководства обороной страны с учетом характера будущих войн. *Вестник Академии военных наук*, 2019/1. 5. o.

³⁹⁰ Geraszimov, 2019

³⁹¹ Csekinov – Bogdanov, 2015a, 40. o.

állami bizottsága és a legfelsőbb hadvezetés, a Sztavka mintájára.³⁹² Szintén a jogszabályi és intézményi környezet változtatását javasolja Pavlov és Szizov, minthogy az érvényben lévő stratégiai dokumentumokban, koncepciókban és doktrínákban nincsenek külön kategorizálva a katonai és nemkatonai fenyegetések, ezért az utóbbiakat a katonai biztonság keretrendszerén kívül kezelik. Ahelyett, hogy komplex módon értékelnék a nemkatonai és katonai fenyegetéseket, azokat más-más szervek külön-külön elemzik. Ezért olyan integrált módszert javasolnak, mely lehetővé teszi a különböző típusú fenyegetések együttes elemzését nem csak a katonai fenyegetés időszakában, de békeidőben is.³⁹³ A hadviselés fejlődése azt mutatja, hogy a hadműveletek sikeres végrehajtása valamennyi fegyveres szerv koordinált tevékenységét feltételezi az adott hadászati irányban, valamint a katonai és nemkatonai módszerek együttes alkalmazását.³⁹⁴

A komplex, összállami megközelítés köszön vissza az orosz hadászati hadgyakorlatokon is, melyek során nem csak a fegyveres erőket, de az állam teljes háborús kapacitását is tesztelik, beleértve ebbe a többi fegyveres szervet, a hadiipari komplexumot, a jelentős állami vállalatokat, és a közlekedésért és energetikáért felelős minisztériumokat, ügynökségeket is.³⁹⁵ Szintén a katonai és nemkatonai, külső és belső fenyegetésekre adott komplex, összállami reagálást támogatja a 2014-ben létrehozott Nemzeti Védelmi Vezetési Központ, amely az összes, az ország biztonságában és védelmében érintett szervezet tevékenységét koordinálja.³⁹⁶ 2015 óta pedig a katonai körzetparancsnokságok háború idején átvonnák a vezetési jogkörök gyakorlását a körzetben működő polgári hatóságok és nemkatonai szervezetek fölé.³⁹⁷ Az a reformjavaslat, mi szerint hadiállapot idején a katonai körzetparancsnok a többi fegyveres szerv, így a belügyi erők, az FSzB és a rendkívüli helyzetek minisztériumának alakulatai felett is közvetlen vezetést gyakorolhatna, már az 1990-es évek vége óta napirenden volt. Ennek ellenére a 2008 után felállított összhaderőnemi hadászati parancsnokságok nem kaptak a félkatonai alakulatok föléti közvetlen vezetési jogköröket.³⁹⁸

³⁹² Uo.

³⁹³ Pavlov – Szizov, 2021, 20. o. Dmitrij Pavlov ezredes, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központja 1. (tudományos) központjának vezetője. Vlagyimir Szizov tartalékos vezérőrnagy, a Katonai-Stratégiai Kutatások Központja 1. tudományos központjának tudományos munkatársa.

³⁹⁴ Szurovikin, 2014, 41. o.

³⁹⁵ Johan Norberg: Training to Fight. Russia's Military Exercises 2011-2014. FOI, 2015. december, Forrás: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4128--SE>

³⁹⁶ Alekszej Ramm – Anton Lavrov: В Центре шторма: как офицеры-операторы охраняют безопасность страны. 2019. december 30. Forrás: <https://iz.ru/959129/aleksei-ramm-anton-lavrov/v-tcentre-shtorma-kak-ofitcery-operatory-okhraniaiut-bezopasnost-strany>

³⁹⁷ Charap – Massicot – Priebe – Demus – Reach – Stalczynski – Han – Davis, 2021, 42-43. o.

³⁹⁸ Greg Whisler: Strategic Command and Control in the Russian Armed Forces: Untangling the General Staff, Military Districts, and Service Main Commands (Part Two). *Journal of Slavic Military Studies*, 33. évf., 2020/1

A társadalom felkészítése, ellenőrzése és indoktrinálása

Mivel az orosz szakértők szerint Oroszország folyamatos információs és pszichológiai befolyásolás alatt áll, melynek célja a nemzeti identitás és a lakosság moráljának aláásása, ezért kulcsfontosságú a társadalom védelmi tudatosságának erősítése, patrióta szellemű nevelése.³⁹⁹ Nem csupán az állam és az államhatalom szuverenitását és területét kell megvédeni, de a „társadalmi tőkét” és a „nemzeti gazdagságot” is, írja Garejev, Debrin és Turko.⁴⁰⁰ Nagy hangsúlyt fektetnek továbbá a gazdaság és a társadalom gyors mozgósítására, összhangban azzal, hogy háború esetén Oroszország az állam összes erőforrását igénybe veszi. Ezek az elképzelések a gyakorlatban is jól tetten érhetők. Elég csak az orosz állami propagandagépezet hathatós tevékenységére gondolnunk, mely 2014 óta folyamatosan hangolja az orosz állampolgárokat az ukránok és a Nyugat ellen.⁴⁰¹ Vagy a társadalom militarizálására, a hadsereg kultuszának építésére, melynek eredményeként 2018-ra az intézmények közül (beleértve az elnöki intézményt is) a hadsereg iránti bizalom volt a legmagasabb az orosz lakosság körében.⁴⁰² A társadalom feletti kontroll virtuális elemét képezi a RuNet, valamint az internetes forgalmat átirányító, a tartalmat szűrő és manipuláló szofisztikált kiberprogramok.⁴⁰³ A fizikai kontrollért pedig az olyan karhatalmi szervek felelnek, mint a 2016-ban felállított Roszgvargyija, melynek fő feladata végső soron egy színes forradalom megakadályozása.⁴⁰⁴ Míg a Putyin rendszer korábban egy modern autokráciaként volt leírható, addig a 2022-es Ukrajna elleni háború után sokan „neo-totalitáriusként” vagy „hibrid totalitáriusként” kategorizálják azt. Az orosz vezetés a háború előtt a politikai apátiába süllyesztett társadalomtól a közügyekből való kimaradást várta el, ez mostanra azonban már nem elég, és a lojalitás kinyilvánítását, a háborús erőfeszítések aktív támogatását követeli meg, hazafiakra és árulókra osztva a társadalmat.⁴⁰⁵

³⁹⁹ Kruglov – Subin, 34. o.

⁴⁰⁰ Garejev – Debrin – Turko, 6. o.

⁴⁰¹ Sz. Bíró Zoltán: Így készült Putyin a háborúra. Qubit, 2023. február 18. Forrás:

<https://qubit.hu/2023/02/18/igy-keszult-putyin-a-haborura>

⁴⁰² Anton Troianovski – Ivan Nechepurenko – Valerie Hopkins: How the Kremlin Is Militarizing Russian Society. The New York Times, 2021. december 21. Forrás:

<https://www.nytimes.com/2021/12/21/world/europe/russia-military-putin-kremlin.html>

⁴⁰³ Béres Katalin: Analysis of the "#VulkanFiles" Leak. CyberThreat.Report, 2023. március 31. Forrás:

<https://www.cyberthreat.report/analysis-of-the-vulkanfiles-leaks/>

⁴⁰⁴ Jonsson, 2019, 146. o.

⁴⁰⁵ Andrej Kolesznyikov: Putin's War Has Moved Russia From Authoritarianism to Hybrid Totalitarianism, Carnegie, 2022. április 19. Forrás: <https://carnegieendowment.org/2022/04/19/putin-s-war-has-moved-russia-from-authoritarianism-to-hybrid-totalitarianism-pub-86921>

5.3.2. OFFENZÍV VÁLASZOK

A jelen háborúinak jellemzői, illetve a jövő háborújára vonatkozó előrejelzések az orosz szakértők szemében egyértelműen a támadás fölényét igazolják a védelemmel szemben. A műveleti környezet értékelésén túlmenően történelmi okai is vannak az orosz hadtudomány offenzív szemléletének, hiszen a szovjet katonai doktrínában mindig is a támadás volt a domináns harcforma.⁴⁰⁶ Minthogy a jövő háborúja az orosz szakértők szerint egy meglepetésszerű, bénító erejű csapásméréssel veszi kezdetét, így a „*védelmi doktrínát hirdető ország húzhatja a rövidebbet az agresszor meglepetésszerű támadásával szemben.*”⁴⁰⁷ Kartapolov 2015-ös előadásában az aktivitás elvét hangsúlyozta függetlenül attól, hogy támadásról vagy védelemről van szó: „*A harcműveletek passzív folytatása az ellenfél támadó lendületének kifulladására számítva, óhatatlanul a saját harccsoportok feletti vezetés elvesztéséhez, és végső soron vereséghez vezet.*”⁴⁰⁸ Csekinov és Bogdanov szerint a harctevékenység folytatásának az alábbi hadászati alapelveket kell magukban foglalnia: *váratlanság, a hadászati tevékenység határozottsága és folyamatossága, a tevékenység aszimmetrikussága, a többhaderőnemi egységek koordinált alkalmazása, a fegyveres erők szilárd és folyamatos vezetése, a hadászati kezdeményezés megragadása és megtartása, preventív cselekvés.*⁴⁰⁹ Ez a felsorolás jól illusztrálja az orosz katonai doktrína preventív megközelítését és offenzív szemléletét. Ismét muszáj hangsúlyozni, hogy ez nem egyenlő a célokkal és szándékokkal, melyeket mindig a politika, és nem pedig a hadvezetés határoz meg. Valerij Geraszimov 2019-ben arról beszélt, hogy Oroszország válasza az Egyesült Államok és szövetségesei által folytatott támadó jellegű katonai tevékenységekre – a „*globális csapásmérés*”, a „*többszinterű harc*” (multi-domain battle), illetve a „*színes forradalmak*” és a „*puha hatalom*” technológiáit, valamint a Pentagon új „*trójai faló*” stratégiáját nevesítve – az „*aktív védelem stratégiáján*” fog alapulni, mely a fenyegetések preventív semlegesítésére tett komplex intézkedéseket foglalja magában, a katonai doktrína védelmi jellegével összhangban. Geraszimov szintén a *meglepés, a határozottság a hadászati tevékenység folyamatosságának* elvét, és a *kezdeményezés megszerzését és megtartását* hangsúlyozta.⁴¹⁰ Ahogy arra a Center for Naval Analysis tanulmánya rámutat, az aktív védelem elképzelése nem új, ahogy a védelmi jellegű katonai doktrína és a preventív stratégia között feszülő ellentmondás

⁴⁰⁶ Köszönhető ez egyrészt az osztályharcnak, mint ideológiai alapnak, másrészt a szovjet katonai doktrína megszületésének körülményeinek, minthogy az orosz polgárháború idején a szovjet hadászatot a célratörés és a döntéskeresés jellemezte. Szokolovszkij, 1964, 174, 195. o.

⁴⁰⁷ Csekinov – Bogdanov, 2013, 23. o.

⁴⁰⁸ Kartapolov, 2015

⁴⁰⁹ Csekinov – Bogdanov, 2016, 7. o.

⁴¹⁰ Geraszimov, 2019

sem. A koncepció megszületésekor irányadó 1987-es szovjet katonai doktrína politikai téren defenzív volt – minthogy elismerte, hogy a nukleáris eszkaláció kockázata mellett nincs olyan politikai cél, mely egy támadó háborún keresztül elérhető volna –, miközben annak katonai-technikai tartalmát továbbra is a háború megvívásával kapcsolatos offenzív nézetek határozták meg.⁴¹¹ A 2023 március végén elfogadott új külpolitikai koncepció lényegében kodifikálta az aktív védelem stratégiáját azzal, hogy kinyilvánította Moszkva jogát a katonai erő preventív alkalmazására egy ellene vagy valamely szövetségese elleni támadás megakadályozása érdekében.⁴¹²

Ahogy arra a védelemről szóló részben már utaltam, az orosz hadászat kulcselemét képezi a háború elkerülése, vagy amennyiben ez nem lehetséges, az agresszió megszakítása a háború bármely szakaszában. A hadviselés trendszerű változása azt mutatja, hogy a nemkatonai eszközök alkalmazásának a konfliktusok megoldásában domináns és egyre növekvő szerepe van.⁴¹³ Ugyanakkor ezek csakis a katonai erőszak alkalmazása – vagy legalábbis az azzal való fenyegetés – mellett lehetnek hatékonyak. Ezért a diplomáciai és más nemkatonai eszközök mellett hangsúlyos szerep hárul az elrettentésre, illetve a kényszerítésre a háború kirobbanása előtt, valamint annak különböző szakaszaiban annak érdekében, hogy a konfliktust Oroszország korlátok között tartsa, vagy elérje annak számára elfogadható feltételek mellett történő befejezését. Az eszkaláció kezeléséről, kontroll alatt tartásáról rendkívül komplex és szofisztikált nézeteket vall az orosz hadászat.⁴¹⁴

Az alábbiakban először az orosz hadászat offenzív eszköztárának szimmetrikus, majd annak aszimmetrikus elemeit, koncepcióit tekintem át. Ez a kategorizálás ismét némi magyarázatra szorul. Bár a nyugati hadtudományban az aszimmetrikus hadviselést széleskörben a gerillahadviseléssel azonosítják, valójában sem a szimmetrikus, sem pedig az aszimmetrikus fogalmak nem értelmezhetők önmagukban, abszolút módon. Hiszen e fogalmaknak csakis valami mással összehasonlítva van értelme: mihez képest szimmetrikus, vagy aszimmetrikus valami? Értelemszerűen a gerilla jellegű hadviselés az azt alkalmazó féllel szemben erőforrásbeli fölényben lévő erővel összevetve tekinthető aszimmetrikusnak. Azonban

⁴¹¹ Michael Kofman – Anya Fink – Dmitry Gorenburg – Mary Chesnut – Jeffrey Edmonds – Julian Waller: Russian Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts, CNA, 2021 október, Forrás: <https://www.cna.org/reports/2021/10/Russian-Military%20-Strategy-Core-Tenets-and-Operational-Concepts.pdf> 18-19. o.

⁴¹² New foreign policy concept allows Russia to hold preventive attacks, says military analyst. TASZSZ, 2023. április 1. Forrás: <https://tass.com/politics/1597977>

⁴¹³ Geraszimov, 2013

⁴¹⁴ A dolgozat nem taglalja részletesen az orosz eszkalációs menedzsment stratégiákat, csupán említést tesz ezekről a későbbiekben. Egy, a témában írt rendkívül átfogó tanulmányért lásd. Michael Kofman – Anya Fink – Jeffrey Edmonds: Russian Strategy for Escalation Management: Evolution of Key Concepts. CNA, 2020 április. Forrás: https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/drm-2019-u-022455-1rev.pdf

– ahogy arról később még részletesen is szó lesz – az aszimmetria nagyon sokféleképpen értelmezhető a hadviselésben, messze nem csak erőforrásbeli aszimmetriaként. A következő felsorolásban szimmetrikus módszereknek azokat az orosz eszközöket és módszereket tekintem, melyek az érzékelt fenyegetéssel összevetve tartalmukban azonosnak vagy nagyon hasonlóknak tűnnek. Aszimmetrikus válaszok alatt pedig azokat az elképzeléseket, módszereket és eszközöket mutatom be, amelyek az érzékelt nyugati hadviselés eszköztárához és módszeréhez viszonyítva tartalmukban, formájukban eltérőek, tehát aszimmetrikusak. Az előző fejezetekben bemutattam, hogy az orosz szakértők a nyugati hadviselést alapvetően indirektnek látják, miközben azt szorgalmazzák, hogy Oroszországnak is az indirekt és nemkatonai tevékenységek elsajátításán kell dolgoznia. Ahogy arra rámutattam, az indirekt stratégia azonban változatos formákat ölthet, minthogy a „nyugati kontaktus nélküli hadviselés” éppúgy indirekt stratégiának tekinthető, mint az irreguláris, vagy terrorcsoportok által alkalmazott megközelítés. Azok a módszerek és eszközök tehát, melyek ugyan természetükben indirektek, de tartalmukban megegyeznek az (érezkelt) nyugati hadviselési móddal, logikusan szimmetrikusnak tekinthetők, ezért ebben a kategóriában szerepeltetem őket. Így például az orosz dezinformációs és propaganda tevékenység orosz nézőpontból szimmetrikus válaszként értelmezhető az általuk nyugati információs – vagy egyenesen „*mentális*” – hadviselésként érzékelt tevékenységekkel szemben.

Melyek tehát az orosz hadászat azon koncepciói és gyakorlati elemei, melyek a nyugati hadviselés jelentette kihívással szemben szimmetrikusnak tekinthetők?

Szimmetrikus eszközök és módszerek

Az orosz szakirodalom alapján – összhangban az aktív védelem proaktív megközelítésével – az offenzív eszközök alkalmazásának négyes célrendszere azonosítható: a potenciális agresszor *elrettentése*, a fenyegetés preventív *semlegesítése*, valamint az agresszió hatásosságának *csökkentése*, illetve annak *költségének növelése* a támadó fél számára. Nem meglepő módon Oroszország nem deklarálni offenzív szándékokat egyetlen országgal szemben sem hivatalos dokumentumaiban. Ugyanakkor az aktív védelem stratégiája, és a katonai erő preventív alkalmazásának immáron nyílt politikai felvállalása megnyitja a lehetőségét a katonai agresszióknak valamely, a Kreml által meglehetősen tágran értelmezett fenyegetés elhárítása érdekében, ahogy azt Ukrajna esetében is láttuk.

Elrettentés

Az aktív védelem stratégia fókuszában az ellenfél számára elfogadhatatlan veszteség kilátásba helyezése áll.⁴¹⁵ Ebből nem csak az elrettentés központi szerepe világlik ki, hanem az is, hogy az arról vallott orosz nézeteket nem a megtagadáson, hanem a büntetésen alapuló elrettentés dominálja. Valójában a megtagadáson alapuló elrettentés nyugati értelemben vett felfogása teljes egészében hiányzik az orosz hadászattól.⁴¹⁶ Az orosz koncepció megkülönbözteti egymástól az elrettentés globális és regionális szintjeit.⁴¹⁷ Miközben a harcászati atomfegyvereknek és a stratégiai nukleáris erőknek továbbra sincs alternatívája az eszkaláció kezelésében a globális és regionális szinteken, az elrettentésben egyre nagyobb szerepet kapnak a stratégiai nemnukleáris fegyverek, a nemkatonai eszköztár, valamint az aszimmetrikus megközelítés.⁴¹⁸ A nukleáris küszöb magasabbra kerülése jól nyomon követhető a stratégiai dokumentumokban is.⁴¹⁹ Csekinov és Bogdanov meghatározása alapján az elrettentés globális szinten a stratégiai hagyományos (nagy pontosságú) fegyverek és nukleáris fegyverek tömeges alkalmazásán alapul, míg regionális szinten alapvetően a hagyományos fegyverekre és szükséges esetben elsősorban nemhadászati atomfegyverekre támaszkodik.⁴²⁰

Ahogy arra már fentebb utaltam, az orosz hadászat rendkívül komplex és holisztikus nézeteket vall az elrettentés kérdéséről, lefedve mind a konfliktusok teljes spektrumát és intenzitását a békétől a nagyléptékű háborúig, mind pedig az adott konfliktus valamennyi periódusát, annak kezdetétől a lezárásáig.⁴²¹ Az elrettentés célja a konfliktus kirobbanásának vagy eszkalációjának elkerülése, keretek között tartása, és annak lezárása Oroszország számára elfogadható kimenetellel. Ennek megvalósításának alapelvei a rugalmasság, a fokozatosság, a célzott veszteségokozás, eszköztára pedig a fegyverzetkorlátozási megállapodások felfüggesztésétől, a demonstratív lépéseken át a tömeges atomcsapásig magában foglalja a

⁴¹⁵ Geraszimov, 2019

⁴¹⁶ Kofman – Fink – Edmonds, 2020, 28. o.

⁴¹⁷ Kofman – Fink – Edmonds, 2020 és Csekinov – Bogdanov, 2012

⁴¹⁸ Kofman – Fink – Edmonds, 2020, 51. o.

⁴¹⁹ Deák, 2018, 124. o.

⁴²⁰ Csekinov – Bogdanov, 2012, 27. o.

⁴²¹ Az elrettentés orosz elméleti alama négy koncepciót foglal magában: a leggyakrabban használt *szgyerzsivanyije* kifejezés magyarul visszatartást jelent, és a nyugati feltartóztatás koncepciójának feleltethető meg. A *szilovoje szgyerzsivanyije* a katonai erő korlátozott alkalmazásával megvalósított elrettentést jelenti. A megfélemlítést jelentő *usztrasenyije* a megtorlás kilátásba helyezésével szándékozik elrettenteni az ellenfelet valamely lépés megtételétől. Végezetül, a *prinuzsgyenyije* (kényszerítés) az ellenfél magatartásának megváltoztatását célozza, azaz – szemben a megfélemlítéssel – nem valamely lépéstől való tartózkodást, hanem aktív cselekvést vár el az ellenféltől. Kofman – Fink – Edmonds, 2020, 7. o. A Grúzia elleni 2008-as katonai műveletre például az orosz vezetés a „békére kényszerítésként” (*prinuzsgyenyije k miru*) hivatkozott, ahogy a 2022-es Ukrajna elleni agresszióra is széleskörben így utaltak. A TASZSZ publicistája például a háború megindítását a „békére kényszerítés 4.0.”, katonai szakaszaként értékelte, miután korábbi három írásában a katonai fenyegetés árnyékában zajló diplomáciai folyamatot, illetve a Belarusszal közös hadgyakorlatot (valójában csapatösszevonást) a kényszerítés nemkatonai stádiumaként értékelte. Andrej Sitov: Принуждение к миру 4.0: военная фаза. TASZSZ, 2022. február 25. Forrás: <https://tass.ru/opinions/13854861>

nemkatonai, hagyományos katonai, és a harcászati és hadászati nukleáris arzenál minden elemét. Az erődemonstráció, melynek szerepe a diplomáciai, gazdasági, politikai lépések alátámasztása, magában foglalja a fegyveres erők harckészültségi szintjének látványos emelését, csapatösszevonásokat és átcsoportosításokat, a fegyverek és alakulatok jól látható felkészítését egyes vagy csoportos csapásmérés végrehajtására, nukleáris fegyvert hordozó repülőgépek vagy egész kötelékek járőrözését.⁴²² Ezen lépések célja a képesség és a szándék demonstrálásával, hogy meggyőzzék a potenciális agresszort arról, hogy a támadás költsége meghaladja majd annak remélt hasznát.⁴²³ A hadviselés világűrre való kiterjedése közepette az űrtechnológia meghatározó szerepet fog játszani a stratégiai feltartóztatásban, ezért Oroszországnak fel kell gyorsítania mind a rakétavédelmi funkciót betöltő, mind pedig a nagy pontosságú, nagyhatótávolságú fegyverek fejlesztését, véli Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev.⁴²⁴

Precíziós fegyverek fejlesztése

Mind az elrettentésben, mind pedig az ellenség támadóképességének erodálásában és a számára elfogadhatatlan veszteség okozásában kulcsszerepet kapnak a nagyhatótávolságú precíziós fegyverek. Mint korábban szó volt róla, a szovjet hadtudomány már az 1970-es években megjósolta, hogy a precíziós fegyverek megjelenése forradalmi változást hoz a hadviselésben. Az 1990-es évek végére pedig Vlagyimir Szipcsenko munkásságának hatására kikristályosodott az a nézet, mi szerint a nagy pontosságú fegyverek aláássák a kölcsönös nukleáris elrettentésre épülő stratégiai stabilitást, mely elengedhetlenné teszi, hogy Oroszország is jelentős hagyományos nagy pontosságú fegyverarzenált építsen ki. Míg Oroszország anyagi és technológiai lehetőségei nem tették lehetővé akkor a precíziós fegyverarzenál jelentős bővítését, a 2010-es évek közepétől kezdve az orosz fegyverzetbeszerzés egyik prioritását képezik ezek az eszközök, a rugalmasabb, nem csupán a nukleáris fegyvereken alapuló elrettentés megvalósításának szándékával összhangban.⁴²⁵

McDermott és Bukkvoll rámutatnak arra, hogy miközben az amerikai szakértők a precíziós fegyvereket jellemzően a harcászati csapásmérő képesség kontextusában vizsgálják, addig az orosz diskurzus túlnyomórészt azok stratégiai jelentőségére összpontosít.⁴²⁶ Szergej

⁴²² Csekinov – Bogdanov, 2012, 26., 30. o.

⁴²³ Csekinov – Bogdanov, 2010, 8. o. illetve Csekinov – Bogdanov, 2013, 22. o.

⁴²⁴ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 29. o.

⁴²⁵ Roger N. McDermott – Tor Bukkvoll: Russia in the Precision-Strike regime – military theory, procurement and operational impact. FFI, 2017. augusztus 1. Forrás: <https://ffi-publikasjoner.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12242/1291/17-00979.pdf> 31. o.

⁴²⁶ McDermott – Bukkvoll, 2017, 30. o.

Sojgu 2017-ben úgy fogalmazott, hogy a precíziós fegyverek fejlesztése lehetővé teszi a nukleáris elrettentés felváltását a konvencionális alapúval.⁴²⁷ Szintén ebben az évben azt mondta, hogy az orosz haderő nagypontosságú csapásmérő potenciálja 2021-re megnégyszereződik majd.⁴²⁸ McDermott és Bukkvoll megállapítását támasztják alá az általam feldolgozott orosz tanulmányok is, melyek a precíziós fegyverek jelentőségéről általában a létfontosságú objektumok elleni stratégiai csapásmérésekkel összefüggésben írnak. Még a precíziós fegyverek alkalmazásának Szíriában szerzett harcászati-hadműveleti tapasztalatait is az orosz katonai vezetés stratégiai szintű tanulságokká extrapolálta, a kontaktus nélküli hadviselés orosz formájaként könyvelve el a szíriai intervenciót, és meggyőzve a politikai vezetést a nagypontosságú fegyverek további fejlesztésének prioritásáról. Geraszimov bejelentette, hogy valamennyi stratégiai irányban robotrepülőgép indítására alkalmas földi, tengeri és légi csapásmérő csoportosításokat hoztak létre, amelyek képesek garantálni az elrettentést a stratégiai fontos régiókban.⁴²⁹ Az orosz hadászat tehát a nagypontosságú fegyvereknek elsősorban az elrettentésben és az eszkaláció rugalmas kezelésében tulajdonít szerepet. Ennek megfelelően a precíziós fegyverekről szóló diskurzus is többnyire a fix célpontok elleni alkalmazásra szorítkozik.

Figyelemreméltó, hogy ezen belül is a polgári infrastruktúra támadása, és nem pedig a katonai célok elleni csapásmérés áll az orosz katonai gondolkodás homlokterében. Ez minden bizonnyal abból ered, ahogy Szipcsenko az új generációs, kontaktus nélküli háború lényegét látta, azaz, hogy annak célja a gazdasági potenciál megroppantásán keresztül egy politikai rezsimváltás előidézése.⁴³⁰ Másrészt, az orosz katonai gondolkodók valószínűleg úgy kalkulálnak, hogy a polgári célpontok támadása potenciálisan jóval nagyobb hatással lehet az ellenfél politikai akaratának megtörésére, mint a katonaiaké. Különösen a civil veszteségekre potenciálisan jóval érzékenyebb demokratikus NATO tagországok esetében. Ráadásul, mivel lévén stacionárius célokról van szó, ezek pusztítása lényegesen könnyebb, mint a mozgó objektumoké.⁴³¹ Csekinov és Bogdanov atomerőművek, vegyipari létesítmények és nagyobb vízerőművek elleni korlátlan precíziós csapásmérés kilátásba helyezését javasolja a potenciális

⁴²⁷ Uo. 26. o.

⁴²⁸ Geraszimov, 2017a

⁴²⁹ McDermott, 2022, 194-195. o.

⁴³⁰ Szipcsenko nem csak az Egyesült Államokat tartotta képesnek kontaktus nélküli háború megvívására, de szerinte Kína is hasonló forgatókönyvben gondolkodott. Úgy vélte, hogy Peking terve a tajvani gazdasági potenciál elleni nagypontosságú csapásmérés, melynek következményeként a tajvaniak elmozdították volna akkori elnöküket, Csen Suj-pient a hatalomból, és az új tajvani vezetés egy romokban lévő gazdasággal a Kínához való csatlakozás mellett döntött volna. Kipp, 2007, 151. o.

⁴³¹ McDermott – Bukkvoll, 2017, 32. o.

agresszor elrettentésére.⁴³² Bár vannak arra utaló nyilatkozatok, melyek a precíziós fegyverek katonai célpontokkal szembeni bevetését implikálják – Geraszimov 2019-ben például arról is beszélt, hogy a nyugati partnerek által folytatott politika arra kényszeríti Oroszországot, hogy a „fenyegetésre fenyegetéssel” válaszoljon, és a döntéshozói központok és a robotrepülőgépek indítására alkalmas kilövőpontok elleni csapásmérésre készüljön fel –, az orosz elrettentés filozófiáját nem az amerikai terminológia szerinti *ellenerő*, hanem az *ellenérték* stratégia hatja át.⁴³³

Az állam képességeinek nemkatonai módszerekkel történő aláásása

Az orosz fenyegetéspercepció alapján a Nyugat az, aki gazdasági és információs hadviselést folytat többek között Oroszország ellen, és a színes forradalmak szításával rezsimváltásokat hajt végre. Oroszország ugyanakkor nagyon hasonló eszközökhöz nyúlna annak érdekében, hogy megállítson egy ellene indított támadást. Csekinov és Bogdanov szerint a katonai fenyegetés és hadiállapot időszakában a nemkatonai módszerek célja a katonai lépések erősítése, támogatása. Ezen módszerek egy része nyílt jellegű, és a konfliktus beszüntetését vagy deeszkalációját célozza. A háttérben azonban a nemkatonai módszerek másik része a „*gazdasági potenciál aláásása, a szembenálló állam gyengítése, a társadalmi helyzet destabilizálása, a társadalom moráljának megtörése és az állam külkapcsolatainak megszakítása*” érdekében fejti ki hatását.⁴³⁴ Szergej Szurovikin, a légi- és űrerők parancsnoka, valamint 2022 októbere és 2023 januárja között az Ukrajna elleni „*különleges katonai művelet*” parancsnoka, a fegyveres erők alkalmazásának alapvető céljai között rögtön a második helyen – az információs fölény kivívása és megtartása után – említi „*a társadalmi-politikai helyzet destabilizálását és a feltételek megteremtését az agresszió beszüntetésére (koalíció szétesése)*.”⁴³⁵ A zárójeles kiegészítés egyértelművé teszi, hogy Oroszország az agressziót a NATO (vagy NATO országok egy koalíciója) irányából várja, és annak megállításában kulcsszerepet szán a koalíció egy vagy több tagjának politikai, társadalmi destabilizálásának, és ezáltal a vele szembenálló háborús szövetség egységének megbontásának.

Bár ezek a lépések jellegüket tekintve indirektek, a katonai agresszióval összevetve pedig aszimmetrikusak, figyelembe véve, hogy az orosz percepció alapján egy Oroszország

⁴³² Csekinov – Bogdanov, 2013, 22. o.

⁴³³ Míg az ellenerő stratégia a katonai képességek pusztítását, addig az ellenérték stratégia a társadalom szövetét alkotó gazdasági célpontok és polgári infrastruktúra támadását foglalja magában. A két koncepció részletes kifejtéséért lásd. Péczeli Anna: *Shifting Away From Cold War Nuclear Thinking? Nuclear Strategy under the Obama Administration*. PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2014, 75-80. o.

⁴³⁴ Csekinov – Bogdanov, 2016, 13. o.

⁴³⁵ Szurovikin, 2014, 41. o.

elleni támadást kiterjedt gazdasági szankciók, információs hadviselés (jelenleg az első tényszerűen adott, és orosz nézőpontból a második is) és az államhatalom megdöntésére tett kísérlet előzne meg, a nyugati társadalmi-politikai rend felforgatását végső soron szimmetrikus válaszlépésnek tekinthetjük. Függetlenül attól, hogy egyébként a Nyugat ténylegesen miként vívna meg egy Oroszország elleni támadóháborút, annak szándékáról nem is beszélve. Szerzsantov, Szmolovij és Dolgopolov tanulmányukban a hadviselés trendjeinek már megszokott orosz értékelését mutatják be, az Egyesült Államokat vádolva *új típusú és hibrid háború* folytatásával, mely „*egyetlenegy axiómán alapul – a háború szabályainak hiányán.*”⁴³⁶ Ebben a fajta háborúban – állítják – jelentős szerepet kapnak a „*nem erőszakos*”, és „*nemállami struktúrák*”, valamint a különféle „*társadalomtechnológiák*” használata, ideértve a „*híresztelések terjesztését, a tények eltorzítását, a történelem meghamisítását*” az ember tudatának befolyásolása érdekében. Majd úgy zárják gondolatukat, hogy mindez „*megköveteli az ellentévényességre vonatkozó megfelelő koncepciók megtalálását és kidolgozását, melyeknek a bumeráng elven kell alapulnia – a fenyegetés vektorának diametrikus megváltoztatásán a hatás tárgyáról a [fenyegetés – J. K.] forrásának irányába.*”⁴³⁷ A „*bumeráng elv*” tehát azt sugallja, hogy Moszkva hasonló eszközökkel és módszerekkel próbálja meg aláásni a nyugati államok stabilitását, mint amelyeket szerinte a Nyugat alkalmaz vele szemben.

Információs fegyverek

Az orosz katonai gondolkodás kitüntetett szerepet tulajdonít az információs hadviselésnek az állam érdekeinek érvényesítésében, mind békében, mind pedig háború idején. Moszkva percepciójában a Nyugat információs eszközökkel tömegtüntetéseket szít, államokat destabilizál és rezsimváltásokat hajt végre szerte a világban. Azonban – ahogy arra Timothy Thomas rámutat – rég elmúltak már azok az idők, amikor Oroszország még atomcsapással fenyegette az Egyesült Államokat, ha az információs támadást intéz ellene.⁴³⁸ Helyette – ahogy arra Szerzsantov, Szmolovij és Dolgopolov fenti bumeráng hasonlata is utal – az orosz szakértők olyan megoldásokban gondolkodnak, amelyekkel szimmetrikus választ adhatnak a percipiált fenyegetéssel szemben. Zarudnyickij azt írja, hogy a vezérkari főnök feladatul szabta a Hadtudományi Akadémia számára, hogy dolgozzon ki válaszlépéseket a Nyugat lehetséges pszichológiai agressziójára.⁴³⁹ Oroszország a Nyugat érzékelt – és orosz szempontból

⁴³⁶ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 27. o.

⁴³⁷ Uo.

⁴³⁸ Thomas, 2020a, 138. o.

⁴³⁹ Zarudnyickij, 2021, 38. o.

nyomasztó – információs fölényére reagálva az utóbbi évtizedekben szofisztikált információs arzenált épített ki, melynek tevékenysége a posztszovjet térségben és a NATO országokban is jól érzékelhető. És bár az orosz vezetés által ellenséges információs hadviselésnek bélyegzett tevékenységek jelentős része valójában a nyugati kulturális befolyás megnyilvánulási formáit képezi, figyelembe véve a soft power militarizált orosz értelmezését, Moszkva válasza ezekre szimmetrikusnak tekinthető.

Míg a Nyugat az eszmék és információ szabad áramlását értéknek tekinti, addig az orosz vezetés az Egyesült Államok befolyásszerzésének eszközét látja benne, és egyes megnyilvánulási formáit Oroszország „*spirituális-erkölcsi értékei*” elleni kihívásként értékeli.⁴⁴⁰ A Kreml nézőpontjából az RT Oroszország válasza a CNN-re, a szélsőséges politikai pártok finanszírozása, és az úgynevezett kormányzat által létrehozott nemkormányzati szervezetek (GONGO), vagy álcivil szervezetek felbukkanása pedig válasz a nyugati államok és szervezetek által támogatott emberijogvédő, korrupcióellenes és más valódi NGO-k működésére.⁴⁴¹ A 2016-os amerikai elnökválasztásba történt orosz beavatkozási kísérlet egyrészt Putyin Hillary Clinton elleni személyes bosszújának tekinthető, minthogy utóbbi külügyminiszterként kiállt a 2011-es elcsalt oroszországi parlamenti választások miatt utcára vonult tüntetők mellett. Másrészt a kibertérben végrehajtott erődemonstrációnak; miután Moszkva éveken keresztül az amerikai soft power eszközének látta az Internetet, rájött arra, miként tudja azt saját céljai szolgálatába állítani, és az autokratikus rezsimek lebontása, a demokratikus értékek terjesztése helyett a nyugati társadalmak megosztására és az autokratikus politikai erők helyzetbe hozására használni.⁴⁴² E tekintetben mindennél beszédesebb Vlagyimir Putyin válasza egy sajtótájékoztatón nekiszegezett kérdésre, amely Jevgenyij Prigozsin, a Wagner katonai magánvállalat és a csak szentpétervári trollfarmként elhíresült Internet Research Agency mögött álló orosz milliárdos szerepét firtatta az amerikai elnökválasztásokba történt beavatkozásban. Bár Putyin tagadta, hogy az amerikai vádiratban megnevezett és Prigozsin tulajdonában álló cégnek, a Concord Managementnek bármi köze lenne az orosz államhoz, a sorok között valójában éppen ennek beismerése történt: „*Önöknél is van sok ember, köztük néhányan nagy, milliárdos vagyonnal, Soros úr például, aki mindenhol beavatkozik, az*

⁴⁴⁰ Lauren Zabierek – Christie Lawrence – Miles Neumann – Pavel Sharikov: US-Russian Contention in Cyberspace. Are “Rules of the Road” Necessary or Possible? Belfer Center, Harvard Kennedy School, 2021. június, 46. o. Forrás: <https://www.russiamatters.org/sites/default/files/media/files/PDF-CyberRulesoftheRoad-061021-RMPaper.pdf>

⁴⁴¹ Ron Synovitz: Attack of the GONGOs: Government-Organized NGOs Flood Warsaw Meeting. RFE/RL, 2019. szeptember 30. Forrás: <https://www.rferl.org/a/attack-of-the-gongos-government-organized-ngos-flood-warsaw-meeting/30191944.html>

⁴⁴² David E. Sanger: *The Perfect Weapon: War, Sabotage, and Fear in the Cyber Age*, Crown, New York, 2018, 180-191. o.

*akkor vajon mi? Az az amerikai állam álláspontja? Nem. Az egy magánember álláspontja. Ahogy itt is [ugyanerről van szó – J. K].*⁴⁴³

Fontos megjegyezni, hogy orosz nézőpontból ugyan szimmetrikusnak tűnhet az az arzenál, amelyet az információs küzdelemben felvonultatnak, valójában azonban nagyon eltér az információs hadviselés Nyugat által ismert formáitól.⁴⁴⁴ Az orosz hadtudománnyal ellentétben a Nyugat ritkán tekint az információra önmagában fegyverként.⁴⁴⁵ Ezzel szemben az orosz szakirodalomban az információs hadviselés, információs küzdelem és más fogalmak mellett gyakran előfordul az „*információs fegyver*” kifejezés is. Egy korai, de máig gyakran idézett orosz tanulmány úgy definiálja az információs fegyver fogalmát, mint „*[e]gy speciálisan kiválasztott információdarab, amely képes változást előidézni az információs rendszerek (fizikai, biológiai, társadalmi stb.) információ feldolgozásában a fegyvert alkalmazó entitás szándéka szerint.*”⁴⁴⁶ Szintén eltér a nyugati koncepciótól az információs hadviselés információs-technikai és információs-pszichológiai elemekre való felosztása, mely a nyugati értelmezésnél jóval tágabb spektrumot fed le. Az oroszok információs fegyvernek tekintenek gyakorlatilag mindent, mely közvetlenül az információ által fejt ki hatását, vagy működéséhez az információs térre, információs rendszerekre támaszkodik. Így az információs fegyverek közé tartoznak a teljesség igénye nélkül a színes forradalmak, az NGO-k, az elektronikai hadviselés eszközei, a precíziós fegyverek, a célzott energiafegyverek, a pszichotróp fegyverek és a számítógépes vírusok is.⁴⁴⁷ Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev tanulmányából is visszaköszön az információs küzdelem komplex, a technikai és pszichológiai elemeket egyaránt magába foglaló értelmezése, mi szerint annak célja a „*közvélemény manipulálása*”, az „*automatizált vezetési rendszerekre*” és „*számítógépes hálózatokra való hatásgyakorlás*”.⁴⁴⁸ Úgy érvelnek, hogy mivel a katonai szembenállás mindinkább az információs színtérre tevődik át, elengedhetetlen olyan *információs fegyverek* létrehozása, amelyek lehetővé teszik a „*megelőző*” és „*kompromittálódás nélküli*” hatásgyakorlást az ellenfélre.⁴⁴⁹

⁴⁴³ Пресс-конференция по итогам переговоров президентов России и США, Оросzország Elnöke, 2018. július 16. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/58017>

⁴⁴⁴ Thomas, 2020a, 138. o.

⁴⁴⁵ Uo. 126. o.

⁴⁴⁶ Idézi Timothy Thomas Sz. V. Markov egy 1996-os tanulmányát. Uo. 128. o.

⁴⁴⁷ Uo. 138. o.

⁴⁴⁸ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 28. o.

⁴⁴⁹ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 28. o. A „kompromittálódás nélküli hatásgyakorlást” egy, a hálózatcentrikus vezetési rendszerek rádió elektronikai és információs technikai eszközökkel történő elnyomásáról szóló tanulmány ekképp definiálja: „A hatáskiváltás képessége (szándékolt destabilizáló hatás, rádió elektronikai elnyomás eszközével kifejtett hatás, információs-technikai hatás stb.) hatás tárgyában egy adott szerkezeti és/vagy funkcionális változást előidézve anélkül, hogy felfedné a hatás forrását (tárgyát), vagy olyan nyomot hagyna maga után, amely kompromittálhatná azt.” Szergej Makarenko: Подавление сетевых систем управления радиоэлектронными информационно-техническими

Moszkva nemnukleáris stratégiai fegyverként tekint az információs fegyverekre, minthogy azok képesek térbeli korlátok nélkül közvetlen stratégiai hatás kiváltására.⁴⁵⁰ Csekinov és Bogdanov szerint csakúgy, „*mint az agresszió erővel való elrettentése, az információs küzdelem is a modern geopolitika kulcselemévé vált.*”⁴⁵¹ Az információs képességek demonstrálása orosz részről a stratégiai elrettentés kialakítása felé tett lépésként is értelmezhető. Míg az orosz percepcióban a Nyugat az, amely igyekszik elsősorban információs eszközökkel aláásni a Putyin-rendszer stabilitását és legitimitását, addig Moszkva jelzi, hogy képes és hajlandó ugyanerre a demokratikus politikai rendszerekkel szemben, melyek nyitottságukból fakadóan védtelenebbek ezektől a behatásoktól.

Aszimmetrikus eszközök és módszerek

Miközben az utóbbi bő évtizedben kiemelt hangsúlyt kap az aszimmetrikus megközelítés az orosz katonai gondolkodásban, az már korántsem egyértelmű, hogy pontosan mit értenek e fogalom alatt az orosz katonai elit tagjai. Fontos rögtön megjegyezni, hogy az aszimmetria kérdése a nyugati hadtudományon belül is meglehetősen vitatott és ellentmondásoktól terhelt. Timothy Thomas egy 2001-es tanulmányában arra hívta fel a figyelmet, hogy az amerikai katonai szakirodalomban jellemzően aszimmetrikusként aposztrofált fenyegetések valójában aligha tekinthetők annak. Az amerikai Nemzetvédelmi Egyetem 1998-as stratégiai értékelése például négy olyan tényezőt nevez meg, amelyeket más országok az amerikai katonai fölény aszimmetrikus módon történő ellensúlyozására használhatnak: tömegpusztító fegyverekre, csúcstechnológiájú fegyverekre és kiberfegyverekre tehetnek szert, illetve megpróbálhatják olyan környezetben megvívni a küzdelmet, amely degradálja az amerikai képességeket. Mivel az első három elem mindegyikével rendelkezik az Egyesült Államok, amennyiben más is szert tenne ugyanezekre a képességekre, az történetesen szimmetrikus viszonyt eredményezne. Ezért e képességek megszerzésére irányuló törekvések aligha tekinthetők aszimmetrikus lépésnek a potenciális ellenfél részéről.⁴⁵² Thomas rámutat arra, hogy bár az amerikai katonai vezetők számára nehéz lehet belátni, de az amerikai a világ leginkább aszimmetrikus hadereje, amennyiben az aszimmetria szótári definícióját vesszük alapul. Hiszen egyetlen ország

воздействиями, *Системы управления, связи и безопасности*, 2017/4. 36. o. Forrás:

<https://cyberleninka.ru/article/n/podavlenie-setentsentricheskih-sistem-upravleniya-radioelektronnymi-informatsionno-tehnicheskimi-vozdeystviyami>

⁴⁵⁰ Thomas, 2020a

⁴⁵¹ Csekinov – Bogdanov, 2012, 31. o.

⁴⁵² Timothy Thomas: Deciphering Asymmetry’s Word Game, *Military Review*, 2001. július-augusztus 33. o.

képességei sem összemérhetőek szimmetrikus módon az amerikai haderő fegyverzetével és tűzerejével.⁴⁵³

Thomas mellett Stephen Metz is megpróbálta az aszimmetriáról szóló felületes amerikai hadtudományi diskurzust visszaterelni a szilárd elméleti alapokhoz. Az ő definíciója alapján az aszimmetria nem más, mint az *„ellenféltől eltérő módon való cselekvés, szerveződés és gondolkodás a relatív erősségek maximalizálása, az ellenfél gyengeségeinek kihasználása vagy a nagyobb cselekvési szabadság elérése céljából.”*⁴⁵⁴ Bár Metz kiindulópontja az aszimmetria következetlen tárgyalásának problémája volt az amerikai stratégiai gondolkodásban, az általa lefektetett koherens elméleti keretrendszer jó fogódzókat kínál bármely, így az orosz aszimmetrikus megközelítés értelmezésére is, valamint az abban rejlő ellentmondások feltárására. Metz szerint beszélhetünk pozitív és negatív stratégiai aszimmetriáról. Míg előbbi célja a különbségek kihasználása annak érdekében, hogy előnyre tegyünk szert, addig a negatív aszimmetria alatt az ellenfél által képviselt fenyegetést értjük a saját sebezhetőségeinkre nézve.⁴⁵⁵ Az aszimmetria lehet rövid- vagy hosszútávú, és adottság vagy tudatos döntés eredménye, illetve alkalmazhatják azt önállóan vagy szimmetrikus technikákkal ötvözve.⁴⁵⁶ Az aszimmetria jelen lehet hadműveleti, hadászati és politikai-stratégiai szinten. A politikai szintű aszimmetrikus lépés a nemkatonai eszközök katonai előny érdekében történő használatát jelenti, és magában foglalhatja egyes katonai technológiák betiltását, vagy akár az áldozat szerep kialakítását valamelyik konfliktusban részes fél részéről.⁴⁵⁷ Az előbbire jó példa Oroszországnak az információs fegyverek nemzetközi tilalmának elérése érdekében kifejtett diplomáciai erőfeszítése.⁴⁵⁸ Metz az aszimmetria hat megnyilvánulási formáját azonosítja a hadviselésben: technológiai aszimmetria, akaratbeli aszimmetria (stratégiai szint), morálbeli aszimmetria (harcászati szint), normatív aszimmetria, szervezeti aszimmetria, és időbeli (türelembeli) aszimmetria.⁴⁵⁹ A továbbiakban Metz kategorizálását használom sorvezetőként az orosz aszimmetrikus elképzelések értelmezésekor.

Az orosz védelmi minisztérium terminológiai útmutatója kétféle – *„hagyományos”*, illetve *„harcászati-hadászati”* – értelmezést is kínál az aszimmetrikus katonai műveletek

⁴⁵³ Uo.

⁴⁵⁴ Stephen Metz: *Strategic Asymmetry*, *Military Review*, 2001. július-augusztus, 25. o.

⁴⁵⁵ Uo.

⁴⁵⁶ Metz rámutat arra, hogy a gerillahadviselés többnyire nem tudatos választás, hanem annak eredménye volt, hogy az azt alkalmazó felek ezt a hadviselési módot ismerték. Az antikolonialista háborúkban és felkelésekben a gyengébb fél valójában igyekezett a fejlettebb ellenfél hadviselését elsajátítani. Mao Ce-tung is úgy tartotta, hogy a gerilla hadviselés önmagában ritkán döntheti el a háborút, és elengedhetetlen a reguláris haderőre jellemző manőverező hadviselés is a győzelemhez. Uo. 25. o. illetve Forgács, 2009, 123. o.

⁴⁵⁷ Metz, 2001, 26. o.

⁴⁵⁸ Thomas, 2020a, 134. o. és Jonsson, 2019, 100-101. o.

⁴⁵⁹ Metz, 2001, 27. o.

fogalmára, mely szerint az nem más, mint „[a] katonai (harci) művelet olyan fajtája, amelyet a következők jellemeznek: a konfliktusban részt vevő felek erői, eszközei, technológiai és erőforrásai egyenlőtlenek, amikor mindegyik fél a fegyveres harc leghatékonyabb stratégiáját (taktikáját) választja a rendelkezésére álló képességeiből kiindulva (hagyományos megközelítés); a fegyveres harc stratégiáinak és taktikáinak összessége, amely áthágja a hagyományos (klasszikus) katonai (harci) műveletek logikáját (harcászati-hadászati megközelítés).” A definíció szerint az aszimmetrikus műveletek közé tartoznak a „gerilla, diverzáns-hírszerző, diverzáns-terrorista, terrorista és egyéb műveletek.”⁴⁶⁰ A hagyományos definíció az aszimmetrikus katonai műveleteket tehát úgy értelmezi, mint a szembenálló felek között fennálló különbségek kihasználását annak érdekében, hogy előnyre tegyen szert az egyik fél a másikkal szemben. Ez lényegében megfelel Stephen Metz definíciójának. A harcászati-hadászati meghatározás ugyanakkor a hadviselés bevett eljárásaival szembeni, azokat figyelmen kívül hagyó műveletekként értelmezi az aszimmetrikus műveleteket, mely e formában inkább a hadviselés irreguláris módszereit és eszközeit írja le. Erre utal az ezt követő felsorolás is, amely az aszimmetrikus műveletek példáiként a terrorista és diverzáns módszereket említi meg, mely leszűkíti az aszimmetria kérdését a nem konvencionális eljárásokra.

Az aszimmetrikus megközelítés jelentőségét az orosz stratégiai gondolkodásban jól jelzi, hogy maga Vlagyimir Putyin is többször utalt erre. 2006-ban azt mondta, hogy figyelembe kell venni ugyan más országok haderőinek terveit és fejlődési irányait, de nem szabad a „minőségi mutatók után rohanni és értelmetlenül égetni a pénzt. A válaszainknak az intellektuális fölényen kell alapulnia. Aszimmetrikusak lesznek, kevésbé költségesek, de mindenképpen növelik majd a nukleáris triádunk megbízhatóságát és hatékonyságát.”⁴⁶¹ Egy évvel később a müncheni biztonságpolitikai fórumon pedig úgy fogalmazott, hogy az amerikai rakétavédelmi rendszer európai telepítésére⁴⁶² reagálva Oroszország „két út közül választhat”, melyek közül az „aszimmetrikus” megoldás mellett döntött. Ez olyan fegyverek fejlesztését takarja, amelyek képesek kijátszani a rakétavédelmi rendszert, értelmetlenné téve azt Oroszország viszonylatában. „Ez számunkra olcsóbb”, mondta Putyin, utalva arra, hogy az

⁴⁶⁰ Асимметричные военные (боевые) действия. Terminológiai útmutató a védelem területén. Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://dictionary.mil.ru/folder/123102/item/129185/>

⁴⁶¹ Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, Оroszország Elnöke, 2006. május 10. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>

⁴⁶² Arról, hogy Moszkva miért értékelte kihívásként az amerikai rakétavédelmi rendszer európai telepítését lásd Tömösváry Zsigmond: Orosz szakértők az európai rakétavédelmi rendszerről, *Felderítő Szemle*, 2011. szeptember-december, pp. 33-49

alternatíva – és a szimmetrikus válasz – egy saját rakétavédelmi rendszer kiépítése lett volna.⁴⁶³ Egy évtizeddel később, 2018-ban Putyin leleplezte mindazokat a fejlesztés alatt álló nukleáris fegyvereket, melyek e döntés eredményét voltak hivatottak demonstrálni.⁴⁶⁴ Konsztantyin Szivkov, aki 1995 és 2007 között a Katonai-Stratégiai Kutatások Központjának munkatársa volt egy 2015-ös interjúban úgy nyilatkozott, hogy bár Oroszország nem fog tudni kitérni a fegyverkezési verseny elől, nem szükségszerű szimmetrikus módon reagálnia, és ugyanolyan fegyvereket fejlesztenie, mint a potenciális ellenség. Helyette „*adekvát katonai-technikai választ*” kell adnia. „*A költségeket tekintve ez lehet nagyon olcsó is, mégis megfelelő. Ehhez erős tudományos potenciált kell kialakítani, amely meghaladja a fenyegetést létrehozó országok potenciálját.*”⁴⁶⁵ Vagyis Szivkovnál is visszaköszön – aligha függetlenül a Putyin által korábban kijelölt elvektől – az aszimmetrikus megközelítés költséghatékony és az intellektuális fölényen alapuló értelmezése. A tudományos fölényre támaszkodás tükröződik a korábban már említett gondolatokban is arról, hogy a potenciális ellenfél előtt kell járni az elméletalkotásban.⁴⁶⁶

A fenti idézetek arról tanúskodnak, hogy Oroszország erőforrásbeli és technológiai hátrányban van potenciális ellenségével, az Egyesült Államokkal szemben. A stratégiai aszimmetria állapotát Washington idézi elő folyamatos katonai fejlesztéseivel – például a ballisztikus rakétavédelmi rendszerrel –, Moszkva pedig a megbontott hadászati erőegyensúlyt szeretné a szimmetria állapotába visszabillenteni. Ezt olyan eszközökkel és módszerekkel kívánja elérni, amelyek különböznek az egyensúlytalanságot előidéző módszerektől és eszközöktől – vagyis azokhoz képest aszimmetrikusak –, olcsóbbak és az intellektuális fölényen alapulnak.

Valerij Geraszimov 2013-as beszédében arra kérte a Hadtudományi Akadémiát, hogy vegyen részt az aszimmetrikus műveletek átfogó elméletének kidolgozásában, mivel a hagyományos katonai műveletekkel szemben csupán felületes tudással rendelkeznek a hadviselés „*aszimmetrikus formáiról és módszereiről.*”⁴⁶⁷ A következő évben megismételte a kérést, specifikálva, hogy az „*indirekt és aszimmetrikus műveleteket*” a „*végrehajtó hatalom*

⁴⁶³ Путин пообещал "асимметричный" ответ на американскую систему ПРО, Lenta, 2007. február 10. Forrás: <https://lenta.ru/news/2007/02/10/putin/>

⁴⁶⁴ Michael Kofman: Emerging Russian Weapons: Welcome to the 2020s (Part 1 – Kinzhal, Sarmat, 4202), Russia Military Analysis. A blog on the Russian military, 2018. március 4. Forrás: <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2018/03/04/emerging-russian-weapons-welcome-to-the-2020s-part-1-kinzhal-sarmat-4202/>

⁴⁶⁵ Путин о развитии ВС: упор на технологии с учетом экономических реалий, RIA Novosztyi, 2015. január 20. Forrás: <https://ria.ru/20150120/1043465530.html>

⁴⁶⁶ Geraszimov, 2013 és Kruglov – Subin, 2021, 33. o.

⁴⁶⁷ Geraszimov, 2013

különböző szövetségi szervei egységes terv alapján folytatják az Oroszországgal szembeni katonai fenyegetések preventív semlegesítése érdekében.”⁴⁶⁸ Mindez szintén az aszimmetrikus megközelítés kiemelt fontosságáról tanúskodik az orosz hadászatban. Ugyanakkor Geraszimov kijelentései keveset árultak el az aszimmetrikus megközelítés konkrét tartalmáról.

Geraszimov beszédét megelőzően egy 2010-es tanulmányukban Csekinov és Bogdanov járták körül alaposan az aszimmetrikus stratégia kérdését, kísérletet téve a fogalom meghatározására. Putyin már fentebb ismertetett, 2006-ban elmondott gondolatait idézték, majd a következőképp definiálták az aszimmetrikus megközelítést: „*A katonai biztonság fenntartásának aszimmetrikus megközelítése a fegyveres erők és eszközök alkalmazási formáinak és módszereinek olyan kombinációja, amely az ellenfelek egyenlőtlen lehetőségein alapul, és lehetővé teszi a potenciális ellenféllel való konfrontáció vagy közvetlen fegyveres összecsapás elkerülését (vagy következményeinek enyhítését).*”⁴⁶⁹ Ezen kívül tanulmányukban az aszimmetrikus stratégia következő, egymással némely esetben látszólagos ellentmondásban álló formáit említik még meg: Az aszimmetrikus tevékenység magja a „*gyengébb félnek*” az erősebb ellenféllel szemben alkalmazott stratégiája.⁴⁷⁰ Az aszimmetrikus tevékenységek napjainkban minőségükben mások, és azokat az „*új (nem hagyományos) fegyverek*” és az „*erősebb és gyengébb fél*” által egyaránt alkalmazott „*nem konvencionális formák és módszerek*” jellemzik. „*Bár a gazdasági, technológiai és katonai fejlettség alacsonyabb fokán álló országok képessége sokkal gyengébb, mint a fejlett országoké (mint amilyen az USA és európai szövetségesei), a kevésbé fejlett országok mégis képesek hasonló kimenetellel és eredménnyel szembeszállni a fejlettebb ellenfelükkel szemben.*”⁴⁷¹ Az Egyesült Államok által alkalmazott aszimmetrikus stratégia célja az ellenfél „*indirekt tevékenységekkel*” való semlegesítése, anélkül, hogy fegyveres erőszakhoz kelljen folyamodnia, mindenekelett az „*információs fölényére*” alapozva.⁴⁷² Az USA és NATO szövetségesei nagyban támaszkodnak a(z) – „*mi felfogásunkban aszimmetrikus megközelítésekre és módszerekre*” – „*indirekt műveletek koncepcióira*”, hogy a nemzet biztonságához kapcsolódó célpontokat támadjanak ott, ahol az ellenfél a „*legsérülékenyebb.*”⁴⁷³ Végezetül, az orosz aszimmetrikus stratégia céljaként az „*elfogadhatatlan veszteség okozását*” határozzák meg „*más (nemkatonai) biztonsági területeken.*”⁴⁷⁴ „*Az agresszió visszaverése érdekében folytatott védelmi műveletek*

⁴⁶⁸ Geraszimov, 2014, 19. o.

⁴⁶⁹ Csekinov – Bogdanov, 2010, 8. o.

⁴⁷⁰ Uo. 4. o.

⁴⁷¹ Uo. 6. o.

⁴⁷² Uo. 7. o.

⁴⁷³ Uo. 8. o.

⁴⁷⁴ Uo. 9. o.

*kombinálva a modern, hagyományos töltettel felszerelt nagypontosságú hadászati fegyverek alkalmazására épülő, a diverzáns és felderítő csoportok által támogatott aszimmetrikus műveletekkel, elegendő meggyőzőerőt jelentenek ahhoz, hogy az ellenség Oroszország számára kedvező feltételek mellett beszüntesse a katonai műveleteket.*⁴⁷⁵ Az aszimmetrikus műveletek lehetséges célpontjainak taglalásából egyértelműen kirajzolódik, hogy az orosz stratégia is kifejezetten az ellenség sebezhető, polgári célpontjaira fókuszál.

Csekinov és Bogdanov gondolataiból két fontos következtetés is adja magát. Egyrészt az a már korábban is tárgyalt tény, miszerint Csekinov és Bogdanov összemossa egymással az aszimmetrikus és az indirekt stratégia fogalmait, mintegy szinonimaként használva azokat. Ez az aszimmetrikus megközelítésnek a meghatározásában is jól tükröződik. Míg definíciójuk első fele valóban az aszimmetrikus megközelítés logikus leírását jelenti (az egyenlőtlen lehetőségek kihasználása annak érdekében, hogy az egyik fél előnyre tegyen szert a szembenálló féllel szemben), addig a másik fele – mely leszűkíti az aszimmetrikus megközelítés tartalmát a közvetlen fegyveres konfliktus elkerülésére – valójában az indirekt hadviselés fogalmát fedi le. Ez a kettőség köszön vissza az USA által folytatott stratégia leírásában is: egyfelől aszimmetrikusnak tekintik azt, minthogy az Egyesült Államok az információs fölényt kihasználva próbál előnyre szert tenni, és az ellenség sebezhetőségeit támadja. Másfelől indirektnek is, hiszen mindezt a fegyveres erőszak elkerülésének szándékával teszi, nemkatonai – mindenekelőtt információs – eszközökre támaszkodva. Geraszimov 2014-ben szintén együtt használta az aszimmetrikus és indirekt jelzőket.⁴⁷⁶ Csekinov és Bogdanov egy másik tanulmányukban az indirekt műveletek formáiként a „*politikai elszigetelést*”, a „*gazdasági szankciókat*”, a „*tengeri, légi és szárazföldi útvonalak blokádját*”, az „*erőszakkal való fenyegetést*”, valamint a „*nemzetközi békefenntartó kontingensnek az emberi jogok védelme és a humanitárius műveletek ürügyén történő beavatkozását*” nevezik meg. Kiemelik, hogy az indirekt műveletek rendszerében különleges helyet foglalnak el az információs és különleges műveletek, ahogy az állami titkosszolgálatok vagy magánszemélyek által végrehajtott szisztematikus és célzott kibertámadások is.⁴⁷⁷

A másik fontos következtetés az, hogy az aszimmetrikus stratégia orosz alkalmazását nem önmagában, hanem a védelmi műveletekkel együttesen képzelik el, mely megállapítás szintén visszaköszön a katonai elit más tagjainak nyilatkozataiból is. Andrej Kartapolov 2015-ben arra hívta fel a figyelmet, hogy nem szabad megfeledkezni a fegyveres küzdelem klasszikus

⁴⁷⁵ Uo. 8-9. o.

⁴⁷⁶ Geraszimov, 2014, 19. o.

⁴⁷⁷ Csekinov – Bogdanov, 2016, 12. o.

formáiról sem.⁴⁷⁸ Geraszimov 2019-ben pedig úgy fogalmazott, hogy a fegyveres erőknek készen kell állniuk „új típusú háborúk és fegyveres konfliktusok” megvívására a katonai műveletek „klasszikus és aszimmetrikus módszereinek” alkalmazásával.⁴⁷⁹ Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev a jövő konfliktusainak három kategóriáját különbözteti meg: a megsemmisítő stratégián alapuló „klasszikus”, az indirekt műveletek stratégiáján alapuló „aszimmetrikus”, valamint a klasszikus és aszimmetrikus műveleteket kombináló „hibrid” konfliktusokat.⁴⁸⁰ Mindezek az értelmezések szintén azt támasztják alá, hogy nincs szó az aszimmetrikus stratégia abszolutizálásáról, annak alkalmazását nem önállóan, hanem a hagyományos támadó és védelmi műveletekkel összhangban tervezi az orosz katonai vezetés. Stephen Metz megállapítása alapján jellemzően csak a „legelkeseredettebb ellenség” támaszkodik kizárólag aszimmetrikus módszerekre, azok, akik képesek rá, az aszimmetrikus és szimmetrikus módszereket integrált módon alkalmazzák.⁴⁸¹ Ezért aligha meglepő, hogy Oroszország is a kétféle megközelítést együttes használatát ambicionálja.

Csekinov és Bogdanov gondolatai azonban felvetik annak kérdését is, hogy az általuk javasolt orosz stratégia egyáltalán aszimmetrikusnak tekinthető-e? A tanulmányban ismertetett orosz aszimmetrikus stratégia a precíziós fegyverekkel és diverzáns csoportokkal végrehajtott veszteségokozást célozza, nemkatonai célpontok ellen. Ugyanakkor a percipiált nyugati kontaktus nélküli hadviselés szintén a precíziós fegyverek és nemkatonai eszközök alkalmazására épül, és szintén elsősorban nemkatonai célpontok ellen irányul. Vagyis az aszimmetrikusként bemutatott orosz stratégia éppenséggel szimmetrikus a szembenálló fél megközelítésével összehasonlítva, mely utóbbit ráadásul szintén aszimmetrikusnak (indirektnek) tekinti Csekinov és Bogdanov. Geraszimov 2013-as beszédében ugyanez az ellentmondás érhető tetten. Úgy fogalmaz, hogy az információs tér széles aszimmetrikus lehetőségeket kínál az ellenség harcképességének csökkentésére, ahogy azt az észak-afrikai (értve ez alatt az arab tavaszt) események is tanúsították. Ezért elengedhetetlen Oroszország számára is az információs térben folytatott műveletek tökéletesítése.⁴⁸² Az orosz információs műveletek tehát nehezen tekinthetők aszimmetrikus válasznak arra a fenyegetésre, amelyet a Nyugat információs képessége jelent.

⁴⁷⁸ Kartapolov, 2015, 33. o.

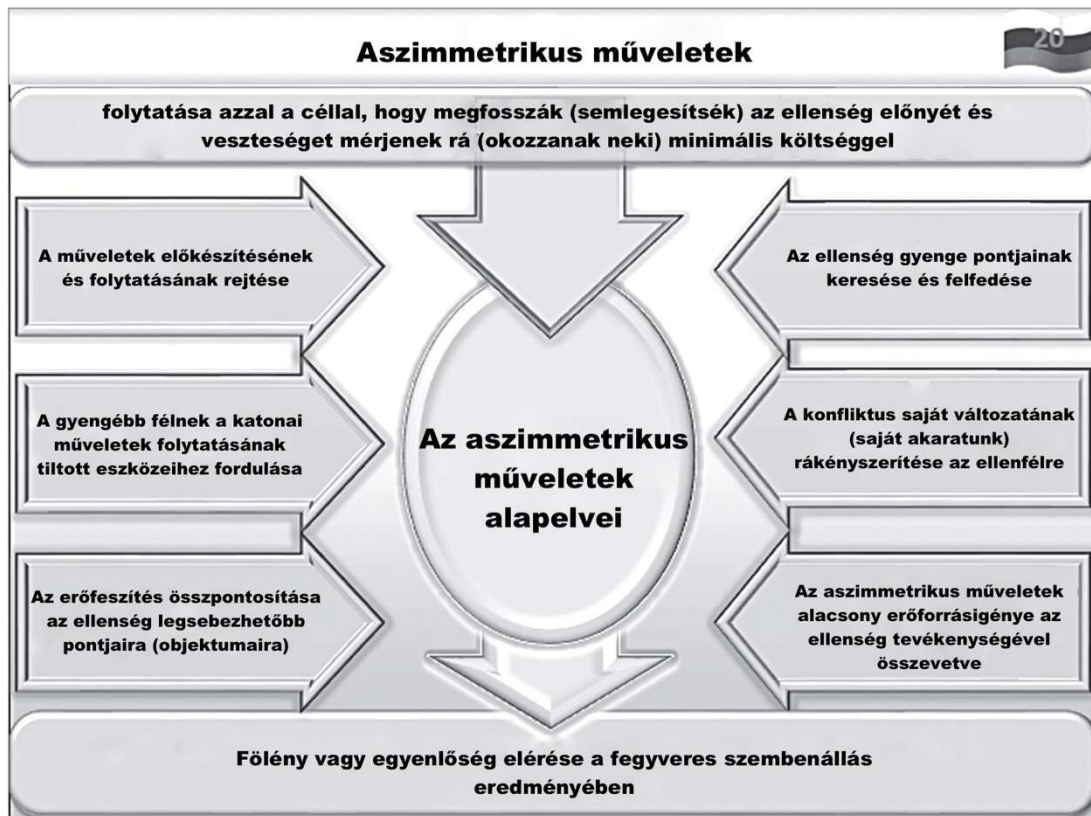
⁴⁷⁹ Geraszimov, 2019

⁴⁸⁰ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 28. o.

⁴⁸¹ Metz, 2001, 25. o.

⁴⁸² Geraszimov, 2013

ábra 3. Az aszimmetrikus műveletek alapelvei

Forrás: Kartapolov, 2015

A Kartapolov 2015-ös előadásában bemutatott ábra (4. ábra) alapján az aszimmetrikus műveletek lényege az ellenfél „előnytől való megfosztása”, „előnyének semlegesítése”, illetve a „veszteségokozás minimális költséggel”. Az aszimmetrikus alapelvek között találjuk a „művelet előkészítésének és végrehajtásának rejtését”, a „gyengébb félnek a hadviselés tiltott eszközeihez fordulását”, az „erőfeszítés összpontosítását az ellenfél legsebezhetőbb pontjai (objektumai) ellen”, az „ellenfél sebezhető pontjainak keresését és felfedését”, a „konfliktus folytatásának saját [magunk által preferált – J.K.] változatának (saját akarat) rákényszerítését az ellenfélre”, az „aszimmetrikus műveletek alacsony erőforrás ráfordítását az ellenfél tevékenységével összevetve”.⁴⁸³ Kartapolov előadásában felhívta a figyelmet arra, hogy problematikus az aszimmetrikus műveletek olyan „univerzális készletét kifejleszteni”, amely minden lehetséges konfliktusra alkalmazható, mivel mindegyiknek megvannak a saját jellegzetességei.⁴⁸⁴ Ez összhangban van a már sokat említett orosz alapvetéssel, hogy minden háború egyedi eset, saját logikával. Másfelől – hangsúlyozta Kartapolov –, az

⁴⁸³ Kartapolov, 2015, 35. o.

⁴⁸⁴ Uo. 36. o.

aszimmetrikus műveletek mintegy törvényszerűen rövidtávú jellegűek, mivel az erősebb fél képes gyorsan adaptálódni a körülményekhez és hatékony ellenlépést kidolgozni.⁴⁸⁵ Ez egybecseng Metz megállapításával, miszerint a hadtörténelem azt mutatja, hogy az ellenség előbb vagy utóbb képes alkalmazkodni számos rövidtávú stratégiai aszimmetriához.⁴⁸⁶

Kartapolov megállapítása előrevetíti azt, hogy aligha fogunk az aszimmetrikus megközelítés állandó és konkrét módszereivel, eszközeivel találkozni az orosz hadtudományi folyóiratokban. Egyrészt a háborúk specifikus jellege nem teszi lehetővé adott sablonok alkalmazását, másrészt a meglepés kulcseleme az aszimmetrikus megközelítésnek, elkerülendő az ellenfél gyors alkalmazkodását. Ezért az aszimmetrikus stratégia pontos elemeinek megvitatása magától értetődő módon nem a nyilvános térben zajlik. Ezzel együtt nyílt forrásokból is azonosíthatók az orosz aszimmetrikus megközelítés egyes jellemzői, így például a hatáskiváltás fő céljai, az aszimmetrikus műveletek valószínű célpontjai, és a lehetséges eszközök és módszerek egy része. A három esettanulmány pedig bepillantást enged abba, miként használja Moszkva az aszimmetrikus megközelítést a gyakorlatban.

A következőkben tehát az orosz hadviselés defenzív és szimmetrikus elemeihez hasonlóan bemutatom mindazon tényezőket, amelyek az orosz szakirodalom alapján az aszimmetrikus megközelítést jellemzik. Ahogy fentebb rámutattam, az orosz hadtudósok többnyire együtt tárgyalják az aszimmetrikus és indirekt stratégiát, utóbbi alatt a nemkatonai, illetve nem kinetikus katonai módszereket és eszközöket értve. Bizonyos, az orosz szakértők által leírt aszimmetrikus lépések valójában szimmetrikusnak tekinthetők a potenciális ellenfél érzékelt képességeivel és hadviselési módjával szemben. Ezeket – így például az információs fegyverek alkalmazását, vagy az állam destabilizálását – a szimmetrikus eszközökről és módszerekről szóló részben taglaltam, ezért a következőkben csak azoknak a tényezőknek a vizsgálatára szorítkozom, amelyek valamely tekintetben ténylegesen aszimmetrikusnak tekinthetők a Moszkva által érzékelt fenyegetéssel szemben.

Sebezhetőségek keresése

Az orosz aszimmetrikus stratégia hangsúlyos elemét képezi az ellenség gyenge pontjainak, sebezhetőségeinek feltárása. Geraszimov 2013-as beszédét úgy zárta, hogy „*bármilyen erős is az ellenfél, bármennyire tökéletesek is a fegyveres erői és eszközei, a fegyveres harc megvívásának formái és módszerei, mindig megtalálhatók a sebezhető pontjai, ez pedig azt jelenti, hogy van lehetőség a megfelelő ellentevékenységre.*”⁴⁸⁷ Kartapolov pedig úgy

⁴⁸⁵ Uo.

⁴⁸⁶ Metz, 2001, 25. o.

⁴⁸⁷ Geraszimov, 2013

fogalmazott, hogy az aszimmetrikus műveletek hatékony alkalmazásának „*legfontosabb feltétele az ellenfél legsebezhetőbb és leggyengébb pontjainak megtalálása.*”⁴⁸⁸ A feldolgozott források alapján egyértelmű, hogy az orosz aszimmetrikus stratégia perspektivikus célpontja egy Oroszországnál technológiailag fejlettebb, gazdaságilag erősebb demokratikus állam vagy államok koalíciója. Magyarul, az Egyesült Államok és nyugati szövetségesei gyenge pontjainak feltárása és támadása az, mely az orosz aszimmetrikus gondolkodás fő irányát jelenti.

A katonai vezetés dezorganizációja

Az ellenséges állam politikai és katonai vezetésének bomlasztását jellemzően a legfontosabb célok között jelöli meg az orosz katonai vezetés.⁴⁸⁹ Az orosz aszimmetrikus megközelítés egyik fő célja megfosztani a nyugati haderőket a hálózatcentrikus és kontaktus nélküli hadviselés folytatásának képességétől. Az információs technológiára való túlzott támaszkodást a nyugati haderők Achilles-sarkának tekintik az orosz szakértők.⁴⁹⁰ Az az ország, amely vezető helyet foglal el a csúcstechnológia terén, a katonai műveletei folytatását bonyolult vezetési rendszerekre alapozza – állapítja meg Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev. „*Minél bonyolultabb rendszerről van szó, annál több sebezhető elem található benne, amelyek megsemmisítése vagy elnyomása lehetővé teszi a kitűzött cél elérését.*”⁴⁹¹ Csekinov és Bogdanov szerint „*nincs túlzás abban a feltevésben, hogy a számítógép a jövő háborújában stratégiai fegyverré válik*”, minthogy a az „*ügynevezett információs fegyverek képesek lesznek az alakulatok és fegyverek vezetését biztosító, gyengén védett számítógépes rendszerek bénítására, megfosztva az ellenséget az információ továbbításának képességétől.*”⁴⁹² Zarudnyickij azt írja, hogy a „*kozmosz erőket és eszközöket kiszolgáló földi infrastruktúra (...) a hazai katonai szakértők szerint egyike az USA és a NATO legsebezhetőbb pontjainak*”, ezért ezek pusztítására kell összpontosítani. E mellett le kell fektetni az űrben folytatott műveletek, mint például „*a műholdak elleni harc*”, az „*állami infrastruktúra pusztítását célzó szisztematikus katonai műveletek*”, az „*orbitális [pályán zajló – J. K.] műholdas küzdelem*” és az „*űrelleni műveletek*” elméleti alapjait, megelőzve ebben az ellenfelet.⁴⁹³

Az elmúlt években számos, műholdak pusztítására vagy zavarására képes orosz eszköz látott napvilágot, köztük a Nudol műholddromboló rakéta, a csak 2014-28E objektumként ismert

⁴⁸⁸ Kartapolov, 2015, 35-36. o.

⁴⁸⁹ Lásd például Szurovikin, 2014, 41. o.

⁴⁹⁰ Vaszilij Mikrjukov: Как противостоять агрессии США, *Вестник Академии военных наук*, 2015/2. 117. o.

⁴⁹¹ Szerzsantov – Szmolovij, Tyerentyev, 2022, 22. o.

⁴⁹² Csekinov – Bogdanov, 2015b, 44. o.

⁴⁹³ Zarudnyickij, 2021, 41. o.

műhold vagy a Pereszvet lézerfegyver.⁴⁹⁴ Az ellenfél vezetési rendszereinek bomlasztásában kiemelt szerep hárul az elektronikai hadviselés eszközeire, melyek fejlesztésében élen jár Oroszország.⁴⁹⁵ Az orosz szakértők úgy látják, hogy korunkra kialakultak a materiális feltételei annak, hogy az elektronikai hadviselés ötödik fegyvernemé váljon a szárazföldi haderőnemen belül.⁴⁹⁶ Jurij Lasztocskin, az orosz elektronikai hadviselési erők parancsnoka egy interjúban úgy fogalmazott, hogy „[b]izonyos körülmények között a REB [rádióelektronikai harc – J.K.] módszereinek alkalmazása aszimmetrikus lépésnek tekinthető, ellensúlyozandó az ellenfél csúcstechnológiás fegyverrendszereinek és eszközeinek előnyeit.” Az elektronikai hadviselés „relative alacsony költségű és meglehetősen könnyen megvalósítható módszer az ellenfél rádióelektronikai eszközei és az azokon alapuló rendszerei működésének dezorganizálására.”⁴⁹⁷ Az elektronikai hadviselés eszköze nem csak aszimmetrikus módszert jelent a nyugati haderők technológiai fölényével szemben, de egyben indirektnek is tekinthető, hiszen a cél nem az ellenfél erőinek kinetikus pusztítása, hanem azok bomlasztása.⁴⁹⁸ Az információs hadviselés kérdéséhez hasonlóan az elektronikai harcról vallott orosz elképzelések is túlmutatnak azon a kereten, amelyben a NATO hagyományosan gondolkodik, és a gyakorlat az elektronikai hadviselésnek a kinetikus, kiber és pszichológiai műveletekkel történő integrált alkalmazása irányába mutat.⁴⁹⁹

A polgári infrastruktúra támadása

Ahogy arról a szimmetrikus lépések taglalásakor már szó esett, a polgári infrastruktúra támadása két ok miatt is az orosz hadászat homlokterében áll. Egyrészt amiatt, mert ezek pusztítása potenciálisan nagyobb haszonnal kecsegtet, mint a katonai céloké, amennyiben a kívánt eredmény az ellenfél politikai akaratának megtörése. Másrészt pedig ezek a célpontok jóval sebezhetőbbek is, hiszen figyelembe véve a szóba jöhető objektumok nagy számát, ezek védelme nehezen megoldható feladat. Csekinov és Bogdanov megjegyzi, hogy „bármely európai ország gazdasága és infrastruktúrája nagyszámú olyan – köztük számos potenciálisan veszélyes – célponttal rendelkezik, amelyek létfontosságúak a nép és a kormányzat túlélése

⁴⁹⁴ Thomas, 2019, 55-56. o.

⁴⁹⁵ Thomas tanulmányában több mint 50 különböző orosz elektronikai hadviselési eszközről tesz említést. Uo. 75-84. o.

⁴⁹⁶ Jurij Lasztocskin – Jurij Kozarickij – Jurij Donszkov – Andrej Morareszku: Боевое применение войск радиоэлектронной борьбы как составная часть оперативного искусства объединения Сухопутных войск, *Военная Мысль*, 2017/9. 25. o.

⁴⁹⁷ Viktor Hudolejev: Войска для сражения в эфире, *Красная Звезда*, 2014. április 14. Forrás:

<http://archive.redstar.ru/index.php/newspaper/item/15511-vojska-dlya-srazheniya-v-efire>

⁴⁹⁸ Thomas, 2019, 74. o.

⁴⁹⁹ Roger N. McDermott: Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025 Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum. ICDS, 2017. szeptember, Forrás: https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf

*szempontjából.*⁵⁰⁰ A politikai és katonai vezetési rendszereken kívül ezek közé tartoznak az acél- és gépgyárak, olajfinomítók, hadiipari vállalatok, erőművek és villamos alállomások, olaj- és gázkitermelő, gyűjtő és tározó létesítmények, a létfontosságú szállítási infrastruktúra létesítményei (vasúti csomópontok, hidak, stratégiai kikötők, repülőterek, alagutak), és az olyan potenciálisan veszélyes objektumok, mint amilyenek a vízerőművek gátjai és energiatermelő komplexumai, a vegyiüzemek feldolgozó egységei, a nukleáris erőművi létesítmények, vagy az erősen mérgező anyagokat tároló létesítmények.

Csekinov és Bogdanov szerint annak tudatosítása az ellenféllel, hogy katonai akciója győzelem helyett környezeti vagy társadalmi-politikai katasztrófába torkollhat, jó eséllyel visszatárhathatja attól, hogy megtámadja Oroszországot, vagy a konfliktus beszüntetésére kényszerítheti.⁵⁰¹ Dulnyev és Orljanszkij szerint „*nukleáris vagy más, ökológiai szempontból veszélyes objektumok megsemmisítése (vagy az ezzel való fenyegetés) egy harcászati művelet során képes lehet elérni az állam politikai céljainak megváltoztatását.*”⁵⁰² Szurovikin megfontolásra érdemesnek javasolta azokat a destabilizáló célú aszimmetrikus műveleteket, amelyek például a „*tengeri logisztika megzavarására*”, vagy „*technológiai katasztrófa előidézésére*” irányulnak.⁵⁰³ Az ellenfél gazdasági objektumainak és kritikus infrastruktúrájának támadása történhet nagyhatótávolságú precíziós fegyverekkel, diverzáns alakulatok által, vagy akár kiberművelet keretében is. Minden jel szerint a nyugati kritikus infrastruktúra elleni szabotázs műveletek egyik fontos elemét képezheti a tengeralatti kommunikációs kábelek elvágása, melyhez Oroszország megfelelő mélytengeri képességeket fejlesztett ki az elmúlt évtizedekben.⁵⁰⁴

Kontaktusos háború kikényszerítése

Kartapolov előadásában az aszimmetrikus műveletek alapelvei között találjuk a hadviselés saját változatának rákényszerítését az ellenfélre. Ha a háború megvívásának Nyugat által preferált módja kontaktus nélküli, akkor Oroszország részéről logikus olyan feltételeket kialakítani, amelyek elkerülhetetlenné teszik a Nyugat számára egy kontaktusos háború megvívását. Ily

⁵⁰⁰ Csekinov – Bogdanov, 2010, 9. o.

⁵⁰¹ Uo.

⁵⁰² Dulnyev – Orljanszkij, 2015, 45. o.

⁵⁰³ Szurovikin, 2014, 41. o.

⁵⁰⁴ Zach Dorfman: The Secret History of the Russian Consulate in San Francisco. Overflights, mapping fiber-optic networks, “strange activities.” Moscow’s West Coast spies were busy. Foreign Policy, 2017. december 14. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2017/12/14/the-secret-history-of-the-russian-consulate-in-san-francisco-putin-trump-spies-moscow/> és Michael Kofman: Fire aboard AS-31 Losharik: Brief Overview, Russia Military Analysis (blog), 2019. július 3. Forrás: <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2019/07/03/fire-aboard-as-31-losharik-brief-overview/> illetve Sabine Siebold: NATO says Moscow may sabotage undersea cables as part of war on Ukraine, Reuters, 2023. május 3. Forrás: <https://www.reuters.com/world/moscow-may-sabotage-undersea-cables-part-its-war-ukraine-nato-2023-05-03/>

módon tehát egy klasszikus háború megvívása épp úgy az aszimmetrikus megközelítés részét képezheti, mint a háború nemkonvencionális eszközei és módszerei. Az amerikai haderőről alkotott orosz meggyőződés az, hogy annak technológiai fejlettsége és az anyagi ellátottsága alacsony morállal társul. A harci szellem pedig gyorsan elpárolog, amint az ellenséggel közvetlenül meg kell ütközni a harcmezőn. Vaszilij Mikrjukov, az orosz Hadtudományi Akadémia egyik tagja szerint az amerikai haderőre nézve teljes mértékben érvényes Szuvorov mondása, „*minél több a kényelem, annál kisebb a bátorság*”, minthogy a veszteség tolerálása alacsony mind a haderő, mind pedig a társadalom részéről.⁵⁰⁵ Miközben az amerikaiak a háború „*távolból, kis véráldozattal és lehetőség szerint helyettesítő szereplők általi*” megvívására törekednek, ha „*aszimmetrikus válaszként*” kontaktusos háborút kényszerítünk rájuk a rendelkezésünkre álló eszközeink teljes arzenáljával, akkor a háború jellege is más lesz, a kimenetele pedig korántsem megjósolható, írja Mikrjukov.⁵⁰⁶ Hasonlóan vélekedik Csekinov és Bogdanov is, akik szerint „*alapvetően más lesz a kontaktus nélküli háború lényege és tartalma, ha a hadseregcsoport aktívan tevékenykedik és kontaktusos műveleteket kényszerít rá az ellenfélre*” a repülőerőkre, a rakétasorozatvető rendszerekre, a tüzérségre és rádióelektronikai hadviselés eszközeire támaszkodva.⁵⁰⁷ Egyes orosz szakértők tehát úgy vélik, hogy a Nyugat technológiai fölénye a hadviselésben azzal kompenzálható, ha az Egyesült Államokat és szövetségeseit sikerül az általuk preferált gyors, kontaktus nélküli és veszteségkerülő hadviselés helyett egy nagy veszteségekkel járó, elhúzódó és kontaktusos háborúra kényszeríteni. Ezek az orosz szerzők a Metz által említett aszimmetriák közül az *akarát, a morál és a türelem* területén vélelmezett orosz előnyre alapozzák feltevésüket.

A hadviselés illegitim módszereinek és eszközeinek alkalmazása

Az orosz hadtudósok és katonai vezetés megnyilatkozásaiban visszatérő elem, hogy a jövő háborúját a szabályok teljes hiánya jellemzi majd, amelyben bármely eszköz és módszer használata megengedett.⁵⁰⁸ A humanitárius és emberi jogok megsértése nem járulékos eleme, hanem lényegi tartalma az új típusú háborúknak, állítja Kartapolov.⁵⁰⁹ A „*hibrid háborúban*

⁵⁰⁵ Mikrjukov példaként említi az Egyesült Államok szomáliai fiaskóját, amely során néhány katona elvesztése az egész művelet feladását eredményezte. Illetve – tévesen – azt állítja, a síita felkelők elleni 2008-as bászrai különleges művelet során 1300 amerikai katona dezertált. Mikrjukov, 2015, 118. o. A valóságban 1300 iraki katonát és rendőrt bocsátottak el dezertálás és parancsmegtagadás miatt. Stephen Farrell – Qais Mizher: Iraq Dismisses 1,300 After Basra Offensive, The New York Times, 2008. április 14. Forrás: <https://www.nytimes.com/2008/04/14/world/middleeast/14iraq.html>

⁵⁰⁶ Uo. 118., 121. o.

⁵⁰⁷ Csekinov – Bogdanov, 2017, 37. o.

⁵⁰⁸ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 30. o.

⁵⁰⁹ Kartapolov, 2015, 31. o.

nincsenek határok – sem morálisak, sem pedig térbeliek.”⁵¹⁰ A háború eme általános trendje egyben legitimálja is azt, hogy Moszkva hasonló eszközökkel és módszerekkel éljen. Jó példa erre az a tanulmány, amely az ellenfél légi és űrerőivel szembeni komplex küzdelem részeként a légvédelem hagyományos eszköztárán túlmenően olyan lépéseket szorgalmaz, mint például a döntéshozók, a támogató és a repülőszemélyzet elleni célzott likvidálási akciók a kiképzés és telepítés helyszínén, valamint az oda vezető útvonalakon.⁵¹¹ Ezek a preventív jellegű lépések jól illeszkednek az aktív védelem stratégiájába. Egyben aszimmetrikusnak is tekinthetők, mivel abból a felismerésből fakadnak, hogy Moszkva képtelen lenne pusztán hagyományos módszerekkel kivédeni egy ellene indított nagyléptékű légi-kozmosz offenzívát. A tanulmány szerzői leszögezik, hogy Oroszországnak a belátható jövőben olyan körülmények közepette kell megoldania a légi-kozmosz védelem feladatait, amelyben a potenciális ellenfél légi-kozmosz támadóereje jelentős fölényt élvez a légvédelmi rendszerek képességeivel szemben.⁵¹²

A háború szabályainak eróziója, a hadviselés illegitim formáinak előtérbe kerülése szorosan összefügg a hadviselés új szereplőinek megjelenésével, akik saját egyéni érdekeiket követik.⁵¹³ Alekszandr Bartos szerint a sokszereplős és eszközök sokaságával operáló hibrid háborúkban fokozottan jelentkezik a *súrlódás* Clausewitz által leírt jelensége.⁵¹⁴ Bartos arra utal ezzel, hogy az agresszor állam nem tudja teljes egészében ellenőrzése alatt tartani a proxy-szereplőket, amelyek képesek blokkolni vagy megkerülni a konfliktus rendezését célzó nemzetközi erőfeszítéseket, saját érdekeiket követve pedig a káosz és anarchia irányába terelik a konfliktust. A legitimitás és a nemzetközi normák hiánya ugyanakkor olyan „különleges olajozóként” funkcionál, amely csökkenti a súrlódást, és lehetővé teszi a „legpiszkosabb provokációk” elkövetését is terrorszervezetek, szervezettbűnözői csoportok és katonai magánvállalatok bevonásával.⁵¹⁵ Bár Bartos következetesen a Nyugat proxy-háborúinak kontextusában tárgyalja mindezt – ahogy arról az esettanulmányokban részletesen szó lesz –, megállapításai sok párhuzamot mutatnak Moszkva saját kelet-ukrajnai tapasztalataival. Hasonlóképp, Oroszország szíriai intervencióját az olyan proxy szereplőkkel való

⁵¹⁰ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 27. o.

⁵¹¹ A. V. Glebov – O. Ju. Mihejev – B. M. Olejnik: От воздушной обороны – к системе комплексной борьбы с воздушно-космическим противником, *Вестник Академии военных наук*, 2016/4, 59. o.

⁵¹² Uo. 57. o.

⁵¹³ Szerzsantov, 2021, 51. o.

⁵¹⁴ Clausewitz úgy fogalmazott, hogy „[a] súrlódás az az egyedüli fogalom, mely általában véve meglehetősen megfélel annak, ami a valódi háborút a papíron levőtől megkülönböztetheti. A katonai gépezet, a hadsereg és mindaz, ami ahhoz tartozik, alapjában véve igen egyszerű s azért úgy látszik, mintha könnyen lehetne kezelni. De meg kell fontolnunk, hogy annak egyetlen egy része sincs egy darabból készítve, hogy minden rész egyes egyénekből áll, melyek mindegyike minden irányban megtartja saját súrlódását.” Clausewitz, 1917, 73. o.

⁵¹⁵ Bartos, 2017a

együttműködésre alapozta, mint a Hezbollah, az iráni Forradalmi Gárda Kudszi erői és a különböző szíriai milíciák. A 2014-es ukrajnai háborúval szemben a szíriai művelet tanulságait nyíltan közreadta az orosz katonai elit, nem rejtve véka alá azt sem, hogy a különféle helyi szereplőkkel folytatott közös műveletet megelőzően alaposan tanulmányozták a nyugati tapasztalatokat ezen a téren.⁵¹⁶

Új technológiák

Az orosz szakértők szerint a hadviselés közép- és hosszútávon a technológiák küzdelméről fog szólni, melyet az nyer meg, aki a legfejlettebb technológiával rendelkezik és képes azt nagy mennyiségben előállítani.⁵¹⁷ Minthogy az 1970-es évek technológiai forradalmában behozhatatlan hátrányba került, ezért Moszkva igyekszik a legújabb technológiák kifejlesztésében és azok rendszeresítésében az élen járni. Ilyennek számítanak a hiperszonikus fegyverek, amiket a jelenlegi légvédelmi rendszerek nem képesek leküzdeni, ezért aszimmetrikus képességnek tekinthetők.⁵¹⁸ Szintén kiemelt figyelem irányul a már említett űreszközök és elektronikai hadviselésen kívül az olyan képességekre, mint a mesterséges intelligencia, az autonóm fegyverek, vagy a pilótánélküli repülőeszközök és azok elhárítására alkalmas irányított energiájú és rádió frekvenciás fegyverek.⁵¹⁹ Különösen a mesterséges intelligencia és az autonóm fegyverrendszerek területe az, ahol az etikai és morális megfontolások feltételezhetően aligha képezik korlátját az orosz fejlesztéseknek, mely szintén egyfajta aszimmetrikus előnyt jelent a Nyugattal szemben. Ugyanakkor – dacára az amerikai és kínai innovációs modell egyes elemeinek átvételének – az orosz politikai, jogi és befektetési környezet komoly hátrányt jelent a potenciális ellenfelekkel szemben.⁵²⁰ Ráadásul éppen ezek azok a területek, melyek fejlesztését a 2022-es Ukrajna elleni háború nyomán bevezetett technológiai szankciók hosszútávon is ellehetetlenítették.⁵²¹

⁵¹⁶ Alekszandr Dvorniykov: Штабы для новых войн, *Военно-промышленный Курьер*, 2018. július 24. Forrás: https://vpk.name/news/222202_shtaby_dlya_novyh_voin.html

⁵¹⁷ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 29. o.

⁵¹⁸ Sztjepsin – Anyikonov, 2021, 37. o.

⁵¹⁹ Uo. 37-39. o.

⁵²⁰ Katarzyna Zysk: Defence innovation and the 4th industrial revolution in Russia. *Journal of Strategic Studies*, 2021. 44. évf. 4. szám, 566. o.

⁵²¹ Dmitrij Gorenburg – Anya Fink – Sam Bendett – Jeffrey Edmonds: A Technological Divorce: The impact of sanctions and the end of cooperation on Russia's technology and AI sector. Center for Naval Analysis, 2022. április, Forrás: <https://www.cna.org/reports/2022/04/a-technological-divorce>

5.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

Ebben a fejezetben bizonyítottam, hogy az orosz hadviselési felfogás különbözik attól, ahogy az orosz szakértők a nyugati hadviselést látják. Az orosz hadtudomány elsődleges célja, hogy a háború trendszerű változásainak tudományos előrejelzésén keresztül pontosabb elméleteket alkosson a jövő háborújának megvívására vonatkozóan, megelőzve a potenciális ellenfelet ebben. Az orosz hadtudósok szavaiból kiviláglik az orosz hadtudomány nyugati hadtudománnyal szembeni intellektuális fölényéről alkotott meggyőződés, melynek forrása a marxizmus-leninizmus tudományos módszere, valamint azok a szovjet hadtudósok által a két világháború között lefektetett koncepciók – a hadműveleti művészet és a mély hadművelet elméletének megalkotása –, amelyek a modern hadviselés szempontjából máig meghatározónak és tartósnak bizonyultak. Ezt tovább erősítette az, hogy az 1970-es évek hadügyi forradalomról alkotott szovjet nézeteit visszaigazolta az 1991-es öbölháború tapasztalata. Vagyis bizonyosan nincs szó a nyugati – vagy annak vélt – koncepciók orosz hadászatba való kritikátlan átvételéről: az orosz hadtudomány alaposan tanulmányozza a nyugati hadviselés elméletét és gyakorlatát, és azok alapján önálló következtetésekre jut.

Ezzel együtt, az orosz hadtudomány számára az Egyesült Államok jelenti a fő orientációs pontot megkérdőjelezhetetlen katonai fölénye és amiatt, hogy a Kreml potenciális ellenségként tekint Washingtonra. Ezért az orosz hadviselés felfogását alapvetően a Nyugat katonai fölényének ellensúlyozása, az érzékelt nyugati fenyegetéssel szembeni védekezés kérdései határozzák meg. Az elmúlt évtizedek Nyugat által vívott háborúit, illetve a hadviselés trendszerű változásait szem előtt tartva az orosz hadtudományi elit úgy látja, hogy egy pusztán defenzív stratégia nem képes garantálni az ország biztonságát. Ezért az *aktív védelem stratégiája* a kezdeményezés megragadását és megtartását, a váratlanságot, a preventív cselekvést tekinti a legfontosabb hadászati alapelveknek. Az orosz katonai teoretikusok különös hangsúlyt fektetnek az *aszimmetrikus* és *indirekt megközelítésre*, amely többek között az ellenfél sebezhetőségeinek kihasználását, a saját erősségek katonai előnnyé konvertálását, valamint a hadviselés Oroszország által preferált módjának ellenségre való rákényszerítését foglalja magában. A hadviselés indirekt és aszimmetrikus módszereit az oroszok nem önállóan, hanem a hadviselés hagyományos offenzív és defenzív formáival együttesen képzelik el.

ábra 4.

Az orosz katonai gondolkodásban előforduló fogalmak kategorizálása			
A percipiált nyugati hadviselésre vonatkozó fogalmak	A hadviselés általános trendjeire vonatkozó kifejezések	A műveleti környezetet leíró fogalmak	Az orosz hadviselésre vonatkozó fogalmak
színes forradalom, hibrid hadviselés, irányított káosz	kontaktus nélküli háború, határok elmosódása (háború és béke, kombatáns és civil, a háború szintjei, front és háterszág között), nemkatonai módszerek előtérbe kerülése, indirekt stratégia dominanciája stb.	új generációs hadviselés, új típusú hadviselés	aszimmetrikus és indirekt műveletek, aktív védelem stratégiája, korlátozott műveletek stratégiája

A szerző saját munkája

6. ESETTANULMÁNYOK

Miután az előzőekben az orosz hadviselés elméletét jártam körül, kísérletet téve arra, hogy szétválasszam egymástól a nyugati hadviselésről és a háború általános törvényszerűségeiről vallott gondolatokat az orosz hadviselési felfogástól, a következőkben az orosz hadviselés gyakorlatát mutatom be. Az alábbiakban azt a három külföldi fegyveres konfliktust elemzem, amelyben az orosz reguláris fegyveres erők harcoló erőként részt vettek a kutatás időkeretét jelentő 2013 és 2023 közötti egy évtizedben.⁵²² A cél nem a mindenki számára jól ismert konfliktusok eseménytörténetének taglalása, hanem a kutatási kérdéseket szem előtt tartva az elmélet összevetése a gyakorlattal. Ezért az esettanulmányok vizsgálatakor kifejezetten arra fókuszálok, hogy feltárjam a 2014-es krími és kelet-ukrajnai, a 2015-től zajló szíriai katonai intervenció, valamint a 2022-ben indított Ukrajna elleni háború orosz hadtudományi munkákban fellelhető elméleti forrásait, szétválasztva egymástól a nyugati hadviselésről alkotott orosz nézeteket az orosz hadviselés elméletétől. Az esettanulmányok egyfajta *reality check-et* is jelentenek, minthogy megerősíthetik vagy éppenséggel cáfolhatják a dolgozat alapfeltevését, miszerint a nyugati hadviselésről alkotott orosz nézetek nem esnek egybe az orosz hadviselés elméletével és gyakorlatával.

Minthogy az orosz hadviselés lényegének félreértése a 2014-es Ukrajna elleni agresszióhoz kapcsolódik, ezért a fejezet külön hangsúlyt fektet az erről szóló legfontosabb nyugati hadtudományi munkák kritikai vizsgálatára.

6.1. UKRAJNA – 2014

6.1.1. A nyugati értékelések kritikája

A Krím elcsatolása és a Kelet-Ukrajnában kibontakozó háború volt az az esemény, amely számos szakértő szemében egy új fajta hadviselés nyitányát jelentette, és ami ráirányította a figyelmet az orosz hadtudományon belül zajló diskurzusra. Egyben ez volt a forrása az orosz hadviselés félreértelmezésének is. Hiszen a látott gyakorlat újszerű hadviselési módként való interpretálásából egyenesen következett az a feltevés, hogy e forradalminak tűnő hadviselés mögött szükségképpen kellett, hogy legyen egy kiforrott koncepció is, ami alapján

⁵²² A vizsgálat tárgyát tehát nem képezik sem a befagyott konfliktusok, amelyekben az orosz fegyveres erők békefenntartó erőként vettek részt az elmúlt évtizedben, sem pedig azok, amelyekbe Oroszország nem reguláris erőkkel, hanem a Wagner Csoporton és más katonai magánvállalatokon keresztül avatkozott be.

végrehajtották azt a komplex katonai műveletet, melynek eredményeként Oroszország megszállta és magához csatolta a Krím-félszigetet.

Ez a koncepció hamarosan „*Geraszimov-doktrínaként*” híresült el, miután Robert Coalson, a Radio Free Europe/Radio Liberty újságírója ráirányította Mark Galeotti és más szakértők figyelmét arra a *Vojenno-promislennij Kurier* katonai folyóiratban megjelent írásra, amely Valerij Geraszimov 2013-as beszédének összefoglalóját adta közre.⁵²³ Széleskörben elfogadott alapvetéssé vált, hogy a Krímben és Kelet-Ukrajnában történtek e „doktrína” gyakorlatba ültetését jelentették.⁵²⁴ De valóban erről volt szó?

Immáron lassan egy évtized távlatából érdemes visszatekinteni, és kritikai vizsgálat tárgyává tenni a konfliktusról szóló első szakértői értékeléseket. E dolgozat feltevése, hogy a nyugati szakértők egyrészt azért értették félre az orosz hadviselés lényegét, mert a 2014-ben Ukrajnában látottakat az eredmények, nem pedig a Kreml eredeti céljai fényében ítélték meg. Másrészt összemosták egymással azt, ami ténylegesen történt mindazzal, amiről az orosz hadtudósok írtak. Különösen az említett Geraszimov-cikk tartalmával és az ugyanabban az évben publikált Csekinov és Bogdanov tanulmány által bemutatott „*új generációs hadviseléssel*”, mely látszólag a néhány hónappal később Ukrajna ellen alkalmazott stratégiát írta le lépésről lépésre.⁵²⁵

Az eredmények összetévesztése a célokkal

Bár ma már jóval több információ áll rendelkezésre a Krímben és Kelet-Ukrajnában történekről, számos kulcsfontosságú részlet továbbra sem ismert. Így például ma sem tudjuk biztosan, hogy mik voltak Moszkva tényleges szándékai és tervei. Ezért a 2014-es ukrajnai orosz intervenciót vizsgáló elemzések szükségszerűen az eredményekből, s nem pedig a célokból indultak ki, hiszen ez utóbbiak – legalábbis nyílt források alapján – nem voltak rekonstruálhatók. Ez nemcsak az orosz hadviselés lényegének félreértéséhez, de az orosz képességek túldimenzionálásához is vezetett. A Krím sikeres annektálásából kiindulva ugyanis Moszkva diplomáciai, gazdasági, politikai és katonai lépései egy koherens stratégiává, avagy – Jonsson és Seely kifejezésével élve – „*teljes spektrumú konfliktussá*” álltak össze.⁵²⁶

Az eredmény tükrében egyértelműnek tűnhetett, hogy a Krím Oroszországhoz csatolása volt a Kreml stratégiai célja, valójában azonban ez egyáltalán nem evidens. Daniel Treisman

⁵²³ Galeotti, 2014

⁵²⁴ Henry Foy: Valery Gerasimov, the general with a doctrine for Russia, Financial Times, 2017. szeptember 15.
Forrás: <https://www.ft.com/content/7e14a438-989b-11e7-a652-cde3f882dd7b>

⁵²⁵ Rác, 2015, 38-40. o.

⁵²⁶ Jonsson – Seely, 2015

meggyőző érveket sorakoztat fel amellet, hogy a Krím anektálása nem egy jól kidolgozott terv része, hanem improvizáció és *ad hoc* lépések sorozatának következménye volt.⁵²⁷ Rác András 2014. március 3-án, közel egy héttel a „kis zöld emberkék” megjelenése után még valószínűtlennek tartotta, hogy Oroszország magához csatolná a félszigetet, hiszen – mint fogalmazott – annak stratégiai jelentőségét éppen Ukrajnán belüli státusza adta Oroszország számára.⁵²⁸ Jó okkal gondolhatta ezt, hiszen négy évvel korábban maga Dmitrij Rogozin, Oroszország NATO nagykövete fogalmazott úgy, hogy az akkor megkötött harkivi megállapodással – mely biztosította Oroszország számára a Krímben található flottatámaszpontok bérleti jogát 2042-ig – Ukrajna NATO tagsága lekerült a napirendről.⁵²⁹ Ez arra utalt, hogy a Kreml számára a krími orosz jelenlét biztosítása nem elsősorban és önmagában a szevasztopoli flottabázis katonai jelentősége, hanem sokkal inkább a tágabban vett stratégiai szempontok miatt volt fontos. Más szóval, a katonai jelenlét a Krímben garanciát jelentett arra, hogy Ukrajna nem fog túlságosan eltávolodni az orosz érdekszférától. De ez logikusan azt feltételezte, hogy a Krím Ukrajna része marad.

Nemcsak Ukrajna volt az egyetlen a posztszovjet országok közül, ahol Moszkva a katonai jelenlétben látta a végső biztosítékát annak, hogy az adott állam külpolitikai orientációja a számára elfogadható keretek között marad. Hét évvel a Krím elcsatolását követően a Kremlhez közelálló külpolitikai szakértő, Fjodor Lukjanov úgy érvelt, hogy egy orosz katonai bázis Belarusz területén lehetne az a biztosíték, amely lehetővé tenné Moszkva számára, hogy rugalmasabb hozzáállást tanúsítson egy belarusz politikai fordulattal szemben, és elengedje Lukasenکو kezét az akkor már egy éve zajló, az elcsalt elnökválasztást követő politikai válság közepette. Hiszen az orosz erők jelenléte az országban bármely színezetű politikai vezetést óva intene attól, hogy „barátságtalan politikát” folytasson Oroszországgal szemben.⁵³⁰ Lukjanov szerint az orosz katonai jelenlét volt az, amely a Kreml számára elfogadhatóvá tette a Pasinján-féle politikai fordulatot Örményországban, míg ennek hiánya kizárta, hogy az orosz vezetés hasonló távolságtartással viszonyuljon a hatalomváltás lehetőségéhez Belaruszban.⁵³¹

⁵²⁷ Daniel Treisman: Why Putin Took Crimea, *Foreign Affairs*, 95. évf. 3. szám, 2016. május-június

⁵²⁸ Rác András – Póti László: Egy válság anatómiája: Ukrajna. (előadás) Magyar Külügyi Intézet, 2014. március 3.

⁵²⁹ Rác András: A Fekete-tengeri Flottáról szóló orosz–ukrán megállapodás margójára, *Nemzet és Biztonság*, 2010. május, 64. o.

⁵³⁰ Fjodor Lukjanov: Что надо сделать Москве, чтобы привязанность к ней Белоруссии не зависела от Лукашенко, Россия в глобальной политике, 2021. augusztus 10. Forrás: <https://globalaffairs.ru/articles/chto-delat-moskve/>

⁵³¹ A 2018 tavaszi „bársonyos forradalom” élén hatalomra került Nikol Pasinján kifejezetten felszólította a híveit az oroszellenes és EU-párti szlogenek kerülésére, és hangsúlyozta eltökéltségét a szoros katonai szövetség fenntartására Oroszországgal. Ez utóbbi egyébként is jól felfogott érdeke volt a mindenkori örmény vezetésnek, hiszen az Azerbajdzsánnal való katonai szembenállás miatt nagymértékben rá volt utalva Moszkva biztonsági

A katonai erő szomszédos országokban állomásoztatása, mint a mindenkori politikai elitek Moszkvához való lojalitásának garanciája, egyben az orosz „soft power” gyengeségének őszinte beismerését is jelentette: „a rezsimváltás és általánosságban a szomszédos országok belpolitikai pályáján játszani nem az erősségünk” – fogalmazott Lukjanov.⁵³² „A posztszovjet időszak harminc éve alatt a Kremlnek szinte sohasem sikerült saját pártfogoltját hatalomra juttatnia a volt Szovjetunió térségében. Volt eset, amikor a hatalom Oroszország számára kedvező irányba változott, de ez az adott állam belpolitikai logikája szerint, objektív körülmények hatására történt. Moszkva ehhez hozzá tudott járulni valamilyen mértékben, de nem ő alakította ki a maga számára kedvező helyzetet. Amikor Oroszország mégis megpróbált közvetlenül részt venni szomszédjai belső folyamataiban, annak rossz vége lett. Elég csak Ukrajnára gondolnunk 2004-ben és 2014-ben. Oroszország nem rendelkezik olyan képességekkel és hagyományokkal, mint az európai országok vagy az Egyesült Államok (a Nyugat is jóval kevésbé sikeres ebben, mint korábban volt, de ez egy másik téma). Lojális eliteket képezni, amiről a "soft power" orosz rajongói álmodoznak, nekünk sohasem sikerült, és megpróbálni az amerikai minta szerint cselekedni késő és nem [volna neki] organikus [alapja].”⁵³³

A fentiek jól illusztrálják azt, hogy 2014 elején a Krím elcsatolásának célja egyáltalán nem volt levezethető az orosz stratégiai megfontolásokból. A szevasztopoli kikötő kedvező természeti adottságain és a Krím-félsziget szimbolikus jelentőségén messze túlmutatott ugyanis az, hogy az orosz katonai jelenlét Ukrajnában elvben visszatarthatta az ukrán politikai elitet attól, hogy olyan lépéseket tegyen, amelyek szembe mennek Moszkva alapvető érdekeivel. Az empirikus tapasztalat alapján ezen lépések – azaz Lukjanov szavaival „barátságtalan politika” folytatása – nem más, mint a nyugati integrációhoz való túlzott közeledést jelentették. Ez az, amely az orosz vezetés számára olyan elfogadhatatlan perspektíva, amelynek megakadályozása érdekében a katonai erő alkalmazásától sem riad vissza, ahogy azt éppen Ukrajna esete illusztrálta.⁵³⁴

A 2014-es orosz katonai intervenció tehát valószínű, hogy nem eleve eltervezett döntés eredménye, hanem a Janukovics megbuktatására és a nyugatos fordulatra adott reakció volt, és azt nem a területszerzés, hanem az új kijevi vezetéssel szembeni nyomásgyakorlás motiválta.

garanciáira. Ez a függő viszony tehát orosz szempontból biztosítékot jelentett arra, hogy Jereván nem fog túlságosan eltávolodni Oroszországtól. Thomas de Waal: Armenia's Revolution and the Legacy of 1988, Carnegie Moscow Center, 2018. május 7. Forrás: <https://carnegiemoscow.org/commentary/76269>

⁵³² Uo.

⁵³³ Uo.

⁵³⁴ Charap – Massicot – Priebe – Demus – Reach – Stalczynski – Han – Davis, 2021, 63. o.

Ezt erősíti az, hogy február 27-én – már az orosz fegyveresek jelenlétében és kényszere hatására – a krími parlament a Krím státuszáról szóló referendum kiírásáról határozott. A kérdés azonban, amelyről a május 25-ére kitűzött népszavazás keretében – egyébként az ukrán alkotmány szerint illegitim módon – döntöttek volna, ekkor még nem a Krím Oroszországhoz történő csatlakozásáról, hanem a félsziget állami önállóságának elismeréséről szólt, Ukrajna részeként.⁵³⁵ Ez lényegében az 1992-től 1995-ig hatályban lévő krími alkotmány visszaállítását jelentette volna.⁵³⁶ Március 1-jén a parlament a népszavazás tervezett időpontját március 30-ára módosította, majd március 6-án újabb két héttel előre hozta azt, immáron a kérdés megváltoztatásával, amely az 1992-es alkotmány visszaállítása és az Oroszországhoz való csatlakozás lehetőségei közül kínált választást, a status quo megtartásának opciója nélkül.⁵³⁷ Vagyis amikor a Krím megszállása már javában zajlott, a Kremlben még mindig nem született döntés a félsziget hosszútávú sorsáról.

Wojciech Kononczuk 2014. március 13-án publikált elemzésében úgy vélte, a Krím megszállása nem a végcél, csupán eszköz Moszkva kezében arra, hogy befolyásolni tudja az ukrainai politikai folyamatokat. A Kreml valódi célja koncessziókat kialakítani az Oroszországpárti politikai erők számára, és rákényszeríteni Kijevre a föderalizációt, mely az oroszpárti régiókon keresztül biztosítaná Ukrajna nyugati közeledésének blokkolását, vélte Kononczuk.⁵³⁸

Mégis, a Krím megszállása után született tanulmányok döntően abból indultak ki, hogy a Kreml stratégiai célja kezdettől fogva a Krím elcsatolása volt, és ugyanezt próbálta meg elérni Kelet-Ukrajnában is. Ennek fényében előbbit teljes sikerként, míg utóbbit kudarcként vagy részleges sikerként könyvelték el. Még Rác is, aki 2015-ös könyvében úgy vélte – elismerve, hogy a Kreml pontos indítékai nem ismertek –, hogy a kezdeti hasonlóságok ellenére a Kreml valószínűleg a terület nagysága, az ukrán hadsereg ellenállása, és a várható politikai és gazdasági következmények miatt nem forszírozta a krími forgatókönyv megvalósítását, azaz a donbaszi területek anektálását.⁵³⁹ A Vlagyiszlav Szurkov – aki 2013 és 2020 között Putyin Ukrajna-ügyi tanácsadója volt – ukrán hackerek által feltört és kiszivárogtatott e-mailjeit feldolgozó Alya Shandra és Robert Seely szerint Moszkva terve a *Novorosszijanak* nevezett és Ukrajna délkeleti régióit magában foglaló történelmi terület elszakítása volt Ukrajnától. Miután

⁵³⁵ Референдум об изменении статуса Крыма состоится 25 мая, Interfax, 2014. február 27. Forrás: <https://www.interfax.ru/world/361626>

⁵³⁶ Colby Howard – Ruslan Pukhov (szerk.): *Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine*, East View Press, Minneapolis, USA, 2015, 42. o.

⁵³⁷ Treisman, 2016

⁵³⁸ Wojciech Kononczuk: *Russia's Real Aims in Crimea*, 2014. március 13. Carnegie Endowment for International Peace, Forrás: <https://carnegieendowment.org/2014/03/13/russia-s-real-aims-in-crimea-pub-54914>

⁵³⁹ Rác, 2015, 66. o.

ez kudarcot vallott, a Kreml stratégiát váltott, és immáron Ukrajna föderalizációját próbálta meg elérni a szeparatizmus támogatásával.⁵⁴⁰ Ugyanakkor valószínűbb, hogy a területek elcsatolása Ukrajnától eleve nem volt cél, hanem azok megszállása – a Krimhez hasonlóan – csupán eszköz volt ahhoz, hogy a Kreml befolyást szerezzen Ukrajna geopolitikai jövője felett.

Duncan Allan szerint Moszkva terve az volt, hogy a területek Ukrajnához való formális visszatéréseért cserébe rákényszerítse a kijevi vezetést a széleskörű autonómia biztosítására. Az orosz vezetés célja hármassal volt: egyrészt Ukrajna föderalizációja, másrészt ennek elérése oly módon, hogy úgy tűnjön, mintha a kijevi kormányzat és a szakadár Donyecki és Luganszki Népköztársaságok közti tárgyalások eredményeként született volna meg az erről szóló döntés, fenntartva annak látszatát, hogy Oroszország nem részese a konfliktusnak. Harmadrészt pedig mindehhez szükség volt a Donbasz feletti ellenőrzés megszerzésére, mely nemcsak az orosz befolyás kiterjesztését akadályozó helyi elitiek marginális figurákra történő lecserélését jelentette, hanem a Moszkva határozottabb fellépését sürgető elszakadáspárti szereplők féken tartását is.⁵⁴¹ Azt, hogy a szeparatizmus felszítása valójában a kijevi kormánnyal szembeni nyomásgyakorlás részét képezte az is igazolni látszik, hogy Vlagyimir Putyin 2014. május 7-én a lázadó ukrán megyéktől a tervezett referendum elhalasztását kérte. A szeparatisták ugyan a kérést figyelmen kívül hagyták, és az önállóságról szóló népszavazást május 11-én – a legitimitás látszatára sem adva – megtartották. Ennek eredményét azonban Oroszország hivatalosan nem ismerte el, továbbra is fenntartva a mozgásteret az ukrán vezetéssel kötendő kompromisszumra.⁵⁴² Az orosz diplomácia ezzel párhuzamosan március második felétől következetesen Ukrajna alkotmányos reformját szorgalmazta, összhangban a föderalizáció céljával, melyhez a nyártól zajló normandiai formátum keretében megpróbálta megnyerni az európai hatalmak, a németek és franciák támogatását is.⁵⁴³

A fentiek alapján úgy tűnik, hogy a később a minszki folyamatban is (különösen a második minszki megállapodásban) érvényre juttatott politikai követelések – az Ukrajna decentralizációját és a Donbasz különleges státuszát magában foglaló alkotmányos reform – nem Moszkva „B-terve” volt, hanem valójában kezdettől fogva ennek kikényszerítését szolgálta a katonai erő alkalmazása – sikertelenül.

⁵⁴⁰ Alya Shandra – Robert Seely: The Surkov Leaks. The Inner Workings of Russia’s Hybrid War in Ukraine, 2019. július, RUSI, Forrás: https://static.rusi.org/201907_op_surkov_leaks_web_final.pdf

⁵⁴¹ Duncan Allan: The Minsk Conundrum: Western Policy and Russia’s War in Eastern Ukraine, 2020. május 22. Chatham House, Forrás: <https://www.chathamhouse.org/2020/05/minsk-conundrum-western-policy-and-russias-war-eastern-ukraine-0/background-minsk> 6-7. o.

⁵⁴² Howard – Pukhov, 2015, 158-159. o.

⁵⁴³ Allan, 2020, 6-7. o.

Mindebből egyrészt az következik, hogy a Krím elcsatolása és a két szakadár „népköztársaság” létrehozása orosz szempontból nem látványos siker, hanem stratégiai kudarc volt. Moszkvának nem sikerült ugyanis sem akkor, sem később kikényszerítenie egy föderális Ukrainát, amely intézményesíthette volna Oroszország vétóját szomszédja külpolitikai orientációja felett. Helyette a területek Ukrainától való elszakításával kiszervezte az ukrán társadalom Moszkvához leginkább lojális részét az ukrán politikai közösségből, a Kijev feletti befolyás egy fontos pillérét számolva fel ezzel.

Másrészt, azok a kutatók, akik – a szándékokra vonatkozó információ hiánya miatt – az eredményből indultak ki, jelentősen túlbecsülték Oroszország katonai dimenzió túl érdekérvényesítési potenciálját. Az ő olvasatukban ugyanis a Krím megszállását a nemkatonai eszközök hatékony és a katonai erőszakkal koordinált módon történt alkalmazása tette lehetővé. Ha azonban elfogadjuk, hogy a Kreml stratégiai célja eredetileg nem a Krím elcsatolása és általában véve a *területszerzés* volt, hanem a *kényszerítés*, akkor kénytelenek vagyunk arra a megállapításra jutni, hogy a 2014-es ukrajnai háború nem az orosz nemkatonai képességek hatékonyságát igazolta, hanem éppenséggel azok hiányáról állított ki bizonyítványt. Ahogy a későbbiekben látni fogjuk, az orosz érdekérvényesítési eszköztárból valójában a katonai erő volt az egyetlen, ami hatékonyak bizonyult.

Az elmélet és a gyakorlat összemosása egymással

A Krím elcsatolása után íródott tanulmányok túlnyomó többsége tehát alapvetésnek tekintette, hogy Moszkva célja eleve a félsziget annektálása volt, melyet a nemkatonai eszközökkel folytatott hosszas előkészítés előzött meg. Bár a vezérkarnak minden bizonnyal voltak kidolgozott tervei erre, a Krím katonai megszállására vonatkozó döntést valószínűleg csak akkor hozták meg, amikor Moszkvában felismerték, hogy Janukovics bukása elkerülhetetlen. Erről árulkodik az is, hogy a védelmi minisztérium a „Krím visszatéréséért” járó kitüntetésekre a február 20. – március 18. időszakot üttette. Míg a március 18-ai időpont a Krím és Szevasztopol formális annektálását jelöli, addig a február 20-ai dátumra nincs egyértelmű magyarázat.⁵⁴⁴ Az első azonosítójelzés nélküli orosz katonák csak február 27-én hajnalban tűntek fel a szimferopoli parlament épületénél, de február 20-án még Viktor Janukovics is hatalomban volt, és másnap aláírta az ellenzékkel azt a megállapodást, amelynek értelmében ez a decemberre kitűzött elnökválasztásig így is maradt volna.⁵⁴⁵ Maga Putyin is a Janukovics

⁵⁴⁴ Howard – Pukhov, 2015, 104-105. o.

⁵⁴⁵ Andrew Wilson: *Ukraine Crisis. What It Means for the West*. Yale University Press, New Haven, 2014, 91. o.

kimenekítésének részleteit megtervező, február 23-a hajnaláig tartó tanácskozáshoz köti a krími annexió ötletének felvetését.⁵⁴⁶ Bár a kitüntetésen szereplő február 20-ai dátum leleplezi, hogy az orosz elnök hazudott a művelet kezdetét illetően, a hanyag dátumozás egyben azt is bizonyítja, hogy a Kreml a végsőkig kivárt, amikor már egyértelművé vált, hogy elveszítette befolyását az Ukrajnában zajló folyamatokra.

Ennek ellenére sok elemző úgy látta, hogy Oroszország a Krím megszállásának rejtett előkészítését már hónapokkal – ha nem évekkel – korábban megkezdte.⁵⁴⁷ Ez a nézet azért is válhatott meghatározóvá, mivel jól illeszkedett a Geraszimov, illetve Csekinov és Bogdanov által elmondottakhoz (pontosabban azok nyugati olvasatához), de főként a Geraszimov-cikk széles körben hivatkozott ábrájához, amely a nemkatonai és katonai eszközök szerepét mutatta be a konfliktus különböző szakaszaiban. Ennek mentén a Krím katonai megszállása csupán egy rövid felvonását jelentette annak a folyamatnak, melynek hangsúlyos elemét több hónapos diplomáciai, gazdasági és információs előkészítés adta (Vö. a Geraszimov ábráján szereplő mindazon nemkatonai intézkedésekkel, amelyek megelőzik a nyílt katonai konfliktust), lezárását pedig egy úgynevezett „népszavazás” eredményeként a Krím és Szevasztopol Oroszország új föderatív szubjektumokként való elismerésének politikai aktusa képezte (Vö. az ábra „béke helyreállítása és a konfliktus utáni rendezés” szakaszával). Ez az értékelés látszólag valóban jól megfeleltethető a Geraszimov-féle ábra szakaszainak, csak hogy közelebbről megvizsgálva aligha állja meg a helyét. Az ábrán szereplő nemkatonai eszközök többsége ugyanis vagy egyáltalán nem képezte részét az orosz eszköztárnak, vagy pedig nem a Krím elfoglalása érdekében instrumentalizálta azokat Moszkva.

Oscar Jonsson és Robert Seely a Krímben és Kelet-Ukrajnában látottak alapján az orosz hadviselést a *teljes spektrumú konfliktus* fogalmával írta le. Ennek lényege a nemkatonai és katonai eszközök egységes vezetés alatt egyazon politikai cél elérése érdekében történő alkalmazásában áll. A teljes spektrumú konfliktus eszköztárát Jonsson és Seely a következő

⁵⁴⁶ Mark Galeotti: *Putin's Wars. From Chechnya to Ukraine*, Osprey Publishing, 2022, 184-185. o.

⁵⁴⁷ Az ukrán védelmi minisztérium egy forrása szerint Moszkva már a 2004-es narancsos forradalmat követően kiterjedt hírszerzői és támogatói hálózatot épített ki a Krímben. Ez alapján Mari Elisa Dugas arra következtetett, hogy a Krím elcsatolásának előkészítése már valójában ekkor megkezdődött. Mari Elisa Dugas: *Between Georgia and Crimea: The Social Dimensions of War for the Russian Military*, Wellesley College, 2016, Forrás: <https://repository.wellesley.edu/object/ir644> 78. o. Jonsson és Seely egy kiszivárgott 2006-os amerikai diplomáciai jelentést idéznek – mely szerint Moszkva szisztematikusan az etnikai feszültség növelésére törekedett a Krímben –, amelyből arra a következtetésre jutnak, hogy a jelentés „egy ritkán látott dinamikát mutat meg, ahol a hosszútávú politikai felforgató műveletek megelőzik a katonai műveleteket.” Jonsson – Seely, 2015, 19. o. Egy tanulmány szerzői pedig egyenesen azt állítják, az Ukrajna elleni „hibrid hadviselés” előkészítő szakasza már a Szovjetunió felbomlását követően kezdetét vette. Kateryna Zarembo – Sergiy Solodkyy: *The Evolution of Russian Hybrid Warfare: Ukraine*. CEPA, 2021. január 29. Forrás: <https://cepa.org/comprehensive-reports/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-ukraine/>

négy jól elhatárolható területen azonosította: *kinetikus erőszak, információs hadviselés, gazdaság és energia, valamint politikai befolyásolási műveletek*.⁵⁴⁸ Bár ezek külön-külön történő alkalmazására a szerzők számos példát említenek, éppen a koncepció lényegét jelentő, egységes cél érdekében kifejtett és koordinált tevékenység az, amelynek bizonyításával a tanulmányuk adós marad. A gazdasági kényszerítés és ösztönzés eszköztárát Moszkva valóban alkalmazta a mindenkori ukrán (és más posztszovjet) politikai elitekkel szemben, de aligha a Krím elfoglalásával összefüggésben. Annak érdekében, hogy nyomást gyakoroljon a Viktor Janukovics-féle ukrán vezetésre, hogy az ne írja alá az Európai Unióval tervezett mély és átfogó szabadkereskedelmi megállapodást, Moszkva 2013 nyarán vámháborút kezdett Ukrajna ellen, két hónap alatt mintegy 4 milliárd dollár veszteséget okozva szomszédjának.⁵⁴⁹ 2013 december közepén pedig – feltehetően az aláírás elmaradásáért cserébe, és a súlyos gazdasági problémákkal küzdő kijevi vezetés megsegítése érdekében – a Kreml felajánlotta Kijevnek, hogy harmadával csökkenti a földgáz árát, valamint rendkívül kedvező, az akkori 12-13 százalékos hozamszint helyett csupán 5 százalékos hozamért vásárol 15 milliárd dollár értékben ukrán állampapírokat. Ebből 3 milliárd dollárt még decemberben át is utalt az orosz kormány.⁵⁵⁰ Mindez egyáltalán nem arra utal, hogy 2013 végén Moszkva már a Krím annektálására készült volna. Helyette megpróbálta Viktor Janukovics megingott hatalmát stabilizálni, akinek politikai túlélését az FSzB biztosra vette.⁵⁵¹

Ahogy azt Jonsson és Seely megjegyzi, a Krím elfoglalását követően, március 31-én Oroszország felmondta a gázárkedvezményről szóló korábbi megállapodást, és az új kijevi kormánytól 480 dollárt követelt a gáz 1000 köbméteréért.⁵⁵² Ha a Krím elfoglalása érdekében igyekezett Moszkva destabilizálni Ukrajnát, akkor vajon miért várt ki ezzel a lépéssel egészen március végéig, amikor a félsziget annektálása már lezajlott? Másrészt, Jonsson és Seely tanulmányának publikálását követően, 2015 tavaszán Petro Porosenko ukrán elnöknek sikerült 247 dollárra lealkudnia a gáz árát, amely a Janukovicsnak ajánlott kedvezményes, 268 dolláros árnál is alacsonyabb volt.⁵⁵³ Mindez nem éppen az orosz gazdasági hadviselés hatékonyságáról árulkodott, sokkal inkább arról a kölcsönös függőségről, melyet a „*bilaterális monopólium*” közgazdasági fogalma ír le: az ukrán csővezetékrendszer tranzitkapacitásának egyetlen

⁵⁴⁸ Jonsson – Seely, 2015, 7-8. o.

⁵⁴⁹ Sz. Bíró Zoltán: *Putyin háborúja*, Magvető Kiadó, Budapest, 2023, 42. o.

⁵⁵⁰ Uo. 44. o.

⁵⁵¹ Mark Galeotti: *The Spies Who Love Putin*. The Atlantic, 2017. január 17. Forrás: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/01/fsb-kgb-putin/513272/>

⁵⁵² Jonsson – Seely, 2015, 17. o.

⁵⁵³ Howard – Pukhov, 2015, 292. o.

lehetséges vevője a Gazprom, míg Oroszország számára az ukrainai tranzitútvonal megkerülhetetlen volt, hogy el tudja adni a földgázt európai vevőinek.⁵⁵⁴

Vagyis bár a gazdasági intézkedések valóban részét képezték az orosz nyomásgyakorlásnak, Moszkva ezeket más-más céllal és felemás hatékonysággal alkalmazta. 2013 nyarától annak érdekében akadályozta az Oroszországba irányuló ukrán exportot, hogy jelezze az ukrán vezetésnek: a szabadkereskedelmi és társulási megállapodás aláírása az EU-val súlyos gazdasági költségekkel járna az ország számára. Ez a lépés sikeres volt, hiszen Viktor Janukovics végül elállt a megállapodás megkötésétől. Miután Janukovics elnök hatalma megingott azután, hogy az EU-párti tüntető fiatalokkal szemben a karhatalmi erők példátlan brutalitással léptek fel, mely más, jóval radikálisabb csoportokat is az utcára vitt, a Kreml pénzügyi segítséggel próbálta meg stabilizálni az ukrán vezetést – sikertelenül. Végezetül, feltehetően az új kijevi vezetés kompromisszumra kényszerítését szolgálta a gáz árának radikális emelése, amely azonban szintén kudarcot vallott. A gazdasági nyomásgyakorlást egyik esetben sem a Krím megszállásának támogatása érdekében alkalmazta Moszkva, és a három példa közül csupán egy esetben járt sikerrel.

Jonssonhoz és Seelyhez hasonlóan Rác is amellet érvelt 2015-ös könyvében, hogy az Ukrajna elleni *hibrid háború* nemkatonai előkészítő szakasza hónapokkal megelőzhetette a Krím annektálását, 2013 közepére datálva annak kezdetét.⁵⁵⁵ Lényeges azonban, hogy Rác elismeri: az „*orosz hibrid hadviselés*” nem lehetett volna sikeres az ukrán államot jellemző „*számos és inherens gyengeség*” nélkül.⁵⁵⁶ Ez azért fontos, mert szemben például Janis Berzins értékelésével – mely elképzelhetőnek látta a Krímben bekövetkezett események megismétlését a balti államokban az ottani orosz kisebbségre hivatkozva és alapozva –, rávilágított a hibrid hadviselés korlátjaira.⁵⁵⁷ Rác hat olyan tényezőt nevezett meg, amelyek megléte az ukrainai tapasztalat alapján az orosz hibrid hadviselés sikeres alkalmazásának előfeltételét jelenti: 1) Oroszország katonai fölénye, 2) gyenge központi hatalom és biztonsági struktúrák, 3) a központi kormányzattal szembeni tartós és regionális alapú elégedetlenség, 4) oroszajkú kisebbség jelenléte, mint hivatkozási alap az intervencióra, 5) erős médiajelenlét mind a célországban, mind külföldön, 6) az orosz reguláris erők alkalmazását biztosító logisztikai feltételek, azaz orosz katonai jelenlét a célországban, illetve gyenge vagy egyáltalán nem

⁵⁵⁴ Deák András György: Orosz–ukrán gáztranzitkörülmények – másfél hónappal a szerződés lejárta előtt. SVKI, *Elemzések*, 2019/22. Forrás: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2019_22_Orosz-ukrán%20gáztranzitkörülmények_\(Deák%20A.%20Gy.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2019_22_Orosz-ukrán%20gáztranzitkörülmények_(Deák%20A.%20Gy.).pdf) 1. o.

⁵⁵⁵ Rác, 2015, 39. o.

⁵⁵⁶ Rác, 2015, 64. o.

⁵⁵⁷ Berzins, 2014, 7-8. o.

ellenőrzött közös határ Oroszországgal. E peremfeltételek együttes előfordulása nagyban leszűkíti azon államok körét, amelyekben potenciálisan reprodukálható lehet egy, a katonai erővel végrehajtott támadást is magában foglaló *teljes spektrumú hibrid háború*.⁵⁵⁸

Valójában azonban nemcsak Ukrajna inherens gyengeségei és a Rác által azonosított egyéb feltételek, de a Krím elcsatolását közvetlenül lehetővé tevő körülmények kialakítása is nehezen írható Moszkva számlájára. Az a nézet, miszerint Oroszország célja kezdettől fogva a Krím anektálása volt, és ennek előkészítése érdekében már hónapokkal korábban megkezdte Ukrajna nemkatonai eszközökkel történő szisztematikus destabilizálását, ténylegesen nem sokban különbözik attól, ahogy az orosz katonai gondolkodók látták a Nyugat intervencióit 1999-ben Jugoszláviában vagy 2011-ben Líbiában.⁵⁵⁹

A 2013-14-es ukrán belpolitikai válságért legfeljebb csak közvetve okolható Oroszország, már amennyiben elfogadjuk, hogy az EU társulási megállapodás elutasítása érdekében kifejtett nyomásgyakorlás mindenképpen a belpolitikai helyzet – egyébként nem szándékolt – destabilizálódásához vezetett volna, mely valószínűtlen. Meglehetősen ellentmondásos volt az a magatartás is, amelyet az európai szereplők a tervezett társulási megállapodás aláírásával összefüggésben tanúsítottak. Miközben arról győzködtek Moszkvát, hogy az Ukrajnával kötendő szerződés nem érinti Oroszországot, és elzárkóztak a Janukovics-féle vezetés javaslatától, hogy az oroszokat bevonva háromoldalú tárgyalásokat kezdeményezzenek a kérdéssel kapcsolatban, a megállapodás aláírásának elmaradását az európai politikusok széleskörben úgy értékelték, hogy Ukrajna történelmi lehetőséget szalasztott el arra, hogy eltávolodjon Oroszországtól.⁵⁶⁰ Valószínű azonban, hogy a mély és átfogó szabadkereskedelmi megállapodás és a társulási egyezmény aláírásának elmaradása önmagában aligha vezetett volna belpolitikai robbanáshoz.

Ahhoz, hogy a kezdeti békés és túlnyomórészt csak a fiatal értelmiséget mozgósító EU-párti demonstrációkból erőszakos és hónapokig tartó többszázézes tömegtüntetés alakuljon, elengedhetetlen volt a Janukovics-féle vezetés elhibázott reakciója. Ahogy Andrew Wilson fogalmaz, a békés tüntetők november 30-ai brutális megveretésével a kijevi hatalom rosszul választotta meg az erőszak mértékét: „*ahhoz elegendő volt, hogy provokáljon, de ahhoz nem, hogy megfélemlítsen*”.⁵⁶¹ Ennek következtében a fő motívum, mely a tüntetőket az utcára vitte

⁵⁵⁸ Uo. 73-83. o. és 90. o.

⁵⁵⁹ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgoplov, 2021, 25-26. o.

⁵⁶⁰ Jójárt Krisztián: *The War in Ukraine in the Light of “Costly Signal” Theory*, Master’s Thesis, Corvinus University of Budapest, Budapest, 2020, 21-22. o.

⁵⁶¹ Wilson, 2014, 68-69. o.

immáron nem a társulási megállapodás aláírásának elmaradása, hanem a hatósági erőszakkal szembeni tiltakozás kifejezése volt.⁵⁶²

Mindeközben az euromajdanra adott reakcióként, azokkal szinte egyidőben már 2013 novemberétől elkezdődtek a majdanellenes megmozdulások is, melyek során a két tábor közti véres összecsapásokra is számos példa akadt.⁵⁶³ Az, hogy az euromajdan szinte azonnal heves reakciót váltott ki az oroszbarát lakosság körében és rövidúton utcai összecsapásokhoz vezetett a keleti régió nagyvárosaiban, az ukrán társadalom mély megosztottságának volt köszönhető. Miközben azonban a nyugati értékelések a 2014-es ukrajnai háború kapcsán rendre Moszkva destabilizáló tevékenységét emelték ki, fontos látni, hogy az ukrán társadalom ideológiai alapú kettészakításáért a felelősség legalább ugyanakkora – ha nem nagyobb – mértékben terhelte a Nyugat-barát ukrán politikai szereplőket. Amíg Leonyid Kucsma elnöksége alatt került az ukrán társadalmat megosztó identitáspolitikai kérdések előtérbe helyezését, addig Viktor Jucszenko a 2004-es elnökválasztási kampányban nacionalista húrokat pengetett és egy új politikai nemzet létrehozását tűzte ki célul. A választási kampány szélsőségesen polarizálta az ukrán társadalmat, kettészakítva az országot a Kelet–Nyugat ideológiai tengely mentén.⁵⁶⁴ A „narancsos forradalom” után, az elnökválasztás megismételt második fordulóját Janukoviccsal szemben 7,8 százalékos fölényrel megnyerő Jucszenko, beiktatását követően Ukrajna NATO tagságának kérdését kezdte el forszírozni, miközben az ukrán lakosság kevesebb mint harmada támogatta azt.⁵⁶⁵

Bár az euromajdan képes volt megszólítani a hatalommal szemben elégedetlen lakosság egy részét a keleti megyékben is, közülük jóval kevesebben vonultak utcára, így a helyi hatalom a fizetett verőlegények, a *tituskik* segítségével csírájában el tudta nyomni a demonstrációkat. Ahogy azonban az események Kijevben egyre erőszakosabbá váltak, úgy nőtt a keleti területeken élő lakosság félelme a káosztól, melyet a Janukoviccsal szembeni tüntetések elszabadítottak, muníciót szolgáltatva a majdanellenes erőknek. A biztonsági ügyekért felelős miniszterelnök-helyettes, Vitalij Jarema a Nemzetbiztonsági és Védelmi Tanács február 28-ai ülésén elismerte, hogy a jog megszűnt létezni Ukrajnában, és a kijevi majdan az államigazgatás épületeinek elfoglalásával veszélyes precedenst teremtett, felbátorítva ugyanerre a krími

⁵⁶² Előbbi a tüntetők 54%-a, míg utóbbit 70%-uk nevezte meg okként egy felmérés szerint. Uo. 69. o.

⁵⁶³ Daria Platonova: *The Donbas Conflict in Ukraine. Elites, Protest and Partition*, Routledge, London & New York, 2022, 29. o.

⁵⁶⁴ Fedinec Csilla – Font Márta – Szakál Imre – Varga Beáta: *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2021, 421-423. o.

⁵⁶⁵ Sz. Bíró, 2023, 39. o.

lakosokat is.⁵⁶⁶ Valóban, a március-áprilisban Délkelet-Ukrajnában kormányzati épületek és rendőrőrsök elfoglalásával, rögtönzött barikádok állításával zajló tüntetések nem sokban különböztek attól, ami néhány héttel korábban Ukrajna nyugati és középső részein történt.⁵⁶⁷

Szintén aligha Moszkva volt felelős azokért a ki nem kényszerített hibákért, melyeket az ukrán politikai szereplők elkövettek a Janukovics elmenekülése utáni viharos átmenet időszakában. Ezek közé tartozott, hogy az ukrán törvényhozásban többségbe került nemzeti radikálisok február 23-án olyan törvényt fogadtak el, amely hatályon kívül helyezte azt a 2012-es nyelvtörvényt, mely garantálta az orosz nyelv regionális státuszát.⁵⁶⁸ Bár az ideiglenes államfői jogköröket is gyakorló házelnök, Olekszandr Turcsinov nem írta alá a törvényt, a lépés tovább növelte az orosz anyanyelvű lakosság félelmeit, mely aggodalommal szemlélte a Kijevben és Nyugat-Ukrajnában kibontakozó eseményeket, és nagyban hozzájárult a Krímben és a keleti megyékben élő oroszok mobilizálásához.⁵⁶⁹ Ennél jóval riasztóbb volt azonban az, hogy másnap délután Ihor Moszjicsuk, a Jobb Szektor szélsőjobboldali párt vezetője az egyik hírtelevízió élő adásában fenyegette meg mindazokat, akik megkísérlik megbontani Ukrajna területi integritását. Mint fogalmazott, *„ha a kormány erre nem képes [azaz keményen megbüntetni mindazokat, akik megkísérlik megsérteni Ukrajna területi egységét – J. K.], akkor a Jobb Szektor fog egy „barátság vonatot” szervezni. Elmegyünk a Krímbe, ahogy a 90-es években az UNSzO [Ukrán Népi Önvédelmi Szervezet, ukrán ultranacionalista paramilitáris szervezet – J. K.], akkor a mostanihoz hasonló publikum, mint a patkányok, úgy szaladt szét, amikor az UNSzO-sok bementek Szevasztopolba.”*⁵⁷⁰ Az orosz propaganda Moszjicsuk kijelentését meglovagolva azt az üzenetet közvetítette a krími orosz lakosságnak, hogy közvetlen veszélyben vannak. Miután az ukrán belügyminiszter – egy újabb elhibázott döntés részeként – másnap feloszlatta a kijevi tömegoszlatásokban részt vett krími Berkut rohamrendőri erőket, az egység tagjai a szélsőjobboldali veszélyre hivatkozva ellenőrző pontokat állítottak fel a Krímben. Az orosz lakosság megvédése a Krímbe tartó ukrán nacionalistáktól pedig legitimálta a hazai közvélemény szemében Moszkva katonai beavatkozását.⁵⁷¹ A *„barátság vonat”* olyan erős toposz volt, hogy az állítólag a „helyi

⁵⁶⁶ David R. Marples (szerk.): *The War in Ukraine's Donbas. Origins, Contexts, and the Future*, Central European University Press, Budapest, 2022, 21. o.

⁵⁶⁷ Howard – Pukhov, 2015, 148. o.

⁵⁶⁸ Fedinec Csilla: Az őslakos státusz Ukrajnában. *Társadalomtudományi Szemle*, XX. évf., 2018/2. szám, 83. o.

⁵⁶⁹ Michael Kofman – Katya Migacheva – Brian Nichiporuk – Andrew Radin – Olesya Tkacheva – Jenny Oberholtzer: *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*, RAND Corporation, 2017, Forrás: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1498.html 33. o.

⁵⁷⁰ "Правый сектор" сформирует "поезд дружбы" и не допустит раскола Украины, - Мосийчук, 112.ua, 2014. február 24. Forrás: <https://web.archive.org/web/20140301184118/http://112.ua/politika/pravyi-sektor-sformiruet-poezd-druzhby-i-ne-dopustit-raskola-ukrainy-mosiychuk-26132.html>

⁵⁷¹ Kofman – Migacheva – Nichiporuk – Radin – Tkacheva – Oberholtzer, 2017, 21. o.

önvédelmi erők” által elrettentett, és a vonatról végül a Krimbe érkezés előtt leszálló ukrán ultranacionalistákról szóló történet még a Putyin elnökkel forgatott, egy évvel a Krim annektálása után bemutatott propagandafilmbe is bekerült.⁵⁷²

A fentiek alapvetően járultak hozzá az orosz információs hadviselés sikeréhez, melynek hatékonyságát szintén messze túlértékelték azok az elemzések, amelyek az „új generációs hadviselés stratégiájának mesteri implementációjaként” interpretálták a Krimben és a Donbaszban történeteket.⁵⁷³ Valójában az orosz sikereknél jóval többet nyomott a latba az ukrán fél által elkövetett hibák sorozata, melyre az orosz propaganda építhetett.⁵⁷⁴ Az orosz információs arzenál elsődlegesen a hazai közvélemény támogatásának megnyerését célozta – sikerrel –, miközben az ukrán állampolgárok befolyásolása ennek „járulékos következménye” volt csupán. A felmérések alapján a krími lakosok többsége eleve az orosz tévéből tájékozódott, azaz az ő befolyásolásuk nem igényelt célzott információs kampányt.⁵⁷⁵ Az ugyanakkor lényeges volt, hogy az azonosítójelzés nélküli orosz katonák meg is fosztották annak lehetőségétől a krími polgárokat, hogy ukrán forrásokból informálódjanak a zajló eseményekről: a művelet részeként az elsők között vágták le a félszigetet az ukrán telekommunikációs infrastruktúráról és szállták meg az állami televízióállomás épületét.⁵⁷⁶

A Jonsson és Seely által leírt teljes spektrumú konfliktus gazdasági és információs eleme mellett a politikai befolyásolási műveletek hatékonysága is minimum vegyes képet mutatott Ukrajnában. A konfliktust megelőzően Moszkvának nemcsak, hogy nem sikerült meggyőznie a hozzá kulturálisan és történelmileg ezer szálon kapcsolódó ukrán társadalmat arról, hogy az Európai Unióhoz való közeledés helyett Oroszország saját integrációs struktúráiban találja meg számításait, de az európai út elutasítása miatt kialakult politikai válság menedzselésében is kudarcot vallott. Az orosz hírszerző szervek talán valóban hatékonyan térképezték fel Ukrajna gyengeségeit és sebezhetőségeit⁵⁷⁷, de mégsem sikerült előre jelezniük Janukovics bukását, vagy hathatós lépéseket tenniük annak elkerülése érdekében. Erre utalt Lukjanov is a fentebb idézett cikkében.

⁵⁷² Crimea. The Way Home, Youtube, 2015. március 15. Forrás:

<https://www.youtube.com/watch?v=nbGhKfWrfOQ>

⁵⁷³ Nicholas Fedyk: Russian “New Generation” Warfare: Theory, Practice, and Lessons for U.S. Strategists, Small Wars Journal, 2017. május 4. Forrás: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/russian-“new-generation”-warfare-theory-practice-and-lessons-for-us-strategists-0>

⁵⁷⁴ Kofman – Migacheva – Nichiporuk – Radin – Tkacheva – Oberholtzer, 2017, 29. o.

⁵⁷⁵ Uo.

⁵⁷⁶ Uo., Howard – Pukhov, 2015, 114. o., Rác András: Odamentek az orosz különleges erők, és megmondták, hogy ki lesz az új miniszterelnök, 444, 2018. március 18. Forrás: <https://444.hu/tldr/2018/03/18/odamentek-az-orosz-kulonleges-erok-es-megmondtak-hogy-ki-lesz-az-uj-miniszterelnok>

⁵⁷⁷ Rác, 2015, 58. o.

Ha csak a Krímben és Kelet-Ukrajnában történtek vizsgálatára szorítkozunk, akkor is azt láthatjuk, hogy a helyi politikai elitek menedzselése korántsem ment zökkenőmentesen. Ezt támasztja alá a krími népszavazás időpontja körüli huzavona, amely – ahogy arról fentebb már szó volt – egyben arról árulkodik, hogy az orosz cél többször is módosult, és feltehetően az annexió nem volt az eredeti terv része.⁵⁷⁸ A művelet politikai elemének kidolgozatlanságára utalnak az új helyi vezetők kijelölésének körülményei is. Oleg Belavencev, Sojgu védelmi miniszter bizalmasa és a krími művelet parancsnoka, miután meggyőzte a Janukovics emberének számító krími miniszterelnököt a lemondásról, egy öreg kommunistát, Leonyid Gracsot jelölte ki a helyére. Belavencevet csak a döntés után tájékoztatta Vlagyimir Konsztantyinov, a krími parlament elnöke arról, hogy Gracs az évek során elidegenítette magától a meghatározó helyi potentátok nagyrészét, ezért alkalmatlan a feladatra. Ezután került csak sor a helyi alvilágban csak Kobold néven ismert Szergej Akszjonov kinevezésére.⁵⁷⁹ Ha Moszkva valóban már hónapokkal korábban előkészítette volna a Krím anektálását, akkor minden bizonnyal pontos elképzelése lett volna arról, kiket ültessen politikai pozícióba.

A kríminél azonban jóval kaotikusabb volt az, ahogy az ügynevezett „hibrid háború” politikai eleme kibontakozott Kelet-Ukrajnában. A donecki oroszpartí erőket vezető és március 1-jén magát önjelölt kormányzóvá kikiáltó Pavel Gubarevet az ukrán hatóságok öt nappal később őrizetbe vették.⁵⁸⁰ Ugyanígy jártak azok az oroszpartí tüntetők is, akik Harkivban foglalták el a helyi adminisztráció épületét és a donyeckivel egyidőben kiáltották ki az ottani népköztársaság megalapítását.⁵⁸¹ Az ukrán rendfenntartó erők határozott fellépésének köszönhetően a „Harkovi Népköztársaság” projektje kevesebb mint két nappal a megszületése után hamvába hullt. A szeparatizmus gyors elfojtásában kulcsszerepet játszott az is, hogy a Janukovics pártjához tartozó és kezdetben az euromajdant ellenző harkivi polgármester, Hennagyij Kernes oldalt váltott, és lojalitásáról biztosította az új kijevei vezetést. Ha kapott is bármilyen ajánlatot Kernes a Janukovics elmenekülését követő rövid oroszországi látogatása alkalmával, az láthatóan nem volt elég csábító ahhoz, hogy cserébe megkockáztassa kiskirálysága elvesztését egy szeparatista hatalomátvétel okán.⁵⁸² Nemcsak Harkivra, de a

⁵⁷⁸ Kofman – Migacheva – Nichiporuk – Radin – Tkacheva – Oberholtzer, 2017, 27. o.

⁵⁷⁹ Treisman, 2016, 48-50. o.

⁵⁸⁰ Court arrests 'self-proclaimed governor' of Donetsk region Gubarev for two months, Kyiv Post, 2014. március 7. Forrás: <https://archive.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/court-arrests-self-proclaimed-governor-of-donetsk-region-gubarev-for-two-months-338742.html>

⁵⁸¹ Ukraine Authorities Clear Kharkiv Building, Arrest Scores Of 'Separatists', RFE/RL, 2014. április 8. Forrás: <https://www.rferl.org/a/kharkiv-operation-ukraine-terrorism-separatist-arrests/25324984.html>

⁵⁸² Natalia Shapovalova – Balázs Jarábik: How Eastern Ukraine Is Adapting and Surviving: The Case of Kharkiv, Carnegie Europe, 2018. szeptember 12. Forrás: <https://carnegieeurope.eu/2018/09/12/how-eastern-ukraine-is-adapting-and-surviving-case-of-kharkiv-pub-77216>

Krímre és a délkeleti területek egészére jellemző volt, hogy bár a Janukovics-féle Régiók Pártja már a megalapításától kezdve az oroszpartí szavazók szimpátiájának elnyerését célozta, a pártot képviselő helyi oligarchák és politikusok egyáltalán nem ambicionálták a viszony szorosabbra fűzését Oroszországgal, megkockáztatva a náluk nagyobb oroszországi versenytársaik pozíciószerzését.⁵⁸³ Pláne abban nem voltak érdekeltek, hogy közvetlen orosz irányítás alá kerüljenek, elveszítve ezzel hatalmukat.

Valójában a helyi elitek magatartása és nem pedig Moszkva volt az, amely eldöntötte az úgynevezett „*orosz tavasz*” kimenetelét Kelet-Ukrajnában. A majdanellenes és föderalizáció párti tüntetések kezdetben pontosan ugyanúgy bontakoztak ki Harkivban és Doneckben, két, egymással nagyon hasonló történelmi háttérű és etnikai-nyelvi összetételű régióban. Sőt, a megelőző bő évtized statisztikáit alapul véve Harkivban jóval több megmozdulás zajlott, mint Doneckben, ezért a potenciál a tüntetések szervezésére az előbbi régióban magasabb volt.⁵⁸⁴ Annak oka, hogy az oroszpartí tüntetések végül mégsem itt, hanem Doneck megyében vezettek fegyveres konfliktushoz, egyedül az elitszoportok és a központi hatalom közti eltérő viszonyrendszerben keresendő. Ahogy azt Daria Platonova kutatásában igazolta, a harkivi és a donecki elitek más patronáltsági kapcsolatban álltak a kijevi központi hatalommal, mely eltérő magatartásra készítette őket az Ukrajnában kibontakozó politikai válság közepette.⁵⁸⁵

Az, hogy Harkivban a nagyvállalatok túlnyomó többségükben állami tulajdonban voltak, nagyfokú függést jelentett Kijevtől, mely arra kondicionálta a helyi eliteket, hogy ne egy adott politikai patrónusra tegyenek, hanem megpróbáljanak politikai színezet nélkül jó kapcsolatot kialakítani a központtal és a rivális kliensi hálózatokkal. A Harkivra jellemző „*diffúz patronáltsággal*” szemben a magánkézben lévő és a régió belül horizontálisan és vertikálisan is integrálódó, gyakran monopol nagyvállalatok Doneckben „*koncentrált patronáltsági rendszer*” kialakulásához vezettek, ahol a helyi elitek e rendszer megőrzésében voltak érdekeltek a központi hatalommal szemben. Ez 2013 végén ahhoz vezetett, hogy a helyi elit Harkivban és Doneckben egyaránt igyekezett elfojtani az euromajdant és támogatta a majdanellenes tüntetéseket. De míg Harkivban a politikai vezetés ezt saját pozíciójának megtartása, addig a donecki elitek ugyanezt patrónusuk, az úgynevezett Donecki-klán érdekeit képviselő Janukovics hatalomban tartása érdekében tették. Janukovics bukása után azonban a harkivi elit az új hatalmi centrummal való kapcsolat mihamarabbi normalizálásában volt érdekelt, ezért nem engedett teret a radikális oroszpartí tüntetéseknek, melyek ezt akadályozták

⁵⁸³ Howard – Pukhov, 2015, 26-27. o.

⁵⁸⁴ Platonova, 2022, 82-84. o.

⁵⁸⁵ Uo.

vagy ellehetetlenítették volna. Ezzel szemben a donecki elitek támogatták a radikális oroszpartí szereplőket, akikre a központtal szembeni alkudozás eszközeként tekintettek. Az önjelölt népi kormányzó, Pavel Gubarev támogatásával például rá akarták kényszeríteni Kijevet, hogy hívja vissza az újonnan kinevezett kormányzót, Szerhij Tarutát, és a donecki elitek számára elfogadható szereplőt ültessen a régió élére.⁵⁸⁶ Azzal azonban, hogy teret engedtek a radikális oroszpartí aktivistáknak, a helyi elitek elveszítették a kontrollt a tüntetések fölött, megágyazva ezzel a fegyveres erőszaknak és a szeparatista szereplők helyzetbe kerülésének.

Nem a helyi elit volt az egyetlen, akinek kicsúszott a lába alól a talaj Doneckben. Maga a Kreml – aki szintén a Kijevvel szembeni nyomásgyakorlás eszközeként tekintett a szeparatizmus felszítására – sem tudta ellenőrzése alá vonni a részben maga által Ukrajnára szabadított radikálisokat. Moszkva áprilisban informális tárgyalásokba kezdett az ukrán vezetéssel, melynek eredményeként megállapodtak a Krímben hátrahagyott ukrán haditechnika visszaszolgáltatásáról. Genfben pedig kezdetét vette a négypartí tárgyalások előkészítése az ukrainai helyzet megoldásáról Oroszország, Ukrajna, az Egyesült Államok és az Európai Unió között.⁵⁸⁷ Miközben azonban Moszkva megpróbálta a tárgyalóasztalnál elérni politikai célját, azaz Ukrajna föderalizációját, addig az FSzB egy tartalékos ezredese, Igor „Sztrelkov” Girkin és csapata április 12-én elfoglalta Szlavjanszk városát. Girkin később nyíltan elmondta, hogy a terve az volt, hogy fegyveres felkelést szít és kiprovokálja Kelet-Ukrajna elszakadását, rákényszerítve ezzel Oroszországot a beavatkozásra és a krími forgatókönyv megismétlésére.⁵⁸⁸ FSzB-s háttéré ellenére Girkin autonóm figurának számít, és – ahogy Mark Galeotti fogalmaz – nemcsak, hogy *parancs nélkül*, de látszólag kifejezetten *parancs ellenében* cselekedett, amikor áprilisban a Krímből Szlavjanszkba vezette 52 fős szedett-vedett alakulatát.⁵⁸⁹ Azt, hogy Girkin önállóan cselekedett, megerősíti azzal a nyugállományú FSzB tábormokkal készült interjú is, aki egykor Girkin titkosszolgálati alkalmazásáról döntött.⁵⁹⁰

Ennek ellenére az ukránok a jól fegyverzett csoport megjelenéséből azt a hibás következtetést vonták le, hogy Moszkva a krími forgatókönyv megismétlésére készül a

⁵⁸⁶ Uo., 215. o.

⁵⁸⁷ Howard – Pukhov, 2015, 145. o.

⁵⁸⁸ Uo. 146. o.

⁵⁸⁹ Galeotti, 2022, 141. o.

⁵⁹⁰ A Girkinnel jó kapcsolatot ápoló és a Nyezaviszimoje Vojennoje Obozrenyje katonai szaklapnak név nélkül nyilatkozó FSzB tábormok meggyőződése, hogy mindaz, amit Girkin és csapata Ukrajnában végzett, 90%-ban Girkin saját kezdeményezésére történt. Anyagi támogatást ehhez Girkin akkori munkaadója, a monarchista nézeteket valló ortodox milliárdos üzletember, Konsztantyin Malofejev nyújtott, nem pedig a szolgálat, ahol Sztrelkov tartalékos ezredes volt. Marina Martova: Генерал ФСБ: Стрелков в Украине действовал на 90% по собственной инициативе. Высокопоставленный разведчик в свое время принимал на работу в спецслужбу будущего главкома войск ДНР. *Независимое Военное Обозрение*, 2014. december 19. Forrás: https://nvo.ng.ru/spforces/2014-12-19/1_interview.html

Donbaszban, ezért április 13-án meghirdették a *terrorellenes műveletet* a szeparatista erők felszámolása érdekében.⁵⁹¹ Moszkva válaszul erődemonstrációba kezdett, még több katonai alakulatot vezényelve az orosz–ukrán határra, de továbbra is vonakodott attól, hogy a Krímhez hasonló döntő lépésre szánja el magát. Helyette a szakadár erőktől a népszavazások elhalasztását, Kijevtől pedig a katonai művelet leállítását kérte, és a felkelőkkel való politikai párbeszédet szorgalmazta. Minthogy az ukrán vezetés úgy vélte, a Kreml célja a terület elszakítása, a tárgyalások szorgalmazása pedig csak az ukrán fellépés késleltetését szolgálja, így érthető módon nem reagáltak az orosz kérésre.⁵⁹² Mivel a szeparatista erők veresége nem volt elfogadható opció a Kreml számára, ezért 2014 nyarától – szándéka ellenére – egyre aktívabban kellett katonai erővel is beavatkoznia a konfliktusba ennek elkerülése érdekében. Ironikus módon tehát, ha Oroszország nem is, az általa támogatott proxy-szereplők valóban hatékonynak bizonyultak a politikai befolyásolásban – csak hogy nem Kijevvel hanem Moszkvával szemben.

Összefoglalva, ellentétben azzal, amit az orosz hibrid hadviselés irodalma állít, az ukrainai tapasztalat azt mutatja, hogy a nemkatonai érdekérvényesítési eszköztár majdnem minden eleme csődöt mondott. Kivételt ez alól az információs hadviselés képez, amelynek alkalmazásához azonban minden körülmény kedvezett: az ukrainai oroszajkú lakosság többsége eleve az orosz médiából tájékozódott, az ukrán nacionalistáktól való félelem pedig jelen volt az orosz kisebbség körében, melyet az euromajdan erőszakossága és az ukrán politikai szereplők által elkövetett hibák csak tovább tüzeltek.

Moszkva célja 2014 februárjától az volt, hogy olyan politikai konstellációt kényszerítsen Ukrajnára, amely a jelentős orosz kisebbséggel rendelkező és így jellemzően az oroszpartii politikai erőkre szavazó régióknak föderatív státuszt biztosított volna. Ezáltal intézményesítette volna Oroszország befolyását szomszédja fölött. A kényszerítés politikai, gazdasági és diplomáciai eszközeire vagy nem támaszkodott Moszkva, vagy pedig csődöt mondtak. A katonai erő rejtett alkalmazása biztosította az orosz befolyás megtartását a Krím-ben, de kevés volt ahhoz, hogy tárgyalóasztalhoz kényszerítse az új ukrán vezetést. Putyin végül feltehetően hazai politikai népszerűségének növelése érdekében döntött a Krím-félsziget elcsatolásáról, valamint, hogy kész helyzet elé állítsa a kijevi vezetést abban az esetben, ha úgy dönt, katonai válaszlépéshez folyamodik. Az annexió egyben jelzés is volt az ukrán vezetésnek, hogy Oroszország kész további költségeket róni Ukrajnára, ha nem hajlandó teljesíteni politikai feltételeit. Azonban sem ez, sem pedig a Donbaszban kibontakozó felkelés – melynek célját a

⁵⁹¹ Howard – Pukhov, 2015, 147. o.

⁵⁹² Howard – Pukhov, 2015, 150-151. o.

kijevi vezetés valószínűleg félreértette, és nem a nyomásgyakorlás részének, hanem Moszkva újabb területszerzési tervének látta – nem volt elég a politikai akarat Ukrajnára kényszerítéséhez.

Végső soron az orosz reguláris erők által 2014 nyarán, majd 2015 telén az ukrán hadseregre mért súlyos katonai vereség volt az, ami rákényszerítette Kijevet a minszki megállapodások aláírására, és részben azon politikai feltételek elfogadására, amelyeket Oroszország kezdettől fogva szorgalmazott. De Moszkva az azt követő hét évben továbbra is eszköztelennek bizonyult, hogy a megállapodásokban foglaltak végrehajtását ráerőltesse az ukrán vezetésre, vagy hogy megakadályozza megmaradt befolyásának elvesztését Ukrajnában. Szemben a Geraszimov-ábra széleskörű értelmezésével, az ukrajnai háború a nemkatonai eszközök dominanciája helyett azt igazolta, hogy Oroszország egyetlen hatékony érdekérvényesítési eszköze a katonai erőszak.

6.1.2. Az ukrajnai konfliktus Moszkva szemszögéből

Bár ahogy fentebb bemutattam, Moszkva tevékenysége Ukrajnában aligha a „*Geraszimov-doktrína*” gyakorlatba ültetését jelentette, ez nem jelenti azt, hogy Geraszimov gondolatai ne bírtak volna relevanciával az ukrajnai konfliktus vonatkozásában. Szemben a fentebb bemutatott nyugati értelmezéssel – mely szerint Oroszország a Geraszimov által leírt módon a nemkatonai eszközök és a katonai erő összehangolt alkalmazásával destabilizálta Ukrajnát, hogy kedvező feltételeket teremtsen a Krím megszállásához –, orosz nézőpontból a 2013 végén kibontakozó ukrajnai események tökéletesen beleillettek abba a mintázatba, mely az orosz vezérkari főnök szerint az azt megelőző évek Nyugat által vívott „*új típusú háborúit*” jellemezte.⁵⁹³

Orosz olvasatban az „*ukrán válság*” értelmezése a következő volt: A Nyugat az elmúlt évtizedekben megpróbálta Ukrajnát szisztematikusan leválasztani Oroszországról. Ennek eszközét képezte az Egyesült Államokkal és más nyugati országokkal hosszú ideje szoros kapcsolatokat ápoló politikai szereplők hatalomba juttatása a külföldi alapítványok által támogatott utcai tüntetések révén.⁵⁹⁴ Mindeközben a Nyugat megpróbálta „becsalogatni” Ukrajnát – Grúziával és Moldovával együtt – saját integrációs szervezeteibe, a NATO-ba és az Európai Unióba, melyek az ország politikai-ideológiai átformálásának intézményes keretét képezték volna.⁵⁹⁵ A NATO együttműködési programjain keresztül a nemzeti elitek

⁵⁹³ Geraszimov, 2013

⁵⁹⁴ Kruglov – Voszkreszenszkij – Murszametov, 2021, 129. o.

⁵⁹⁵ Rác András: Oroszország biztonságpolitikai törekvései a posztsovjet térségben, SVKK Védelmi Tanulmányok, 2020/3 május 27. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu->

indoktrinálása zajlott, ezért Ukrajna csatlakozási perspektívája nem annyira katonai, mint inkább „geopolitikai és geokulturális” jellegű fenyegetést jelentett azáltal, hogy olyan végleges politikai átalakulást vetített előre, amely ellehetetlenítette volna az „orosz világhoz” való visszatérést.⁵⁹⁶ A befolyásolás politikai szintje mellett az információs hadviselés eszköztárával folyamatosan zajlott a „mentális háború”: a társadalmi tudat átformálása, a nyugati demokratikus értékek terjesztése, a nem Nyugat-barát politikát folytató kormányzatok alatt pedig a szociális problémák és társadalmi ellentétek kiélezése.⁵⁹⁷ Amikor Moszkva jelöltje került hatalomra, a Nyugat utcai tüntetésekkel próbált meg nyomást gyakorolni és „színes forradalom” keretében hatalmváltást kikényszeríteni. Ilyen, Washington által alkalmazott „politikai hadviselés” volt orosz olvasatban a 2004-2005-ös „narancsos forradalom” Ukrajnában, mely a Gene Sharp által kidolgozott erőszakmentes forradalom technikáját követte.⁵⁹⁸

2013-ban az Európai Unió megpróbálta rávenni Viktor Janukovicsot, hogy az Eurázsiai Gazdasági Unió helyett az EU-val írjon alá szabadkereskedelmi megállapodást. Miután az orosz nyomásgyakorlás hatékonynak bizonyult, és Janukovics kihátrált az Európai Unióval való viszony szorosabbra fűzéséből, a Nyugat úgy döntött, a politikai alkudozás legitim keretein kívül szerez érvényt akaratának: az információs arzenáljára és a Nyugat-párti aktivistákra támaszkodva tömegtüntetéseket szított és „mesterséges válságot”, vagy más néven „irányított káoszt” idézett elő.⁵⁹⁹ A Nyugat által támogatott erők elfoglalták a hatalom megszerzése szempontjából fontos közintézményeket, és megkezdték azoknak a „párhuzamos hatalmi struktúráknak” a kiépítését, melyek átvehették a hatalmat Janukovics bukása után.⁶⁰⁰ Miközben a francia, a német és a lengyel külügyminiszter közvetítőként lépett fel az ellenzék és Janukovics között egy politikai kompromisszum letárgyalásában, az Egyesült Államok és az Európai Unió már a kijevi vezetéssel szembeni szankciók bevezetéséről döntött.⁶⁰¹ Az ellenzék

[1506332684763/VT_2020_3_Racz_Andras_Oroszország_biztonságpolitikai_törekvései_a_posztszovjet_térségben_full.pdf](#) 14-17.o.

⁵⁹⁶ Alekszandr Bartos: Гибридизация НАТО как угроза национальной безопасности России, *Вестник Академии военных наук*, 2018b/1. szám, 28. o., illetve Dmitrij Trenyin – Jelena Csernyenko: Are We On the Brink of War? An Interview With Dmitri Trenin, Carnegie Moscow Center, 2022. január 29. Forrás: <https://carnegiemoscow.org/commentary/86304>

⁵⁹⁷ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 21-22. o., Pavlov – Szizov, 2021, 17. o., Zarudnyickij, 2021, 36. o.

⁵⁹⁸ Kruglov – Voszkreszenszkij – Murszametov, 2021, 126. o. illetve Alekszandr Naumov: «Мягкая сила», «цветные революции» и технологии смены политических режимов в начале XXI века, Аргамак-Медиа, Moszkva, 2016, 147. o.

⁵⁹⁹ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 21. o., Csekinov – Bogdanov, 2017, 41. o.

⁶⁰⁰ Zarudnyickij, 2021, 35. o.

⁶⁰¹ Philip Oltermann – Paul Lewis: EU foreign ministers agree sanctions against Ukrainian officials, *The Guardian*, 2014. február 21. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/20/ukraine-eu-foreign-ministers-agree-sanctions-officials>

és Janukovics között megkötött megállapodást felrúgva az ukrán törvényhozás másnap alkotmányellenes módon megfosztotta Janukovicsot a hatalomtól.⁶⁰²

Azután, hogy Moszkva az orosz kisebbség védelmében beavatkozott és magához csatolta a Krím-félszigetet, illetve támogatást nyújtott a fellázadt donyecki és luhanszki szakadároknak, Ukrajna egy elhúzódó *hibrid háború* színterévé vált az Egyesült Államok kezében, amely egy „*oroszellenes faltörőkosként*” használja annak érdekében, hogy strukturálisan gyengítse Oroszországot.⁶⁰³ Ennek kinetikus részét képezte a kelet-ukrajnai háború, nemkatonai elemét pedig Oroszország nemzetközi elszigetelése és gazdasági szankciókkal sújtása arra hivatkozva, hogy éppen Moszkva az, aki hibrid hadviselést folytat Ukrajnával szemben.⁶⁰⁴ A Kreml értelmezésében a Nyugat célja nem más, mint Oroszország hatalmi képességeinek hosszútávú aláásása, az állam destabilizálása és végső soron a politikai rezsimváltás.

Az Ukrajnában történtek orosz olvasata rávilágít arra, hogy az orosz hibrid hadviselés sikerét hangsúlyozó nyugati elemzésekkel ellentétben Moszkva úgy érzékelte, eszköztelen volt az Egyesült Államok által alkalmazott szofisztikált politikai hadviseléssel és információs fölényel szemben. Erre utalt Mahmut Garejev is a Hadtudományi Akadémián tartott előadásában 2015-ben: *„Leszámítva egyes sikeres akciókat, még mindig lemaradásban vagyunk ezt illetően [azaz a politikai befolyásolásban – J.K.], különösen a megfelelő technológiák kidolgozásában. Az USA hatalmas forrásokat fordít erre. Minden országban megvannak a pártfogoltjai, akiket gazdagon támogat. (...) És az egész világon, így például Ukrajnában is, felhasznál bármely erőt arra, hogy irányított káoszt, belpolitikai puccsot idézzen elő, és a számára megfelelő vezetőket ültesse hatalomba. (...) Mindezeket [a felforgató tevékenységeket – J. K.] az ellenzéki erők és külföldi országok nagykövetei irányítják. Az egyetlen, amit nem tudunk, hogy mit csináltak a mi diplomatáink Ukrajnában”* – tette hozzá Garejev, bírálva az orosz diplomácia tehetetlenségét.⁶⁰⁵

⁶⁰² «Это не митинг, это революция» Как Евромайдан привел к политическому кризису и гражданской войне на Украине, 2023. május 1. Lenta.ru, Forrás: <https://lenta.ru/articles/2023/05/01/euromaidan/>

⁶⁰³ Alekszandr Bartos: Смыслы гибридной войны, *Вестник Академии военных наук*, 2017b/2. szám, 172. o.

⁶⁰⁴ Alekszandr Bartos: Гибридная война как возможный катализатор глобального конфликта, *Вопросы безопасности*, 2016/4. Forrás: http://e-notabene.ru/view_article.php?id_article=19958&nb=1 illetve Ivan Jegorov: Патрушев: Украина была предлогом для начала гибридной войны Запада против РФ, *rg.ru*, 2022. május 31. Forrás: <https://rg.ru/2022/05/31/patrushev-ukraina-byla-predlogom-dlia-nachala-gibridnoj-vojny-zapada-protiv-rf.html>

⁶⁰⁵ Garejev, 2015, 20-21. o. Nem Garejev volt az egyetlen, aki élesen kritizálta az orosz külügyi és hírszerzési apparátus kijevi tevékenységét, pontosabban annak látszólagos hiányát. Az Igor Girkinnel kapcsolatban nyilatkozó FSzB-s tábornok szerint a külügyben nyílt titok volt, hogy a korábbi kijevi nagykövet, Viktor Csernomirgin alkoholista volt és gyakran napokra eltűnt. Utódja, Mihail Zurabov súlytalan és hozzá nem értő, diplomáciai tapasztalat nélküli figura volt, aki hét éven át töltötte be a kijevi nagykövetségi posztot. Ahogy a diplomácia, úgy az orosz hírszerző szervek, az FSzB és az SzVR is elégtelenre vizsgázott a nyugalmazott

Michael McFaul szerint – aki Obama elnök oroszügyi tanácsadója volt és 2012-14 között moszkvai nagykövet – az Egyesült Államok által támogatott szerb, ukrán és grúz „színes forradalmak” sikere hét feltétel együttállásán nyugodott: 1) félautokratikus politikai berendezkedés az adott országban, 2) a hatalmat gyakorló politikai vezetés népszerűtlensége, 3) egységes és szervezett ellenzék, 4) az ellenzék lehetősége a választási csalás leleplezésére, 5) elegendő független médium annak érdekében, hogy tájékoztassák a lakosságot a választási csalásról, 6) olyan politikai ellenzék, amely képes volt tüntetők tízezreit mozgósítani a választási csalással szembeni demonstráció érdekében, 7) megosztottság a rezsim erőszakapparátusán belül. E feltételek közül ugyan csak néhány volt az, amelyet az Egyesült Államok alakítani tudott, mégis, a nyugati támogatás meghatározó jelentőségűnek bizonyult az autokratikus rezsimek fellazításában. Így például a szankciók gyengítették az autokratikus rezsimek hatalmát és népszerűségét, míg azok kilátásba helyezése visszatartotta az elit tagjait a tüntetésekkel szembeni túlzott erőszak használatától. Szintén kulcsfontosságú volt a független médiának nyújtott támogatás, a demokratikus csoportok közti együttműködés ösztönzése, a választási megfigyelések technológiai segítése, valamint a választókat mozgósító aktivisták anyagi támogatása.⁶⁰⁶

Moszkva nem mozgott komfortosan a politikai befolyásolás eme kifinomult rendszerében, és ideológiai téren sem tudott a Nyugattal szemben vonzó alternatívát kínálni az ukránok többsége számára. Az ukrán társadalom megszólítása helyett Oroszország terepe az ukrán politikai elitekkel való közvetlen párbeszéd, valamint az ország és különösen a politikai vezetés tagjainak biztosított gazdasági és pénzügyi ösztönzés volt.⁶⁰⁷ Ez utóbbi olyan korrupciós rendszereket foglalt magában, mint az orosz–ukrán gázüzletbe közbeiktatott RoszUkrEnergo vállalat, amelyen az üzletbe bevont ukrán politikai szereplők állítólag évi 2 milliárd dollárt kerestek.⁶⁰⁸ A 2004-es „narancsos forradalom” azonban az elit második vonalát juttatta hatalomba, melynek eredményeként Moszkva időlegesen elvesztette befolyását az ukrán politika felett. Ezt csak Julia Timosenko miniszterelnöksége alatt sikerült részben helyreállítani az átláthatatlan gázügyletek révén. A Kreml szerencséjére a következő választás

tábornok szerint. Mint fogalmazott, „mi és csakis mi vagyunk a hibásak az ukrainai eseményekért! Még Amerika hibája is kisebb, mint a miénk. Ők legalább a saját érdekeiket védtek és mozdították előre.” Marina Martova: Генерал ФСБ: Стрелков в Украине действовал на 90% по собственной инициативе. Высокотехнологичный разведчик в свое время принимал на работу в спецслужбу будущего главкома войск ДНР. *Независимое Военное Обозрение*, 2014. december 19. Forrás: https://nvo.ng.ru/spforces/2014-12-19/1_interview.html

⁶⁰⁶ Michael McFaul: *Advancing Democracy Abroad. Why We Should and How We Can*, Stanford University, Stanford, California, 2010, 176-181. o.

⁶⁰⁷ Howard – Pukhov, 2015, 121. o.

⁶⁰⁸ Wilson, 2014, 46. o.

a „narancsos erők” bukását hozta, így Viktor Janukovics hatalomra kerülésével az orosz–ukrán politikai kapcsolat visszatérhetett a régi mederbe.⁶⁰⁹

Minthogy a Kreml az orosz–ukrán kapcsolatokat sokáig a politikai elitek szintjén menedzselte, Moszkva nemcsak hogy nem jeleskedett, de nem is törekedett még azon ukrainai oroszpartói csoportok kultiválására sem, akiket potenciálisan meg tudott szólítani.⁶¹⁰ Ez igaz volt a Krímre is, ahol a szovjet felbomlást követő kezdeti feszültségek után a jelicini vezetés kifejezetten visszafojtotta a krími elszakadási törekvéseket a kijevi vezetéssel való jó viszony érdekében, és szemet hunyt az 1992-es krími alkotmány Kijev általi hatályon kívül helyezése fölött is.⁶¹¹ Persze ebben minden bizonnyal az is közrejátszott, hogy ezidőtájt Oroszországnak éppen a saját szeparatizmusával kellett megbirkóznia Csecsenföldön. Az, hogy az orosz befolyás mégis erős tudott maradni, melyre támaszkodva 2014-ben mozgósítani lehetett a helyi oroszok jelentős részét, Jurij Luzskov moszkvai főpolgármesternek volt köszönhető, – aki hivatali ideje alatt 1992 és 2010 között jelentős forrásokkal támogatta az egészségügy és az oktatás fejlesztését és az orosz kultúra ápolását a Krímben – és nem pedig a Kreml politikájának.⁶¹² A 2013-as fordulat a Moszkva által az azt megelőző húsz évben preferált, a posztszovjet elitekkel való közvetlen egyezkedésre épülő stratégia feladását jelentette. Átadva helyét az autokratikus orosz vezetés által mindig is gyanakvással kezelt orosz nacionalista szereplők instrumentalizálásának Ukrajnában.

6.1.3. A hadviselés orosz elmélete a gyakorlatban

Ha abban a formában nem is, ahogy azt a nyugati szakértők jelentős része látta, a 2014-es orosz intervencióban tetten érhetők voltak azok a gondolatok és elképzelések, amiket az orosz hadtudósok az azt megelőző években papírra vetettek. Mindenekelőtt az *indirekt hadviselés* dominanciájáról alkotott meggyőződés volt az, amely visszaköszönt az orosz katonai erő alkalmazása során. Ahogy a dolgozat elméleti részében részletesen bemutattam, az orosz hadtudósok úgy látják, hogy a hadviselés dialektikus fejlődése eredményeként korunkban az indirekt stratégia vált meghatározóvá. Ez pedig az orosz katonai gondolkodást is a hadviselés *indirekt* és *aszimmetrikus* formáinak és módszereinek alapos tanulmányozására kell, hogy ösztönözze, melyekről csupán felületes ismerettel rendelkezik.⁶¹³ A hadtudomány orosz

⁶⁰⁹ Howard – Pukhov, 2015, 122. o.

⁶¹⁰ Howard – Pukhov, 2015, 122. o.

⁶¹¹ Uo., 20-22. o.

⁶¹² Uo. 23. o.

⁶¹³ Geraszimov, 2013

művelői a Krím anektálása során alkalmazott stratégiát az ezirányba tett kezdeti lépések sikereként értékelték.⁶¹⁴

Miközben egy tanulmány szerint a Nyugat 2013-14-ben „teljes mértékben” a katonai erőszak alkalmazása nélküli „puha forgatókönyvet” valósította meg Ukrajna Oroszországról való végérvényes leválasztása érdekében, addig – Kína mellett – Oroszország is „elkezdte” ennek alkalmazását, melynek eredménye a Krím elcsatolása lett.⁶¹⁵ Garejev 2014-ben úgy fogalmazott, hogy a Krímben „brilliáns” módon végrehajtott különleges művelet, „mint új típusú művelet” talán „új korszakot nyithat az ország biztonságának garantálásában.”⁶¹⁶ Alekszandr Bartos szerint pedig a Krím „egyesítése” érdekében végrehajtott művelet és az orosz légierő sikeres szíriai tevékenysége az „orosz nemlineáris stratégiák hibrid háborúval szembeni hatékonyságát mutatják”.⁶¹⁷ Ezek a kijelentések arról árulkodnak, hogy bár Oroszország lemaradásban van az indirekt stratégia szofisztikált nyugati eszköztárával szemben, a 2014-es krími művelet ezen eszközök és módszerek egy részének sikeres adaptálását jelentette. De vajon pontosan melyek voltak az indirekt hadviselés azon orosz elemei, amelyek az orosz szakértők szerint hatékonyak bizonyultak?

Az információs küzdelem

Egyrészt valószínűleg az információs hadviselés orosz alkalmazásában végbement fejlődés az, amit az orosz hadtudósok sikerként könyveltek el a Krím anektálásával összefüggésben. Az információs küzdelem megnyerésének fontosságát az orosz szakértők nem győzték elégszer hangsúlyozni a Krím annexióját megelőző években. Csekinov és Bogdanov 2012-ben leszögezte, hogy az „információs küzdelem a modern geopolitika kulcselemévé” vált.⁶¹⁸ Orosz nézőpontból a nyugati információs hadviselés képes volt tömegtüntetéseket szítani és destabilizálni Ukrajnát 2013-2014 fordulóján. Ezzel szemben Oroszország saját információs apparátusára építve sikeresen tudta mozgósítani az orosz nemzetiségű lakosságot az ukrain régiókban, noha – ahogy fentebb szó volt róla – ehhez minden körülmény adott volt, hiszen az itteni lakosság eleve az orosz médiából tájékozódott. Szintén fontos volt azonban az, hogy az orosz propaganda sikerrel befolyásolta a nyugati politikai vezetéseket, és tartotta távol őket a konfliktusba történő beavatkozástól.⁶¹⁹ Mindehhez az is elengedhetetlen volt, hogy a művelet

⁶¹⁴ Lásd. például Garejev fent idézett megállapítását.

⁶¹⁵ Vlagyimir Novikov – Szergej Golubcsikov: Современные сценарии ведения информационных войн и их итоги, *Вестник Академии военных наук*, 2017/2. szám, 69. o.

⁶¹⁶ Garejev, 2014, 22. o.

⁶¹⁷ Bartos, 2017b, 172. o.

⁶¹⁸ Csekinov – Bogdanov, 2012, 31. o.

⁶¹⁹ Emilio J. Iasiello: Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea, *Parameters*, 2017, 47. évf. 2. szám, 58. o.

gyorsan és vértelenül zajlott le, valamint, hogy a – nem túl hiteles – tagadhatóság látszatának fenntartására tett orosz erőfeszítéseket a Nyugat úgy értékelte, hogy Moszkva célja egy politikai megállapodás, nem pedig a félsziget annektálása. Ezért a nyugati vezetők nyugalomra intettek, lehetőséget kínálva Oroszországnak arra, hogy kihátráljon a helyzetből.⁶²⁰ Miután a Nyugat által vívott háborúk tapasztalataiból azt a következtetést vonták le az orosz katonai teoretikusok, hogy a konfliktust megelőzte a nemzetközi közvéleménynek a megtámadott ország ellen hangolása, és a katonai beavatkozás valós céljait pedig a „*demokráciaterjesztés*”, vagy a „*terrorizmus elleni harc*” álcája mögé rejtették, Moszkva igyekezett a maga narratíváival előállni.⁶²¹ Az orosz beavatkozás indokaként az orosz kisebbség védelme szolgált a „*fasiszta kijevi juntától*”, miközben az orosz propaganda igyekezett relativizálni a Krím elcsatolását a koszovói precedensre hivatkozva, képmutatóként tüntetve fel a Nyugatot.⁶²² Az információs hadviselés részét képezte az a politikai színjáték is, amit az Oroszországhoz való csatlakozásról szóló népszavazás jelentett, legitimnek állítva be a terület annektálását.⁶²³

A katonai erő indirekt alkalmazása

Lényegi elemét képezte a Krím-félsziget annektálásának a katonai erő kinetikus alkalmazásának kerülése. Ez fontos különbséget jelentett az Oroszország által korábban Csecsenföldön és Grúziában megvívott konfliktusokhoz képest, melyeket a Krímben látott szofisztikált megközelítés helyett a katonai erőszak nyers használata jellemezte.⁶²⁴ A Krímben tevékenykedő orosz erők csak a legfontosabb objektumokat foglalták el, az ukrán katonai bázisok többségét pedig körbe zárták.⁶²⁵ Ha ellenállásba ütköztek, az orosz erők nem eszkaláltak, helyette inkább lazítottak a bekerítésen.⁶²⁶ A puha blokádra jó példa volt a hadrendből kivont Ocsakov hadihajó elsüllyesztése a Donuzlav-tó bejáratánál, fizikailag

⁶²⁰ Kofman – Migacheva – Nichiporuk – Radin – Tkacheva – Oberholtzer, 2017, 24. o.

⁶²¹ Csekinov – Bogdanov, 2010, 2. o., Csekinov – Bogdanov, 2013, 19. o.

⁶²² Iasiello, 2017

⁶²³ Már önmagában a Krím státuszáról szóló referendum is törvénytelen volt, hiszen az ukrán alkotmány alapján nem lehetett volna Ukrajna területi integritását érintő kérdésben helyi népszavazást rendezni. Szavazni ráadásul csak az Oroszországhoz való csatlakozásról, vagy az 1992-es, Ukrajnán belüli függetlenséget garantáló alkotmány visszaállításáról lehetett, azaz a status quo megtartása nem is volt opció. Ezen túlmenően azonban a népszavazás lebonyolításának körülményei sem feleltek meg a demokratikus elvárásoknak. A kérdések kiírása és a szavazás között eltelt tíz nap nem tette lehetővé érdemi (ellen)kampány folytatását, miközben a lakosságot elvágták az ukrán információs csatornáktól, az ukránpárti politikusokat pedig megfélemlítették. A népszavazáson nem voltak jelen pártatlan nemzetközi megfigyelők sem. A Kreml ugyanakkor igyekezett a népszavazást legitimnek bemutatni, ennek érdekében pedig nagyszámban hívott meg oroszbarát, főleg az európai szélsőjobbhoz tartozó politikai szereplőket „megfigyelőnek”. Az eredmény ennek megfelelően a hivatalos adatok szerint 83% felett volt, és közülük 96,7% az Oroszországhoz való csatlakozást támogatta. Rácz, 2018

⁶²⁴ Charles K. Bartles – Roger N. McDermott: Russia's Military Operation in Crimea. Road-Testing Rapid Reaction Capabilities, *Problems of Post-Communism*, 2014. november/december, pp. 46-63, 56. o.

⁶²⁵ Uo. 55. o.

⁶²⁶ Howard – Pukhov, 2015, 110. o.

meggátolva ezzel az ukrán hadihajók kijutását a Fekete-tengerre anélkül, hogy kockáztatták volna a blokádi fegyveres erővel való betartatását.⁶²⁷ Szintén az indirekt megoldások közé tartozott az, hogy megpróbálták az ukrán katonákat megfélemlíteni, megvesztegetni vagy más módon meggyőzni, hogy adják meg magukat, összhangban az „új generációs hadviselés” Csekinov és Bogdanov által leírt jellemzőivel.⁶²⁸ Ennek eredménye volt, hogy az ukrán haditengerészet parancsnoka, Gyenisz Berezovszkij március 2-án, egy nappal kinevezése után nyilvánosan átállt az oroszokhoz, és ugyanerre szólította fel valamennyi ukrán hadihajó legénységét.⁶²⁹ Azonban a matrózok nem követték a példáját, és az ukrán katonák többségét nem sikerült sem megfélemlítéssel, sem megvesztegetéssel rávenni az átállásra.⁶³⁰ Azoknak a bázisoknak az elfoglalására, amelyek katonái nem adták meg magukat, csak március 18-án, azaz a Krím Oroszországhoz való „csatlakozása” után került sor. A katonai objektumok elfoglalása során előfordult, hogy az oroszpartú civileket küldték előre, és az orosz katonák az ő fedezékükben nyomultak be, megakadályozandó, hogy az ukrán katonák fegyveres ellenállást tanúsítsanak.⁶³¹ Március 20-án Vlagyimir Putyin elnöki rendeletben garantálta az ukrán katonák számára, hogy rendfokozatukat megtartva, szolgálati idejüket és képzettségüket figyelembe véve szolgálhatnak tovább az orosz Fekete-tengeri Flotta kötelékében.⁶³²

Elrettentés

A katonai erő indirekt alkalmazásával szoros összefüggésben, Moszkva igyekezett mind az ukrán haderőt, mind a nyugati hatalmakat elrettenteni attól, hogy bele avatkozzanak a Krímben zajló műveletbe. Ennek megvalósítása összhangban állt a nukleáris és hagyományos elrettentésről alkotott komplex nézetekkel, melyek lefedik a konfliktusok valamennyi fajtáját és azok szakaszait.⁶³³ A cél a konfliktus eszkalációjának megakadályozása, földrajzi keretek között tartása és a külső szereplők beavatkozásának elrettentése volt. Az ukrán haderő elrettentését szolgálta egyfelől a február 26-án elrendelt harckészültségi gyakorlat a Nyugati Katonai Körzetben, mely visszatartotta az ukrán vezetést attól, hogy erőt alkalmazzon a másnap a Krímben felbukkanó azonosító-jelzés nélküli orosz katonák ellen, és lekötötte az ukrán erőket,

⁶²⁷ Uo. 113. o.

⁶²⁸ Csekinov – Bogdanov, 2012, 29. o. és Csekinov – Bogdanov, 2013, 19. o.

⁶²⁹ Howard – Pukhov, 2015, 108. o.

⁶³⁰ Uo., illetve Kofman – Migacheva – Nichiporuk – Radin – Tkacheva – Oberholtzer, 2017, 27. o.

⁶³¹ Defending Ukraine's Naval and Air Bases: Russian Roulette in Ukraine, Vice News, 2014. március 24.

Forrás:

<https://www.youtube.com/watch?v=7fur0PJKvOg&list=PLw613M86o5o5zqF6WJR8zuC7Uwyyv76h7R&index=18>

⁶³² Howard – Pukhov, 2015, 111. o.

⁶³³ Lásd például Csekinov – Bogdanov, 2012, illetve Michael Kofman – Anya Fink – Jeffrey Edmonds: Russian Strategy for Escalation Management: Evolution of Key Concepts. CNA, 2020 április. Forrás: https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/drm-2019-u-022455-1rev.pdf

megakadályozva azok délre történő átcsoportosítását.⁶³⁴ Másrészt pedig a március közepétől Perekopba és Dzsankojba beérkező nehéztechnika, köztük tüzérségi rendszerek, amelyek egy esetleges ukrán ellentámadást voltak hivatottak elrettenteni.⁶³⁵ A NATO tagországok beavatkozástól való elrettentését szolgálta a fejlett légvédelmi eszközök és hajóelleni Basztyion-P rakétavédelmi rendszerek Krímbe telepítése.⁶³⁶ Szintén a nyugati hatalmak visszatartását szolgálta a nukleáris elrettentés információs elemének magasabb fokozatba kapcsolása. A nukleáris képességek demonstrálása túlnyomórészt megmaradt a retorika szintjén, olyan emlékezetes példákkal, mint amikor Dmitrij Kiszeljov, a Roszija-1 tévécsatorna műsorvezetője 2014 márciusában arról értekezett, hogy Oroszország az egyetlen hatalom, amely képes radioaktív hamuvá változtatni az Egyesült Államokat. Mindazonáltal a Krím elfoglalását követően feltűnően megszorodtak az orosz nukleáris képességekre és az atomháború lehetőségére figyelmeztető mondatok Putyin elnök beszédeiben is.⁶³⁷ Az orosz elnök az egy évvel a Krím elcsatolása után bemutatott dokumentumfilmben azt állította, hogy kész volt magasabb készültségbe helyezni a stratégiai nukleáris erőket arra az esetre, ha a Nyugat előkészületeket tett volna a beavatkozásra.⁶³⁸ A képességek demonstrálásának „fizikai” elemét képezte a hadászati nukleáris bombázókkal végrehajtott járőrözések számának emelkedése, valamint az arról szóló hírek, hogy Moszkva nukleáris eszközök hordozására képes eszközöket, köztük Tu-22-es bombázókat telepített a félszigetre, és megkezdte a szevasztopoli bázison a nukleáris töltetek tárolására szolgáló infrastruktúra helyreállítását.⁶³⁹ Az, hogy mindezek a demonstratív lépések nem a Krím annektálása közben, hanem azt követően zajlottak arra utal, hogy Moszkva nem attól tartott, hogy a Nyugat közbeavatkozik az éppen zajló orosz különleges műveletbe, hanem attól, hogy Kijev a Nyugat támogatásával megpróbálja katonai erővel megkérdőjelezni a kialakult status quo-t és helyreállítani területi integritását.

⁶³⁴ Johan Norberg: The Use of Russia's Military in the Crimean Crisis, Carnegie Endowment for International Peace, 2014. március 13. Forrás: <https://carnegieendowment.org/2014/03/13/use-of-russia-s-military-in-crimean-crisis-pub-54949>

⁶³⁵ В район Перекопа доставлены 22 российские артиллерийские установки, Black Sea News, 2014. március 11. Forrás: <https://www.blackseanews.net/read/77613>

⁶³⁶ Howard – Pukhov, 2015, 113. o.

⁶³⁷ Sz. Bíró, 2023, 82. o.

⁶³⁸ Crimea. The Way Home, Youtube, 2015. március 15. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=nbGhKfWrfOQ>

⁶³⁹ Jacek Durkalec: Nuclear-Backed “Little Green Men”: Nuclear Messaging in the Ukraine Crisis, The Polish Institute of International Affairs, 2015. július. Forrás: <https://www.files.ethz.ch/isn/193514/Nuclear%20Backed%20%20Little%20Green%20Men%20Nuclear%20Messaging%20in%20the%20Ukraine%20Crisis.pdf> 7. o.

Fontos azonban látni, hogy a konfliktus elhúzódásával a katonai erő demonstratív alkalmazása kudarcot vallott abban, hogy „*rákényszerítse az ellenfelet a katonai műveletek folytatásának beszüntetésére olyan feltételek mellett, amelyek megfelelnek az Oroszországi Föderáció érdekeinek*”.⁶⁴⁰ Ráadásul az ukrán határ közelében zajló demonstratív célú orosz csapatmozgások „*a katonai műveletek léptékének és intenzitásának korlátozásában*” is egyre kevésbé jártak eredménnyel.⁶⁴¹ Április végén az invázió előkészítését szimuláló újabb orosz harcászultsági gyakorlat elérte azt, hogy az ukrán katonai vezetés leállítsa a Szlavjanszk elleni offenzívát. Azonban az azt követő hónapok hasonló orosz lépései már „*egyre kevesebb megtérüléssel jártak*”, minthogy az ukrán vezérkar rájött arra, hogy Moszkva csupán blöfföl, és nem hajlandó a konfliktust a nyílt háború szintjére eszkalálni.⁶⁴² Ez a felismerés egyben azt is eredményezte, hogy júliusra az ukránok átcsoportosították az addig a határ közelében tartott erőik valamennyiét a Donbaszba.⁶⁴³

„Nemlineáris stratégia”

Alekszandr Bartos úgy látja, hogy korunk konfliktusai a „*klasszikus lineárisból az új típusú háborúk nemlineáris paradigmájába történő átmenetet mutatják, és a modern háborúk magasabb formájává a "civilizációk háborúja, azaz a létezésük értelmének háborúja" válik*.”⁶⁴⁴ Miközben Bartos a Nyugatot vádolja nemlineáris jellegű hibrid háborúk folytatásával, addig a krími műveletet az „*orosz nemlineáris stratégia*” sikereként értékeli az előbbivel szemben.⁶⁴⁵ Másutt Bartos a „*nemlineáris háború modelljét*” úgy definiálja, hogy az „*az indirekt aszimmetrikus tevékenységek alkalmazásán alapul, lehetővé téve, hogy korlátozott hatással jelentős, nemritkán stratégiai eredményt érjünk el*.”⁶⁴⁶ Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev ekként írnak ezzel összefüggésben: „*Nem zárható ki az instabil (kaotikus) helyzetből fakadó politikai és gazdasági folyamatokra hatást gyakorló nemlineáris módszerek alkalmazása a válságok inspirálása céljából*.”⁶⁴⁷

Mindebből arra lehet következtetni, hogy a Krím annexióját realizáló orosz nemlineáris stratégiának a sikere Bartos értelmezésében az alábbi három tényezõn alapult:

⁶⁴⁰ Csekinov – Bogdanov, 2012, 30. o.

⁶⁴¹ Uo.

⁶⁴² Howard – Pukhov, 2015, 120. o.

⁶⁴³ Uo. 121. o.

⁶⁴⁴ Bartos, 2017b, 166. o.

⁶⁴⁵ Uo. 172. o. és Bartos, 2018a

⁶⁴⁶ Leontij Sevsov: Гибридная война и спецоперация на Украине, Независимое Военное Обозрение, 2022. július 7. Forrás: https://nvo.ng.ru/concepts/2022-07-07/4_1196_ukraine.html

⁶⁴⁷ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 21. o.

- *Moszkva gyors és határozott reagálásán:* Az orosz döntéshozók jól választották meg azt az időablakot a beavatkozásra, amikor a Nyugat által kiprovokált politikai válság és „irányított káosz” menete a legtörékenyebb periódusához érkezett. Ez volt a hatalmi átmenet időszak, amikor az új Nyugat-barát ukrán kormány még nem állt fel, és nem tudta konszolidálni az instabil helyzetet. Az intervenció pillanatában Ukrajnának nem volt védelmi minisztere (Igor Tenyukot csak február 27-én délután nevezték ki), a vezérkari főnök pedig ekkor még a Janukovicshoz lojális Jurij Iljin volt, akit február 27-én szívinfarktus miatt kórházba kellett szállítani.⁶⁴⁸
- *A stratégiai meglepésen:* Az orosz katonai művelet nem csak az ukrán, de az amerikai hírszerző szerveket is meglepte.⁶⁴⁹ Mint Bartles és McDermott fogalmazott, Putyin szabadon választhatta meg a művelet idejét, méretét és céljait, kétségek között hagyva az érdekelt feleket azzal kapcsolatban, hogy mi lesz a következő lépése.⁶⁵⁰
- *Az információs hadviselés erőttöbbszöröző hatásán:* Az orosz információs arzenállal és ügynökhálózaton keresztül mozgósítani lehetett a krími oroszparti tömegeket, kihasználva a nyugati „színes forradalom” által előidézett kaotikus helyzetet és társadalmi feszültséget. Moszkvának elegendő volt csupán az orosz haderő elitjét képező GRU szpecnaz, légideszant és tengerészgyalogos erők néhány alakulatát bevetni.⁶⁵¹ Vagyis a kezdetben néhány ezer fős, mindössze könnyűtechnikával felszerelt orosz erők az adott körülmények között képesek voltak a velük szemben létszámbeli és technikai fölényben lévő ukrán erőket körülzárni, és végső soron stratégiai politikai eredményt elérni, összhangban a hibrid háborúk nemlineáris jellegével.⁶⁵² Ez egybecsengett Dulnyev és Orljanszkij megállapításával is arról, hogy az információs hadviselés hatására harcászati szintű jelenségek stratégiai jelentőségre tehetnek szert.⁶⁵³

Alekszandr Bartos írásaiban néhány olyan szempontra is felhívja a figyelmet, amelyek kísértetiesen emlékeztetnek azokra a problémákra, amelyekkel Oroszország a saját *nemlineáris stratégiájának* alkalmazása során szembesült. Így például azzal, hogy a harcászati szintű cselekményeknek a nemlineáris háború körülményei között nem csupán pozitív stratégiai

⁶⁴⁸ Howard – Pukhov, 2015, 105. o.

⁶⁴⁹ Bartles – McDermott, 2014, 56. o.

⁶⁵⁰ Uo. 56. o.

⁶⁵¹ Uo. 57. o. és John Crawley: U.S. intelligence under fire over Ukraine, CNN, 2014. március 5. Forrás: <https://edition.cnn.com/2014/03/05/politics/ukraine-u-s-intelligence/index.html>

⁶⁵² Howard – Pukhov, 2015, 107. o.

⁶⁵³ Dulnyev – Orljanszkij, 2015, 45. o.

hozádéká lehet, hanem nem szándékolt, kontraproduktív módon is visszahathatnak, akár fordulópontot előidézve a háború menetében. Bartos ezt a clausewitzi *súrlódás*⁶⁵⁴ jelenségével magyarázza, amely a hibrid háborúban részt vevő szereplők és alkalmazott eszközök száma miatt erőteljesebben jelentkezik, mint a hagyományos háborúban, növelve a bizonytalanságot és kiszámíthatatlanságot.⁶⁵⁵ Példaként szolgálhatnak erre az ukrán vezetés már fentebb taglalt hibás lépései, amelyek az orosz információs hadviselés multiplikáló hatásaként képesek voltak mozgósítani a krími oroszokat. Vagy a Berkut rendőri erő szélnek eresztése, amivel meggyengült a központi hatalom tömegkezelő képessége abban a kritikus pillanatban, amikor a Donbaszban zajló oroszpárti felkelések feletti kontroll kicsúszott a helyi hatalom kezéből. Ráadásul a Berkut egykori tagjai rövidúton a Krímben találtak maguknak új munkaadót.⁶⁵⁶ A 2014 nyarára háborúvá eszkalálódó donbaszi felkelés azonban hamarosan minden korábbinál nyilvánvalóbb és tragikusabb példát szolgáltatott arra, hogy jelentéktelennek tűnő harcászati jelenségek katasztrofális stratégiai következményekhez vezethetnek. Moszkva 2014 nyaratól egyre nagyobb mértékben kezdte el ellátni a szeparatistákat nehézfegyverekkel, köztük tüzérségi eszközökkel, harckocsikkal és légvédelmi rendszerekkel. Így jutottak hozzá a felkelők egy Buk közepes hatótávolságú légvédelmi rendszer szállító-indító járművéhez, amivel hibás célazonosítás miatt egy ukrán katonai szállítógép helyett tévedésből a maláj légitársaság MH17-es járatát lőtték le.⁶⁵⁷ A gép lelövése súlyos stratégiai következményekkel járt Moszkva számára. Végérvényesen elveszítette az információs háborút, a Nyugatot pedig az addiginál jóval komolyabb szankciók meghozatalára készítette.

A súrlódás egy másik fontos megnyilvánulása a nemlineáris jellegű konfliktusokban Bartos szerint, hogy a proxy-szereplők feletti kontroll hiánya az anarchia és a káosz irányába tereli a konfliktust. A saját érdekeiket követő proxyk ugyanis képesek blokkolni vagy megkerülni a konfliktus rendezésére irányuló nemzetközi erőfeszítéseket.⁶⁵⁸ Ezek a megállapítások szintén ismerősen csengenek az ukrainai háború vonatkozásában. Mivel az Oroszország által hivatalosan fel nem vállalt 2014-es kelet-ukrainai katonai intervenció azon témák közé tartozik, amelyek tabunak számítanak az orosz hadtudományi szakirodalomban,

⁶⁵⁴ A jelenség leírásáért lásd a 299. lábjegyzetet.

⁶⁵⁵ Bartos, 2018a

⁶⁵⁶ Alessandra Prentice: Cossacks, Berkut and other armed men dig in for Crimea stay, Reuters, 2014. március 2. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-crimea/cossacks-berkut-and-other-armed-men-dig-in-for-crimea-stay-idUSBREA210VZ20140302>

⁶⁵⁷ "A Birdie is Flying Towards You". Identifying the Separatists Linked to the Downing of MH17, Bellingcat, 2018/2019, Forrás: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2019/06/a-birdie-is-flying-towards-you.pdf> 36. o.

⁶⁵⁸ Bartos, 2018a

ezért logikus azt feltételezni, hogy Bartos a sorok között elrejtve erre (is) gondol akkor, amikor a proxy szereplők feletti ellenőrzés problémájáról értekezik.⁶⁵⁹ Ahogy arról már fentebb részletesen szó esett, Moszkva célja nem a kelet-ukrajnai területek elcsatolása volt, hanem Kijev rákényszerítése egy olyan politikai kompromisszumra, amely intézményesítette volna az orosz befolyást Ukrajna felett. Ez azonban nem esett egybe a szeparatisták érdekeivel, akik a krími forgatókönyv megismétlését és az Oroszországhoz való csatlakozást szerették volna elérni.⁶⁶⁰ Moszkva a renitens parancsnokok lecserélésével, adott esetben pedig azok likvidálásával szilárdította meg ellenőrzését a szakadár erők felett a Donbaszban.⁶⁶¹

Nem függetlenül a fentiektől, Moszkva számára a 2014-es ukrajnai konfliktus a Krím annektálását leszámítva teljes stratégiai kudarc volt. A háborút megelőző években az orosz hadtudósok a nemkatonai eszköztár fontosságára hívták fel a figyelmet a konfliktusok lezárásában: Geraszimov 2013-as cikkének ábrája történetesen „*A nemkatonai módszerek szerepe az államközi konfliktusok megoldásában*” címet viselte. Csekinov és Bogdanov 2012-ben pedig azt írta, hogy az utóbbi évtizedekben a fegyveres konfliktusok és helyi háborúk lezárása érdekében leggyakrabban nemkatonai megközelítéseket alkalmaztak, melyek szerepe és jelentősége tovább fog nőni. „*A 2008-as ötnapos kaukázusi háborúból levont tanulságokra és következtetésekre alapozva sürgős szükség van ezen módszerek hatékonyabbá tételére*” – tették hozzá.⁶⁶² Mégis, Oroszország a 2014-et követő nyolc évben képtelen volt az orosz érdekek szempontjából elfogadható módon lezárni a háborút. A 2015-ös második minszki megállapodás kikényszerítésével lényegében befagyasztotta a konfliktust, de a politikai rendezés perspektívája nélkül. Miközben az Európai Unió által hozott szankciók feloldása informálisan a megállapodásban foglaltak teljesüléséhez volt kötve, melyre Moszkvának nem volt ráhatása. A Kreml elveszítette megmaradt befolyását is Ukrajna fölött, és bár sikerült ellehetetlenítenie Ukrajna NATO csatlakozását – melynek a 2008-as grúz–orosz háború után egyébként sem volt reális perspektívája –, Kijev egyre szorosabbá váló katonai

⁶⁵⁹ Jójárt Krisztián: A hibrid hadviselés orosz elméletének változása az ukrajnai tapasztalatok tükrében, *Hadtudomány*, 2019/1-2. 51-53. o.

⁶⁶⁰ Vlagyimir Antufjev – a 2014 júliusától a Donyecki Népköztársaság állambiztonsági ügyeiért felelős, korábban pedig egy másik szakadár terület, a Dnyeszter Menti Köztársaság állambiztonsági miniszteri tisztségét betöltő tábornok – állítólag többek között éppen azzal a feladattal érkezett Donyeckbe, hogy eltávolítsa Igor Girkin a védelmi miniszteri tisztségéből. Marina Martova: Генерал ФСБ: Стрелков в Украине действовал на 90% по собственной инициативе. Высокопоставленный разведчик в свое время принимал на работу в спецслужбу будущего главкома войск ДНР. *Независимое Военное Обозрение*, 2014. december 19. Forrás: https://nvo.ng.ru/spforces/2014-12-19/1_interview.html

⁶⁶¹ A szeparatista hadseregek feletti orosz ellenőrzés kialakításáról, illetve a renitens szakadár parancsnokok likvidálásáról lásd Rácz András: A 2017. január végi kelet-ukrajnai eszkaláció politikai és hadműveleti háttere, *Nemzet és Biztonság*, 2017/1. szám, 53-55. o.

⁶⁶² Csekinov – Bogdanov, 2012, 26. o.

együttműködését egyes NATO tagországokkal már nem. Ahogy a későbbiekben látni fogjuk, Oroszország olyan status quo-t szilárdított meg a konfliktus kvázi befagyasztásával, amely minden érintett szereplő számára elfogadható volt, kivéve magát az orosz vezetést.

6.2. SZÍRIA

Miután 2015 februárjában Debalcevénél az ukrán haderő súlyos vereséget szenvedett a jelentős orosz reguláris erőkkel megtámogatott szeparatistáktól, a frontvonal lényegében befagyott, ám a konfliktus nem, és a tüzérségi átlövések a Minszk-II tűzszüneti megállapodás aláírását követően is folytatódtak.⁶⁶³ A lezáratlan konfliktus azonban nem akadályozta meg Oroszországot abban, hogy alig fél évvel később újabb katonai műveletbe kezdjen, új fejezetet nyitva a 2011 óta zajló szíriai polgárháborúban.

Az előző esettanulmányhoz hasonlóan a cél itt sem az orosz katonai intervenció eseménytörténetének bemutatása, hanem az elmélet összevetése a gyakorlattal. Ennek megfelelően – követve a 2014-es ukrajnai háborúról szóló fejezet struktúráját – először a szíriai háború orosz percepcióját mutatom be, amelyen keresztül rekonstruálható, hogy miért és mi céllal döntött a Kreml a katonai beavatkozás mellett, majd megvizsgálom, hogy a hadviselésről alkotott orosz nézetek miként tükröződtek vissza a haderő alkalmazásában. Szemben a 2014-es ukrajnai háborúval, amely az abban való orosz részvétel tagadása miatt még mindig tabu tárgyát képezi, a hivatalosan felvállalt és nagy publicitást kapott szíriai intervenció tapasztalatait az orosz hadtudósok széleskörben feldolgozták. Ez bepillantást enged abba, hogy miként értékelték maguk az orosz katonai szakértők a szíriai katonai műveletet az általuk az azt megelőző években azonosított trendszerű változások fényében. Ezek közül a dolgozat témája szempontjából releváns megállapításokat járom körül a következőkben.⁶⁶⁴

⁶⁶³ Miközben Putyin elnök a magyar miniszterelnökkel folytatott találkozót követő sajtótájékoztatóján a donbaszi „bányászoknak és traktoristáknak” vindikálta az ukrán hadsereg fölött aratott győzelmet, addig a valóságban ekkor az orosz fegyveres erők körülbelül 9000 katonája tartózkodott Kelet-Ukrajnában, és vett részt a harcokban. Lásd. Megerősítettük az együttműködést Oroszországgal, Magyarország Kormánya, 2015. február 17. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=RbJT13YTyk4> 29:00-tól, illetve Igor Sutyagin: Russian Forces in Ukraine, RUSI, 2015. március 9. Forrás: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/briefing-papers/russian-forces-ukraine> 4. o.

⁶⁶⁴ A szíriai orosz intervenció szélesebb körű orosz harcászati és hadműveleti tapasztalatait bemutató tanulmányért lásd például Timothy Thomas: Russian Combat Capabilities for 2020: Three Developments to Track. MITRE Corporation, McLean, Virginia, 2019 december, 10-36. o. és Mason Clark: The Russian Military's Lessons Learned in Syria, Institute for the Study of War, 2021. január, Forrás: https://www.understandingwar.org/sites/default/files/The%20Russian%20Military's%20Lessons%20Learned%20in%20Syria_0.pdf

6.2.1. A szíriai polgárháború Moszkva szemszögéből

A 2011-ben Észak-Afrikán és a Közel-Keleten végig söprő „*arab tavasz*” csupán Tunéziában idézett elő tartós demokratizálódást, miközben a forradalmak eredménye Líbiában, Szíriában és Jemenben több mint egy évtizede tartó véres polgárháború lett.⁶⁶⁵ Putyin azzal vádolta a Nyugatot, hogy a Szovjetunió hibájából nem tanulva olyan „*társadalmi kísérletet exportált*” a demokratikus forradalmakkal, ami demokrácia és fejlődés helyett „*erőszakot, szegénységet és társadalmi katasztrófát*” hozott el ezekbe az országokba.⁶⁶⁶ Az „arab tavasz” eseményei az orosz vezetést a 2000-es évek elejének posztszovjet „színes forradalmaira” emlékeztették, és aggodalommal töltötték el. Különösen azután, hogy úgy látták, a NATO hajlandó katonai erővel is beavatkozni ott, ahol a hatalomváltás nemkatonai eszköztára önmagában nem vezetett eredményre. Líbia példája az orosz katonai vezetés szemében egy olyan „*új típusú háború*” forgatókönyvét villantotta fel, amelynek eredményeként „*egy teljesen virágzó állam hónapok vagy akár napok leforgása alatt képes vad fegyveres harc arénájává változni, külföldi intervenció áldozatává válni, káosz, humanitárius katasztrófa és polgárháború mélyébe süllyedni.*”⁶⁶⁷ Ennek a hadviselésnek a részét képezte az állam politikai, gazdasági, információs és más eszközökkel történő destabilizálása és a „*lakosság tiltakozási potenciáljának*” kihasználása, kiegészítve a „*rejtett jellegű katonai intézkedésekkel*”, ideértve az információs küzdelmet és a különleges műveleti erők tevékenységét.⁶⁶⁸ Az új típusú hadviselésről szóló nézetek az orosz hadtudományon belül később egy kétlépcsős modellként kristályosodtak ki, amelynek első szakaszát a nemkatonai eszközökkel végrehajtott rezsimváltási kísérlet képezte. Ennek kudarca esetén életbe lépett a stratégia második lépcsője, amely a kialakult válság elmélyítését, káosz és humanitárius katasztrófa kiprovokálását vetítette előre azzal a céllal, hogy ürügyet teremtsen a nyílt katonai intervencióra.⁶⁶⁹ Líbia esetében az új típusú hadviselés „teljes programja” lefutott, miután – orosz és kínai tartózkodás mellett – az ENSZ Biztonsági Tanácsa elfogadta azt a határozatot, amely repüléstilalmi zónát rendelt el Líbia felett. Az orosz ENSZ nagykövet, az azóta elhunyt Vitalij Csurkin tartózkodásának indoklásában már előrevetítette azt a később megalapozottnak bizonyult aggodalmat, hogy a Nyugat a

⁶⁶⁵ Kali Robinson – Will Merrow: The Arab Spring at Ten Years: What’s the Legacy of the Uprisings? Council on Foreign Relations, 2020. december 3. Forrás: <https://www.cfr.org/article/arab-spring-ten-years-whats-legacy-uprisings>

⁶⁶⁶ 70-я сессия Генеральной Ассамблеи ООН, Кремль, 2015. szeptember 28. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/50385>

⁶⁶⁷ Geraszimov, 2013

⁶⁶⁸ Уо.

⁶⁶⁹ Lásd például Geraszimov, 2014, Bartos, 2017a és Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 27. o.

felhatalmazást arra használhatja, hogy a felkelők javára billentse a katonai erőegyensúlyt, és megdöntse Kadhafi uralmát.⁶⁷⁰

Az események nagyon hasonló módon bontakoztak ki Szíriában, ahol Geraszimov értékelése szerint „*az első etapban a belső ellentéteket az ellenzék fegyveres fellépésévé transzformálták, amely ezután a külföldi instruktorok támogatásával és az információs befolyásolással szervezett jelleget öltött. Ezt követően a kormányerőkkel folytatott küzdelemhez csatlakoztak a határon túlról támogatott és irányított terrorszervezetek is.*”⁶⁷¹ Putyin ez utóbbi kapcsán 2013 júniusában úgy fogalmazott, hogy nehéz belátnia, „*mi célból szállíthat bárki is fegyvert azoknak a törvénytelen fegyveres csoportoknak Szíriában, akiknek összetétele nem pontosan ismert számunkra. Ha az Egyesült Államok és az USA külügyminisztériuma a szíriai ellenzék egyik kulcsszervezetét, az al-Nuszrát terroristának ismeri el – hivatalosan elismerik a kapcsolatát az al-Kaidával –, akkor hogyan lehet ezeknek az ellenzékieknek fegyvert szállítani? Hol fog az végül kikötni? Milyen szerepet fog játszani?*”⁶⁷² Az orosz elnök úgy látta, hogy a Nyugat elhibázott demokrácia exportja az észak-afrikai és közel-keleti országokban anarchiához vezetett, a keletkezett hatalmi vákuumot pedig hamarosan extrémisták és terroristák töltötték be, „*és most a radikálisok sorait töltik fel a Nyugat által támogatott úgynevezett mérsékelt szíriai ellenzék tagjai is.*”⁶⁷³ Putyin – egyébként tényszerű – megállapítását Szerzsantov, Szmolovij és Dolgoplov a háború átalakulásának egyik fő trendjeként azonosította, melynek lényege „*az úgynevezett "irányítatlan területek" aktív elfoglalásában, és azok bázisként való felhasználásában [áll] az ellenféllel szembeni különböző fajta hatásgyakorlásra, mindenekelőtt egy instabil belső front kialakítása és a radikális ellenzék felfegyverzése érdekében.*”⁶⁷⁴ Az irányítatlan területek alatt a szerzők azokat a fizikai tereket értették, „*amelyekben az állam gyengesége vagy befolyásának teljes hiánya a társadalmi rend*

⁶⁷⁰ Security Council Approves ‘No-Fly Zone’ over Libya, Authorizing ‘All Necessary Measures’ to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Abstentions, ENSZ, 2011. március 17. Forrás:

<https://press.un.org/en/2011/sc10200.doc.htm>

⁶⁷¹ Valerij Geraszimov: Современные войны и актуальные вопросы обороны страны, *Вестник Академии военных наук*, 2017b, 10. o.

⁶⁷² Ответы на вопросы участников Петербургского экономического форума, Кремль, 2013. június 21. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/18387> Az, hogy az Egyesült Államoknak nem volt érdemi rálátása arra, hogy a mérsékelt felkelőknek átadott fegyverek végül hova kerültek, ahogy arra sem, hogy a CIA által kiképzett fegyveresek közül hányan álltak át valamelyik terrorszervezethez, valós probléma volt. A CIA 2013-ban indított – egyébként nem túl eredményes – titkos programját végül 2017-ben leállították. Pénzváltó Nikolett: „Tagadható” háborúk? A kockázatok és lehetőségek értékelése aktuális közel-keleti esettanulmányokon keresztül, *Nemzet és Biztonság*, 2021/2. 53. o.

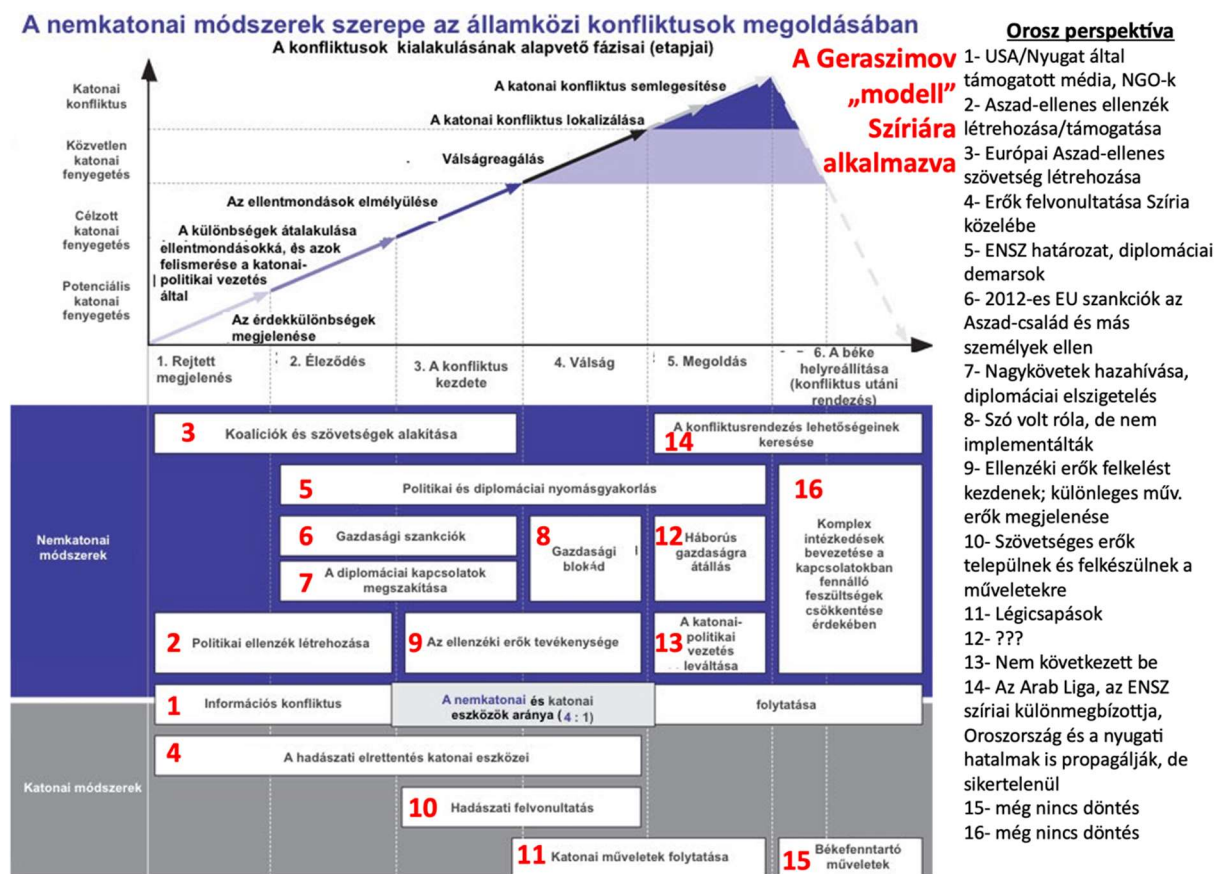
⁶⁷³ 70-я сессия Генеральной Ассамблеи ООН, Кремль, 2015. szeptember 28. Forrás:

<http://kremlin.ru/events/president/news/50385>

⁶⁷⁴ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgoplov, 2021, 22. o.

vákuumját hozza létre, és a szervezett erőszak alkalmazása feletti monopólium megszűnéséhez vezet.”⁶⁷⁵

ábra 5. A Geraszimov „modell” Szíriára alkalmazva

Forrás: Charles Bartles: *Russia's Syrian Campaign & General Gerasimov*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2018. december 17.

Akár az Egyesült Államok koherens stratégiájának részének (ahogy azt az orosz hadtudomány képviselői állították), akár a Nyugat átgondolatlan és felelőtlen magatartásának nem szándékolt következményének (ahogy azt Putyin sugallta) látta is a kialakult helyzetet, az orosz vezetés számára elfogadhatatlan volt, hogy a szíriai diktátor, Bassár el-Aszad teljes mértékben elveszítse az ellenőrzést országa felett, és Szíria a líbiai utat kövesse. Moszkva nézőpontjából a káosz és instabilitás potenciálisan „ragályos” jelenségek, amelyek a globális információs térben könnyedén átterjedhetnek akár földrajzilag távoli területekre is.⁶⁷⁶ Egy tanulmány úgy fogalmaz, hogy az „Irakra, Szíriára, Líbiára, Afganisztánra, Ukrajnára gyakorolt hibrid befolyásolás következményei határokon átnyúló jellegűek, és közvetlenül

⁶⁷⁵ Uo.

⁶⁷⁶ Anna Arutunyan: Putin Is Not Smiling. The Kremlin Fears American Disorder More Than It Celebrates It, *Foreign Affairs*, 2020. június 17. Forrás: <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2020-06-17/putin-not-smiling>

*fenyegetik a Kollektív Biztonsági Szerződés Szervezetének tagállamait.*⁶⁷⁷ Különösen a közép-ázsiai térség volatilitása miatt aggasztotta az orosz politikai és katonai elitet az, ami a Közel-Keleten zajlott. Az ezért a stratégiai irányért felelős Középső Katonai Körzet akkori parancsnokaként Vlagyimir Zarudnyickij 2017-ben azt írta, hogy számolni kell annak valószínűségével, hogy a közel-keleti fegyveres konfliktusok övezete Közép-Ázsia irányába tolódik el, és a meglévő államközi ellentétek mellett az „*irányított káosz technológiájának exportja*” is fenyegetheti Oroszország biztonságát.⁶⁷⁸ Egy szíriaihoz vagy líbiaihoz hasonló forgatókönyv bekövetkeztének minden feltétele adott a közép-ázsiai országokban, vélte Zarudnyickij, amely azzal fenyeget, hogy „*közvetlenül a határainknál létesül hídfe a radikális iszlám és terrorizmus áttérjedésére Oroszország területére.*”⁶⁷⁹

A fentiek alapján nem meglepő, hogy az a holisztikus stratégiai megközelítés, amely az „arab tavasz” orosz percepciójában tetten érhető, a szíriai katonai beavatkozás céljaiban és végrehajtásában is megnyilvánult. Az orosz művelet egyszerre tükrözte a globális, regionális, belpolitikai, majd később szervezeti logikát, és messze túlmutatott magán Szírián.⁶⁸⁰

A beavatkozás mögötti fő szempont regionális volt: megakadályozni az Egyesült Államok szíriai rezsimváltási törekvését, és feltartóztatni az instabilitás tovagyűrűzését, mely orosz nézőpontból potenciálisan fenyegette az Oroszországgal közvetlenül határos közép-ázsiai régiót is. Egyben megpróbálta megerősíteni közel-keleti pozícióit, és Aszad támogatásával demonstrálni térségbeli partnerei számára, hogy Moszkva lojális szövetséges.⁶⁸¹

A belbiztonsági megfontolást tükrözte a művelet hivatalos indoklásául szolgáló putyini bejelentés, miszerint a nemzetközi terrorizmus elleni harc egyetlen megbízható módja, ha a terroristákat a már általuk elfoglalt területen semmisítjük meg, „*és nem várjuk meg, amíg bejönnek a házunkba*”.⁶⁸² „*Nem kell szakértőnek lenni ezekben a kérdésekben ahhoz, hogy*

⁶⁷⁷ Szergej Sztulov – Mihail Kozin: Обеспечение военно-экономической безопасности государств-членов ОДКБ при противодействии гибридным угрозам: теория и практика применения, *Вестник Академии военных наук*, 2021/1. 26. o.

⁶⁷⁸ Vlagyimir Zarudnyickij: Формы и способы боевого применения группировок вооруженных сил в зоне ответственности военного округа, включая противодействие незаконным вооруженным формированиям и обеспечение антитеррористической защищенности особо важных объектов, *Вестник Академии военных наук*, 2017/2. 23. o.

⁶⁷⁹ Zarudnyickij az alábbi feltételeket nevezte meg: „*alacsony életszínvonal, munkahelyek hiánya, magas infláció, fegyveres csoportok "alvó sejtjeinek" jelenléte és az ellenzék aktív kormányellenes tevékenysége*”, valamint az „*ezekben az országokban regisztrált nemkormányzati szervezetek magas száma (körülbelül 2,5 ezer), amelyek tevékenységüket külföldi alapítványok támogatásából végzik.*” Uo. 24. o.

⁶⁸⁰ Dmitry Adamsky: Russian campaign in Syria – change and continuity in strategic culture, *The Journal of Strategic Studies*, 2020/1. 108. o.

⁶⁸¹ Dmitrij Trenyin – Pavel Koskin: Russia Will Get Stuck in Syria for a Long Time, Carnegie Moscow Center, 2018. február 24. Forrás: <https://carnegiemoscow.org/2018/02/24/russia-will-get-stuck-in-syria-for-long-time-pub-75640>

⁶⁸² Путин объяснил необходимость военной операции в Сирии, РБК, 2015. szeptember 30. Forrás: <https://www.rbc.ru/politics/30/09/2015/560bdf169a79470d502d4849>

rájöjjünk: ha sikerrel járnak Szíriában, elkerülhetetlenül visszatérnek hazájukba és Oroszországba is eljönnek” – tette hozzá Putyin, utalva azokra az orosz állampolgárokra, akik elmentek az Iszlám Állam oldalán harcolni Szíriába.⁶⁸³

A közvetlenül Szíriához kapcsolódó cél volt Oroszország tartuszi haditengerészeti objektumának biztosítása, és az orosz hadiipar számára fontos vevőnek számító Aszad-rezsim hatalmon tartása.⁶⁸⁴

Globálisan Moszkva célja nagyhatalmi státuszának bizonyítása volt.⁶⁸⁵ Katonai képességei demonstrálásával pedig egyrészt az elrettentési potenciáljának hitelét próbálta erősíteni, másrészt pedig fegyverexportjának élénkítését kívánta elérni.⁶⁸⁶ Előbbire utalt Szergej Sojgu védelmi miniszter is, amikor úgy fogalmazott, hogy a művelet „*megerősítette Oroszország presztízsét, erősítette nemzetközi befolyását, semlegesítette a geopolitikai vetélytársak országunk politikai és diplomáciai elszigetelésére tett kísérletét.*”⁶⁸⁷ Geraszimov pedig azt emelte ki, hogy „*demonstrálták a világgözöcség felé Oroszország növekvő harci erejét és a fegyveres erők képességét a stratégiai feladatok megoldására egy távoli hadszíntéren.*”⁶⁸⁸ Oroszország nem csak a szíriai hadszíntéren, de a diplomácia frontján is megpróbált nagyhatalmi szerepben fellépni. Az asztanai folyamat elindításával és sikerével igyekezett bebiztosítani pozícióját a Szíria politikai jövőjét eldöntő genfi tárgyalóasztalnál.⁶⁸⁹

Végezetül, a Kreml megpróbálta mind a nemzetközi, mind a hazai közvélemény figyelmét elterelni az ukrainai háborúról, miközben a haderő az új fegyverek és harceljárások

⁶⁸³ Uo., Az Iszlám Állam oldalán harcoló orosz állampolgárok létszámát a különböző orosz források 2015-2016 táján 1700 és 5000 fő közé taksálták. Alekszej Malasenko: Война в Сирии глазами российских мусульман, Carnegie Moscow Center, 2016. június 23. Forrás: <https://carnegie.ru/2016/06/23/ru-pub-63875>
Nem Moszkva volt az egyetlen egyébként, aki preventív módon igyekezett elejét venni annak, hogy saját radikális állampolgárai hazatérhessenek a Közel-Kelet konfliktusövezeteiből. A francia különleges műveleti erők is igyekeztek levadászni azon francia állampolgárokat, akik az Iszlám Államhoz csatlakoztak. Tamer El-Ghobashy – Maria Abi-Habib – Benoît Faucon: France’s Special Forces Hunt French Militants Fighting for Islamic State, The Wall Street Journal, 2017. május 29. Forrás: <https://www.wsj.com/articles/frances-special-forces-hunt-french-militants-fighting-for-islamic-state-1496090116>

⁶⁸⁴ Szalontai Gábor – Kozár Tibor: A szíriai orosz katonai beavatkozás két éve, *Felderítő Szemle*, 2017/2. szám, 7-8.

⁶⁸⁵ Andrej Kokosin: Формирующаяся система мировой политики и роль в ней военной техносферы и вооруженного насилия, *Вестник Академии военных наук*, 2020/2. 5. o. illetve Trenyin –Koskin, 2018

⁶⁸⁶ Adamsky, 2020, 109. o. Ez egybeesett azzal is, ahogy a francia és brit precíziós fegyverek líbiai alkalmazását értékelték az orosz katonai szakértők, akik – egyébként logikusan – arra következtettek, hogy a drága nagyhatótávolságú robotrepülőgépek T-55-ös és T-62-es harckocsik elleni bevetése mögött aligha a katonai racionalitás, mint inkább a jövőbeli fegyvereladásokat szem előtt tartó marketing megfontolások sejlettek fel. Karjakin, 2012, 38. o.

⁶⁸⁷ Idézi Sojgu egy 2020 szeptemberi nyilatkozatát Mason Clark. Clark, 2021, 11. o.

⁶⁸⁸ Geraszimov, 2017b, 12. o.

⁶⁸⁹ Andrej Kortunov: From Astana to Geneva with a Stop in Sochi? Valdaj Klub, 2017. november 14. Forrás: <https://valdaiclub.com/a/highlights/from-astana-to-geneva-with-a-stop-in-sochi/>

tesztelésére, valamint tapasztalatszerzésre használta fel az intervenciót.⁶⁹⁰ A fentiek együttese alakította tehát az orosz katonai műveletet, mely csupán a szűken vett szíriai kontextus alapján nem értelmezhető. Ahogy Dmitry Adamsky rámutatott, a nagyhatótávolságú légi és haditengerészeti csapásméréseket, a nukleáris töltet hordozására is alkalmas fegyverek bevetését, az élőerő és haditechnika folyamatos keresztül rotálását Szírián nem a hadművelési igények indokolták, hanem Moszkva holisztikus stratégiai megközelítéséből eredtek.⁶⁹¹

6.2.2. A hadviselés orosz elmélete a gyakorlatban

Az orosz katonai vezetés tehát a szíriai konfliktust a Nyugat által folytatott új típusú háború egyik hadszínteréként látta. Ennek kontextusában Moszkva nyílt katonai beavatkozása 2015 szeptemberében a nyugati rezsimváltás stratégiájának feltartóztatását és az Aszad-rezsim hatalmának stabilizálását célozta, egy már zajló *hibrid háború* közepette. Alekszandr Bartos szerint „*az agresszor által alkalmazott stratégia a hibrid háború minden szakaszában csupán ideiglenes eredményhez vezet, mely visszafordítható más erős hatalmak [Oroszország, Kína és Irán – J. K.], vagy azok koalíciójának diplomáciai és gazdasági beavatkozása révén, akik aggódnak a vereséget elszenvedő fél meggyengülése miatt, és a korábbi erőegyensúly helyreállítására törekcsenek.*”⁶⁹² A Szíriában zajló „hibrid háború” több beavatkozási pontot is kínált Moszkva (valamint Teherán és Peking) számára, hogy „visszafordítsa” az „agresszor” által elért eredményeket. Az orosz (és kínai) diplomácia következetesen blokkolta az ENSZ Biztonsági Tanácsában azokat a határozatokat, amelyek komoly kényszerintézkedések alapjául szolgálhattak volna a szíriai vezetéssel szemben.⁶⁹³ A szír vegyifegyverek leszereléséről szóló megállapodás tető alá hozásával pedig sikerült elkerülni Washington Aszad-rezsim elleni nyílt katonai beavatkozását, mely lépéstől Obama elnök egyébként is ódzkodott.⁶⁹⁴ Moszkva

⁶⁹⁰ Szergej Sojgu védelmi miniszter 2017. decemberi értékelése alapján Szíriában több mint 48 ezer katona szerzett felbecsülhetetlen harci tapasztalatot, közülük 14 ezren kaptak állami kitüntetést. A hadművelési-harcászati repülőerők repülőszemélyzetének 80, míg a közvetlen légitámogatásért felelős fegyvernemben szolgálók 90 százaléka tudhat maga mögött 100 és 120 közötti harci bevetést. Az orosz légi- és űrerők egésze összesen 34 ezer harci bevetést teljesítettek, a haditengerészet pilótái pedig a Kuznyecov repülőgéphordozóról 420-at. A művelet során 215 különböző haditechnikai eszközt próbáltak ki, és a harci alkalmazás során 702 hiányosságra és hibára derült fény. Армия останется несокрушимой, *Красная Звезда*, 2017. december 24. Forrás: <http://archive.redstar.ru/index.php/news-menu/vesti/v-voennyh-okrugah/iz-tsentralnogo-voennogo-okruga/item/35496-armiya-ostanetsya-nesokrushimoj>

⁶⁹¹ Adamsky, 2020, 5. o.

⁶⁹² Bartos, 2018a

⁶⁹³ Szíria stratégiai érdekek ütközőpontjában, SVKI Elemzések, 2020/23, 2020. november 11.

Forrás: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2020_23_Szíria%20a%20stratégiai%20érdekek%20ütközőpontjában_\(SVKI\)%20\(1\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2020_23_Szíria%20a%20stratégiai%20érdekek%20ütközőpontjában_(SVKI)%20(1).pdf)

⁶⁹⁴ Jeffrey Goldberg: The Obama Doctrine, *The Atlantic*, 2016. április, Forrás:

<https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>

emellett kezdettől fogva fegyverszállításokkal támogatta az Aszad-rezsimet, és nyíltan kiállt annak legitimitása mellett, miközben ezzel párhuzamosan igyekezett lejáratni a szíriai ellenzékot, összerosva a mérsékelt csoportokat a radikális terrrorszervezetekkel.⁶⁹⁵ 2013 óta pedig katonai magánvállalatokon keresztül is segítette a szír kormányt az elengedhetetlenül fontos olajlétesítmények fölötti ellenőrzés visszaszerzésében, egyben pedig elvágni a felkelőket és terrorcsoportokat az olaj jelentette fontos bevételi forrásuktól.⁶⁹⁶ 2015 nyarára azonban orosz értékelések szerint a szír vezetés az ország területének csupán már csak 10%-át ellenőrizte, ezért elkerülhetetlenné vált, hogy Moszkva reguláris katonai erőkkel is nyíltan beavatkozzon a négy éve zajló „hibrid háborúba”.⁶⁹⁷

Bár a feladat az orosz fegyveres erők számára új volt, elméleti szempontból még sem volt teljesen ismeretlen az a műveleti környezet, amelyben tevékenykedniük kellett: az *új típusú* vagy *új generációs* háborúk tapasztalatainak konceptualizálása addigra már legalább két és fél éve intenzíven folyt az orosz hadtudományi gondolkodás nyilvános szférájában is, éppen az arab tavasz eseményeit alapul véve.⁶⁹⁸ Az orosz hadtudósok által azonosított trendek szerint az *új típusú háborúkat* többek között az információs hadviselés domináns szerepe, nagyfokú szinkronitás, a nemkatonai és katonai eszközök összehangolt alkalmazása, az erők mobil és vegyes típusú csoportjainak egységes hírszerzési-információs térben való tevékenysége, a precíziós fegyverek kiterjedt alkalmazása, a reguláris és irreguláris szereplők jelenléte, az aszimmetrikus és indirekt módszerek, valamint a különbség elmosódása jellemezte a háború szintjei (harcászati-hadműveleti-hadászati), a front és hátsószög, kombatáns és civil között.⁶⁹⁹

A szíriai katonai intervenciót az orosz hadtudósok széleskörben úgy értékelték, mint ami bizonyította az orosz haderő felkészültségét az *új típusú háborúk* folytatására. Geraszimov úgy fogalmazott, hogy „*az orosz hadsereg megmutatta, képes új típusú háborúk megvívására, koalíciókat szervezni és szövetségesekkel együttműködni.*”⁷⁰⁰ Az új típusú háborúk sajátosságaként Moszkva számára komoly kihívást jelentett, hogy olyan szereplők heterogén

⁶⁹⁵ Patrick Wintour: Syria: Putin backs Assad and berates west over proposal to arm rebels. Russian president says backing 'those who kill their enemies and eat their organs' flouts Europe's humanitarian values, The Guardian, 2013. június 17. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/16/putin-warns-against-arming-syrian-rebels>

⁶⁹⁶ Russian Private Military Companies: Their Use and How to Consider Them in Operations, Competition, and Conflict, Asymmetric Warfare Group, 2020 április, Forrás: <https://info.publicintelligence.net/AWG-RussianPrivateMilitaryCompanies.pdf> 62-63. o.

⁶⁹⁷ Thomas, 2019, 10. o.

⁶⁹⁸ Valójában az „új generációs háború” fogalma már egy évvel korábban, 2012-ben felbukkant Csekinov és Bogdanov egyik tanulmányában. Thomas, 2020b, 5. o. Az új generációs háború első példájának pedig a Jugoszlávia elleni 1999-es NATO bombázást tekintik. Geraszimov, 2018, 18. o.

⁶⁹⁹ Geraszimov, 2013, Csekinov és Bogdanov, 2013, Kartapolov, 2015

⁷⁰⁰ Geraszimov, 2017b, 12. o.

csoportját kellett egy működő koalícióban összefognia, mint amilyen Szíria, a regionális hatalom Irán, vagy a terrorszervezet Hezbollah, valamint, hogy a nem szándékolt eszkaláció elkerülése érdekében koordinálnia kellett légi és különleges műveleti tevékenységét az Egyesült Államokkal.⁷⁰¹ Az új típusú háború ezen eleme hangsúlyos szerepet kapott a szíriai tapasztalatok orosz feldolgozásában.

Integrált harccsoportok

A szíriai művelet első parancsnoka, Alekszandr Dvornyikov 2018-as beszámolójában elmondta, hogy az intervenció előtt alaposan tanulmányozták, hogy miként folytatták a NATO haderői az elmúlt negyedszázad háborúit, különös tekintettel a „*hibrid háborúk*” vagy „*új típusú háborúk*” módszerének aktív fejlesztésére.⁷⁰² A 20. század háborúival szemben, amelyekben az agresszor még közvetlenül részt vett szárazföldi erőivel, a jelen háborúiban a célt „*szépen álcázott integrált alakulatok*” segítségével érik el.⁷⁰³ Az integrált harccsoportokat helyi erőforrásokra támaszkodva szervezik meg. Az ellenzéki, nemzeti vagy felekezeti különbségek alapján szerveződő milíciákból irreguláris alakulatokat és különítményeket hoznak létre, amelyek képesek nagyobb formációkba tömörülni más államok különleges műveleti erőinek és katonai magánvállalatainak támogatásával és irányításával. Ezeket más államok szárazföldi, haditengerészeti, légi erői és más csoportjai, valamint a civil és nemkormányzati szervezetek bevonásával együtt alkalmazzák, hogy egy adott stratégiai vagy hadműveleti irányban hajtsanak végre feladatokat egy egységes hírszerzési-információs térben. Dvornyikov példaként említi erre mások mellett az ISIS-t, a Dzsabat al-Núszrát, a Líbiai Hajnalt, a Koszovói Felszabadítási Hadsereget, vagy éppen az ukrán Jobb Szektort.⁷⁰⁴

A proxy szereplők megszervezésének, irányításának és a saját reguláris erőkkel való koordinált együttműködésének – percipiált – nyugati tapasztalata volt tehát az, amelyet az oroszok modellként használtak Szíriában.⁷⁰⁵ Minthogy a szír hadsereg 2015 nyarára teljesen kimerült, ezért Moszkva kénytelen volt mások mellett a jóval harcképesebb népi felkelő alakulatokra, a Hezbollah katonai különítményeire, majd később az önkéntesekből álló 5. rohamhadtest dandárjaira támaszkodni. Minthogy ezek az irreguláris formációk az orosz

⁷⁰¹ Thomas, 2019, 34. o.

⁷⁰² Alekszandr Dvornyikov: *Формы боевого применения и организация управления интегрированными группировками вооруженных сил на театре военных действий*, *Вестник Академии военных наук*, 2018/2. 38. o.

⁷⁰³ Uo. 37. o.

⁷⁰⁴ Uo. 38. o.

⁷⁰⁵ Fontos hangsúlyozni, hogy ez nem jelenti azt, hogy a nyugati haderők ténylegesen így is folytatták műveleteiket Líbiában vagy máshol. A Dvornyikov által említett szereplők egy részével pedig bizonyosan egyáltalán nem működtek együtt a nyugati haderők.

haderő-csoportosítás parancsnokának egységes vezetése alatt, egységes elképzelés alapján tevékenykedtek, ezért Dvornyikov szerint teljes joggal nevezhetjük őket „integrált harccsoportoknak”.⁷⁰⁶ Ezek pontos alkalmazási módját és összetételét az adott hadműveleti terület sajátosságai határozták meg: más-más módon tevékenykedtek és működtek együtt az orosz erőkkel a hegyekben, a sivatagban és a beépített területen zajló műveletekben. Általánosságban az orosz légi erő, a haditengerészet és a különleges művelési erők az ellenség kritikus fontosságú objektumainak és a terrorista alakulatok nagyobb csoportosításainak pusztításával támogatták a szárazföldi harccsoportok feladatvégrehajtását, amelyekben a fő szerepet nem a reguláris erők, hanem a már említett irreguláris alakulatok játszották.⁷⁰⁷

Vezetés-irányítás

Az „integrált harccsoportok” működését az automatizált vezetés-irányítási rendszerek és fejlett kommunikációs eszközök tették lehetővé, ezért az orosz katonai elit mindenekelőtt vezetés-irányítási sikerként tekintett a szíriai műveletre.⁷⁰⁸ Ennek kapcsán egyrészt a Nemzeti Védelmi Vezetési Központ szerepét emelték ki, másrészt pedig az expedíciós erők ad-hoc parancsnokságának rugalmasságát.⁷⁰⁹ A Nemzeti Védelmi Vezetési Központ technikai gerincét az Akácija-M automatizált vezetési rendszer képezi, amelyen keresztül a különböző csapatvezetési rendszereket egységes információs térben lehet összekapcsolni, hasonlóan egy katonai Internethez.⁷¹⁰ Ez biztosította a szíriai művelet folyamatos politikai ellenőrzését a nagystratégiától a harcászati szintig, valamint a katonai és nemkatonai elemek nagyfokú szinkronitását, összehangolva a katonai műveletek, a diplomáciai és a humanitárius tevékenység tervezését.⁷¹¹ „*A humanitárius művelet párhuzamosan zajlott a támadóműveletekkel és a pontcélok elleni légicsapásokkal, mely aztán fordulópontot jelentett Szíria felszabadításában*” – állította Dvornyikov.⁷¹²

⁷⁰⁶ Uo. 39. o.

⁷⁰⁷ Uo. Itt Dvornyikov nem a szpecnaz alakulatokra, hanem a nem sokkal korábban a nyugati különleges művelési erők mintájára létrehozott Különleges Művelési Parancsnokságra (Kommand Szil Szpecialnih Operacij, KSzSzO) gondol. A KSzSzO első ismert művelete a krími parlament elfoglalása volt 2014-ben. Dave Majumdar: What We Know About KSSO, The 2,000-Strong Russian ‘Delta Force’ Training For War, Task and Purpose, 2018. március 1. Forrás: <https://taskandpurpose.com/news/kssso-russia-special-operations-forces/>

⁷⁰⁸ Clark, 2021, 16. o.

⁷⁰⁹ Uo.

⁷¹⁰ Thomas, 2019, 11. o.

⁷¹¹ Adamsky, 2020, 10. o.

⁷¹² Dvornyikov, 2018, 40. o. Geraszimov egy évvel később úgy fogalmazott, hogy a humanitárius művelet az orosz fegyveres erők alkalmazásának új formáját jelentette, és a terroristák megsemmisítésével egyidőben zajlott a polgári lakosság kitelepítése. Geraszimov, 2019

Míg az erők alkalmazásának általános tervezési feladatait a vezérkar végezte, addig a részletes terveket a haderő-csoportosítás Hmeimimben található parancsnoksága dolgozta ki.⁷¹³ A parancsnoki központban állandó jelleggel a harccsoportok képviselői, a felderítő-csapásmérő feladatok irányításáért felelős törzsek, az információs-elemző központ (szimulációs és elemzői csoport), az egyesített légvédelmi és vadászrepülő parancsnoki pont, a tűzvezetési tervezőcsoportok, a szembenálló felek békéltető központja, valamint a koalíció, illetve Izrael és Törökország képviselőivel egyeztető tárgyalócsoportok voltak jelen. Azonban a parancsnokság vezetési törzsének pontos összetétele a felmerülő feladat függvényében változott. Mielőtt például a Kuznyecov repülőgép-hordozó és köteléke bekapcsolódott a műveletbe, az Északi és a Fekete-tengeri Flotta törzseiből egy 12 fős haditengerészeti műveleti tervező csoportot telepítettek a parancsnokságra annak érdekében, hogy megtervezzék a haditengerészeti repülőerők szárazföldi célok elleni csapásmérő feladatait. 2016 februárjától pedig a már említett és a védelmi minisztérium döntése értelmében felállított békéltető központ vett részt állandó jelleggel a parancsnokság munkájában a fegyverszüneti megállapodások betartásának ellenőrzése érdekében.⁷¹⁴

Dvornyikov beszámolójából kitűnik, hogy az oroszok harcászati szintig bezárólag szoros irányítást gyakoroltak a harccsoportok fölött. Bár az eredeti elképzelés alapján az erők vezetését a haderő-csoportosítás parancsnoka a szír fegyveres erők vezérkarán keresztül gyakorolta volna, hamar kiderült, hogy a szír vezérkar műveleti tervezési képességei elégtelenek, ezért az oroszok egyszerűen kiiktatták ezt a köztes elemet a parancsnoki láncolatból, és minden hadműveleti tervezési feladatot az orosz tisztek vettek át. A harccsoportok közvetlen irányítása érdekében a hmeimimi parancsnokságra telepítették valamennyi alakulat, illetve a Mukhabarat, az Iszlám Forradalmi Gárda harci különítményeinek, a Hezbollah, az Al-Kúdsz és más erők alakulatainak törzseit.⁷¹⁵ A vezetés további optimalizálása érdekében azonban az egyes felelősségi körzetekben tevékenykedő harccsoportokba is kezdetben 5, majd feladattól függően akár 15-20 főből – köztük felderítő, tüzér, utász, híradó katonákból, tolmácsból – álló törzseket delegáltak.⁷¹⁶

⁷¹³ Uo.

⁷¹⁴ Uo. 41. o.

⁷¹⁵ Uo. Ami Dvornyikov és az orosz katonai vezetés más tagjainak beszámolóiból nem derül ki, az az, hogy az orosz katonai magánvállalatok miként voltak integrálva (ha egyáltalán) a fent említett harccsoportokba, és miként gyakorolta felettük a vezetés-irányítást az orosz haderő-csoportosítás parancsnoksága. Miközben a Wagner katonai magánvállalat szíriai felbukkanása legalább egy évvel előzte meg az orosz katonai intervenciót, a Szláv Hadtest (Szlavjanszkij Korpusz) azóta már az orosz hatóságok által felszámolt katonai magánvállalat pedig 2013-ban volt jelen az országban. Russian Private Military Companies: Their Use and How to Consider Them in Operations, Competition, and Conflict, Asymmetric Warfare Group, 2020 április, Forrás: <https://info.publicintelligence.net/AWG-RussianPrivateMilitaryCompanies.pdf> 62. o.

⁷¹⁶ Uo. 41. o.

Ezek az intézkedések nemcsak az irányítás rugalmasságát biztosították Dvornyikov szerint, hanem „*valamennyi elem egyetlen felderítő-csapásmérő információs mezőben való összekapcsolását is*”.⁷¹⁷ Minthogy Geraszimov 2013-ban korunk háborúinak egyik trendjeként említette a „*mobil, vegyes típusú harccsoportok egységes információs-hírszerzési térben való tevékenységét*”, ezért a Szíriában kialakított „integrált harccsoportok”, és az azok hatékony alkalmazását biztosító „egységes hírszerzési-csapásmérő információs tér” megvalósítása az orosz haderő új típusú háborúk megvívásához szükséges képességeinek jelentős fejlődését mutatta. Sojgu védelmi miniszter ugyanakkor 2019-ben kijelentette, hogy a szíriai tapasztalat azt mutatja, hogy a precíziós fegyverek hatékony alkalmazásához elengedhetetlenek a pontos felderítési és kartográfiai információk, amelyekhez modern műholdak kellenek.⁷¹⁸ Sojgu kijelentése valószínűleg arról árulkodik, hogy az orosz műholdas képességek elavultak, és nem voltak összhangban a műveletből adódó elvárásokkal.

Adaptáció, kreativitás és nem konvencionális megközelítések

Az orosz katonai elit a szíriai tapasztalatok alapján a katonai vezetés legfontosabb kvalitásainak a kreativitást, a gyors adaptációra és a nem szokványos eljárások alkalmazására való képességet tekintette. Geraszimov 2017-ben a Hadtudományi Akadémián elmondta, hogy a szíriai tapasztalat azt mutatta meg, hogy „*sok gyakorlatban megoldandó feladat során nem alapozhatunk a hadtudomány ajánlásaira. (...) A szíriai stabilizációs művelet során az erők számára az új feladatokat gyakran menetből kellett megoldaniuk, figyelembe véve a szerzett tapasztalatot és a célszerűséget.*”⁷¹⁹ Egy másik fórumon pedig azt hangsúlyozta, hogy ki kell alakítani a tábormokok és parancsnokok körében azt a készséget, hogy gyorsan felismerjék a helyzetet, előre jelezzék annak alakulását, nem konvencionális döntéseket hozzanak, az ellenfél számára váratlan műveleti módszereket és megoldásokat alkalmazzanak, aktívan és céltudatosan tevékenykedjenek, meglepést érjenek el, kiszámított kockázatot vállaljanak, valamint, hogy megragadják és megtartsák a kezdeményezést.⁷²⁰ 2018-ban Geraszimov megismételte Szvecsin már 2013-ban is idézett megállapítását arról, hogy minden háború egyedi eset, ezért kerülni kell a sablonok alkalmazását.⁷²¹ Dvornyikov pedig Haszan Szuhel szír katonai vezetőt méltatva szintén azt emelte ki, hogy az irreguláris alakulatokat vezető tábormok jelentős sikereket ért el a különleges műveleti képességek intelligens alkalmazásával

⁷¹⁷ Uo. 41. o.

⁷¹⁸ Thomas, 2019, 15. o.

⁷¹⁹ Geraszimov, 2017b, 12. o.

⁷²⁰ Thomas, 2019, 15. o.

⁷²¹ Geraszimov, 2018, 18-19. o.

és azzal, hogy tevékenységében kerülte a sablonos megoldásokat.⁷²² A Dvornyikovot a szíriai művelet élén váltó Alekszandr Zsuravljov az unortodox gondolkodást, a sztereotípiák kerülését és a nem megszokott eljárások alkalmazását tartotta fontosnak beépíteni a katonák kiképzésébe. Hozzáteve, hogy fontos az ellenség megtévesztése és rákényszerítése a számunkra előnyös módon való cselekvésre. Ez utóbbi megállapítás – ahogy arra Timothy Thomas rámutat – szorosán kapcsolódik a reflexív kontroll koncepciójához.⁷²³ Másfelől pedig az Andrej Kartapolov 2015-ös ábráján szereplő „aszimmetrikus alapelvhez”, mely a hadviselés folytatásának általunk preferált módjának ellenségre való rákényszerítését hangsúlyozza.⁷²⁴

A szíriai művelet látszólag azt is igazolta, hogy ezekre a készségekre nem csupán hadműveleti, de harcászati szinten is szükség van. *„A szíriai háború tapasztalatai alapján az illegális fegyveres csoportok elleni harcban olyan egységeket kell alkalmazni, amelyek nagyfokú manőverezőképeséggel rendelkeznek, képesek a fő erőktől elszigetelten működni, és kellő harcászati és tüzérbeli önállósággal rendelkeznek. Harcászatuknak elsősorban a rajtaütések és meglepetésszerű csapások széleskörű alkalmazásán, az alegységekkel és tüzrel való manővereken, valamint az előnyös pozíciók megelőző elfoglalásán kell alapulnia”* – mondta Valerij Zarudnyickij.⁷²⁵ Ugyanezt hangsúlyozta Alekszandr Vdovin is, aki szerint az erőösszpontosítás helyett a tüzrel és csapással való manőver az egységek alkalmazásának fő módja, és a jelen harcászati tevékenységeinek meghatározó eleme a tüzérségi tűz pontossága és hatótávolsága.⁷²⁶ Zarudnyickij szerint a *„tapasztalat azt mutatja, hogy a harccsoportok alkalmazásának leghatékonyabb módjai a rajtaütés-keresés, felderítés-csapás, rajtaütés-roham, blokkolás, csapás-tűz feladat, bekerítés, üldözés, átfésülés. Ezek mindegyikének végrehajtása különleges felkészítést igényel a harcászati vezetési szervek és egységek részéről”*.⁷²⁷ Jurij Popkov szerint pedig a hagyományos háborúkkal szemben a Szíriához hasonló hibrid háborúk megkövetelik az önállóságot a harcászati parancsnokok részéről.⁷²⁸ Bár a fenti gondolatok figyelmet érdemlőek, a 2022-es ukrajnai háború tapasztalatai azt mutatják, hogy az orosz hadvezetés vagy nem tudta ezt gyakorlatba ültetni, vagy nem is állt szándékában elmozdulni a küldetésorientált vezetés irányába. Charles Bartles és Lester Grau 2018-as tanulmányukban például úgy vélték, hogy az indirekt és aszimmetrikus megoldások iránt tanúsított orosz érdeklődés ellenére a „hibrid hadviselés” kérdése nem merül fel harcászati

⁷²² Dvornyikov, 2018, 40. o.

⁷²³ Thomas, 2019, 15. o.

⁷²⁴ Kartapolov, 2015, 35. o.

⁷²⁵ Zarudnyickij, 2017, 24. o.

⁷²⁶ Thomas, 2019, 27. o.

⁷²⁷ Zarudnyickij, 2017, 24. o.

⁷²⁸ Clark, 2021, 19. o.

szinten orosz nézőpontból, és egyáltalán nincs szó a küldetésorientált vezetési modell meghonosításáról. Bár láttak arra utaló jeleket, hogy a hadműveleti művészet orosz értelmezése közeledhet az Egyesült Államok és a NATO definíciójához, harcászati szinten ennek kevés nyomát tapasztalták.⁷²⁹

Információs hadviselés

Mínt hogy a nyugati szakértők figyelme az orosz információs hadviselés ukrajnai alkalmazására összpontosult, Moszkva információs műveletei Szíriában nagyrészt észrevétlenek maradtak.⁷³⁰ Nem úgy az orosz katonai vezetés számára, amely értékes tapasztalatokat szerzett a kinetikus katonai és az információs műveletek szinergiájáról. Dvornyikov elmondása szerint „*a szíriai művelet folytatása során minden korábbinál jobban meggyőződhattünk az információs küzdelem gyakorlati jelentőségéről*”, mely „*az egyik leghatékonyabb fegyverré vált*”.⁷³¹ Az a mondata, hogy széleskörű alkalmazása lehetővé teszi, hogy „*néhány nap alatt belülről "rengessük meg" a helyzetet*”, ismerősen csenghet Geraszimovnak az arab tavasszal kapcsolatban tett hasonló kijelentésének fényében.⁷³² Ahogy az is, hogy az információs tevékenység eredményeit tekintve összevethető egy nagyléptékű katonai műveletével. E nélkül nem érték volna el sikert Aleppóban, Deir-ez-Zórban és Gútában. Az előbbivel kapcsolatban Dvornyikov kiemelte, hogy Aleppo „felszabadítása” során az információs tevékenység segített egész negyedeket harc nélkül visszafoglalni, és mintegy 130 ezer polgári lakost kimenekíteni.⁷³³ Dvornyikov értékeléséből nem derül fény az Oroszország által stratégiai szinten folytatott információs kampány jelentőségére, csupán utal arra, hogy az „*információs*

⁷²⁹ Charles K. Bartles – Lester W. Grau: Russia's View of Mission Command of Battalion Tactical Groups in the Era of "Hybrid War", Foreign Military Studies Office, 2018. június 11. Forrás: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/233611>

⁷³⁰ Az alábbi hivatkozott kevés átfogó tanulmány egyike is hét évvel a szíriai intervenció kezdete után íródott. A tanulmány szerzői is leszögezik, hogy az európaival és ukrajnaival szemben a közel-keleti orosz információs műveletekről igen kevés átfogó tanulmány született eddig. Jan Daniel – Dominik Presl: Russian Civilian Outreach and Information Operations in Syria, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2022. január 13. Forrás: <https://stratcomcoe.org/publications/russian-civilian-outreach-and-information-operations-in-syria/222>

⁷³¹ Dvornyikov, 2018, 40. o.

⁷³² Uo. Vö. Geraszimov kijelentésével: „... *egy teljesen virágzó állam hónapok vagy akár napok leforgása alatt képes vad fegyveres harc arénájává változni, külföldi intervenció áldozatává válni, káosz, humanitárius katasztrófa és polgárháború mélyébe süllyedni.*” Geraszimov, 2013

⁷³³ Dvornyikov itt feltehetően a felkelők pszichológiai megtörését célzó információs kampányra gondolhatott, illetve a megállapodásra a civilek és kombatánsok evakuálásáról, „nagyvonalúan” szemet hunyva afölött, hogy az aleppói ostrom sikerében nagyban közrejátszhatott az is, hogy az orosz légierő kórházak és a létfontosságú infrastruktúra más objektumainak szándékos bombázásával igyekezett megtörni a felkelők és általuk ellenőrzött területek lakosságának ellenállását. Szalai Máté: Végjáték Aleppóban, Világgazdaság, 2016. december 11. Forrás: <https://www.vg.hu/velemeney/2016/12/vegjatek-aleppoban> és Mark Galeotti: Putin Is Playing by Grozny Rules in Aleppo, Foreign Policy, 2016. szeptember 29. Forrás: https://foreignpolicy.com/2016/09/29/putin-is-playing-by-chechen-rules-in-aleppo-syria-russia/#cookie_message_anchor

háború mindkét oldal részéről folyt, és annak eredményei közvetlen hatással voltak a világ közvéleményére.”⁷³⁴

A korlátozott műveletek stratégiája

A Krím elfoglalásának különleges műveletéhez hasonlóan a szíriai intervenció is azt igazolta az orosz hadtudomány képviselői számára, hogy az információs küzdelem és más nemkatonai eszközök erőtbbszöröző hatása képes kiváltani a nagy katonai műveleteket. Dvornyikov úgy fogalmazott, hogy *„a modern hadtudomány megmutatta rugalmasságát és a konkrét helyzethez való adaptációs képességét, valamint, hogy képes geopolitikai, stratégiai célok elérésére a katonai erő széleskörű alkalmazása nélkül, hatékonyan használva a nemkatonai jellegű módszereket és az "integrált harccsoportok" alkalmazását.*”⁷³⁵ Dvornyikov megismételte a már jól ismert gondolatokat arról, hogy a hadászati, hadművelti és harcászati szintű feladatok közti különbség eltűnik, minthogy Szíriában stratégiai (hadművelti) célokat harcászati szintű alakulatokkal értek el.⁷³⁶

Az átfedés a Dvornyikov által elmondottak, illetve a hadviselés változásának Geraszimov által öt évvel korábban felvázolt trendjei között aligha véletlen, és minden bizonnyal kettős funkciót tölt be. Egyrészt igazolja, hogy a szíriai tapasztalatok fényében a vezérkar helyesen azonosította a háború változó jellegének fő tendenciáit. Másrészt pedig demonstrálja, hogy az orosz katonai vezetők megértették ezeket a trendeket, és komoly eredményeket értek el az elmélet gyakorlatba ültetése terén, képessé válva az adaptációra az *új típusú háborúk* körülményeihez. Dvornyikov előadásának zárásaként arra kérte a Hadtudományi Akadémia tagjait, hogy dolgozzanak ki koherens elméletet az *„integrált harccsoportok”* alkalmazására.⁷³⁷

Geraszimov egy évvel később a szíriai tapasztalat alapján a *„korlátozott műveletek stratégiájáról”* beszélt, mint az orosz érdekek védelmének és előmozdításának eszközéről az orosz határokon túl. A *„korlátozott műveletek stratégiájának”* feltétele az információs fölény kivívása és megtartása, a vezetés-irányítási és logisztikai rendszer rendelkezésre állása, valamint a szükséges erőcsoportosítás rejtett telepítése. A *„korlátozott műveletek stratégiája”* valamelyik haderőnem bázisán felállított önálló haderő-csoportosításon alapul, amely nagyfokú mozgékonyssággal rendelkezik és a leginkább alkalmas az adott feladatok végrehajtásához. Szíriában a *„korlátozott műveletek stratégiájának”* alapját a légi- és űrerők egységei

⁷³⁴ Dvornyikov, 2018, 40. o.

⁷³⁵ Dvornyikov, 2018, 40. o.

⁷³⁶ Dvornyikov, 2018, 38. o. illetve Geraszimov, 2013

⁷³⁷ Dvornyikov, 2018, 41. o.

képezték.⁷³⁸ Geraszimov szavai arra utaltak, hogy a szíriai műveletet az orosz vezérkar teljes sikerként értékelte, és az abban szerzett tapasztalat alapján tökéletesíti képességét arra, hogy a határokon túl – akár egy expedíciós művelet keretében, ahogy a szíriai példa igazolta – avatkozzon be korlátozott politikai célok elérése érdekében korlátozott katonai képességekkel. Feltehető, hogy a korlátozott orosz szerepvállalás alapját a jövőben is a helyi szereplőkre való támaszkodás jelentené, a Dvornyikov által említett „integrált harccsoportok” keretében. Erre utal Geraszimov kijelentése is, miszerint a katonai stratégia szerepe abban állt Szíriában, hogy megtervezze és összehangolja az érdekelt országok katonai és félkatonai erőinek katonai és nemkatonai tevékenységét az orosz haderő-csoportosításával.⁷³⁹ És ezt erősíti Zarudnyickij megállapítása is két évvel később arról, hogy nő az expedíciós jellegű mobil haderő-csoportosítások és a korlátozott célú műveletek szerepe, amelyeket „*túlnyomórészt nagy pontosságú fegyverekkel végrehajtott csapások, és az egyes irányokban – vagy mint Szíriában, stratégiai fontosságú körzetekben (régiókban) – műveleteket folytató koalíciós erők által vívnak.*”⁷⁴⁰

6.3. UKRAJNA – 2022

Jelen írás pillanatában az Ukrajna elleni háború javában zajlik, és egyelőre nemhogy a háború végét, de még annak lehetőségét sem látni, hogy a konfliktus intenzitása érdemben és tartósan alábbhagyhat. Miközben mindkét fél folyamatosan alkalmazkodik a harcéri helyzethez, a mélységében tagolt védelmi vonalak hidegháború óta változatlan doktrína szerinti kiépítése nem épp az orosz hadtudósok modern háborúról alkotott elképzeléseit idézi fel.⁷⁴¹ Noha kétségtelenül voltak olyan konzervatív katonai gondolkodók, akik óva intettek a kontaktus nélküli háború koncepciójának abszolutizálásától. A néhai Mahmut Garejev például 2015-ben arra figyelmeztetett, hogy még egy gyors manőverek jellemezte háborúban is előfordulhat, hogy ideiglenesen stabilizálódik a front, és azon áttörést kell végrehajtani. Ezért az olyan fogalmak, mint a védelmen való áttörés vagy a tűzösszpontosítás nem fogják elveszteni relevanciájukat a jövőben sem.⁷⁴² Az orosz–ukrán háború igazolta Garejev konzervatív nézeteit. Az európai területen a második világháború óta nem látott intenzitású háború jelen disszertáció

⁷³⁸ Geraszimov, 2019

⁷³⁹ Uo.

⁷⁴⁰ Zarudnyickij, 2021, 36. o.

⁷⁴¹ Jack Watling – Nick Reynolds: Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine, RUSI, 2023. május 19. Forrás: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/meatgrinder-russian-tactics-second-year-its-invasion-ukraine> 9-10. o.

⁷⁴² Garejev, 2015, 24. o.

lezárása idején egy elhúzódó tüzérségi felőrléssé vált, amelyben egyedül az ukrán oldal átlagosan két nap alatt annyi löszert tüzel el, mint amennyi az Egyesült Államok háború előtti teljes havi gyártási volumene volt 155 mm-es tüzérségi lőszerből.⁷⁴³ Oroszország 2022 nyarán ennek gyakran nyolc-kilencszeresét, akár 60 ezret is elhasznált, az év végéig mintegy 10 millió darab tüzérségi löszert használva el az észt katonai hírszerzés becslése szerint.⁷⁴⁴ Az 1970-es évek hadügyi forradalmának szovjet teoretikusai aligha így képzeltek el a jövő háborúját fél évszázaddal ezelőtt. A szenzorokkal szaturált harctér, ahol mindkét oldal képes az adott célpont észlelését követően percekben belül pusztító tüzérségi tüzet vezetni rá, számos tekintetben a felderítő–csapásmérő, illetve felderítő–tűz komplexum szovjet koncepciójának részbeni megvalósulását mutatja.⁷⁴⁵ Csakhogy a felderítő–csapásmérő komplexum mögötti elképzelés az ellenség bénítását volt, a vezetési pontokra és a kulcsfontosságú logisztikai bázisokra mért mélységi csapásokkal, nem pedig az ellenség erejének egészére kiterjedő felőrlés. A hadügyi forradalom amerikai koncepciójának egyik úttörője, Andrew Krepinevich találónan úgy fogalmazott, hogy sokan egy „*második sivatagi viharra*” számítottak, de helyette „*egy második iraki-iráni háborút*” kaptak.⁷⁴⁶

Az „orosz hibrid hadviselés” nyugati irodalmából kiindulva nehéz volt megjósolni a 2022. február 24-én történeteket. Abba a 2014 után dominánssá vált nézetbe, mely szerint az orosz hadviselés lényegét a fegyveres erőszak minimális alkalmazása és a háborús küszöb alatti tevékenység jelenti, nem illett bele egy konvencionális háború megindításának lehetősége. Ez pedig jelentősen korlátozta mindazok képzelőerejét, akiknek éppen ezt kellett volna előre jelezniük. James Stavridis, aki korábban a NATO Szövetséges Erők Európai Főparancsnoka volt, 2022. január 10-ei publicisztikájában mindössze 20% esélyt adott annak, hogy Oroszország egy „*hagyományos blitzkrieg*” jellegű támadást intéz Ukrajna ellen és 40%-ot annak, hogy egy 2014-hez hasonló „*nemkonvencionális*” vagy „*hibrid*” megközelítést alkalmaz majd. Úgy vélte, ez lesz Putyin választott stratégiája akkor is, ha nem éri be a

⁷⁴³ Mark F. Cancian: Rebuilding U.S. Inventories: Six Critical Systems, CSIS, 2023. január 9. Forrás: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-us-inventories-six-critical-systems> és Alex Vershinin: The Return of Industrial Warfare, RUSI, 2022. június 17. Forrás: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/return-industrial-warfare>

⁷⁴⁴ EDF intelligence chief: Russia still has long-term offensive capabilities, ERR, 2022. december 9. Forrás: <https://news.err.ee/1608815692/edf-intelligence-chief-russia-still-has-long-term-offensive-capabilities>

⁷⁴⁵ Sam Cranny-Evans: Russia's Artillery War in Ukraine: Challenges and Innovations, RUSI, 2023. augusztus 9. Forrás: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russias-artillery-war-ukraine-challenges-and-innovations> illetve Takács Márk: The Neo-Methodist Warfare – Dawn of a New Age? *AARMS*, 2023/2.

⁷⁴⁶ Shashank Joshi: The war in Ukraine shows how technology is changing the battlefield, *The Economist*, 2023. július 3. Forrás: <https://www.economist.com/special-report/2023/07/03/the-war-in-ukraine-shows-how-technology-is-changing-the-battlefield>

tárgyalóasztalnál kialakult eredménnyel – mely utóbbinak szintén 40% esélyt jósolt Stavridis.⁷⁴⁷ A Washington Post tényfeltáró cikke alapján a nyugat-európai NATO szövetségesek többsége a kényszerítő diplomácia részének tekintette a haderő felvonultatását az ukrán határ közelében, míg a NATO kelet-európai tagállamai egy 2014-hez hasonló kisléptékű katonai művelettel számoltak, korlátozott területi célok érdekében.⁷⁴⁸ A francia katonai hírszerzés később menesztett vezetője úgy látta, hogy Ukrajna megszállásának költsége egyszerűen túl nagy, és az oroszoknak „*van más opciójuk is*” Zelenszkij hatalmának megdöntésére.⁷⁴⁹ A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok – legalábbis a sajtóban megjelent tudósítások szerint – egy Kelet-Ukrajnára korlátozódó háborús konfliktust tartottak valószínűnek egy nappal a háború kitörése előtt.⁷⁵⁰ Miközben maga az ukrán vezetés is arra készült, hogy Oroszország a Donbaszban fogja eszkalálni a fegyveres konfliktust.

Ahogy azonban a későbbiekben látni fogjuk, az, hogy a nyugati elemzők és döntéshozók egy jelentős része félreértelmezte az orosz hadtudományi munkákban leírtakat, és az alapján alulértékelt egy nagyléptékű háború kockázatát, nem jelenti azt, hogy az orosz katonai gondolkodók megállapításai ne lettek volna indikatívak arra vonatkozóan, ami 2022-ben Ukrajnában történt. Éppen ellenkezőleg: a háború első napjának történései egy olyan tervről árulkodtak, amely jóval nagyobb hasonlóságot mutatott Geraszimov vagy Csekinov és Bogdanov 2013-ban megfogalmazott gondolataival, mint a 2014-es krími művelet. Ironikus módon, miközben a Nyugat a hibrid háborúra fókuszálva alábecsülte az orosz kinetikus erő szerepét, addig Moszkva túlértékelt a nem kinetikus eszközök hatékonyságát a katonai erő alkalmazásának előkészítésében.⁷⁵¹

Ahogy az előző esettanulmányok során, úgy a 2022-es ukrajnai háború értelmezésekor sem megkerülhető Moszkva nézőpontjának bemutatása. Ennek nem célja sem a háború orosz olvasatának internalizálása, elfogadása, sem az orosz vezetés felelősségének csökkentése, tettei súlyának relativizálása. Az azonban igen, hogy hozzájáruljon a Kreml indítékainak és az ezekből eredő politikai céljainak mélyebb megértéséhez. Ugyanis ezek alapján értelmezhető csak az Ukrajna elleni „*különleges katonai művelet*” koncepciója, logikája és egyben

⁷⁴⁷ James Stavridis: A Former Supreme Commander of NATO on What Putin's Up to in the Ukraine, Time, 2022. január 10. Forrás: <https://time.com/6138110/putin-strategy-ukraine/>

⁷⁴⁸ Shane Harris – Karen DeYoung – Isabelle Khurshudyan – Ashley Parker – Liz Sly: Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion, The Washington Post, 2022. augusztus 16. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/ukraine-road-to-war/>

⁷⁴⁹ French intelligence chief Vidaud fired over Russian war failings, BBC, 2022. március 31. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60938538>

⁷⁵⁰ Szabó András – Panyi Szabolcs: Orbán a háborúban, Direkt36, 2022. október 21. Forrás: <https://www.direkt36.hu/orban-a-haboruban/>

⁷⁵¹ Annabel Peterson: With the Hybrid War, Russia and the West Both Played a Losing Hand, ICDS, 2022. augusztus 25. Forrás: <https://icds.ee/en/with-the-hybrid-war-russia-and-the-west-both-played-a-losing-hand/>

kudarcának legfőbb oka is. Az orosz vezetés meggyőződéseinek és hiedelmeinek mély megértése azért is kulcsfontosságú, mert azok árulkodóak a háború további folytatásának és lezárási lehetőségeinek perspektíváira vonatkozóan is. Az alábbiakban tehát a háború orosz értelmezését mutatom be, ügyelve arra, hogy elválasszam az orosz politikai és katonai vezetés valós hiedelmeit az orosz propaganda által terjesztett narratíváktól. Ez utóbbi nem képezi a vizsgálódás tárgyát.

6.3.1. A 2022-es orosz–ukrán háború Moszkva szemszögéből

Ahogy azt a 2014-es konfliktus bemutatásakor már kifejtettem, szemben a nyugati értelmezésekkel, amelyek jellemzően a krími annexió sikerét emelték ki, az Ukrajna elleni „orosz hibrid hadviselés” az orosz stratégiai célok tekintetében teljes kudarc volt. A nyugatos fordulat Ukrajnában olyan drasztikus lépésre sarkallta Moszkvát, amely hosszútávon lehetetlenítette el a Kijevvel való kapcsolatok normalizálását. A Krím elfoglalása, majd a kelet-ukrajnai háború következtében az oroszbarát politikai szereplők marginalizálódtak Ukrajnán belül, miközben az őket potenciálisan megválasztó szavazók jelentős része a Krím teljes és Kelet-Ukrajna részleges kiszakításával *de facto* kikerültek az ukrán politikai közösségből.

Bár ez a kimenetel minden bizonnyal elkerülhető lett volna, ha a putyini vezetés stratégiai türelmet tanúsít az Ukrajnában zajló politikai fordulattal szemben – hiszen az orosz–ukrán viszony elmérgesedése aligha volt eleve elrendeltetett –, a Kremlből nézve úgy tűnhetett, hogy a tétlenség kockázatosabb, mint megkísérelni katonai erővel visszaállítani az Ukrajna fölötti ellenőrzést. Moszkva politikai befolyásának gyengülése a posztszovjet térben folyamatos volt a Szovjetunió felbomlása óta, melyet a szoros kapcsolatok fennmaradását biztosra vevő orosz vezetés kezdetben nem ismert fel, majd a „széttartó tendenciák” megállítására, visszafordítására gazdasági helyzetéből fakadóan nem volt képes.⁷⁵² Bár Ukrajna NATO tagsága nem volt napirenden, és a belátható időben ennek nem is volt realitása, a Kreml nézőpontjából a nyugatos fordulat – melyet a Washington által levezényelt „színes forradalomnak” látott – hosszútávú kifutása csakis ez lehetett, és ebből a szempontból az EU-hoz való közeledés is fenyegető perspektívát jelentett. Az orosz vezetés úgy látta, hogy az Európai Unió integráció és a NATO tagság kéz a kézben járnak. Dmitrij Medvegyev egy 2022. áprilisi – meglehetősen cinikus – Telegram bejegyzésében úgy fogalmazott, hogy Moszkva

⁷⁵² Dunay Pál: A posztszovjet térség: Európa békétlen keleti vége, *Nemzet és Biztonság*, 2022/4. 5-6. o.

ugyan nem ellenezné Ukrajna EU csatlakozását, csakhogy az elmúlt évek tapasztalatai azt mutatják, hogy az „EU-ba a bejárat nem máshogy, mint a NATO-n keresztül vezet.”⁷⁵³

Akár reverzibilis volt a 2014-es nyugatos fordulat Ukrajnában, akár nem, a legóvatosabb becslések szerint is 2022-ig 14 ezer halálos áldozatot követelő kelet-ukrajnai háborúval Oroszország elveszítette befolyását Ukrajna fölött, miközben a konfliktus kvázi befagyasztásával egy olyan állapotot konzervált, amely egyrészt nem tette lehetővé Ukrajna Nyugathoz való közeledésének blokkolását, másrészt pedig tartósan lehűtötte a nyugati–orosz kapcsolatokat, és állandósította az Oroszországgal szembeni nyugati szankciós rezsimet. A 2022-es újabb háborút megelőző hét évben Moszkva nyomásgyakorlási és destabilizációs törekvései ellenére képtelen volt kikényszeríteni a minszki megállapodások végrehajtását. Lavrov 2021. januári bujtatott fenyegetése – miszerint, ha az európai hatalmak nem hajlandók rákényszeríteni Kijevet a minszki megállapodások végrehajtására, akkor Moszkva is más magatartást fog tanúsítani Ukrajna kérdésében –, és a tűzszünetesértékek számának radikális emelkedése, illetve a márciustól zajló korábban nem látott léptékű csapatösszevonás azt jelezték, hogy Moszkva kész a számára kedvezőtlen status quo erőszakos megváltoztatására.⁷⁵⁴

Ukrajna az orosz vezetés szemében nem az alanya, hanem a tárgya és eszköze volt az Egyesült Államokkal folytatott nagyhatalmi vetélkedésnek, s mint ilyen, nem is tekintett, és nem is tekint az ukrán vezetésre szuverénként. Jól illusztrálta mindezt Dmitrij Medvegyevnek a Kommerszantban 2021. októberében megjelent írása, amelyben a volt elnök – akit valószínűleg Putyin nem avatott be a közelgő háború tervébe – úgy érvelt, hogy Moszkvának értelmetlen a „vazallus” kijevi vezetéssel alkudoznia, mivel az semmilyen önállósággal nem rendelkezik, helyette közvetlenül a „hűbérúrral”, azaz Washingtonnal kell tárgyalnia.⁷⁵⁵ Az orosz külpolitikai és katonai elit szemében Ukrajna az egyik hadszíntere volt (már a mostani háború előtt is) az Egyesült Államokkal az új világrendért vívott „hibrid háborúban”.⁷⁵⁶ Ebben a küzdelemben a „globalista elitek” állnak szemben a „nemzetállamokkal”, a „transznacionális vállalatok globális hatalma” és az ezekhez tartozó univerzális értékek a nemzetállamok alkotta „többpólusú világrenddel” – írta Konsztantyin Szivkov, a Katonai-

⁷⁵³ Dmitrij Medvegyev: Украина хочет в ЕС (К дню рождения нашего залятого приятеля – НАТО), Telegram bejegyzés, 2022. április 2. Forrás: https://t.me/medvedev_telegram/30

⁷⁵⁴ Jójárt Krisztián: Út a háborúba. A 2022-es orosz–ukrán háború diplomáciai és katonai előzményei. *Nemzet és Biztonság*, 2022/4. szám, 99. o.

⁷⁵⁵ Dmitrij Medvegyev: Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством, Коммерсантъ, 2021. október 11. Forrás: <https://www.kommersant.ru/doc/5028300>

⁷⁵⁶ Dmitrij Trenyin: Avoiding U.S.-Russia Military Escalation During the Hybrid War, Carnegie Endowment for International Peace, 2018. január, Forrás: https://carnegieendowment.org/files/Trenin_Hybrid_War_web.pdf

Stratégiai Kutatások Központjának egykori munkatársa 2022. májusi írásában.⁷⁵⁷ A globális konfliktusban Ukrajna eszköz az Egyesült Államok kezében Oroszország feltartóztatására és gyengítésére: „ellen-Oroszország”, ahol – mint Putyin fogalmazott – bár „az elnökök, parlamenti képviselők és miniszterek cserélődnek, de az Oroszországtól való leválás és a vele szembeni ellenséges hozzáállás változatlan marad”.⁷⁵⁸

Ez a meggyőződés nemcsak döntő szerepet játszott abban, hogy az orosz vezetés a háború megindítása mellett döntött – és ahogy később látni fogjuk abban, hogy *hogyan* tervezte e háború megvívását –, de azt is meghatározza, hogy miként látja a Kreml a fegyveres konfliktus léptékét, tétjét, és a háború lezárásának lehetőségét. Minthogy az ukrajnai háború a Nyugattal szembeni globális háborúnak a részét – az egyik „*korlátozott hadszínterét*” – képezi, ez egyben azt is jelenti, hogy Oroszország a kollektív Nyugattal áll háborúban, még ha ez jelenleg csak egy „*kifinomult hibrid formában*” zajlik is, ahol a fegyveres konfliktust a Nyugat proxykon, az ukrán fegyveres erőkn keresztül vívja, miközben „*teljes léptékű globális gazdasági és információs hadviselést folytat*” Moszkva ellen.⁷⁵⁹ Szivkov – egyébként nagyrészt meggyőző – érvek sokaságával támasztja alá, hogy az ukrajnai háború a harmadik világháború kezdetét jelenti.⁷⁶⁰ Ennek következménye, hogy függetlenül az Ukrajna elleni háború kimenetelétől, a konfliktus a Nyugattal nem fog véget érni, sőt, tovább eszkalálódik majd.⁷⁶¹ Ugyanakkor az orosz győzelem vagy vereség Ukrajnában döntő jelentőséggel bír e küzdelemben, minthogy ezen áll vagy bukik a Nyugat stratégiája, hogy forradalmat és

⁷⁵⁷ Konzstantyin Szivkov: Ukraine Is Just the Beginning. The Geopolitical Consequences of the Special Operation Will Change the Entire View of the World (fordította: Charles K. Bartles), Military Review Online Exclusive, 2022. május, Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/journals/military-review/online-exclusive/2022-ole/sivkov/>

⁷⁵⁸ Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев», Kreml, 2021. július 12. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>

⁷⁵⁹ Szivkov, 2022

⁷⁶⁰ Egyébként hasonlóan látja mindezt Szilágyi Ákos neves költő és Oroszország-kutató is, aki egy vele készült hosszú interjúban aggasztó képet fest a háború lezárásának, feltartóztatásának problémájáról: „A Nyugat és Oroszország elkezdődött hibrid világháborújában ugyanúgy nem léphet föl béketeremtő harmadik, ahogyan a két európai világháborúban: vagy a globális háborúban álló oldalak egyike áll le valamilyen okból, hagyja abba a háborút, ami fölé a vereséggel és a megadással, vagy az folyik tovább egyik vagy másik oldal, sőt, ha átsap nukleáris háborúba, akkor most már mindkét oldal teljes megsemmisüléséig. A fegyveres háborús erőszak jelenleg ugyan Ukrajna területére korlátozódik, de a nem-fegyveres – például a kereskedelmi háború, a szankciós háború, az információs háború, a lélektani háború, a határokon megállás nélkül áthömpölygő ukrajnai és oroszországi menekült-tömegekkel, az energetikai, nyersanyag-, élelmiszer-szállítási láncok megszakadásával, egy ilyen globális háború összes rövid és hosszú távú gazdasági, energetikai, ökológiai, szociális és politikai következményével, érinti már az egész világot, újraindít régi konfliktusokat, mozgásba hozza a globális szereplőket – Törökországtól Iránon át Kínáig.” Jankovics Márton: Szilágyi Ákos: A hibrid harmadik világháború küszöbén járunk, vagy már azon is túl, 24.hu, 2023. február 7. Forrás: <https://24.hu/kultura/2023/02/07/szilagy-akos-interju-orosz-ukran-haboru-elemzes-vilaghaboru-vlagyimir-putyin-nyugat/>

⁷⁶¹ Уо. és Szergej Karaganov: Тяжкое, но необходимое решение. Применение ядерного оружия может уберечь человечество от глобальной катастрофы, Россия в глобальной политике, 2023. június 13. Forrás: <https://globalaffairs.ru/articles/tyazhкое-no-neobhodimoe-reshenie/>

rezsimváltást idézzen elő Moszkvában az „*elkövetkező két-három évben*”, és ellenőrzése alá vonja Oroszországot, aki a legfőbb kihívója a világrend jövőjéért folytatott küzdelemben.⁷⁶² Ez azt is jelenti, hogy amennyiben a „*legközvetlenebb katonai és ideológiai fenyegetés forrását*” jelentő „*ukrajnai náci rezsim*” elleni „*különleges katonai művelet*” nem lesz képes elérni a rezsimváltást, az „*katonai vereséget fog jelenteni Oroszország számára.*”⁷⁶³ Mindebből az következik, hogy míg Ukrajna számára valóban a független államiságának fennmaradása a tét, az orosz vezetés szintén „*egzisztenciális konfliktusnak*” látja a háborút – legalábbis a Putyin rendszer túlélése szempontjából mindenképpen.⁷⁶⁴ A fenti idézetekből a sorok között olvasva az is felsejlik, hogy az Oroszországtól független Ukrajna egyrészt az orosz birodalmi identitással, másrészt pedig az orosz politikai modellel szemben támasztott ideológiai kihívást.

6.3.2. A hadviselés orosz elmélete a gyakorlatban

A 2022. február 24-én megindított katonai művelet tehát nem csupán Ukrajnáról szólt, hanem a NATO „nyitott ajtók politikájának” bezárásáról a posztszovjet térségben. Dmitrij Szuszlov külpolitikai szakértő néhány héttel a „különleges katonai művelet” megindítása előtt úgy fogalmazott, hogy Moszkva „*nem blöfföl*”, és célja annak demonstrálása a NATO felé, hogy a további bővítés nem növelné, hanem csökkentené a Szövetség tagjainak biztonságát.⁷⁶⁵

Az Ukrajna elleni katonai művelet jól illeszkedett a Geraszimov által 2019-ben meghirdetett „*aktív védelem stratégiájába*”, minthogy a potenciális nyugati katonai fenyegetés eliminálásaként, az „oroszellenes hídfő” felszámolásával a Nyugat feltartóztatásaként volt értelmezhető – még ha a katonai fenyegetésnek a valóságban vajmi kevés alapja volt is. A Kreml nézőpontjából a „preventív” katonai műveletet az indokolta, hogy Ukrajna kétségtelenül egyre szorosabb katonai együttműködést alakított ki a Nyugattal. Miután 2020 nyarán Kijev elnyerte a NATO Enhanced Opportunities Partner státuszt, az orosz vezetés úgy látta, hogy a lépéssel megnyílt az ajtó a NATO tagországok katonai erőinek állomásoztatása, illetve a NATO infrastruktúrájának megjelenése előtt az ország területén. Ha pedig Ukrajna megkapta volna az Egyesült Államok fő NATO-n kívüli szövetségesi státuszát – melyet az ukrán vezetés

⁷⁶² Szivkov, 2022

⁷⁶³ Uo.

⁷⁶⁴ Dmitrij Medvegyev: Поражение Запада на украинском направлении неизбежно, Telegram bejegyzés, 2023. augusztus 19. Forrás: https://t.me/medvedev_telegram/376 Anna Szmolcsenko: 'Existential War': Putin Steels Russia for Long Conflict, The Moscow Times, 2023. február 19. Forrás: <https://www.themoscowtimes.com/2023/02/18/existential-war-putin-steels-russia-for-long-conflict-a80248> és Andrew Monaghan: Putin sees himself as engaged in an existential war with the West, Engelsberg Ideas, 2022. szeptember 21. Forrás: <https://engelsbergideas.com/notebook/putin-sees-himself-as-engaged-in-an-existential-war-with-the-west/>

⁷⁶⁵ «Россия не блефует». Как Кремль будет повышать ставки в отношениях с Западом? Телеканал Дождь, 2022. január 28. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=rgpXh2yXAM8>

ambicionált –, az elvben szinte minden korlátot lebontott volna a Washingtonnal folytatott katonai együttműködés előtt.⁷⁶⁶ Minden bizonnyal erre utalt Putyin akkor, amikor azt állította, hogy „*még ha Ukrajna nem is csatlakozik a NATO-hoz, katonai bázisokat és csapásmérő rendszereket fognak telepíteni a területére kétoldali megállapodások keretében.*”⁷⁶⁷ Így, ha tényleges katonai fenyegetést nem is jelentett Ukrajna mélyülő védelmi együttműködése egyes NATO tagállamokkal, hosszútávon és potenciálisan a nyugati katonai jelenlét erősödésével, és ezáltal az „*erőviszonyok*” (*szootnyesenyije szil*) kedvezőtlen alakulásával valóban számolhatott Moszkva a régióban.⁷⁶⁸ Mindeközben az orosz vezetés úgy látja, hogy globális szinten az erőviszonyok trendszerűen számára kedvező irányba változnak, új erőközpontok felemelkedésével Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában és a Nyugat befolyásának gyengülésével, melyek együttesen „*a teljes világrend tektonikus átalakulását*” jelentik.⁷⁶⁹ Ezekből együttesen levezethető volt az a stratégiai kalkuláció, hogy a *globális* súlyából veszítő Nyugat kénytelen figyelmét és erőforrásait a legfőbb kihívóra, Kínára összpontosítani, mely lehetőséget kínál Oroszországnak arra, hogy visszafordítsa az erőviszonyok számára kedvezőtlen *regionális* alakulását a Nyugat (azaz az Egyesült Államok) érdekei szempontjából másodlagos fontosságú „*hadszíntéren*”.

Ahogy arra Dmitrij Trenyin rámutatott 2018-as írásában, az Egyesült Államok és szövetségesei legalább egy nagyságrenddel múlják felül Oroszország katonai képességeit, ugyanakkor Moszkva rendelkezik néhány olyan „*komparatív előnnyel*”, amelyeket igyekszik maximális hatékonysággal kihasználni: 1) a földrajzi közelség a „*hibrid háború*” „*néhány fő hadszínteréhez*”, ahol Oroszország „*eszkalációs dominanciát*” élvez, 2) az orosz politikai rendszer, amely lehetővé teszi a gyors és határozott fellépést, illetve ennek titokban történő előkészítését, 3) Moszkva jóval nagyobb kockázatvállalási hajlandósága ott, ahol a tétek aránytalanul magasabbak az orosz vezetés számára, és 4) a veszteségek történelmileg nagyobb

⁷⁶⁶ Vlagyimir Frolov: Много, громко, в спешке. Как Россия могла бы договориться с НАТО, Carnegie Moscow Center, 2021. december 16. Forrás: <https://carnegie.ru/commentary/85998>

⁷⁶⁷ Vladimir Putin's annual news conference, Kreml, 2021. december 23. Forrás: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67438>

Fontos leszögezni, hogy amint az az Oroszország által az Egyesült Államoknak és a NATO-nak címzett, a biztonsági garanciákról szóló szerződéstervezeteire adott amerikai írásbeli válaszból kiderült, Washington hajlandó volt garanciát adni arra vonatkozóan, hogy nem fog sem földi telepítésű csapásmérő fegyvereket, sem pedig állandó katonai jelenlétet telepíteni Ukrajnába. Hibaí Arbide Aza – Miguel Gonzales: US offered disarmament measures to Russia in exchange for deescalation of military threat in Ukraine, El Pais, 2022. február 2. Forrás: <https://english.elpais.com/usa/2022-02-02/us-offers-disarmament-measures-to-russia-in-exchange-for-a-deescalation-of-military-threat-in-ukraine.html>

⁷⁶⁸ Az *erők viszonyának* vagy *erőviszonyok* koncepciójáról bővebben lásd *A tudományos előrelátás* alfejezetet, illetve Michael J. Deane: The Soviet Concept of the “Correlation of Forces”, Strategic Studies Center, Stanford Research Institute, 1976. május. Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA027223.pdf>

⁷⁶⁹ Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай», Kreml, 2022. október 27. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/69695>

fokú tolerálása az orosz társadalom részéről a szülőföld védelmében.⁷⁷⁰ Vagyis, bár az Ukrajnáért vívott politikai hadviselést elvesztette, Moszkva továbbra is számolhatott azzal, hogy mivel Ukrajna földrajzi értelemben távol esik a főbb nyugati katonai erőközpontoktól, egy meglepetésszerű és gyors művelettel kész helyzetet teremthet, mielőtt a Nyugat érdemi támogatást nyújthatna Ukrajnának. Azt, hogy a Nyugat közvetlenül nem fog beavatkozni, elvben garantálta az, hogy Ukrajna Oroszországnak jóval fontosabb volt, mint a Nyugatnak. Az Ukrajna elleni háború terve tehát az orosz vezetés által azonosított, számára kedvező stratégiai aszimmetriák, valamint a rövidtávon előnyös külpolitikai körülmények kihasználásán nyugodott: Angela Merkel távozása és az új német koalíciós kormány felállása miatti átmenet, a közlő francia elnökválasztás 2022-ben, Európa korábban nem látott mértékű ráutaltsága Oroszországra a földgázszállítás tekintetében, az Egyesült Államok kudarcos afganisztáni kivonulása, valamint a 2022. február 4. és 20. között zajló pekingi téli olimpia mind-mind kedvező feltételeket biztosítottak a háború elindításához.

A Kijev elleni katonai intervenció eredeti elképzelése, az orosz vezetés által csak eufemisztikusan „különleges katonai műveletnek” nevezett, ám valós elképzeléseket és terveket tükröző koncepciója élesen elválasztható attól a stratégiától, amelyet az előbbi kudarc után az orosz haderő követetett Ukrajnában. Ezért a következőkben én is külön tárgyalom a különleges katonai művelet elképzelését, illetve a rezsinváltás kudarcát követően alkalmazott orosz megközelítést, a dolgozat által vizsgált orosz hadelméleti források alapján.

A „különleges katonai művelet”

Minthogy a fentiekkel összhangban orosz nézőpontból Moszkva nem Ukrajnával, hanem a nyugati szövetségi rendszer egészével áll(t) szemben, ezért az elsődleges szempont a művelet tervezésekor 1) a nyugati koalíció távol tartása volt a beavatkozástól, illetve 2) az Ukrajnának nyújtandó katonai támogatás ellehetetlenítése. Ennek elérése érdekében kulcsfontosságú volt a stratégiai meglepés és a gyorsaság, minthogy a terv azt feltételezte, hogy mire a Nyugat érdemi katonai segítséget nyújthatna Kijevnek, addigra a művelet döntő része már le is zajlik. Ez egyben azonban logikusan azt is jelentette, hogy nem volt idő hosszas előkészítésre. Ezen a ponton fontos megjegyezni, hogy nem tudjuk, miképpen befolyásolta az orosz tervezést az, hogy az amerikai vezetés nyilvánosságra hozta azokat a hírszerzési információkat, amelyek pontos képet festettek az orosz szándékokról. Ezért elképzelhető, hogy a művelet előkészítő szakaszát az orosz vezetés kénytelen volt jelentősen lerövidíteni annak érdekében, hogy fenntartsa a stratégiai meglepést, és elérje a kívánt pszichológiai hatást.

⁷⁷⁰ Trenyin, 2018, 4. o.

Bár az erők felvonultatását az ukrán határra a műholdas felderítés korában képtelenség volt elrejtetni, Moszkva – ahogy arról már fentebb szó esett – bizonytalanságban tudta tartani az ukrán és nyugati politikai vezetéseket az erőösszpontosítás céljával, és a katonai művelet léptékével, kezdetével és irányával kapcsolatban. Ebben a korábbi, 2021 tavaszán végrehajtott csapatösszevonás tapasztalatai is segítették az orosz vezetést. Ez ugyanis – amellett, hogy a kényszerítő diplomácia eszközeként megpróbálta rávenni Kijevet a minszki megállapodások végrehajtására –, egyrészt a haditechnikai eszközök egy részének előre vonásával lerövidítette a későbbi újbóli csapatösszevonáshoz szükséges időt, másrészt pedig tesztelte, hogyan reagál a Nyugat.⁷⁷¹ Ez utóbbi azért bizonyult kulcsfontosságúnak, mert az orosz vezetés fel tudta mérni, hogy mely képességek hiányából gondolták azt akkor a katonai szakértők – helyesen –, hogy Moszkva nem készül egy Ukrajna elleni nagyléptékű támadóműveletre.⁷⁷² Az orosz katonai vezetés ebből később arra a következtetésre jutott, hogy amikor a szakértők által a háborús előkészület indikátoraiként azonosított képességek a helyükre kerülnek, már túl késő lesz ahhoz, hogy a Nyugat reagálni tudjon, ezért ezt a tapasztalatot fel tudták használni a 2022-es támadás megtervezésekor.⁷⁷³

A „különleges katonai művelet” logikája mögött felfedezhetőek mindazon nézetek, amelyek a harcászati, hadművelleti és hadászati szintek fúziójának trendjére, a stratégiai céloknak a katonai erő kiterjedt alkalmazása nélküli elérésére, az indirekt megközelítésre, illetve korunk háborúinak nemlineáris jellegére vonatkoznak.⁷⁷⁴ Bár a „különleges katonai művelet” nem egy létező orosz hadtudományi terminus, a háború kezdete óta két orosz katonai szakértő, Viktor Litvinyenko és Vlagyimir Kvacskov is kísérletet tett a fogalom definiálására. Meghatározásukban egy háborús szint alatti, egyetlen összefegyvernemi műveletet magában foglaló különleges műveletről van szó, amely képes közvetlen stratégiai-politikai cél elérésére relatíve rövid idő alatt.⁷⁷⁵ A különleges katonai művelet koncepciója tehát minden bizonnyal a háború *nemlineáris* jellegéről alkotott elképzelésekből, illetve a *korlátozott műveletek*

⁷⁷¹ Mykhaylo Zabrodskyi – Jack Watling – Oleksandr V. Danylyuk – Nick Reynolds: Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia’s Invasion of Ukraine: February–July 2022, RUSI, 2022. november 30.

Forrás: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-conventional-warfighting-russias-invasion-ukraine-february-july-2022> 7. o.

⁷⁷² A 2021 tavaszi csapatösszevonás alkalmával nem létesítettek tábori kórházakat, nem kezdtek el felhalmozni pótalkatrészeket, lőszert, üzem- és kenőanyagot előretolt ellátópontokon, valamint nem mozgósították a tavaszi csapatösszevonás során a Roszgvargyija (Nemzeti Gárda) alakulatait sem, amelyekre a hátország stabilitásának fenntartása, illetve az elfoglalt területek pacifikálásának feladata hárulna háború esetén. Jójjárt, 2022, 108. o.

⁷⁷³ Zabrodskyi – Watling – Danylyuk – Reynolds, 2022, 7. o.

⁷⁷⁴ Geraszimov, 2013, Dvornikov, 2018, 40. o., Sevcov, 2022

⁷⁷⁵ Roger N. McDermott – Charles K. Bartles: Defining the “Special Military Operation”, NATO Defense College, 2022. szeptember 6. Forrás: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=777#_edn6

stratégiájának szíriai tapasztalataiból eredeztethető.⁷⁷⁶ Jelen esetben a közvetlen politikai-stratégiai célt Ukrajna „*nácitlanítása*” és „*demilitarizálása*” képezte, mely a Nyugat-barát politikai rezsim eltávolítását és feltehetően az ukrán katonai képességek leépítését, korlátozását foglalta magában. A különleges katonai művelet tágabban vett geopolitikai célja a Nyugat keleti irányú „terjeszkedésének” feltartóztatása, és az európai biztonsági architektúra újratárgyalása volt.⁷⁷⁷ Litvinyenko és Kvacskov definíciója egyben a „különleges katonai művelet” kudarcának implicit beismerését is jelenti.⁷⁷⁸

A különleges katonai művelet fogalmából egy másik következtetés is adja magát: az orosz hadvezetés Ukrajna mérete és igencsak számottevő katonai képességei ellenére nem egy egyenrangú ellenséggel folytatott helyi háború megvívására készült. Ezért az egyébként az orosz hadtudományi gondolkodásban prominens helyet elfoglaló, a „*háború kezdeti periódusára*” vonatkozó elképzeléseket valószínűleg nem is vették figyelembe a művelet megtervezésekor, lévén annak kontextusa egy egyenrangú féllel szemben vívott nagyléptékű háború.⁷⁷⁹ Így nem került sor a háború kezdeti periódusát meghatározó, és az ukrán vezetés-irányítási központok pusztítását, bénítását, a légvédelem kiiktatását célzó kontaktus nélküli szakaszra, helyette a nagyhatótávolságú csapásmérésekkel párhuzamosan rögtön kezdetét vette a szárazföldi erők több irányban történő támadása.⁷⁸⁰ Az, hogy az orosz katonai vezetés nem egy helyi háború megvívására készült, magyarázatul szolgálhat arra is, miért nem a szabályzataik szerint tevékenykedtek az orosz alakulatok menetben és harcban, illetve, hogy látszólag miért nem volt egységes parancsnoka a műveletnek a háború első hat hetében, és helyette miért az egyes katonai körzetparancsnokok, látszólag egymással koordinálatlanul vezették az alárendeltségükbe tartozó szárazföldi és légi egységeket, illetve a Déli Katonai Körzet esetében a Fekete-tengeri Flotta erőit az egyes hadműveleti irányokban.⁷⁸¹

⁷⁷⁶ Dvornikov, 2018, 40. o., Sevcov, 2022

⁷⁷⁷ Fontos megjegyezni, hogy Moszkva szemszögéből feltehetően a biztonsági garanciákról szóló tárgyalások egyrészt, illetve az Ukrajna ellen indított katonai agresszió másrészt nem egymást kizáró kategóriát jelentettek. Azaz valószínű, hogy a Kreml szándéka szerint a „különleges katonai művelet” gyors sikere esetén kedvezőbb tárgyalási pozícióból egyezkedhetett volna tovább a Nyugattal.

⁷⁷⁸ McDermott – Bartles, 2022

⁷⁷⁹ Roger N. McDermott – Charles K. Bartles: An Assessment of the Initial Period of War: Russia Ukraine 2022. Part Two, Foreign Military Studies Office, 2023. június 8. Forrás: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/440068> 44. o.

⁷⁸⁰ Uo. 41. o. Ez egyben szintén megerősíti, hogy például a Csekinov és Bogdanov által 2013-ban leírt, a háború kezdeti és befejező periódusára vonatkozó gondolatok valószínűleg nem bírtak relevanciával a 2014-es krími művelet tervezésekor, hiszen a háború kezdeti periódusát – mind Csekinov és Bogdanov, mind pedig más orosz hadtudósok – egy nagyléptékű háború kontextusában értelmezik.

⁷⁸¹ McDermott – Bartles, 2023, 31. o. és Robert Dalsjö – Michael Jonsson – Johan Norberg: A Brutal Examination: Russian Military Capability in Light of the Ukraine War, *Survival*, 64. évf. 3. szám, 2022, 9. o.

A különleges katonai művelet koncepciója alapvetően hibás helyzetértékelésen alapult mind a Nyugatot, mind – és leginkább – Ukrajnát, valamint a saját katonai képességeket illetően, mely jól tükröződött az orosz politikai vezetés megnyilatkozásaiban is. Moszkva alulértékelte a Nyugat Ukrajna iránti elköteleződését, és képességét arra, hogy rövid idő alatt érdemi katonai támogatást nyújtson Kijevnek. Jól példázta ezt a Putyin egyik legfőbb bizalmasának tartott és a Biztonsági Tanács titkári pozícióját betöltő Nyikolaj Patrusjev megnyilatkozása: egy 2021 nyarán készült interjúban az Egyesült Államok afganisztáni kivonulását úgy summázta, hogy hiába élvezte Kabul az USA NATO-n kívüli fő szövetségi státuszát, ez nem mentette meg az afgán vezetést, ahogy Amerika „*kijevi pártfogóit*” sem fogja majd.⁷⁸² Az egyik orosz haditudósító egy 2022. júliusi Telegram bejegyzésében kifejtette, hogy miközben mindenki Amerika „*szégyenteljes*” afganisztáni kivonulását ünnepelte, a kárörvendés közepette kevesen konstataáltak, hogy ez volt a történelem egyik, ha nem a legnagyobb légi logisztikai művelete. „*Talán, ha kevesebb lett volna az ünneplő buzgalom és az "Ukrajna készülj!" felkiáltás, és egy kicsit több a józan ész, akkor nem ért volna meglepetésként [minket] az a sebesség, amivel ma a nyugati fegyvereket szállítják Ukrajnába?*” – tette fel a költői kérdést.⁷⁸³

Ennél is súlyosabb volt azonban az, hogy az orosz legfelsőbb vezetés hibásan mérte fel mind az ukrán politikai vezetésnek, mind magának az ukrán társadalomnak az eltökéltségét. Mindez egyenesen következett abból a birodalmi attitűdből, ami Ukrajnát egy „kitalált államnak” látta – melynek, mint Putyin fogalmazott, „*szerzője és tervezője*” Vlagyimir Iljics Lenin – benne azzal az ukrán nemzettel, amely a Lengyel–Litván Nagyfejedelemség és az Osztrák–Magyar Monarchia Oroszország gyengítésére irányuló erőfeszítéseinek a terméke.⁷⁸⁴ Feltehető, hogy legalábbis részben ezen előítéletek határozták meg az Ukrajna elleni műveletet, melynek alapjául az a prekonceptió szolgált, hogy a Nyugat-barát ukrán politikai vezetés elmenekülésével (vagy likvidálásával), valamint a katonai erő demonstrálásával és korlátozott alkalmazásával az ukrán védelem kártyavárként omlik majd össze. Az ukrán társadalom potenciálisan aktív ellenállást kifejtő tagjainak fizikai megsemmisítésével, internálásával vagy megfélemlítésével pedig konszolidálható az oroszbarát bábkormány hatalma, miközben a

⁷⁸² Патрушев допустил повторение афганского сценария на Украине, Известия, 2021. augusztus 19. Forrás: <https://iz.ru/1209383/2021-08-19/patrushev-dopustil-afganskii-scenarii-dlia-ukrainy>

⁷⁸³ Dmitrij Asztrahany: Вспомнилось, как совсем недавно все весело и задорно праздновали позорное бегство США из Афганистана... Telegram bejegyzés, 2022. július 26. Forrás: <https://t.me/astrahamdm/4647>

⁷⁸⁴ Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев», Kreml, 2021. július 12. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181> és Обращение Президента Российской Федерации, Kreml, 2022. február 21. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/67828>

társadalom túlnyomó része passzívan fogadja majd az új helyzetet.⁷⁸⁵ Az FSzB által a háború előtt Ukrajnában készített közvéleménykutatások az orosz vezetés szemében alátámasztották azt az előfeltevést, hogy az alacsony társadalmi bizalmat élvező politikai intézmények leváltása nem fogja mozgósítani az ukrán lakosságot, míg ha sikerül a közszolgáltatások feletti ellenőrzést megszerezni, azzal függő helyzetbe hozhatók a megszállt területeken élők és rákényszeríthetők az együttműködésre. Azonban még ez is azt feltételezte, hogy a társadalom 68%-ának támogatását bíró ukrán hadseregre gyors és döntő vereséget kell mérni.⁷⁸⁶ Ahogy McDermott és Bartles fogalmazzák, az orosz politikai vezetés a különleges katonai művelettel lényegében meggátolta az orosz fegyveres erőket abban, hogy teljes konvencionális harci erejüket Ukrajnára zúdítsák, ellentétben azzal, ahogy az orosz haderő cselekedett volna a háború kezdeti periódusának koncepcióját követve.⁷⁸⁷

Annak ellenére, hogy az orosz katonai vezetés feltehetően nem alkalmazta a háború kezdeti periódusának elméletét az ukrán katonai művelet esetében, azt McDermott és Bartles is elismeri, hogy annak bizonyos elemei visszaköszöttek a különleges katonai műveletben. Ennek oka bizonyára az volt, hogy mind a különleges katonai művelet, mind a háború kezdeti periódusának elképzelése egyaránt rövid idő alatt döntő eredmény elérését célozza.⁷⁸⁸ Így például az orosz hadtudósok szerint a háború kezdeti időszakában alkalmazott, az ellenfél védelmének bénítását célzó masszív elektronikai hadviselési és kiber műveletek a légi-kozmosz csapásméréssel összehangoltan az Ukrajna elleni agresszió első napjaiban hangsúlyos szerepet kaptak.⁷⁸⁹ A háború első két napjában az ukrán földi telepítésű légvédelmi rendszerek elektronikai zavarása és elnyomása, valamint azok fizikai pusztítása okán Ukrajna szinte teljes légvédelmét az ukrán légierő vadászrepülőgépeinek kellett ellátniuk.⁷⁹⁰ Azonban hiába volt rendkívül hatékony az ukrán légierő elektronikai bénítása, két nap után jelentősen korlátozni kellett annak alkalmazását, mivel az elektronikai „baráti tűz” súlyos zavarokat okozott az orosz szárazföldi erők kommunikációjában is.⁷⁹¹ Hasonlóképp, az orosz kiber műveletek egy része jelentősen problémákat okozott ugyan – így például a Viasat KA-SAT

⁷⁸⁵ A megszállt területek lakosságát az FSzB négy kategóriába sorolta: 1) a fizikailag megsemmisítendő, 2) az elnyomandó és megfélemlítendő, 3) a semlegesek, akik rábírhatók a kollaborálásra, és 4) akik készek kollaborálni. Zabrodskyi – Watling – Danylyuk – Reynolds, 2022, 10-11. o.

⁷⁸⁶ Nick Reynolds – Jack Watling: Ukraine Through Russia's Eyes, RUSI, 2022. február 25. Forrás: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ukraine-through-russias-eyes>

⁷⁸⁷ McDermott – Bartles, 2023, 44. o.

⁷⁸⁸ McDermott – Bartles, 2023, 41. o.

⁷⁸⁹ Csekinov – Bogdanov, 2013, 21. o. illetve Csekinov – Bogdanov, 2015b, 45., 47. o.

⁷⁹⁰ Justin Bronk – Nick Reynolds – Jack Watling: The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence, RUSI, 2022. november 7. Forrás: <https://static.rusi.org/SR-Russian-Air-War-Ukraine-web-final.pdf> 7.

o.

⁷⁹¹ Uo. 13. o.

hálózatának támadása –, de az orosz haderő képtelen volt ezeket hadműveleti vagy hadászati sikerekre váltani.⁷⁹² Ebben minden bizonnyal az is közrejátszott, hogy a megelőző hét-nyolc évben az ukrán informatikai szakemberek nagyon jelentős tapasztalatokra tettek szert az orosz kiber műveletekkel kapcsolatban, így nem érték váratlanul őket az orosz módszerek. Ráadásul azok kivédésében és hatásának elhárításában az ukrán szakemberek komoly nemzetközi támogatást is kaptak már a háború legelejétől kezdve.⁷⁹³

Az orosz csapásmérési kampány a statikus légvédelmi pontok kb. 75%-át érintette ugyan, de ez az arány a mobil légvédelmi rendszerek esetében már csupán 10% volt. Ráadásul az adott csapásmérésekre allokált eszközök száma gyakran egyáltalán nem állt arányban a célpont méretével, mely arról árulkodott, hogy az orosz műveleti tervezők kevés tudással rendelkeztek az adott csapásmérő eszközök hatékonyságára és megbízhatóságára vonatkozóan.⁷⁹⁴ Ezt maguk az orosz katonai szakértők is megerősítik, akik szerint a háború tanulsága, hogy egy-egy csapásmérési feladatra „*tucatjával, ha nem százával kell*” alkalmazni a nagy pontosságú fegyvereket a kívánt hatás elérése érdekében, figyelembe véve az ellenséges légvédelem ellentevékenységet.⁷⁹⁵ Bár az bizonyos, hogy az oroszok elvesztegették annak lehetőségét, hogy konvencionális katonai képességeik teljes potenciálját bevetve elérjék a kezdeti stratégiai céljaikat – összhangban a háború kezdeti időszakának elképzelésével –, ugyanakkor a fentiek alapján kérdéses, hogy az orosz fegyveres erők egyáltalán készen álltak volna-e egy ekkora katonai művelet kivitelezésére. A háború légi csapásméréseit elemző orosz katonai szakértők által leírtak ugyanis komoly képességbeli hiányosságokról árulkodnak: a légtérelenőrző repülőgép-képességek korlátozottsága nem teszi lehetővé, hogy egy időben több stratégiai irányban is tartósan tevékenykedjenek, a légi- és űrfelderítő rendszerek nagyon korlátozottan bizonyultak, különösen a mozgó célpontok és az erők átcsoportosításának felfedésében, a csapásmérő repülőerők nem képesek a hadműveleti mélységben feladatvégrehajtásra, így nem tudják pusztítani a hidakat, átkelőket, vasúti csomópontokat, valamint az élőerőt és technikát szállító vonatokat, a NATO országok felderítési és célkijelölési támogatása mellett pedig a korlátozott ukrán légvédelmi képességek ellenére sem képes az orosz légierő szabadon tevékenykedni még a frontvonal közelében sem.⁷⁹⁶

⁷⁹² McDermott – Bartles, 2023, 43. o.

⁷⁹³ How Russian Intelligence operatives have attacked Ukraine in cyberspace: Interview with Ukrainian Security Service, Geopolitics Decanted by Silverado, 2023. augusztus 21. Forrás:

<https://podcasts.apple.com/hu/podcast/geopolitics-decanted-by-silverado/id1614010500?i=1000625071187>

⁷⁹⁴ Zabrodskyi – Watling – Danylyuk – Reynolds, 2022, 24. o.

⁷⁹⁵ Oleg Jermolin – Nyikolaj Zubov – Mihail Zubov: Применение ударной авиации Воздушно-космических сил в военных конфликтах будущего, *Военная Мысль*, 2023/2. 26. o.

⁷⁹⁶ Uo. 20, 25-26. o.

Az orosz erők kezdeti tevékenysége alapján kirajzolódó orosz elképzelések óhatatlanul felvetik azt a kérdést, hogy az Ukrajna elleni művelet megtervezésére mennyiben volt hatása mindazoknak a gondolatoknak, amelyeket az orosz szakértők az azt megelőző években a nyugati „színes forradalmak” és hibrid hadviselés stratégiáiként írtak le? Más szóval, az orosz politikai és katonai vezetés valóban elhitte, hogy képes egy „nyugati típusú” rezsimváltó művelet végrehajtására? A szíriai katonai intervenciót az orosz hadvezetés úgy értékelte, mint annak bizonyítékát, hogy Oroszország képes egy *új típusú háború* megvívására. Csakhogy, míg a szíriai beavatkozás orosz nézőpontból a nyugati rezsimváltási kísérlet feltartóztatását jelentette egy új típusú háború műveleti környezetében, addig Ukrajnában éppen Moszkva próbálta meg elmozdítani a Nyugat-barát ukrán politikai vezetést katonai erővel. A művelet előkészítő szakaszát és annak nemkatonai elemeit megvizsgálva kétségtelenül számos hasonlóság mutatkozik az új generációs vagy új típusú háborúk koncepcióival. Érdekes tehát az Ukrajnában tapasztaltakat pontról pontra összevetni a hadviselésnek néhány, az orosz szakértők által az azt megelőző években azonosított trendjével:

„a szembenálló állam politikai és katonai vezetőinek megtévesztése a támadó szándékaival kapcsolatosan...”:⁷⁹⁷ Moszkva sikeresen tévesztette meg az ukrán politikai és katonai vezetést a művelet időpontját, léptékét és jellegét illetően. Összhangban Csekinov és Bogdanov megállapításával, a „*dezinformációs törekvés hatásosságának növelése*” érdekében abban „*magasrangú politikai és katonai tisztviselők*” is kivették a részüket.⁷⁹⁸ Február 22-én a belorusz védelmi miniszter személyesen biztosította Reznjikov védelmi minisztert arról, hogy nem hagyja, hogy országa területéről támadják meg Ukrajnát.⁷⁹⁹ Ennek eredményeként az ukrán erők túlnyomó része a keleti területeken összpontosult, a Donbaszban számítva támadásra, nagyrészt védtelenül hagyva Kijevet, ahol a reguláris erők közül csupán két tüzér és egy gépesített dandár várakozott. Az ukrán hadvezetés gyors reagálásával és a tartalékos erők mozgósításával, a különleges műveleti erők átvezénylésével együtt is a Belarusz felől érkező orosz erők 12-szeres túlerőben voltak, tehát a megtévesztéssel igen jelentős előnyre tett szert Oroszország abban a hadműveleti főirányban, amely a különleges katonai művelet *súlypontját* jelentette.⁸⁰⁰

⁷⁹⁷ Csekinov – Bogdanov, 2013, 18. o.

⁷⁹⁸ Uo.

⁷⁹⁹ Jack Watling – Oleksandr V. Danylyuk – Nick Reynolds: Preliminary Lessons from Russia’s Unconventional Operations During the Russo-Ukrainian War, February 2022–February 2023, RUSI, 2023. március 29. Forrás: <https://static.rusi.org/202303-SR-Unconventional-Operations-Russo-Ukrainian-War-web-final.pdf.pdf> 15. o.

⁸⁰⁰ Zabrodskyi – Watling – Danylyuk – Reynolds, 2022, 28. o.

„az államigazgatás, a hadsereg magasrangú tisztviselőinek, valamint az állam politikáját nagyban meghatározó szereplőknek, illetve oligarchikus eliteknek – akiknek üzleti tevékenysége az agresszor állam velük szembeni kivételezett hozzáállásától függ – megfélemlítése és megvesztegetése”:⁸⁰¹ A művelet titkosszolgálati előkészítése jóval a háború megindulása előtt megkezdődött.⁸⁰² A kormányzati és katonai tisztviselők megfélemlítésére és lefizetésére kiterjedt – és sokszor sikeres – kísérletek voltak orosz részről, melyet jól példáz az ukrán biztonsági szolgálat, az SzBU belső elhárítási főigazgatóságának vezetőjének, Andrij Naumovnak az árulása, vagy a csernobili erőmű területének átengedése a benyomuló orosz erőknek.⁸⁰³ Részben az ukrán SzBU helyi vezetőinek árulásának volt köszönhető az orosz erők gyors előre nyomulása Herszon és Harkiv megyében is.⁸⁰⁴ A háború első óráiban az orosz magasrangú tisztviselők telefonon arról próbálták meggyőzni ukrán partnereiket, hogy maradjanak tétlenek a vérontás elkerülése érdekében, az első három napban pedig az ukrán tábornokok mindegyike kapott telefonhívást vagy szöveges üzenetet Oroszországból, ahogy az ezredesek túlnyomó többsége is. Február 25-én pedig maga Putyin is nyilvános beszédben arra kérte az ukrán haderő tagjait, hogy ne mutassanak ellenállást, és helyette hajtsanak végre zendülést és tárgyaljanak Oroszországgal a békéről.⁸⁰⁵

„az agresszió kezdetéhez kedvező feltételek előkészítése. Gazdasági, pszichológiai, ideológiai és diplomáciai módszerek alkalmazása, amelyekkel megteremtik az alapját az intervenciónak. Ellenzék szervezése, amely nyomást gyakorol a hatalomra (...) és meggyőzi az állam lakosságát a vezetés illegitimitásáról, a korrupcióról, a gazdaság irányításának hatékonytalan módszereiről”:⁸⁰⁶ Bár az új típusú hadviselés jellemzőjének tekintett, az ukrán államot destabilizáló tömegtüntetésekre nem került sor, ez jelen ismereteink birtokában nem az erre irányuló szándék hiányának, hanem az ukrán elhárítás munkájának köszönhetően nem valósult meg. Az ukrán illetékesek állítása szerint az orosz kiber műveletek egy része szintén a társadalom bizalmának aláásását, az állam destabilizálását célozta, azonban ezekkel szemben

⁸⁰¹ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 26. o. illetve ugyanerről írt korábban Csekinov és Bogdanov is. Csekinov – Bogdanov, 2013

⁸⁰² Mari Saito – Maria Tsvetkova: Long before Russia invaded Ukraine, the Kremlin was building a network of secret agents to smooth its path. A Reuters investigation shows the infiltration went far deeper than has been acknowledged. Reuters, 2022. július 28. Forrás: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-russia-saboteurs/>

⁸⁰³ Csekinov – Bogdanov, 2013, 19. o. és Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 26. o.

⁸⁰⁴ Ukraine to try Kharkiv ex-security chief for treason, France24, 2023. március 20. Forrás: <https://www.france24.com/en/live-news/20230320-ukraine-to-try-kharkiv-ex-security-chief-for-treason>

⁸⁰⁵ Watling – Danylyuk – Reynolds, 2023, 15. o.

⁸⁰⁶ Szerzsantov – Szmolovij – Dolgopolov, 2021, 26. o

az ukrán állam meglehetősen reziliensnek bizonyult, így nem tudták kiváltani a kívánt hatást.⁸⁰⁷ Az SzBU vezérőrnagyának, a 2022 júniusában árulás gyanújával letartóztatott Oleg Kulinicsnek állítólag többek között azt a feladatot szánta az FSzB, hogy győzze meg az ukrán politikai felsővezetést arról, hogy hagyjon fel a NATO tagságra való törekvéssel és helyette Ukrajna vállaljon semlegességet. A terv részeként mindezzel tömegtüntetéseket provokáltak volna, és egy szélsőjobboldali puccskísérlet ürügyén indult volna meg az orosz intervenció.⁸⁰⁸ Ha ez bekövetkezik, az egyben kiváló például szolgált volna a reflexív kontroll technikájának sikeres alkalmazására: az ukrán politikai vezetés abban a meggyőződésben, hogy ezzel elkerülheti a háborút, engedményeket tett volna Oroszországnak, amellyel valójában a belpolitikai helyzet destabilizációját idézte volna elő, kedvező feltételeket teremtve az orosz támadáshoz.

„A terület megszerzéséért és megtartásáért vívott harcot felváltotta a nem kívánatos államok kritikus fontosságú struktúrái feletti ellenőrzés a kontroll alatt álló kormányokon keresztül, amelyeket a regnáló hatalommal párhuzamosan hoznak létre...”⁸⁰⁹ Az alapján, ahogy az orosz erők tevékenykedtek Ukrajnában, valamint figyelembe véve a feladatra elkülönített erők alacsony létszámát, okkal feltételezhető, hogy az orosz műveletnek eredetileg nem volt célja *jelentős* ukrán területek *tartós* megszállása.⁸¹⁰ Helyette az orosz művelet „filozófiája” – Zarudnyickij fenti megállapításával látszólag összhangban – az ukrán központi és regionális hatalom intézményeinek gyors megszállása, és a Moszkva által kontrollált politikai szereplők hatalomba juttatása volt. Ezt tükrözte, hogy a katonai intervenció súlypontját Kijev képezte, ahol a korábban beszivárgott orosz diverzáns erőknek és az FSzB által kiépített ügynökhálózatnak kellett volna támogatniuk az orosz különleges műveleti erőket Zelenszkij elnök és körének, illetve az ukrán törvényhozói és végrehajtói hatalom tagjainak likvidálásában vagy elfogásában, valamint előkészíteni a terepet a fővárostól közúton kb. 20 km-re található hosztomeli reptérre február 24-én reggel beérkező légideszant erők számára. Az itt létesítendő hídfőből kiindulva hajtották volna végre az orosz erők a központi hatalom intézményeinek

⁸⁰⁷ How Russian Intelligence operatives have attacked Ukraine in cyberspace: Interview with Ukrainian Security Service, Geopolitics Decanted by Silverado, 2023. augusztus 21. Forrás: <https://podcasts.apple.com/hu/podcast/geopolitics-decanted-by-silverado/id1614010500?i=1000625071187>

⁸⁰⁸ Watling – Danylyuk – Reynolds, 2023, 9-10. o.

⁸⁰⁹ Zarudnyickij, 2021, 35. o.

⁸¹⁰ Összevetve a támadásban részt vevő erők nagyságát, valamint Ukrajna lakosságát, 1000 polgári lakosra 3,4 katona jutott volna, mely jóval kevesebb az elméletben egy sikeres megszálló művelethez szükséges 1000 polgári lakos – 20 katona arányánál. Brad Lendon: If the past is anything to go by, Russia will struggle to occupy Ukraine, CNN, 2022. március 2. Forrás: <https://edition.cnn.com/2022/03/02/europe/russia-military-challenges-ukraine-past-wars-intl-hnk/index.html>

elfoglalását.⁸¹¹ A politikai intézmények megszállása mellett a művelet fontos célja a kritikus infrastruktúra rendszerek fölötti kontroll, különösen a nukleáris erőművek irányításának megszerzése volt.⁸¹² Az energiaellátás és közműszolgáltatások, valamint a pénzügyi rendszer feletti kontroll biztosította volna a problémásnak ítélt régiók izolálását.⁸¹³ Ez magyarázatul szolgál arra, hogy az orosz erők miért hajtottak végre a háború elején rendkívül gyors előre nyomulást bizonyos irányokban, gyakran kikerülve a nagyobb városokat anélkül, hogy az elfoglalt településeket és az utánpótlási vonalaikat megfelelően biztosították volna.

A fentiek alapján tehát úgy tűnik, valóban fontos hasonlóságok mutatkoztak aközött, ahogy Moszkva az elmúlt két évtized „színes forradalmait”, illetve nyugati katonai intervencióit látta, illetve az Ukrajna elleni különleges katonai művelet elképzelése között.

Ugyanakkor legalább ennyi fontos különbség is volt. Egyrészt az orosz stratégia (jelen ismereteink szerint) nem számolt azzal, hogy a rezsinváltás a reguláris katonai erő alkalmazása nélkül is végrehajtható. Mivel a terv a felforgató tevékenység és az ukrán politikai válság előidézésének kudarca ellenére is tovább haladt előre, ebből arra lehet következtetni, hogy az orosz döntéshozók minden bizonnyal megvalósíthatónak tartották a műveletet a politikai destabilizáció nélkül is, és a „szélsőjobboldali puccskísérlet” valóban csupán a katonai intervenció „hiteles” alátámasztására szolgált volna, és nem pedig a különleges katonai művelet előfeltételét jelentette. Másrészt, az orosz tervezés láthatóan nem számolt egy több héten át tartó, kontaktus nélküli szakasszal, mely az orosz hadtudósok szemében korunk háborúiban megelőzi a szárazföldi erők műveleteit, melyekre gyakran már csak a stratégiai célok elérését követően, az eredmények konszolidálása és a megmaradt ellenállási góccok felszámolása érdekében kerül sor.⁸¹⁴ E tekintetben az Ukrajna elleni művelet egyáltalán nem hasonlított sem az 1991-es öbölháborúra, sem a NATO 1999-es jugoszláviai, illetve 2011-es líbiai intervencióira, melyeket az orosz hadtudósok az új generációs háború példáinak tekintettek. Ezt elvben magyarázhatja az, hogy – ahogy McDermott és Bartles rámutatnak – a háború kezdeti periódusának elmélete nem bírt relevanciával a különleges katonai művelet korlátozott intervenciójában. Ugyanakkor abból is eredhet, hogy az orosz hadtudósok az elmúlt években gyakran kritizálták a kontaktus nélküli háború koncepcióját általánosságban, és különösen pedig annak megvalósíthatóságát az orosz fegyveres erők képességei alapján.⁸¹⁵ Összességében

⁸¹¹ Greg Miller – Catherine Belton: Russia’s spies misread Ukraine and misled Kremlin as war loomed, The Washington Post, 2022. augusztus 19. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2022/russia-fsb-intelligence-ukraine-war/>

⁸¹² Zabrodskiy – Watling – Danylyuk – Reynolds, 2022, 8-9. o.

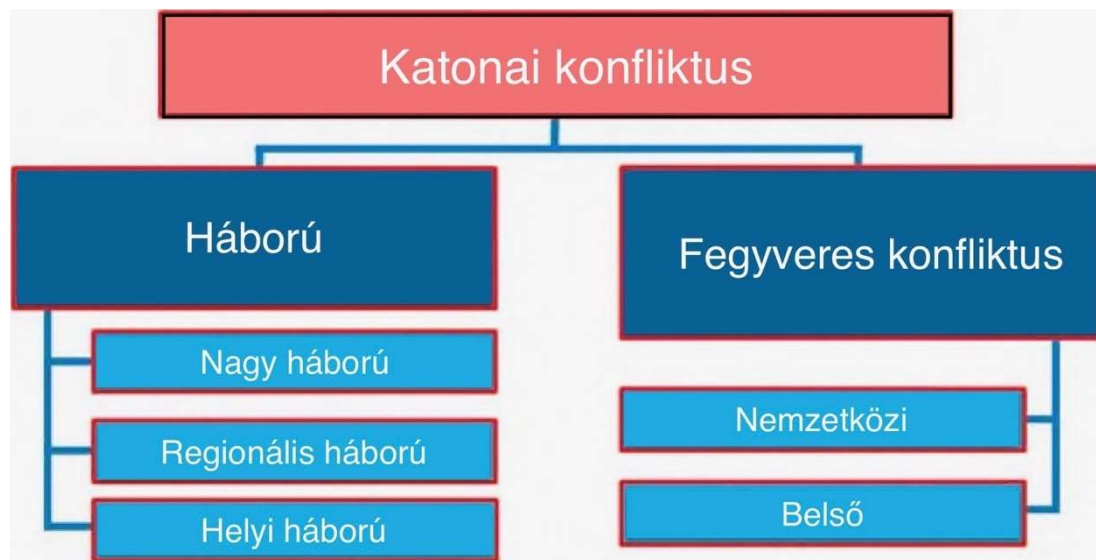
⁸¹³ Watling – Danylyuk – Reynolds, 2023, 19. o.

⁸¹⁴ Csekinov – Bogdanov, 2013, 22. o.

⁸¹⁵ Geraszimov, 2017a, Szurovikin, 2014, 43. o.

tehát, bár a különleges katonai művelet tervezésében (és annak kudarcában) minden bizonnyal szerepet játszott a Nyugat által támogatott „színes forradalmak” és az „arab tavasz” (téves) orosz percepciója is, mégsem beszélhetünk arról, hogy az orosz katonai vezetés az általa nyugati hadviselésként azonosított stratégia implementációjára tett volna kísérletet. Arról pedig végképp nem, hogy a 2014 után meghatározóvá vált nyugati vélekedést – miszerint az orosz hadviselés lényege a háborús küszöb alatti tevékenység és a fegyveres erőszak minimális alkalmazása – igazolta volna a különleges katonai művelet koncepciója. Bár az oroszok valóban háborús szint alatti műveletet terveztek, mindez a saját kategorizálásuk szerint a fegyveres konfliktus léptékét határozta meg, s az alatt nem a nyugati szakirodalom által szürke zónásként aposztrofált, háborús küszöb alatti érdekérvényesítési spektrumot értették.

ábra 6. A katonai konfliktusok hazai besorolása

Forrás: Alekszandr Malisev – Jurij Pivovarov – Vlagyimir Nahalev: Категории «война» и «вооруженный конфликт»: сходство и различие, Военная Мысль, 2022/2.

Az elhúzódo háború

A különleges katonai művelet tehát az orosz szakértők által közreadott definíció alapján is elbukott, hiszen az képtelen volt a katonai erő korlátozott alkalmazásával rövid idő alatt elérni a kitűzött politikai-stratégiai célokat. Ennek lényeges következménye, hogy bár az orosz hivatalos kommunikáció továbbra is különleges katonai műveletként hivatkozik a zajló konfliktusra, az orosz katonai vezetés a valóságban minimum egy *helyi*, de valószínűleg inkább *regionális háborúként* értelmezi az ukrainai háborút, és ekként is kezeli azt.

Miután Moszkva kudarcot vallott abban, hogy egy gyors katonai intervencióval megdöntse az ukrán vezetést és kész helyzet elé állítsa a Nyugatot, mielőtt az érdemi katonai támogatást nyújthatott volna Kijevnek, az orosz vezetés elsődleges céljává a nyugati segítségnyújtás késleltetése, léptékének korlátozása és keretek között tartása, illetve hosszútávú

fenntarthatóságának ellehetetlenítése vált Ukrajna legyőzése mint végcél érdekében. Ennek eszközt mindenekelőtt a nukleáris elrettentés képezte, mely arról árulkodott, hogy Moszkva – az erre irányuló szándékai ellenére – képtelen volt a hiteles elrettentést a hagyományos katonai képességei alapján megvalósítani még regionális szinten is.⁸¹⁶ A „nukleáris jelzés” valójában már a háború megindulása előtt kezdetét vette annak érdekében, hogy a konfliktust Ukrajnára korlátozzák, és elrettentsenek bármely külső szereplőt a beavatkozástól, összhangban az eszkaláció kezelésének orosz elméletével.⁸¹⁷ Putyin elnök többször utalt rá, hogy Ukrajna atomháborúba sodorhatja a NATO-t Oroszországgal a Krím státusza miatt. A háború megindításának napján nyomatékosította, hogy aki Oroszország útjába mer állni, az „*soha nem látott következményekkel*” fog szembenézni. A „nukleáris kardcsörtetés” nem csupán a retorika szintjén zajlott: a TASZSZ egy 2022. januári cikke szerint a stratégiai nukleáris erők menetrend szerint ősszel megtartandó, Grom névre keresztelt éves gyakorlatát állítólag előre hozták év elejére. Február elején nukleáris robbanófejjel is felszerelhető Kinzsál hiperszonikus rakétákat hordozó MiG-31-es repülőgépek repültek Kalinyingrádba.⁸¹⁸ Február 27-én pedig Putyin elnök bejelentette, hogy magasabb harckészültségbe helyezte a stratégiai nukleáris erőket.⁸¹⁹ A nukleáris fenyegetés különleges formáját képezte, hogy az orosz haderő szándékosan kockázatos – vagy annak tűnő – helyzeteket idézett elő Európa legnagyobb atomerőműve, a zaporizzsjai erőmű körül.⁸²⁰ A potenciálisan veszélyes objektumok támadásával, a technológiai és ökológiai katasztrófával való fenyegetésnek, mint a kényszerítés eszközének szintén jelentős elméleti alapja van az orosz hadtudományban, ahogy arról már szó volt részletesen korábban.⁸²¹

Bár Moszkva képes volt elérni, hogy Washington bizonyos lépéseket *ne tegyen meg* – így például tartózkodott olyan nagyhatótávolságú fegyverrendszerek átadásától, amelyekkel az ukrán haderő közvetlenül orosz területeket tudott volna támadni –, azt nem tudta kikényszeríteni, hogy az amerikai vezetés nyomást gyakoroljon Kijevre a 2022 nyár végén indított ellentámadás beszüntetése, és a konfliktus befagyasztása érdekében.⁸²² Ráadásul, míg a Biden adminisztráció meglehetősen óvatossá bizonyult a Moszkva által húzott vörös

⁸¹⁶ Csekinov – Bogdanov, 2012

⁸¹⁷ Kofman – Fink – Edmonds, 2020, 10. o.

⁸¹⁸ Jójárt, 2022, 110-111. o.

⁸¹⁹ David E. Sanger – William J. Broad: Putin Declares a Nuclear Alert, and Biden Seeks De-escalation, The New York Times, 2022. február 27. Forrás: <https://www.nytimes.com/2022/02/27/us/politics/putin-nuclear-alert-biden-deescalation.html>

⁸²⁰ Max Hunder: Russia and Ukraine accuse each other of shelling around Zaporizhzhia nuclear plant, Reuters, 2022. augusztus 28. Forrás: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-ukraine-accuse-each-other-shelling-around-zaporizhzhia-nuclear-plant-2022-08-27/>

⁸²¹ Csekinov – Bogdanov, 2010, 9. o., Szurovikin, 2014, 41. o. és Dulnyev – Orljanszkij, 2015, 45. o.

⁸²² Vlagyimir Frolov: Strategic Procrastination: What’s Russia’s Game With Nuclear Signaling? Carnegie Endowment for International Peace, 2022. október 11. Forrás: <https://carnegieendowment.org/politika/88130>

vonalak átlépdelésében, a „kollektív Nyugat” más szereplői kevésbé vették komolyan az orosz fenyegetéseket.⁸²³

A stratégiai nukleáris fegyverek korlátozásáról szóló új START megállapodás 2023. februári felfüggesztése, valamint az orosz nukleáris fegyverek Belaruszba telepítése egyértelműen a nukleáris jelzés magasabb fokozatba kapcsolását jelezték, az orosz hadtudósok elrettentés koncepcióinak megfelelően.⁸²⁴ Az olyan prominens, Kreml közeli orosz külpolitikai szakértők elmékedései a demonstratív nukleáris csapás szükségességéről, mint amilyen Szergej Karaganov és Dmitrij Trenyin, jól illusztrálták, hogy a nukleáris elrettentés *„jóval korlátozottabb eszköznek bizonyult az ország létfontosságú érdekeinek biztosításában, mint azt sokan gondolták Moszkvában.”*⁸²⁵ Karaganov felhívása egy korlátozott nukleáris csapásra azt bizonyítja, hogy a háború elhúzódásával az orosz nukleáris fenyegetés hitelessége jelentősen erodálódott, és nem kínálkozik más mód ennek helyreállítására, mint az *„eszkalációs létrán”* történő gyors feljebb lépés.⁸²⁶ A korlátozott, demonstratív célú nukleáris csapás koncepciója egyébként integráns részét képezi az orosz eskalációs menedzsment elméletének.⁸²⁷

Moszkva az ukrán politikai vezetés gyengeségében és a politikai intézmények iránti alacsony társadalmi bizalomban látta Ukrajna gyenge pontját, ezért a különleges katonai művelet is ebben a dimenzióban próbált meg döntést elérni.⁸²⁸ A konfliktus elhúzódásával azonban a háború *súlypontját* immáron a Nyugat egységének és politikai akaratának kitartása jelenti. A Kreml elhúzódó háborúval kapcsolatos várakozásaiban jól tükröződnek mindazok a vélt vagy valós aszimmetrikus előnyök, amelyeket Oroszország a Nyugattal szemben élvez. Így az aszimmetria Stephen Metz által összegyűjtött megnyilvánulási formái közül az *akaratbeli, időbeli (türelembeli) és normatív aszimmetria* egyaránt tetten érhetők abban, ahogy az orosz vezetés a győzelem stratégiáját látja az ukrainai háborúban.⁸²⁹ Az autokratikus politikai berendezkedés, valamint az orosz társadalom nagyfokú toleranciája a veszteségekkel szemben lehetővé teszi, hogy Oroszország hosszútávon folytassa a háborút, ráadásul egy olyan

⁸²³ Jon Jackson: U.K. Crosses Putin's Red Line, Newsweek, 2023. május 11. Forrás: <https://www.newsweek.com/uk-crosses-putins-red-line-1799723>

⁸²⁴ Yuras Karmanau: Russia signs deal to deploy tactical nuclear weapons in Belarus, AP, 2023. május 25. Forrás: <https://apnews.com/article/belarus-russia-nuclear-weapons-shoigu-285ff887e8b1c28d20ff68e1d775441e>
Lásd. például Csekinov és Bogdanov megállapítását arról, hogy a nemzetközi megállapodások felmondása a nemkatonai elrettentés speciális esetét képezi. Csekinov – Bogdanov, 2012, 26. o.

⁸²⁵ Dmitrij Trenyin: The US and its allies are playing 'Russian Roulette'. You'd almost think they want a nuclear war, RT, 2023. június 22. Forrás: <https://www.rt.com/russia/578446-dmitry-trenin-sergey-karaganov/>

⁸²⁶ Karaganov, 2023

⁸²⁷ Kofman – Fink – Edmonds, 2020

⁸²⁸ Az elnöki intézmény iránti bizalom az FSzB mérései alapján 27%, míg az ukrán parlament és politikai pártok bizalmi indexe 11, illetve 8%-on állt a háború előtt. Reynolds – Watling, 2022

⁸²⁹ Metz, 2001, 27. o.

hadszíntéren, amely történelmi és kulturális okokból kifolyólag, valamint a földrajzi közelség okán jóval fontosabb számára, mint az Ukrajna katonai támogatásában Lengyelország kivételével legfontosabb szerepet játszó Egyesült Államok, Egyesült Királyság és Németország számára. Más szóval, a Kreml stratégiája azon alapul, hogy a Nyugat hiába élvez jelentős fölényt gazdasági és katonai téren egyaránt, nincs meg a stratégiai türelme egy elhúzódó háborúhoz, belső társadalmi problémái vagy egy más, számára fontos térségben jelentkező válság pedig könnyen elvonhatja a figyelmét az ukrajnai hadszínterről. Ugyanakkor Oroszország eddig hatástalannak bizonyult e folyamat felgyorsításában, ugyanis az erre irányuló törekvések ellenére nem sikerült destabilizálnia a nyugati országok társadalmi helyzetét a koalíció egységének megtörése érdekében, ahogy azt például Szergej Szurovikin aszimmetrikus lépésként javasolta 2014-es előadásában.⁸³⁰ Pedig Moszkva már a háború előtt, 2021 őszétől csökkentette az Európába szállított földgáz mennyiségét, 2022 tavaszától pedig már nyíltan le is állította a szállítást bizonyos országokba, a gáz árát jelentősen megemelve és komoly hiányt előidézve.⁸³¹

Míg a Nyugattal szemben a türelem- és akaratbeli aszimmetriára építi stratégiájának sikerét, addig Ukrajnával szemben a normatív aszimmetria az, amely meglehetősen rugalmasságot biztosít az orosz haderő számára a háború folytatásában. A normatív aszimmetria Andrej Kartapolov 2015-ös, az aszimmetrikus műveletek alapelveit bemutató ábráján is visszaköszön, mint a „*gyengébb félnek a katonai műveletek folytatásának tiltott eszközeihez fordulása*”.⁸³² Feltételezhető, hogy a különleges katonai művelet tervezői úgy kalkuláltak, hogy ha sikerül egy gyors és nagyrészt vértelen rezsimváltást végrehajtaniuk, az nem fogja az ukrán lakosságot tömegesen a megszálló erők ellen fordítani. Miután azonban nyilvánvalóvá vált a rezsimváltási művelet kudarca, és az ukrán lakosság a vártnál jóval nagyobb arányban fejtett ki aktív ellenállást a megszálló erőkkel szemben, az orosz fegyveres erők radikálisan más stratégiát kezdtek el követni. A háború ötödik napjától kezdődően az orosz hadsereg megkezdte a polgári infrastruktúra célzott támadását.⁸³³ A stratégia átalakulása jól tetten érhető volt a nagyhatótávolságú precíziós csapásmérések célpontjainak változásában: az ukrán légvédelmi pontok után március elejétől kezdve a prioritást már a televíziós műsorszóró adótornyok, az internetes és mobilhálózati infrastruktúra támadása, valamint a kormányzati épületek és szimbolikus célpontok támadása képezte annak érdekében, hogy növeljék a nyomást Zelenszkij

⁸³⁰ Szurovikin, 2014, 41. o.

⁸³¹ Deák András György – Klauda Zsolt: Nesszosz vére – az orosz–nyugati szankciós játszma és következményei, *Nemzet és Biztonság*, 2022/4. 132. o.

⁸³² Kartapolov, 2015

⁸³³ McDermott – Bartles, 2023, 38-39. o.

elnökön és az ukrán lakosságon, előrevetítve, hogy az ellenállás további folytatása súlyos polgári veszteségekkel fog járni.⁸³⁴ Ennek információs alátámasztását jelentették azok a cikkek, amelyek megpróbálták az ukrán polgári lakosság elleni szisztematikus támadásokat legitimálni, elfogadtatni az orosz közvélemény szemében. Erre jó példa Tyimofej Szergejev RIA Novosztyin megjelent írása, amelyet nehéz másként értékelni, mint a népirtásra való nyílt felbujtásként, minthogy többek között az ukrán nemzeti identitás teljes felszámolására szólított fel a Putyin által kitűzött „náciatlanítás” célja alatt.⁸³⁵ Az orosz haderőt látszólag kevés – ha egyáltalán bármilyen – morális, etikai korlát kötötte az Ukrajnában alkalmazott módszerek és eszközök megválasztásában. Az orosz politikai vezetés semmilyen lépést nem tett az orosz fegyveres erők által elkövetett háborús bűncselekmények kivizsgálása érdekében, sőt, mintha kifejezetten azt jelezte volna, hogy az orosz állam garanciát vállal arra, hogy nem fog sor kerülni az atrocitásokban részt vett katonák felelősségre vonására.⁸³⁶ Az erkölcsi korlátok hiánya nem csupán az ukrán katonákkal és lakossággal szembeni tevékenységben biztosított nagy mozgásszabadságot, de a saját erők felhasználásában is. A nagyszámú, ám alacsony morállal rendelkező és gyengén felkészített mozgósított katonákat, illetve a Wagner által börtönökből toborzott elitélteket az orosz hadvezetés támadásban az első vonalban vetette be azzal a céllal, hogy kifárasza az ukrán védőket és felfedje a védelmi állásokat. Ez a taktika „*cinikus, de koherens megoldást*” jelentett arra a problémára, hogy az orosz haderő ugyan képes nagyszámú katonát mozgósítani, de azok alacsony harcértékkel rendelkeznek. A feláldozható mozgósítottak irtózatosságot szenvedtek el ugyan, de ez lehetővé tette a magasabb harcértékű erők viszonylagos megóvását.⁸³⁷

Szintén a normatív aszimmetria megnyilvánulása volt az, hogy 2022. októberétől az orosz nagyhatótávolságú csapásmérő erők megkezdték az ukrán elektromos hálózat szisztematikus pusztítását annak érdekében, hogy a polgári lakosságra helyezett nyomással kikényszerítsék az ukrán politikai akarat megváltoztatását, az eddigre Herszonban és Harkivban jelentős területeket visszafoglaló ukrán haderő megállítását.⁸³⁸ A kritikus infrastruktúra

⁸³⁴ Bronk – Reynolds – Watling, 2022, 28. o.

⁸³⁵ Tyimofej Szergejev: Что Россия должна сделать с Украиной, RIA Novosztyi, 2022. április 3. Forrás: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>

⁸³⁶ Putin Decorates Army Unit That Ukraine Blames for Bucha Deaths, Bloomberg, 2022. április 18. Forrás: https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-18/putin-decorates-army-unit-that-ukraine-blames-for-bucha-deaths?in_source=embedded-checkout-banner

⁸³⁷ Jack Watling – Nick Reynolds: Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine, RUSI, 2023. május 19. Forrás: <https://static.rusi.org/403-SR-Russian-Tactics-web-final.pdf> 3-8. o.

⁸³⁸ Michael Birnbaum – David L. Stern – Emily Rauhala: Russia’s methodical attacks exploit frailty of Ukrainian power system, The Washington Post, 2022. október 25. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/10/25/russias-methodical-attacks-exploit-frailty-ukrainian-power-system/>

pusztításával a harctevékenység Oroszország számára kedvező feltételek melletti beszüntetésének kikényszerítése, az ellenség politikai akaratának megtörése szintén integráns elemét képezi a hadviselés orosz aszimmetrikus megközelítésének.⁸³⁹

6.4. RÉSZKÖVETKEZTETÉSEK

E fejezet célja az volt, hogy összevessem egymással a hadelméletet a gyakorlattal, megvizsgálva, hogy mennyiben köszönnek vissza az orosz hadtudósok által felvázolt gondolatok az orosz hadviselés gyakorlatában. A Krím 2014-es megszállását feldolgozó esettanulmányban igazoltam, hogy a domináns nyugati nézettel ellentétben az orosz katonai művelet nem egy hosszas előkészítés eredménye, hanem az ukrainai politikai válságra adott reakció volt. Moszkva a gazdasági, diplomáciai eszközöket nem a Krím elfoglalásának előkészítése, hanem az EU-val kötendő mély és átfogó szabadkereskedelmi megállapodás elutasítása, majd pedig Janukovics hatalmának stabilizálása érdekében alkalmazta. Az az elképzelés, mely szerint az orosz vezetés a nemkatonai eszköztárat a hibrid hadviselés részeként abból a célból vetette be, hogy kedvező feltételeket teremtsen elő a katonai erő alkalmazásához, valójában az eszközök és célok összetévesztéséből ered: az orosz vezetés célja nem Ukrajna területeinek megszállása volt, hanem a területek megszállásával a politikai akarat (Ukrajna föderalizációja) rákényszerítése Kijevre. Valójában a 2014-es háború azt bizonyította, hogy az orosz vezetés az érdekérvényesítési eszköztár egyetlen hatékony elemének az orosz fegyveres erőket tekintette, ám politikai ellenőrzését még a katonai erőszak alkalmazásával sem tudta biztosítani Ukrajna egésze felett.

A Krím elfoglalásában ugyanakkor visszaköszött az orosz hadtudomány azon meggyőződése, mely szerint az indirekt hadviselés vált korunkban a hadviselés domináns formájává. Mind a sikeres krími különleges műveletet, mind a későbbi szíriai intervenciót az orosz hadtudósok az orosz nemlineáris stratégia sikereként könyvelték el a nyugati hibrid hadviseléssel szemben. A szíriai intervenció az orosz katonai elit szemében bizonyította, hogy Oroszország képes egy *új típusú háború* megvívására. Az orosz hadtudósok a szerintük a Nyugat által alkalmazott hibrid háborúk dinamikáit tanulmányozzák, azokat az indikátorokat keresve, amelyek a stratégia kulminációjára utalnak, kedvező helyzetet teremtve Oroszország beavatkozására, hogy megfordítsa a háború menetét. Ukrajnában ez a fordulópont a belpolitikai hatalomváltás kaotikus időszak volt, melyet kihasználva Moszkva egy váratlan és gyors művelettel, korlátozott erővel jelentős stratégiai célt tudott elérni. Szíria esetében az orosz

⁸³⁹ Lásd. például Csekinov – Bogdanov, 2010, 9. o.

vezetés ismét képes volt élni a stratégiai meglepéssel, és orosz nézőpontból feltartóztatni a nyugati rezsimváltások sorozatát a Közel-Keleten.

A 2022-ben Ukrajna ellen indított támadás szintén egy korlátozott katonai intervenció elképzeléséről árulkodott, amely számos tekintetben emlékeztetett arra, ahogy az orosz hadtudósok a nyugati „színes forradalmak” és „hibrid háborúk” stratégiáját látták. A hasonlóság azonban csak látszólagos, ugyanis az orosz elképzelés nem tükrözte azt a percipiált stratégiát, amelyet az orosz katonai szakértők szerint a Nyugat alkalmazott például 2011-ben Líbiában. A különleges katonai művelet nem számolt hosszas kontaktus nélküli szakasszal, és a szárazföldi erők több irányból való gyors támadása rögtön megindult az orosz nagyhatótávolságú csapásmérésekkel párhuzamosan. Bár a rendelkezésre álló, egyelőre szórványos információk alapján úgy tűnik, hogy az orosz titkosszolgálatoknak belpolitikai káoszt kellett volna kiprovokálniuk az intervenciót megelőzően, az, hogy ennek bekövetkezte nélkül is a katonai művelet megindítása mellett döntött az orosz vezetés arra utal, hogy ezt csupán *casus belliként* akarta használni, és nem képezte a katonai művelet sikerének előfeltételét, amelyet így is megvalósíthatónak gondoltak.

Az elhúzódó háború rámutatott arra, hogy Oroszország aktívan igyekszik vélt vagy valós aszimmetrikus előnyeit katonai eredményekké konvertálni. Az orosz vezetés úgy véli, hogy közte és a kollektív Nyugat meghatározó szereplői közötti időbeli és akaratbeli aszimmetriára alapozva a háború elhúzódásával képes lesz stratégiai céljainak legalább egy részét realizálni, mivel úgy látja, a Nyugat egysége és politikai akarata hosszútávon nem fenntartható Oroszországgal szemben. A háború arról is tanúskodott, hogy a morális és erkölcsi gátak hiánya jelentős mozgásteret biztosít Moszkva számára abban, hogy milyen eszközökkel és módszerekkel vívja az Ukrajna elleni konfliktust. A polgári lakosságnak okozott szenvedések az orosz hadviselés elméletének integráns részét képezik azáltal, hogy elfogadhatatlan veszteségek okozásával próbálja meg politikai akaratát rákényszeríteni a szembenálló politikai vezetésre. A vélt aszimmetriát a nyugati és orosz társadalmak veszteségtűrő képességében azonban láthatóan nem tudja Moszkva érvényesíteni egy olyan ország társadalmával szemben, amely kollektív emlékezetében legalább akkora súlyú és iszonyatos történelmi emlékeket őriz, mint az orosz.⁸⁴⁰

⁸⁴⁰ Timothy Snyder: *Véres övezet. Európa Hitler és Sztálin szorításában*, Park Kiadó, Budapest, 2012

7. ÖSSZEGZETT KÖVETKEZTETÉSEK

A feldolgozott hadelméleti munkák alapján kijelenthető, hogy az orosz hadtudomány meglehetősen kiforrott nézeteket vall a hadviselés trendjeivel és a jövő háborújának várható jellegével kapcsolatosan. A tömegpusztító fegyverek jelenléte kellő visszatartó erőt jelent, ezért az orosz szakértői konszenzus szerint csekély a valószínűsége egy nagyléptékű háborúnak a belátható jövőben.⁸⁴¹ Ugyanakkor a más jellegű, az információs térben és belső fenyegetések formájában jelentkező katonai veszélyek felerősödnek Oroszországgal szemben.⁸⁴² A nukleáris elrettentés, valamint a globalizáció fémjelezte társadalmi átalakulás és információs technológiai fejlődés együttesen a hadviselés indirekt formáját helyezték előtérbe az utóbbi évtizedekben. Korunk fegyveres konfliktusait ezért a nemkatonai eszközök dominanciája, a kontaktus nélküliség és a katonai erő rejtett alkalmazása, a *proxy szereplőkkel* – vagy orosz kifejezéssel élve, „*más kezekkel*” – vívott háborúk jellemzik. Ennek példáit látták az orosz hadtudomány művelői az elmúlt két évtized iraki, afganisztáni, líbiai és szíriai háborúiban.⁸⁴³ A proxy jellegű konfliktusok előfordulása kétségtelenül növekvő tendenciát mutat: az úgynevezett *nemzetköziesített polgárháborús konfliktusok* száma a 2000-es évek elejétől fokozatosan, majd 2014-től kezdve gyors ütemben nő.⁸⁴⁴ Az vitatható ugyanakkor, hogy történelmileg mennyiben beszélhetünk új jelenségről. Paul Poast, a Chicagói Egyetem professzora szerint ugyanis a nagyhatalmak közti háborúk tipikusan ilyen, alacsony intenzitású proxy jellegű konfliktusokban öltenek testet, ez alól a két világháború a kivételt, nem pedig a szabályt jelentette.⁸⁴⁵

Az az orosz értékelés, miszerint a Nyugat nemkatonai eszközökkel és a katonai erő indirekt alkalmazásával destabilizál más országokat, valós meggyőződést takar. Függetlenül az Egyesült Államok és szövetségesei eredeti szándékaitól és céljaitól, Szaddám Husszein hatalomból való elmozdítása kétségkívül véres polgárháborút eredményezett Irakban. A NATO katonai intervenciója Líbiában hozzásegítette a felkelőket Kadhafi hatalmának megdöntéséhez,

⁸⁴¹ Lásd például Csekinov – Bogdanov, 2017, 35. o. Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 20. o. vagy a Katonai Doktrína 11. pontját. Az Oroszországi Föderáció Katonai Doktrínája, Kreml, 2014. december 26. Forrás: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

⁸⁴² Az Oroszországi Föderáció Katonai Doktrínája, Kreml, 2014. december 26. Forrás: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>

⁸⁴³ Zarudnyickij, 2021, 35-36. o. és Kartapolov, 2015, 31-33. o.

⁸⁴⁴ Palik Júlia – Anna-Maria Obermeier – Siri Aas Rustad: Conflict Trends: A Global Overview, 1946–2021, PRIO, 2022, Forrás: <https://www.prio.org/publications/13178> 18. o.

⁸⁴⁵ Why War Never Changes, Angry Planet Podcast, 2023. május 1. Forrás: <https://podcasts.apple.com/hu/podcast/angry-planet/id1023774600?i=1000611357361>

Szíriában pedig – orosz nézőpontból – hasonló forgatókönyv kibontakozását akadályozta meg Moszkva katonai beavatkozása.

Az orosz katonai gondolkodók úgy látják tehát, hogy napjaink és a jövő hadviselésének domináns formája az *indirekt stratégia* lesz, a Nyugat pedig jelentős fölényel és tapasztalattal rendelkezik ezen a téren. Az indirekt megközelítésnek megvannak ugyan az orosz történelmi hagyományai, minthogy az orosz polgárháború után mind a szovjet hadtudományon belül, mind az orosz emigráns tisztek körében kiemelkedtek olyan jeles hadtudósok, akik a háború jelenségét szélesebb összefüggéseiben vizsgálták. Azonban a második világháborút követően a háború értelmezése a politikai célnak kizárólag a fegyveres erő alkalmazása által való elérésére szűkült le.⁸⁴⁶ Ezért az orosz hadtudomány az utóbbi években az olyan szerzők gondolatait eleveníti fel, mint Szvecsinn, Sznyeszarev, illetve az emigránsok közül Messzner, akiket a háborúnak a fegyveres erőszak alkalmazásán túli kérdései is foglalkoztattak.⁸⁴⁷

Az orosz hadviselés elmélete tehát *reaktív* a vélelmezett nyugati stratégiával szemben. Az a percepció, miszerint az Egyesült Államok információs fölényére alapozva politikai rezsimváltásokat hajt végre, vagy hosszútávon, a katonai erő nyílt alkalmazása nélkül törekszik adott országok vagy régiók destabilizálására, strukturális gyengítésére, az orosz katonai gondolkodást a háború tartalmának kiszélesítése felé terelte. Másfelől ráirányította a figyelmet a hadviselés *indirekt és aszimmetrikus* módszereire, amelyekkel kapcsolatban az orosz hadtudomány csupán „*felületes ismeretekkel*” rendelkezik.⁸⁴⁸ Ezek elsajátítását azért tartja szükségesnek az orosz katonai vezetés, hogy rugalmas, és ezáltal hiteles módon tudjon reagálni az ilyen jellegű fenyegetésekre. Vlagyimir Szipcsenko már a 2000-es évek elején felismerte, hogy a precíziós fegyverekkel szemben a nukleáris arzenál nem kínál adekvát elrettentést, ezért *az orosz haderő nagyarányú modernizációját és teljes átstrukturálását javasolta* annak érdekében, hogy képessé váljon egy kontaktus nélküli háború megvívására. Hasonlóképp, az információs és politikai hadviseléssel, valamint más nemkatonai eszközökkel szemben aligha jelent visszatartó erőt az, ha Oroszország egyoldalúan háborús lépéseknek tekinti ezek használatát, kibővítve ezáltal a háború tartalmát. Hiszen ez lényegében egyenlő volna a permanens háború állapotával, minthogy az információs küzdelem, a politikai-diplomáciai vagy éppen a gazdasági hadviselés folyamatosan zajlik, ezért aztán bármely ország deklarálhatná, hogy háborúban áll egy másikkal.⁸⁴⁹ Helyette Oroszországnak is készen kell

⁸⁴⁶ Szerzsantov, 2021, 49-50. o.

⁸⁴⁷ Uo., 54-56. o.

⁸⁴⁸ Geraszimov, 2013

⁸⁴⁹ Garejev, 2015, 21. o.

állnia az *új típusú* vagy *új generációs háborúk* megvívására, a hadviselés *aszimmetrikus és indirekt* módszereinek alkalmazásával.⁸⁵⁰

A hadviselés trendjeinek értékelése alapján az orosz hadtudományi elit úgy véli, nem elég csupán defenzív módszerekre támaszkodni, ezért az orosz megközelítés alapvetően *offenzív és preventív* szemléletű. Az *aktív védelem* stratégiájának meghirdetése ennek nyílt felvállalását jelentette.⁸⁵¹ Az aktív védelem koncepció középpontjában az elfogadhatatlan mértékű veszteségokozás áll, mely az ellenséget elrettentheti a fegyveres konfliktustól, vagy rákényszerítheti annak beszüntetésére. Ebben a nukleáris fegyverek és a hagyományos töltettel felszerelt nagyhatótávolságú precíziós csapásmérő képességek mellett az aszimmetrikus módszerek és eszközök is fontos szerepet kapnak.

Bár az aszimmetrikus és indirekt módszerek némelyike összhangban van mindazzal, ahogy az oroszok a nyugati hadviselést látják – s így valójában ezek szimmetrikusnak tekinthetők –, mások kifejezetten a Nyugat vélt vagy valós gyengeségeire és sebezhetőségeire fókuszálnak. Nincs szó tehát arról, hogy a Nyugatnak tulajdonított *új típusú, új generációs* vagy *hibrid hadviselés*, illetve *indirekt és aszimmetrikus műveletek* megegyeznének azzal, ahogy Moszkva kívánja megvívni a háborúit. Feltűnő, hogy miközben a nyugati hadviselésről és az eljövendő háború főbb jellegzetességeiről nagyon részletesen írnak az orosz szakértők, jóval szűkszavúbbak az orosz hadviselés módszereit és eszközeit illetően. Erre logikus és magától értetődő magyarázat lehet az, hogy az erről szóló diskurzus nem a nyilvános térben zajlik. Másfelől azonban fontos annak belátása, hogy sem a hadviselés előrejelzése, sem pedig az orosz hadászat kérdése nem statikus, vagyis az ezzel kapcsolatos nézetek állandóan változnak és fejlődnek.

Az orosz hadtudomány folyamatosan elemzi a hadviselés tendenciáit, ráadásul a hadtudományi elit a legkevésbé sem tekinthető homogénnek, így számos eltérő álláspont érvényesül egyszerre. Ennek talán legeklatánsabb példája a háború értelmezésének kiterjesztéséről szóló vita, melyben az utóbbi években a legbefolyásosabbnak tekinthető gondolkodók egyértelműen a háború fogalmának kibővítése ellen foglaltak állást: a nemkatonai eszközök és módszerek egyre meghatározóbb szerepe dacára éppen a fegyveres erőszak az, mely megkülönbözteti a háborút az érdekérvényesítés más formáitól.⁸⁵²

⁸⁵⁰ Csekinov – Bogdanov, 2013, 23. o. és Kartapolov, 2015, 35. o.

⁸⁵¹ Geraszimov, 2019

⁸⁵² Geraszimov, 2017a, Geraszimov, 2019, Csekinov – Bogdanov, 2017, 32-33. o.

A háború várható jellegével kapcsolatos előrejelzéseiket az orosz hadtudósok folyamatosan újraértékelik, finomhangolják.⁸⁵³ Jó példázta ezt a Szlipcsenko-féle kontaktus nélküli háború koncepciójának kritikája az elmúlt években. Szergej Szurovikin a Hadtudományi Akadémia éves konferenciáján, 2014-ben elmondott beszédét úgy zárta, hogy az *„abszolút meggyőződés, hogy a modern háborúk kizárólag kontaktus nélküliek és gyors lefolyásúak lesznek, melyeket csak a levegőben és a világűrben fognak megvívni, a jövőben visszafordíthatatlan következményekhez vezethet.”*⁸⁵⁴ Mahmut Garejev 2015-ös előadásában szintén a kontaktus nélküli hadviselés koncepcióját kritizálta. Mint fogalmazott, a *„liberális szemléletű politikai és szakértői körök”* azt állítják, hogy nem lesznek már a jövőben harckocsik és tüzérség tömeges alkalmazásával végrehajtott nagy ütközetek, és a katonai konfrontáció alapvetően a levegőben és a világűrben zajlik majd le néhány nap leforgása alatt, el is döntve ezzel mindent. *„Néhányan egyenesen arról beszélnek – írta –, hogy a jövőben nem kell foglalkozni a védelem áttörésével, vagy a tűzősszpontosítással sem, mivel az ellenség tűzeszközeit nagypontosságú fegyverekkel a felderítésüket követően azonnal meg lehet semmisíteni.”* Garejev óva intett ezektől a jóslatoktól, figyelmeztetve arra, hogy *„[m]ég a leginkább manőverező jellegű katonai műveletek közepette is stabilizálódhat a front egy időre, és azon áttörni, valamennyi célpontra azonnal lőni nem lehetséges, különösen, ha ehhez nincs elegendő lőszer. (...) Ha az ideologikus állapotok helyett a való életből indulunk ki, akkor nem lehet megkerülni a tüzérség és a harckocsik tömeges alkalmazását.”*⁸⁵⁵ Garejev szerint *„nagyon józanul”* kell viszonyulni az úgynevezett hatodik generációs hadviselés jellegének értékeléséhez, mely szerint az 1999-es Jugoszlávia elleni légi háború példája alapján elegendő csupán a légierő és a tengeri indítású robotrepülőgépek segítségével csapást mérni az ipar és az infrastruktúra létesítményeire, érintetlenül hagyva a szárazföldi erőket.⁸⁵⁶ Csekinov és Bogdanov pedig egyenesen azt állították, hogy a kontaktus nélküli hadviselés propagálói hazug információkat terjesztenek, amikor azt bizonygatják, hogy a jövő háborúi kizárólag kontaktus nélküliek lehetnek.⁸⁵⁷ Valerij Geraszimov kijelentette, hogy a *„NATO jugoszláviai műveletének tapasztalata, mely megnyitotta az úgynevezett kontaktus nélküli vagy távháborúk korszakát, nem terjedt el széleskörben. Ennek objektív oka van: a háborús célok elérésének vannak mind*

⁸⁵³ Csekinov és Bogdanov 2017-es tanulmányukban a „hagyományos háború”, a „kontaktus nélküli háború”, az „információs háború”, a „hálózatcentrikus háború”, a „hibrid háború”, a „hidegháború” és az „ökológiai háború” tartalmát mutatják be, melyek egyes elemei szerintük helyet kapnak majd a valódi háborúban, de aligha kategorizálható majd a háború egésze valamelyik fogalommal. Csekinov – Bogdanov, 2017, 33. o.

⁸⁵⁴ Szurovikin, 2014, 43. o.

⁸⁵⁵ Garejev, 2015, 24. o.

⁸⁵⁶ Uo.

⁸⁵⁷ Csekinov – Bogdanov, 2017, 35. o.

földrajzi, mind pedig gazdasági jellegű korlátjai. A fegyverek és általában a háború költsége fontos szerepet játszik a hadviselés módjainak megválasztásában.”⁸⁵⁸ Szerzsantov, Szmolovij és Tyerentyev 2022-es tanulmányukban ugyanakkor továbbra is a háború kontaktus nélküli jellegét hangsúlyozták. Szerintük nem lesz lehetőség, sem pedig szükség sűrű harcérintkezési vonal kialakítására, a főlényt nem az erők száma, hanem azok mozgékonyága, és a pusztítóeszközök hatótávolsága biztosítja.⁸⁵⁹

Mindebből jól látszik, hogy nemcsak az képezi vita tárgyát, hogy milyen hadviselést folytasson Oroszország, de magának a műveleti környezetnek, a jövő háború jellegének értékelése sem tekinthető lezártnak. Az iraki és afganisztáni terrorellenes műveletek azt igazolták, hogy a kontaktusos háború formái és módszerei nem veszítették el jelentőségüket a precíziós fegyverek elterjedésével.⁸⁶⁰ És bár azonosíthatók a jövő hadviselésének fő jellemzői, azok egyike sem fogja vegytiszta formában jellemezni a jövő háborúját.

Miközben Geraszimov szerint az Egyesült Államok és a NATO aktívan kísérletezik a „hibrid műveletekkel”, főként abból a megfontolásból, hogy az ilyen jellegű műveletek nem merítik ki az agresszió fogalmát, mégis, korai még a „hibrid hadviselésről”, mint bevett kifejezésről beszélni. A 21. század eleji konfliktusok elemzése a hadviselés átalakulásának számos trendjére mutat rá. A béke és háború közti határ elmosódása nyilvánvalóan egyike ezeknek. „*A hibrid műveletek másik oldala a békeidő új felfogása – állítja Geraszimov –, mely során ugyan nem alkalmaznak az állam ellen katonai vagy más nyíltan erőszakos eszközöket, de fenyegetik vagy akár meg is sértik nemzetbiztonságát és szuverenitását.*”⁸⁶¹ Éppenséggel ugyanez a felfogás köszön vissza az amerikai vezérkar egységes „*Vetélkedési Kontinuum*” (*Competition Continuum*) című doktrínájában is, amely a béke és a háború bináris állapota helyett az államok közötti tartós versengés rugalmas stádiumait vázolja fel, melyeket az együttműködés, a fegyveres küzdelem szintje alatti vetélkedés és a fegyveres küzdelem egyvelege határoz meg.⁸⁶² Geraszimov szavai arra utalnak, hogy az orosz vezérkar a háború és béke közti határ elmosódását a hadviselés egyik meghatározó trendjének tekinti ugyan, de nincs arról szó, hogy a katonai agresszió nyílt elkerülését célzó hibrid hadviselést a jövő háborújának meghatározó formájaként látná.

⁸⁵⁸ Geraszimov, 2017a

⁸⁵⁹ Szerzsantov – Szmolovij – Tyerentyev, 2022, 27. o.

⁸⁶⁰ Csekinov – Bogdanov, 2017, 37. o.

⁸⁶¹ Geraszimov, 2017a

⁸⁶² Joint Doctrine Note 1-19, Competition Continuum, Joint Chiefs of Staff, 2019. június 3. Forrás: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/jdn_jg/jdn1_19.pdf

7.1. A HIPOTÉZISEK IGAZOLÁSA

H1: A dolgozatomban felvázolt első hipotézist – miszerint a nyugati elemzők jelentős része számos, jól meghatározható ok miatt 2022 előtt félreértelmezi, illetve félreértelmezte az orosz hadviselés mibenlétét, lényegét – kutatásom alapján igazoltnak találtam. A témával foglalkozó nyugati szakértők jórészt a 2014-es ukrajnai eseményekből kiindulva téves következtetéseket vontak le az orosz hadviselés főbb jellegzetességeire vonatkozóan. Az orosz hadelméleti források elemzése során a 2014-es ukrajnai háborúból indultak ki, és mutattak rá a Krím és Kelet-Ukrajnában látott orosz hadviselés gyakorlata, illetve az orosz hadtudósok munkáiban fellelhető egyes gondolatok közti hasonlóságokra. Eközben nagyrészt figyelmen kívül hagyták a hadviselés trendjeiről alkotott orosz nézetek és a Nyugat által vívott háborúk között felfedezhető párhuzamokat, annak ellenére, hogy maguk az orosz szerzők következetesen és deklaráltan a nyugati hadviselés – valós és érzékelt – gyakorlatából vonták le következtetéseiket a háború általános jellemzőire vonatkozóan. A nyugati szakértők többsége figyelmen kívül hagyta az orosz katonai gondolkodást meghatározó alapvető elképzeléseket is, így például a dialektikus gondolkodást és a tudományos előrejelzést. Ez utóbbi képezi a hadtudomány lényegi tartalmát és legfőbb feladatát orosz felfogásban. Az, hogy nem ismerték fel, vagy félreértelmezték az orosz hadtudományi munkák funkcióját, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a nyugati hadviselés orosz bemutatását a szakértők jellemzően orosz tervekként és szándékokként értelmezték. Miközben az általam feldolgozott orosz hadtudományi munkákban világosan elválasztható egymástól a nyugati hadviselés leírása a javasolt orosz hadviselési módszerektől és eszközöktől. Bár kétségtelenül van átfedés e két kategória között, az orosz hadászat megfeleltetése mindannak, amit az orosz szerzők a nyugati hadviselésről írnak, az orosz hadviselés félreértelmezéséhez vezetett.

H2: Szintén igazoltnak tekintem a második hipotézist, azaz, hogy mindazok, akik félreértették az orosz hadviselést, annak lényegét a háborús küszöb alatti műveletekben, illetve a fegyveres erőszak minimális alkalmazásában ragadták meg. Ennek forrása egyrészt az volt, hogy a nyugati szakértők a Krím gyakorlatilag vértelen megszállásából általánosították az orosz hadviselés egészére. Másrészt pedig az, hogy a már említett okokból kifolyólag félreértették az orosz hadtudományi munkákat, mindenekelőtt a 2013-as Geraszimov-cikket. Geraszimov provokatív megállapítását az „*arab tavaszról*” egy új orosz doktrínaként, az elhíresült ábrát a nemkatonai módszerek nemzetközi konfliktusok megoldásában játszott szerepéről pedig e forradalmi orosz hadviselés folyamatábrájaként értelmezték.

H3: Igazoltnak tekintem azt is, hogy az indirekt és aszimmetrikus módszerekre az orosz hadtudósok a hadviselés hagyományos formáit kiegészítő eszközrendszerként tekintenek, amelyet egy szélesebb háborús logikába illesztve kívánnak alkalmazni. Az aszimmetrikus és indirekt módszerek orosz alkalmazásáról szóló hadtudományi diskurzusban nem merül fel szempontként a háborús küszöb alatti tevékenység vagy a fegyveres erőszak minimális alkalmazása. Miközben a nyugati szakértők a 2022-es Ukrajna elleni háborút megelőzően a fő fenyegetést abban látták, hogy Oroszország a háborús küszöb alatti *szürke zónában* próbálhat meg *hibrid módszerekkel* korlátozott célokat elérni, vagy destabilizálni a NATO-tag szomszédjait, orosz nézőpontból a helyzet pont fordított. Moszkva úgy látja, hogy a Nyugat az, amely nemkatonai eszközökkel, mindenekelőtt információs fölényére támaszkodva politikai rezsimváltásokat hajt végre, vagy strukturálisan gyengíti kihívóit gazdasági szankciókkal, helyi háborúk kirobbantásával azok határai mentén, vagy a belső ellentétek szításával és a politikai helyzet destabilizálásával. Oroszország valójában hátrányban van a Nyugattal szemben, ami a háborús küszöb alatt történő érdekérvényesítés eszközeit és módszereit illeti. Éppen ezzel magyarázható az orosz hadtudományon belül zajló vita a háborús küszöb „*lejjebb szállításáról*”, vagyis a háború tartalmának kiterjesztéséről a nemkatonai eszközökre és módszerekre. Ahogy Geraszimov feladatszabása is a hadtudományi komplexum számára, miszerint szükséges a hadviselés aszimmetrikus és indirekt formáinak tanulmányozása, melyről az orosz hadtudomány csupán felületes ismeretekkel rendelkezik.⁸⁶³ Mint azt az esettanulmányok során láttuk, az Ukrajna ellen indított két háború is éppenséggel Oroszország háborús küszöb alatti érdekérvényesítési eszköztárának korlátozottságát bizonyította.

Bár az orosz hadtudományi munkákban kiemelt figyelem irányul az aszimmetrikus és indirekt módszerek és műveletek kidolgozására, az általam feldolgozott források egyike sem tárgyalja ezeket a háborús küszöb alatti érdekérvényesítés kontextusában. Épp ellenkezőleg: ezen módszereket és eszközöket a hadviselés hagyományos formáival integrált módon alkalmazva képzelik el az orosz szakértők, és kifejezetten a NATO-val, vagy NATO tagországok egy koalíciójával szemben vívott háború elemeként. A cél ezen eszköztár alkalmazása mögött nem a háborús küszöbre történő eszkaláció elkerülése, hanem mindenekelőtt az elrettentés, a kényszerítés, vagy az ellenfél társadalmi akarátának megtörésén, belső destabilizálásán keresztül a politikai akarat megváltoztatása, és a háború Moszkva számára elfogadható kondíciókkal történő lezárása. Ily módon az aszimmetrikus és indirekt módszereket nem önállóan, hanem a nukleáris elrettentést, valamint a defenzív és offenzív

⁸⁶³ Geraszimov, 2013

hagyományos katonai műveleteket kiegészítve képzelik el az oroszok, lehetővé téve a rugalmas reagálást a percipiált nyugati fenyegetésekkel szemben.

A hadviselés általános tendenciáról szólva az orosz szakértők elismerik a nemkatonai és indirekt módszerek növekvő szerepét. Ugyanakkor szerintük mindez nem párosul a fegyveres erő csökkenő jelentőségével, és az elmúlt évtizedek konfliktusai azt igazolták, hogy a fegyveres küzdelemnek a jövőben is döntő szerepe lesz a háború megvívásában. Bár a Nyugat által támogatott „színes forradalmak” militarizált értelmezése kétségtelenül jelen van az orosz katonai gondolkodásban, olyan meghatározó katonai gondolkodók, mint a 2019-ben elhunyt Mahmut Garejev, vagy Szergej Csekinov és Szergej Bogdanov egyértelműen elutasítják a 2013-14-es Euromajdannak, vagy a 2000-es évek grúz, ukrán és kirgiz forradalmainak háborúként való értelmezését.

A kifejezetten az orosz hadviselésre vonatkozó javaslatokból és megállapításokból egyáltalán nem olvasható ki a fegyveres erő-alkalmazás minimalizálásának szándéka, leszámítva általában véve a háború elkerülésének fontosságát. A háború megvívását az orosz vezérkar elsődlegesen a fegyveres erők feladatának tekinti, a nemkatonai eszközöknek a katonai erő-alkalmazás kedvező feltételeinek kialakításában van szerepük. Az, hogy a jelen hadviselésének általános jellegével összhangban az orosz hadászatban is előtérbe kerül az aszimmetrikus és indirekt stratégia, egyáltalán nem jelenti a fegyveres erőszak háttérbe szorulását. Sőt, éppúgy az aszimmetrikus megközelítés részét képezheti egy nagy veszteségekkel járó, kontaktusos háború rákényszerítése a Nyugatra, mint például a kritikus infrastruktúra objektumai elleni diverzáns akciók, amennyiben az orosz szakértők úgy látják, hogy a nyugati hadseregek és társadalmak alacsony veszteségtűrő képessége előnyt biztosít Moszkva számára.

7.2. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Új tudományos eredménynek tekintem az orosz hadtudományi munkákban megjelenő, a nyugati stratégiáról és a hadviselés általános jellegzetességeiről szóló megállapítások szétválasztását az orosz hadviselés elméletétől. A kutatásom során igazoltam, hogy nincs szó a – tényleges és vélelmezett – nyugati hadviselés mechanikus másolásáról. Az orosz hadtudomány kritikai módon értékeli a nyugati hadviselés elméletét és gyakorlatát. A Nyugat által vívott háborúk alapján a háború trendszerű változásait kutatja és következtetéseket von le a hadviselés általános jellegére vonatkozóan, amelyek alapján saját koncepciókkal áll elő. Ezek

az elképzelések sok tekintetben hasonlítanak, számos elemükben azonban eltérnek attól, ahogy az orosz szakértők a nyugati hadviselést látják.

2. Szintén eredménynek tekintem annak bizonyítását, hogy az orosz hadviselési elképzelésekben nem jelenik meg a fegyveres erőszak elkerülése vagy minimalizálása mint cél. Az orosz hadviselés elméletével összefüggésben a fegyveres erőszak minimalizálása nem fogalmazódott meg szempontként az általam feldolgozott források egyikében sem.

3. Új tudományos eredménynek tekintem, hogy a dolgozat megcáfolta azokat a nyugati vélekedéseket, amelyek szerint az orosz hadviselési elképzelések fő motívuma a háborús küszöb alatti, *szürke zónás* hadviselés. Ha fel is merül a politikai vezetés részéről a szándék a fegyveres erők tagadható alkalmazására, ez nem képezi az orosz hadtudományi gondolkodás tárgyát. Egyben igazoltam, hogy az aszimmetrikus és indirekt módszereket az orosz hadtudósok egy nagyléptékű háború kontextusában, a hadviselés hagyományos formáit kiegészítendő kívánják alkalmazni.

7.3. AZ EREDMÉNYEK GYAKORLATI FELHASZNÁLHATÓSÁGA ÉS AJÁNLÁSOK

A kutatásom célja az volt, hogy hozzájáruljak az orosz hadviselés elméletének és gyakorlatának mélyebb megértéséhez. A disszertáció tudományos eredményei aligha csupán elméleti szempontból hasznosíthatóak. Azok a nézetek, amelyek 2014 után megszilárdultak az orosz hadviselésről, számos tekintetben korlátozták a nyugati biztonságpolitikai elit képzelőerejét azzal kapcsolatban, hogy Oroszország meddig hajlandó elmenni, hogy érvényt szerezzen akaratának. Az Ukrajna elleni háború részben azért érthette váratlanul az európai döntéshozókat, mert elképzelhetetlennek tartották azt, hogy Moszkva egy nagyléptékű fegyveres agresszió keretében próbálja meg megdönteni a regnáló ukrán politikai vezetést és megszállni Ukrajna jelentős részét. A nyilvánvaló háborús előkészületeket sokan még napokkal a háború megindítása előtt is a diplomáciai nyomásgyakorlás részeként, vagy adott esetben a *hibrid fenyegetések* alátámasztásaként értékelték, melynek valódi célja a háborús fenyegetés fenntartásával Ukrajna destabilizálása és a Nyugat megosztása.⁸⁶⁴

Azok az orosz források, amelyeket kutatásom során feldolgoztam, utólag számos tekintetben prediktívnek bizonyultak a 2022-es Ukrajna elleni háború vonatkozásában. Amennyire rekonstruálhatók, az eredeti orosz háborús tervek jól tükrözik azt, ahogy az orosz

⁸⁶⁴ Margarete Klein: Russia's military buildup along Ukraine's border: What to expect? Hybrid CoE Strategic Analysis/31. 2022. február 16. Forrás: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/02/20220216-Hybrid-CoE-Strategic-Analysis-31-Russias-military-buildup-WEB.pdf>

hadtudósok korunk modern háborúinak jellegzetességeit látták a háborút megelőzően. A Moszkva részéről tanúsított nukleáris elrettentés, majd egyre inkább kényszerítési kísérlet, amely kezdetétől fogva végig kíséri a háborút, szintén jól tetten érhető azokban az elképzelésekben, amelyeket az elmúlt évtizedekben papírra vetettek az orosz katonai teoretikusok. Ahogy a veszélyes helyzet kialakítása az enerhodari atomerómű körül, a villamoshálózati infrastruktúra elemeinek szisztematikus támadása, vagy a kakovkai gát valószínű felrobbantása is mind egytől egyig beleillik azokba az elképzelésekbe, amelyeket az orosz hadtudományi elit vall az *elfogadhatatlan veszteségokozáson* keresztüli kényszerítésről.

De nem csak az orosz hadviselés offenzív elemei, hanem annak defenzív koncepciói is fontos tanulságokként kell, hogy szolgáljanak a nyugati biztonságpolitikai elitek és döntéshozók, illetve a védelmi tervezésért felelős szakemberek számára. Minthogy Moszkva percepciója alapján a Nyugat folyamatos destabilizáló tevékenységet folytat ellene, az a holisztikus megközelítés, amelyet Oroszország követ ezen tevékenységekkel szemben mindenképp figyelmet érdemlő. Ezek ugyanis fontos ötletekkel szolgálhatnak a hibridnek nevezett orosz fenyegetésekkel szembeni védelem kialakítása során.

A kutatásom eredményei jól hasznosíthatók az oktatásban, különösképpen a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar mesterképzési szakjain, a Hadtudományi Doktori Iskola képzésében, valamint a Honvédelmi Minisztériumban és háttérintézményeiben dolgozó, Oroszországgal és a posztszovjet térséggel foglalkozó szakemberek felkészítésében. A kutatási eredménytermék egyes részei szintén jól hasznosíthatók a tágabban vett magyar biztonságpolitikai szakma számára, hiszen bepillantást engednek az orosz politikai és katonai elit fenyegetésérzékelésébe, gondolkodási sémáiba. Végezetül, a 2022-es Ukrajna elleni háború a magyar társadalom szélesebb köreinek érdeklődését is ráirányította a konfliktusra. Mivel magyar nyelven eddig kevés könyv vagy átfogó tanulmány dolgozta fel a témát, a 2022-es nagyléptékű háborúról, valamint a 2014-es krími műveletről szóló esettanulmányok önmagukban is érdekesek lehetnek a közvélemény számára.

Ajánlasként fogalmazom meg a további kutatások szempontjából az *aszimmetrikus és indirekt megközelítésről* szóló orosz diskurzus, valamint a nukleáris elrettentéssel kapcsolatos nézetek fejlődésének fokozott figyelemmel követését. Valószínű ugyanis, hogy mivel az ukrajnai háborúban átmenetileg jelentősen meggyengülnek az orosz haderő hagyományos képességei, úgy az elrettentés garantálásában ismét nagyobb szerep hárul majd a nukleáris erőkre, illetve az olyan aszimmetrikus eszközökre és módszerekre, melyekkel Moszkva potenciálisan jelentős károkat tudna okozni a Nyugat számára.

Érdekes kérdés, hogy a 2022-es ukrajnai háború kudarcra milyen hatással lesz az orosz haderő intellektuális potenciáljára, és mennyiben ássa alá a vezérkar és tudományos háttérintézményei autoritását az orosz katonai gondolkodás alakításában. Vajon kiemelkednek-e új, alternatív intellektuális központok a hadviselés bizonyos aspektusainak tanulmányozására, esetleg olyan új autoritások, akik intézményesen nem köthetők a fentebb bemutatott intézményekhez? Vajon a jogi környezet, a haderő bírálatainak kriminalizálása azt eredményezi, hogy a hadviseléssel kapcsolatos kritikai gondolkodás tartósan átkerül azokba a Telegram csatornába, amelyek jelenleg élesen kritizálják az orosz katonai vezetést, és nyíltan számot vetnek az orosz haderő hiányosságaival?⁸⁶⁵ Mindez szintén fontos téma lehet a további kutatások számára.

Az orosz hibrid hadviselés egy évtizedes mítosza után kezd megszilárdulni az a nézet, miszerint a háborúban kivérző és minden mércével mérve potenciális képességeit messze alulmúló orosz haderő nem jelent érdemi kihívást a Nyugat számára. Ezt árnyalando azonban érdemes legalább négy szempontra felhívni a figyelmet. Egyrészt az orosz haderő várható évtizedes meggyengülése történelmi léptékkal nézve nem számít jelentős időnek. Másrészt az orosz haderő jelen képességei mellett is számottevő kihívást fog jelenteni. Ahogy Valerij Zaluzsnij ukrán vezérkari főnök egy interjúban fogalmazott, azok a veszteségek, amelyeket az orosz hadsereg elszenvedett, már bármely más országot a háború folytatásának beszüntetésére késztetett volna.⁸⁶⁶ Ukrajna továbbra is kitart, de vajon a nyugati társadalmak is képesek lennének-e hasonló veszteségek tolerálására? Harmadrészt, az orosz fegyveres erők meggyengülése szelektív, ugyanis a veszteségek szinte kizárólag a szárazföldi haderőnemet, illetve a légideszant erőket és tengerészgyalogságot érintették, miközben a haditengerészet, valamint a légi- és űrerők nagyrészt épek maradtak. Negyedrészt, a háború miatt a Nyugattól hosszú időre elszigetelődő Oroszország számára gyakorlatilag megszűntek azok a korlátok, amelyek eddig a Nyugattal szembeni magatartását keretek között tartották. Ez új, veszélyes helyzetet jelent, és fel kell készülni arra, hogy Moszkva egyre aktívabban fogja keresni annak lehetőségét, hogy aláassa a nyugati érdekeket és a nyugati országok stabilitását, miközben immáron sem a nemzetközi megítélése, sem a gazdasági kapcsolatokból eredő pragmatikus megfontolások nem fogják meggátolni ebben. Mindezek miatt az Oroszországgal és az orosz haderővel foglalkozó elemzői és kutatói kapacitások bővítése mindenképp indokolt.

⁸⁶⁵ A teljesség igénye nélkül, ezek közé tartozik Igor „Sztrelkov” Girkin, a Wagner katonai magánvállalathoz köthető csatornák, illetve az olyan haditudósítók Telegram csatornái, mint amilyen Alekszandr Szladkov.

⁸⁶⁶ Рік. За кадром. Генерал. Спецпроект Дмитра Комарова, Youtube, 2023. május 12. Forrás: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=TadXxP_26V8&feature=share

HIVATKOZOTT IRODALOM

1. "Правый сектор" сформирует "поезд дружбы" и не допустит раскола Украины, - Мосийчук, 112.ua, 2014. február 24. Forrás: <https://web.archive.org/web/20140301184118/http://112.ua/politika/pravyy-sektor-sformiruet-poezd-druzhy-i-ne-dopustit-raskola-ukrainy-mosiychuk-26132.html>
2. "A Birdie is Flying Towards You". Identifying the Separatists Linked to the Downing of MH17, Bellingcat, 2018/2019, Forrás: <https://www.bellingcat.com/app/uploads/2019/06/a-birdie-is-flying-towards-you.pdf>
3. «Россия не блефует». Как Кремль будет повышать ставки в отношениях с Западом? Телеканал Дождь, 2022. január 28. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=rgpXh2yXAM8>
4. «Это не митинг, это революция» Как Евромайдан привел к политическому кризису и гражданской войне на Украине, 2023. május 1. Lenta.ru, Forrás: <https://lenta.ru/articles/2023/05/01/euromaidan/>
5. 27-й Центральный научно-исследовательский институт Министерства обороны Российской Федерации, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://ens.mil.ru/science/SRI/information.htm?id=10992@morfOrgScience>
6. 46 Центральный научно-исследовательский институт Министерства обороны Российской Федерации, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://ens.mil.ru/science/SRI/information.htm?id=11391@morfOrgScience>
7. 70-я сессия Генеральной Ассамблеи ООН, Kreml, 2015. szeptember 28. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/50385>
8. Adamsky, Dmitry: Cross-Domain Coercion: The Current Russian Art of Strategy, IFRI, 2015 november, Forrás: <https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/pp54adamsky.pdf>
9. Adamsky, Dmitry: Russian campaign in Syria – change and continuity in strategic culture, The Journal of Strategic Studies, 2020/1. pp. 104-125
10. Adamsky, Dmitry: *The Culture of Military Innovation: The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*, Stanford University Press, Stanford, California, 2010
11. Alberts, David S. – Garstka, John J. – Stein, Frederick P.: *Network Centric Warfare. Developing and Leveraging Information Superiority*, CCRP, 1999, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA406255.pdf>
12. Alekszandr Szerzsantov életrajza, Az Oroszországi Föderáció Fegyveres Erői Vezérkarának Katonai Akadémiája, Forrás: https://vagsh.mil.ru/O_VUZe/Nachalnik-akademii/item/306171/
13. Allan, Duncan: The Minsk Conundrum: Western Policy and Russia's War in Eastern Ukraine, 2020. május 22. Chatham House, Forrás: <https://www.chathamhouse.org/2020/05/minsk-conundrum-western-policy-and-russias-war-eastern-ukraine-0/background-minsk>
14. Andrej Kartapolov életrajza, TASZSZ, Forrás: <https://tass.ru/encyclopedia/person/kartapolov-andrey-valerievich>
15. Arutunyan, Anna: Putin Is Not Smiling. The Kremlin Fears American Disorder More Than It Celebrates It, Foreign Affairs, 2020. június 17. Forrás:

- <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2020-06-17/putin-not-smiling>
16. Assault Breaker, DARPA, Forrás: <https://www.darpa.mil/about-us/timeline/assault-breaker>
 17. Asztrahany, Dmitrij: Вспомнилось, как совсем недавно все весело и задорно праздновали позорное бегство США из Афганистана... Telegram bejegyzés, 2022. július 26. Forrás: <https://t.me/astrahandm/4647>
 18. Az Oroszországi Föderáció Katonai Doktrínája, Kreml, 2014. december 26. Forrás: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/41d527556bec8deb3530.pdf>
 19. Aza, Hibaí Arbide – Gonzales, Miguel: US offered disarmament measures to Russia in exchange for deescalation of military threat in Ukraine, El Pais, 2022. február 2. Forrás: <https://english.elpais.com/usa/2022-02-02/us-offers-disarmament-measures-to-russia-in-exchange-for-a-deescalation-of-military-threat-in-ukraine.html>
 20. Barno, David: The Shadow Wars of the 21st Century, 2014. július 23. Forrás: <https://warontherocks.com/2014/07/the-shadow-wars-of-the-21st-century/>
 21. Bartles, Charles K. – Grau, Lester W.: Russia's View of Mission Command of Battalion Tactical Groups in the Era of "Hybrid War", Foreign Military Studies Office, 2018. június 11. Forrás: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/233611>
 22. Bartles, Charles K. – McDermott, Roger N.: Russia's Military Operation in Crimea. Road-Testing Rapid Reaction Capabilities, Problems of Post-Communism, 2014. november/december, pp. 46-63
 23. Bartles, Charles K.: Getting Gerasimov Right. *Military Review*, 2016. január-február
 24. Bartos, Alekszandr: Гибридизация НАТО как угроза национальной безопасности России, Вестник Академии военных наук, 2018b/1. szám, pp. 24-31
 25. Bartos, Alekszandr: Гибридная война – новый вызов национальной безопасности России, Nacionalnaja Oborona, 2017a október 16. Forrás: <https://2009-2020.oborona.ru/includes/periodics/maintheme/2017/1016/154222573/detail.shtml>
 26. Bartos, Alekszandr: Гибридная война – переход от неудач к победе. Как правильно и эффективно использовать особенности межгосударственного противостояния нового типа. *Независимое Военное Обозрение*, 2018a. június 1. Forrás: https://nvo.ng.ru/nvo/2018-06-01/1_998_hybryd.html
 27. Bartos, Alekszandr: Гибридная война как возможный катализатор глобального конфликта, Вопросы безопасности, 2016/4. Forrás: http://e-notabene.ru/view_article.php?id_article=19958&nb=1
 28. Bartos, Alekszandr: Смыслы гибридной войны, Вестник Академии военных наук, 2017b/2. szám, pp. 165-172
 29. Bartz, Joachim – Stoll, Ulrich: Die Vulkan Files. Die geheimen Waffen russischer Cyberkrieger, ZDF, 2023. április 11. Forrás: https://www.zdf.de/politik/frontal/doku-vulkan-files-cyberangriff-russland-ukraine-krieg-leak-daten-100.html?fbclid=IwAR1monQSqjD5zJHYHmxiontE-PMphDoMILYo5_AaHja3B-fki9ZSRQrAtMc
 30. Béres Katalin: Analysis of the "#VulkanFiles" Leak. *CyberThreat.Report*, 2023. március 31. Forrás: <https://www.cyberthreat.report/analysis-of-the-vulkanfiles-leaks/>
 31. Berzins, Janis: Russia's New Generation Warfare in Ukraine. Implications for Latvian Defense Policy. National Defence Academy of Latvia, Center for Security and Strategic Research, 2014 április, Forrás: <https://sldinfo.com/wp-content/uploads/2014/05/New-Generation-Warfare.pdf>
 32. Birnbaum, Michael – Stern, David L. – Rauhala, Emily: Russia's methodical attacks exploit frailty of Ukrainian power system, *The Washington Post*, 2022. október 25.

- Forrás: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/10/25/russias-methodical-attacks-exploit-frailty-ukrainian-power-system/>
33. Bjerregaard, Thomas: Hybrid Warfare: A Military Revolution or Revolution in Military Affairs? U.S. Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas, 2012. február, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA569384.pdf>
 34. Blank, Stephen: Russia's Armed Forces on the Brink of Reform. Conflict Studies Research Centre, Sandhurst, Egyesült Királyság, 1997. október. Forrás: <https://nuke.fas.org/guide/russia/agency/RussiasArmedForcesontheBrinkofReform.htm>
 35. Blank, Stephen: The Soviet Military Views Operation Desert Storm: A Preliminary Assessment, Strategic Studies Institute, US Army War College, 1991
 36. Blythe, Wilson C. Jr.: A History of Operational Art, *Military Review*, 2018 november-december, Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/November-December-2018/Blythe-Operational-Art/>
 37. Bronk, Justin – Reynolds, Nick – Watling, Jack: The Russian Air War and Ukrainian Requirements for Air Defence, RUSI, 2022. november 7. Forrás: <https://static.rusi.org/SR-Russian-Air-War-Ukraine-web-final.pdf>
 38. Bukkvoll, Tor: Iron Cannot Fight – The Role of Technology in Current Russian Military Theory. *The Journal of Strategic Studies*, 2011, 34. évf. 5. szám
 39. Cancian, Mark F.: Rebuilding U.S. Inventories: Six Critical Systems, CSIS, 2023. január 9. Forrás: <https://www.csis.org/analysis/rebuilding-us-inventories-six-critical-systems>
 40. Charap, Samuel – Massicot, Dara – Priebe, Miranda – Demus, Alyssa – Reach, Clint – Stalczyński, Mark – Han, Eugeniu – Davis, Lynn E.: *Russian Grand Strategy. Rhetoric and Reality*. RAND Corporation. 2021
 41. Chinese, Russian FM's hold phone conversation, Xinhua, 2022. február 24. Forrás: https://english.www.gov.cn/statecouncil/wangyi/202202/24/content_WS62178c3ec6d09c94e48a5711.html
 42. Cimbala, Stephen J.: The initial period of war: Russia's Soviet heritage, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2002, 15. évf., 2. szám, pp. 59-88
 43. Clark, Mason: The Russian Military's Lessons Learned in Syria, Institute for the Study of War, 2021. január, Forrás: https://www.understandingwar.org/sites/default/files/The%20Russian%20Military's%20Lessons%20Learned%20in%20Syria_0.pdf
 44. Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Athenaeum, Budapest, 1917
 45. Court arrests 'self-proclaimed governor' of Donetsk region Gubarev for two months, Kyiv Post, 2014. március 7. Forrás: <https://archive.kyivpost.com/article/content/ukraine-politics/court-arrests-self-proclaimed-governor-of-donetsk-region-gubarev-for-two-months-338742.html>
 46. Covington, Stephen R.: Strategic Thought Behind Russia's Modern Approaches to Warfare, Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs, 2016 október, Forrás: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/legacy/files/Culture%20of%20Strategic%20Thought%203.pdf>
 47. Cranny-Evans, Sam: Russia's Artillery War in Ukraine: Challenges and Innovations, RUSI, 2023. augusztus 9. Forrás: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/russias-artillery-war-ukraine-challenges-and-innovations>

48. Crawley, John: U.S. intelligence under fire over Ukraine, CNN, 2014. március 5. Forrás: <https://edition.cnn.com/2014/03/05/politics/ukraine-u-s-intelligence/index.html>
49. Crimea. The Way Home, Youtube, 2015. március 15. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=nbGhKfWrfOQ>
50. Csekinov, Szergej – Bogdanov, Szergej: Asymmetrical Actions to Maintain Russia's Military Security, *Military Thought*, 2010/1. pp. 1-10
51. Csekinov, Szergej – Bogdanov, Szergej: Strategic Deterrence and Russia's National Security Today. *Military Thought*, 2012/3. pp. 21-32
52. Csekinov, Szergej – Bogdanov, Szergej: Военная стратегия: взгляд в будущее. *Военная Мысль*, 2016/11. pp. 4-15
53. Csekinov, Szergej – Bogdanov, Szergej: Военное искусство на начальном этапе XXI столетия: проблемы и суждения. *Военная Мысль*, 2015a/1. pp. 33-43
54. Csekinov, Szergej – Bogdanov, Szergej: Прогнозирование характера и содержания войн будущего: проблемы и суждения, *Военная Мысль*, 2015b/10. pp. 41-49
55. Csekinov, Szergej – Bogdanov, Szergej: Эволюция сущности и содержания понятия война в XXI столетии. *Военная Мысль*, 2017/1. pp. 30-43
56. Csekinov, Szergej: Центр военно-стратегических исследований Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации история и современность, *Военная Мысль*, 2010/1.
57. Daniel, Jan – Presl, Dominik: Russian Civilian Outreach and Information Operations in Syria, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2022. január 13. Forrás: <https://stratcomcoe.org/publications/russian-civilian-outreach-and-information-operations-in-syria/222>
58. Deák András György – Klauda Zsolt: Nesszosz vére – az orosz–nyugati szankciós játszma és következményei, *Nemzet és Biztonság*, 2022/4. pp. 121-152
59. Deák András György: Orosz–ukrán gáztranzitkörkép – másfél hónappal a szerződés lejárta előtt. SVKI, Elemzések, 2019/22. Forrás: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2019_22_Orosz-ukrán%20gáztranzitkörkép_\(Deák%20A.%20Gy.\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzések_2019_22_Orosz-ukrán%20gáztranzitkörkép_(Deák%20A.%20Gy.).pdf)
60. Deák Anita: Az orosz katonai gondolkodás átalakulása a 21. században az Oroszországi Föderáció katonai doktrínáinak tükrében. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közszerződési Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2018
61. Deák János: *Az Orosz Birodalom katonai stratégiái, háborúi és hadereje a 18. századtól napjainkig*. Nemzeti Közszerződési Egyetem, Budapest, 2015
62. Deane, Michael J.: The Soviet Concept of the “Correlation of Forces”, Strategic Studies Center, Stanford Research Institute, 1976. május. Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA027223.pdf>
63. Defending Ukraine's Naval and Air Bases: Russian Roulette in Ukraine, Vice News, 2014. március 24. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=7fur0PJKvOg&list=PLw613M86o5o5zqF6WJR8zuC7Uwyv76h7R&index=18>
64. Derleth, James W.: Great Power Competition, Irregular Warfare, and the Gray Zone. Irregular Warfare Center, 2023. január 13. Forrás: <https://irregularwarfarecenter.org/2023/01/great-power-competition-irregular-warfare-and-the-gray-zone/>
65. Donnelly, Christopher: The Soviet Use of Military History for Operational Analysis: Establishing the Parameters of the Concept. In: Carl W. Reddel (szerk.):

- Transformation in Russian and Soviet Military History of Force Sustainability*. United States Air Force Academy, Washington, D.C. 1990
66. Dorfman, Zach: The Secret History of the Russian Consulate in San Francisco. Overflights, mapping fiber-optic networks, “strange activities.” Moscow’s West Coast spies were busy. *Foreign Policy*, 2017. december 14. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2017/12/14/the-secret-history-of-the-russian-consulate-in-san-francisco-putin-trump-spies-moscow/>
 67. Dugas, Mari Elisa: Between Georgia and Crimea: The Social Dimensions of War for the Russian Military, Wellesley College, 2016, 78. o. Forrás: <https://repository.wellesley.edu/object/ir644>
 68. Dulnyev, Pavel – Orljanszkij, Vlagyimir: Основные изменения в характере вооруженной борьбы первой трети XIX века, *Вестник Академии военных наук*, 2015/1
 69. Dunay Pál: A posztsovjet térség: Európa békétlen keleti vége, *Nemzet és Biztonság*, 2022/4, pp. 4-37
 70. Durkalec, Jacek: Nuclear-Backed “Little Green Men”: Nuclear Messaging in the Ukraine Crisis, The Polish Institute of International Affairs, 2015. július, Forrás: <https://www.files.ethz.ch/isn/193514/Nuclear%20Backed%20“Little%20Green%20Men”%20Nuclear%20Messaging%20in%20the%20Ukraine%20Crisis.pdf>
 71. Dvornyikov, Alekszandr: Формы боевого применения и организация управления интегрированными группировками вооруженных сил на театре военных действий, *Вестник Академии военных наук*, 2018/2. pp. 37-41
 72. Dvornyikov, Alekszandr: Штабы для новых войн, *Военно-промышленный Курьер*, 2018. július 24. Forrás: https://vpk.name/news/222202_shtaby_dlya_novyh_voin.html
 73. EDF intelligence chief: Russia still has long-term offensive capabilities, *ERR*, 2022. december 9. Forrás: <https://news.err.ee/1608815692/edf-intelligence-chief-russia-still-has-long-term-offensive-capabilities>
 74. El-Ghobashy, Tamer – Abi-Habib, Maria – Faucon, Benoit: France’s Special Forces Hunt French Militants Fighting for Islamic State, *The Wall Street Journal*, 2017. május 29. Forrás: <https://www.wsj.com/articles/frances-special-forces-hunt-french-militants-fighting-for-islamic-state-1496090116>
 75. Etl Alex – Pénzváltó Nikolett: Egy rendszer foglyaként – Irak 2016-ban. *Nemzet és Biztonság*, 2016/5
 76. Falicsev, Szergej – Majej, Oleg: Под знаменем ремонта, *Военно-промышленный Курьер*, 2017. szeptember 2. Forrás: <https://vpk-news.ru/articles/39204>
 77. Farrell, Stephen – Mizher, Qais: Iraq Dismisses 1,300 After Basra Offensive, *The New York Times*, 2008. április 14. Forrás: <https://www.nytimes.com/2008/04/14/world/middleeast/14iraq.html>
 78. Fazal, Tanisha M. – Poast, Paul: War Is Not Over What the Optimists Get Wrong About Conflict, *Foreign Affairs*, 2019. november-december
 79. Fedinec Csilla – Font Márta – Szakál Imre – Varga Beáta: *Ukrajna története: régiók, identitás, államiság*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2021
 80. Fedinec Csilla: Az őslakos státusz Ukrajnában. *Társadalomtudományi Szemle*, XX. évf., 2018/2. szám, pp. 75-86
 81. Fedyk, Nicholas: Russian “New Generation” Warfare: Theory, Practice, and Lessons for U.S. Strategists, *Small Wars Journal*, 2017. május 4. Forrás: <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/russian-“new-generation”-warfare-theory-practice-and-lessons-for-us-strategists-0>
 82. Fielding, Nick – Cobain, Ian: Revealed: US spy operation that manipulates social media. *The Guardian*, 2011. március 17. Forrás:

- <https://www.theguardian.com/technology/2011/mar/17/us-spy-operation-social-networks>
83. Finch, Ray: NATO in Modern World Politics. Book Review, NATO Defense College, 2019. november 19. Forrás: <https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=617>
84. Forgács Balázs: *Hadelmélet. A magyar katonai gondolkodás története és a hadikultúrák*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017
85. Forgács Balázs: Napjaink hadikultúrái. (A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban). PhD értekezés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Kossuth Lajos Hadtudományi Kar, Hadtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2009
86. Foy, Henry: Valery Gerasimov, the general with a doctrine for Russia, Financial Times, 2017. szeptember 15. Forrás: <https://www.ft.com/content/7e14a438-989b-11e7-a652-cde3f882dd7b>
87. French intelligence chief Vidaud fired over Russian war failings, BBC, 2022. március 31. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60938538>
88. Fridman, Ofer: The Russian Mindset and War. Between Westernizing the East and Easternizing the West, *Journal of Advanced Military Studies*, Special Issue on Strategic Culture, 2022, Forrás: <https://www.usmcu.edu/Outreach/Marine-Corps-University-Press/MCU-Journal/Journal-of-Advanced-Military-Studies-SI-2022/>
89. Frolov, Vladyimir: Strategic Procrastination: What’s Russia’s Game With Nuclear Signaling? Carnegie Endowment for International Peace, 2022. október 11. Forrás: <https://carnegieendowment.org/politika/88130>
90. Frolov, Vladyimir: Много, громко, в спешке. Как Россия могла бы договориться с НАТО, Carnegie Moscow Center, 2021. december 16. Forrás: <https://carnegie.ru/commentary/85998>
91. Galeotti, Mark: I’m Sorry for Creating the ‘Gerasimov Doctrine’, Foreign Policy, 2018. március 5. Forrás: <https://foreignpolicy.com/2018/03/05/im-sorry-for-creating-the-gerasimov-doctrine/>
92. Galeotti, Mark: Putin Is Playing by Grozny Rules in Aleppo, Foreign Policy, 2016. szeptember 29. Forrás: https://foreignpolicy.com/2016/09/29/putin-is-playing-by-chechen-rules-in-aleppo-syria-russia/#cookie_message_anchor
93. Galeotti, Mark: *Putin’s Wars. From Chechnya to Ukraine*, Osprey Publishing, 2022
94. Galeotti, Mark: The ‘Gerasimov Doctrine’ and Russian Non-Linear War, In Moscow’s Shadows (blog), 2014. július 6. Forrás: <https://inmoscowsshadows.wordpress.com/2014/07/06/the-gerasimov-doctrine-and-russian-non-linear-war/>
95. Galeotti, Mark: The Spies Who Love Putin. The Atlantic, 2017. január 17. Forrás: <https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/01/fsb-kgb-putin/513272/>
96. Garejev, Mahmut – Debrin, Jevgenyij – Turko, Nyikolaj: Дискурс: методология и практика совершенствования стратегического руководства обороной страны с учетом характера будущих войн. *Вестник Академии военных наук*, 2019/1
97. Garejev, Mahmut: Вызов принят, *Военно-промышленный Курьер*, 2016. február 25. Forrás: https://vpk.name/news/150193_vyzov_prinyat.html
98. Garejev, Mahmut: Доклад. Опыт Великой Отечественной войны и итоги работы Академии военных наук по дальнейшему развитию военной науки, *Вестник Академии военных наук*, 2015/2
99. Gavrilov, Jurij: Приказ поступит из Центра, RG, 2014. október 24. Forrás: <https://rg.ru/2014/10/27/kartapolov.html>

100. Geraszimov, Valerij: Векторы развития военной стратегии. *Красная Звезда*, 2019. március 7. Forrás: <http://csef.ru/ru/oborona-i-bezopasnost/348/vektory-razvitiya-voennoj-strategii-8829>
101. Geraszimov, Valerij: Влияние современного характера вооруженной борьбы на направленность строительства и развития Вооруженных Сил Российской Федерации. Приоритетные задачи военной науки в обеспечении обороны страны, *Вестник Академии военных наук*, 2018/2. pp. 16-22
102. Geraszimov, Valerij: Мир на гранях войны. Мало учитывать сегодняшние вызовы, надо прогнозировать будущее, *Военно-промышленный Курьер*, 2017. március 13. Forrás: https://vpk.name/news/177000_mir_na_granyah_voiny.html
103. Geraszimov, Valerij: Роль Генерального штаба в организации обороны страны в соответствии с новым Положением о Генеральном штабе, утвержденным Президентом Российской Федерации, *Вестник Академии военных наук*, 2014/1.
104. Geraszimov, Valerij: Современные войны и актуальные вопросы обороны страны, *Вестник Академии военных наук*, 2017b, pp. 9-13
105. Geraszimov, Valerij: Ценность науки в предвидении, *Военно-промышленный Курьер*, 2013. február 27. Forrás: https://vpk.name/news/85159_cennost_nauki_v_predvidenii.html
106. Glebov, A. V. – Mihejev, O. Ju. – Olejnik, B. M.: От воздушной обороны – к системе комплексной борьбы с воздушно-космическим противником, *Вестник Академии военных наук*, 2016/4
107. Global Strategic Trends. The Future Starts Today, Az Egyesült Királyság Védelmi Minisztériuma, 2018. október, Forrás: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1065623/20181008-dcdc_futures_GST_future_starts_today.pdf
108. Goldberg, Jeffrey: The Obama Doctrine, *The Atlantic*, 2016. április, Forrás: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2016/04/the-obama-doctrine/471525/>
109. Gorenburg, Dmitrij – Fink, Anya – Bendett, Sam – Edmonds, Jeffrey: A Technological Divorce: The impact of sanctions and the end of cooperation on Russia's technology and AI sector. Center for Naval Analysis, 2022. április, Forrás: <https://www.cna.org/reports/2022/04/a-technological-divorce>
110. Gorenburg, Dmitrij: Countering Color Revolutions. Russia's New Security Strategy and its Implications for U.S. Policy, PONARS Eurasia Policy Memo, 2014. szeptember, Forrás: https://www.ponarseurasia.org/wp-content/uploads/attachments/Peppm342_Gorenburg_Sept2014.pdf
111. Granholm, Niklas – Malminen, Johannes – Persson, Gudrun: A Rude Awakening. Ramifications of Russian Aggression Towards Ukraine. FOI, 2014. június Forrás: <https://aff.a.se/wp-content/uploads/2014/06/A-Rude-Awakening-FOI-2014-06-.pdf>
112. Grau, Lester W. – Bartles, Charles K.: *The Russian Way of War. Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces*, Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2016
113. Grau, Lester W. – Reach, Clint: A Mathematical Probability of Success for Soviets in Cold War Confrontation, *Military Intelligence Professional Bulletin*, 2021. április-június, 47. évf., 2. szám, Forrás: https://www.ikn.army.mil/apps/MIPBW/MIPB_Features/AMathematicalProbabilityofSuccessforSovietsinColdWarConfrontation.pdf
114. Grau, Lester W.: Soviet Non-Linear Combat: The Challenge of the 90s, Soviet Army Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 1990. szeptember, Forrás: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a231789.pdf>

115. Gruzguyev, Borisz: Зачем реанимировать рембаты. Независимое Военное Обозрение, NVO, 2015. június 26. Forrás: http://nvo.ng.ru/forces/2015-06-26/1_rembaty.html
116. Harris, Shane – DeYoung, Karen – Khurshudyan, Isabelle – Parker, Ashley – Sly, Liz: Road to war: U.S. struggled to convince allies, and Zelensky, of risk of invasion, The Washington Post, 2022. augusztus 16. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/national-security/interactive/2022/ukraine-road-to-war/>
117. Hicks, Kathleen: Russia in the Grey Zone. Aspen Institute, 2019. július 19. Forrás: <https://www.aspeninstitute.org/blog-posts/russia-in-the-gray-zone/>
118. Hoffman, Frank G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars, Potomac Institute for Policy Studies, 2007. december, Forrás: https://www.potomac institute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
119. Hoffman, Frank G.: On Not-So-New Warfare: Political Warfare vs. Hybrid Threats, War on the Rocks, 2014. július 28. Forrás: <https://warontherocks.com/2014/07/on-not-so-new-warfare-political-warfare-vs-hybrid-threats/>
120. Holecz József: A Geraszimov-doktrína egy másik megvilágításban, *Felderítő Szemle*, 2017. 16. évf. 3-4. Szám
121. How Russian Intelligence operatives have attacked Ukraine in cyberspace: Interview with Ukrainian Security Service, Geopolitics Decanted by Silverado, 2023. augusztus 21. Forrás: <https://podcasts.apple.com/hu/podcast/geopolitics-decanted-by-silverado/id1614010500?i=1000625071187>
122. Howard, Colby – Pukhov, Ruslan (szerk.): Brothers Armed. Military Aspects of the Crisis in Ukraine, East View Press, Minneapolis, USA, 2015
123. Hudolejev, Viktor: Войска для сражения в эфире, *Красная Звезда*, 2014. április 14. Forrás: <http://archive.redstar.ru/index.php/newspaper/item/15511-vojska-dlya-srazheniya-v-efire>
124. Hunder, Max: Russia and Ukraine accuse each other of shelling around Zaporizhzhia nuclear plant, Reuters, 2022. augusztus 28. Forrás: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-ukraine-accuse-each-other-shelling-around-zaporizhzhia-nuclear-plant-2022-08-27/>
125. Hurst, Daniel: China leading US in technology race in all but a few fields, thinktank finds. The Guardian, 2023. március 2. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/02/china-leading-us-in-technology-race-in-all-but-a-few-fields-thinktank-finds>
126. Iasiello, Emilio J.: Russia's Improved Information Operations: From Georgia to Crimea, *Parameters*, 2017, 47. évf. 2. szám, pp. 51-63
127. Ivanov, Sz. P.: The Initial Period of War: A Soviet View, Department of the Air Force, Washington, D.C., 1986. (A mű eredeti nyelvű címe és bibliográfiai adatai: Начальный период войны, Az SZSZSZK Védelmi Minisztériumának Katonai Kiadója, Moszkva, 1974)
128. Ivanov, Vladyimir: Самые информированные люди в ГРУ, *NVO*, 2012. október 12. Forrás: https://nvo.ng.ru/forces/2012-10-12/11_gru.html
129. Jackson, Jon: U.K. Crosses Putin's Red Line, *Newsweek*, 2023. május 11. Forrás: <https://www.newsweek.com/uk-crosses-putins-red-line-1799723>
130. Jankovics Márton: Szilágyi Ákos: A hibrid harmadik világháború küszöbén járunk, vagy már azon is túl, *24.hu*, 2023. február 7. Forrás: <https://24.hu/kultura/2023/02/07/szilagyi-akos-interju-orosz-ukran-haboru-elemzes-vilaghaboru-vladyimir-putyin-nyugat/>

131. Jegorov, Ivan: Патрушев: Украина была предложением для начала гибридной войны Запада против РФ, rg.ru, 2022. május 31. Forrás: <https://rg.ru/2022/05/31/patrushev-ukraina-byla-predlogom-dlia-nachala-gibridnoj-vojni-zapada-protiv-rf.html>
132. Jermolin, Oleg – Zubov, Nyikolaj – Zubov, Mihail: Применение ударной авиации Воздушно-космических сил в военных конфликтах будущего, *Военная Мысль*, 2023/2
133. Joint Doctrine Note 1-19, Competition Continuum, Joint Chiefs of Staff, 2019. június 3. Forrás: https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/jdn_jg/jdn1_19.pdf
134. Joint Framework on countering hybrid threats, Európai Bizottság, 2016. április 6. Forrás: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_1250
135. Jójárt Krisztián: A hibrid hadviselés orosz elméletének változása az ukrajnai tapasztalatok tükrében, *Hadtudomány*, 2019/1-2. pp. 49-60
136. Jójárt Krisztián: Miért ne kiáltunk folyton hibrid hadviselést? *Political Capital*, 2020. május 27. Forrás: https://www.politicalcapital.hu/hirek.php?article_read=1&article_id=2538
137. Jójárt Krisztián: The War in Ukraine in the Light of “Costly Signal” Theory, Master’s Thesis, Corvinus University of Budapest, Budapest, 2020
138. Jójárt Krisztián: Út a háborúba. A 2022-es orosz–ukrán háború diplomáciai és katonai előzményei. *Nemzet és Biztonság*, 2022/4. szám, pp. 91-120
139. Jones, Sam: Ukraine: Russia’s new art of war. Nato has struggled to counter Moscow’s tactics in conflict where traditional might is only a part, *Financial Times*, 2014. augusztus 28. Forrás: <https://www.ft.com/content/ea5e82fa-2e0c-11e4-b760-00144feabdc0>
140. Jonsson, Oscar – Seely, Robert: Russian Full-Spectrum Conflict: An Appraisal After Ukraine, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2015, 28. évf. 1. szám
141. Jonsson, Oscar: *The Russian Understanding of War. Blurring the Lines between War and Peace*, Georgetown University Press, Washington, D.C., 2019
142. Joshi, Shashank: The war in Ukraine shows how technology is changing the battlefield, *The Economist*, 2023. július 3. Forrás: <https://www.economist.com/special-report/2023/07/03/the-war-in-ukraine-shows-how-technology-is-changing-the-battlefield>
143. Karaganov, Szergej: Тяжкое, но необходимое решение. Применение ядерного оружия может уберечь человечество от глобальной катастрофы, Россия в глобальной политике, 2023. június 13. Forrás: <https://globalaffairs.ru/articles/tyazhкое-no-neobhodimoe-reshenie/>
144. Karjakin, Vladyimir: Военные уроки ливийской операции НАТО. *Sztrategyicseszkaja sztabilnoszty*, 2012/4. (61)
145. Karmanau, Yuras: Russia signs deal to deploy tactical nuclear weapons in Belarus, AP, 2023. május 25. Forrás: <https://apnews.com/article/belarus-russia-nuclear-weapons-shoigu-285ff887e8b1c28d20ff68e1d775441e>
146. Kartapolov, Andrej: Уроки военных конфликтов, перспективы развития средств и способов их ведения. Прямые и не прямые действия в современных международных конфликтах, *Voennaja Mysl*, 2015/2.
147. Kipp, Jacob W.: Book review: Vladimir Slipchenko and Makhmut Gareev. *Future War. Journal of Slavic Military Studies*, 20. évf. 1. szám, 2007. pp. 147-158
148. Kipp, Jacob W.: The Methodology of Foresight and Forecasting in Soviet Military Affairs, Soviet Army Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 1987. szeptember, Forrás: <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA196677.pdf>
149. Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza, *Honvédségi Szemle*, 2019/4.

150. Klein, Margarete: Russia's military buildup along Ukraine's border: What to expect? Hybrid CoE Strategic Analysis/31. 2022. február 16. Forrás: <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2022/02/20220216-Hybrid-CoE-Strategic-Analysis-31-Russias-military-buildup-WEB.pdf>
151. Knox, MacGregor – Murray, Williamson: *The dynamics of military revolution 1300-2050*. Cambridge University Press, New York, NY, 2001
152. Kofman, Michael – Fink, Anya – Edmonds, Jeffrey: Russian Strategy for Escalation Management: Evolution of Key Concepts. CNA, 2020 április. Forrás: https://www.cna.org/archive/CNA_Files/pdf/drm-2019-u-022455-1rev.pdf
153. Kofman, Michael – Fink, Anya – Gorenburg, Dmitrij – Chesnut, Mary – Edmonds, Jeffrey – Waller, Julian: Russian Military Strategy: Core Tenets and Operational Concepts, CNA, 2021 október, Forrás: <https://www.cna.org/reports/2021/10/Russian-Military%20Strategy-Core-Tenets-and-Operational-Concepts.pdf>
154. Kofman, Michael – Migacheva, Katya – Nichiporuk, Brian – Radin, Andrew – Tkacheva, Olesya – Oberholtzer, Jenny: Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine, RAND Corporation, 2017, Forrás: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR1498.html
155. Kofman, Michael: Emerging Russian Weapons: Welcome to the 2020s (Part 1 – Kinzhal, Sarmat, 4202), Russia Military Analysis. A blog on the Russian military, 2018. március 4. Forrás: <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2018/03/04/emerging-russian-weapons-welcome-to-the-2020s-part-1-kinzhal-sarmat-4202/>
156. Kofman, Michael: Fire aboard AS-31 Losharik: Brief Overview, Russia Military Analysis (blog), 2019. július 3. Forrás: <https://russianmilitaryanalysis.wordpress.com/2019/07/03/fire-aboard-as-31-losharik-brief-overview/>
157. Kofman, Michael: It's Time to Talk About A2/AD: Rethinking the Russian Military Challenge, War on the Rocks, 2019. szeptember 5. Forrás: <https://warontherocks.com/2019/09/its-time-to-talk-about-a2-ad-rethinking-the-russian-military-challenge/>
158. Kofman, Michael: Russian Hybrid Warfare and Other Dark Arts, War on the Rocks, 2016. március 11. Forrás: <https://warontherocks.com/2016/03/russian-hybrid-warfare-and-other-dark-arts/>
159. Kokosin, Andrej: Формирующаяся система мировой политики и роль в ней военной техносферы и вооруженного насилия, *Вестник Академии военных наук*, 2020/2. pp. 4- 11
160. Kolesznyikov, Andrej: Putin's War Has Moved Russia From Authoritarianism to Hybrid Totalitarianism, Carnegie, 2022. április 19. Forrás: <https://carnegieendowment.org/2022/04/19/putin-s-war-has-moved-russia-from-authoritarianism-to-hybrid-totalitarianism-pub-86921>
161. Kononczuk, Wojciech: Russia's Real Aims in Crimea, 2014. március 13. Carnegie Endowment for International Peace, Forrás: <https://carnegieendowment.org/2014/03/13/russia-s-real-aims-in-crimea-pub-54914>
162. Koós Gábor – Szternák György: A hibrid fenyegetések és a hibrid háború jellemzői – orosz szakértők szerint. Felderítő Szemle, 2017/1. pp. 48-73
163. Kortunov, Andrej: From Astana to Geneva with a Stop in Sochi? Valdaj Klub, 2017. november 14. Forrás: <https://valdaiclub.com/a/highlights/from-astana-to-geneva-with-a-stop-in-sochi/>
164. Kruglov, Vjacseszlav – Subin, Alekszej: О возрастающем значении упреждения противника в действиях. *Военная Мысль*, 2021/12. pp. 27-34

165. Kruglov, Vjacseszlav – Voszkreszenszkij, Vlagyimir – Murszametov, Vlagyimir: Анализ взглядов военных теоретиков ведущих зарубежных государств на содержание и ведение современных и будущих войн. *Военная Мысль*, 2021/7. pp. 120-129
166. Krupnov, Szergej: *Dialektika és hadtudomány*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1966
167. Kulakov, V. – Ponomarev, Jurij – Kasirina, Jelena: Проблемы войны и мира в XX – XXI веках, *Voennaja Mysl*, 2019/1.
168. LaFraniere, Sharon: Russia's Putin Calls Iraq War A 'Mistake'. The Washington Post, 2003. március 18. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2003/03/18/russias-putin-calls-iraq-war-a-mistake/7fff0ba1-bfda-4970-a1a9-f7c7afd6aaa2/>
169. Landler, Mark – Gordon, Michael R.: NATO Chief Warns of Duplicity by Putin on Ukraine, The New York Times, 2014. július 8. Forrás: https://www.nytimes.com/2014/07/09/world/europe/nato-chief-warns-of-duplicity-by-putin-on-ukraine.html?_r=0
170. Lasztocskin, Jurij – Kozarickij, Jurij – Donszkov, Jurij – Morareszku, Andrej: Боевое применение войск радиоэлектронной борьбы как составная часть оперативного искусства объединения Сухопутных войск, *Военная Мысль*, 2017/9
171. Lendon, Brad: If the past is anything to go by, Russia will struggle to occupy Ukraine, CNN, 2022. március 2. Forrás: <https://edition.cnn.com/2022/03/02/europe/russia-military-challenges-ukraine-past-wars-intl-hnk/index.html>
172. Lenin Vlagyimir Iljics: *Állam és forradalom*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1977
173. Lenin, Vlagyimir Iljics.: A II. Internacionálé csődje. (Részletek) In.: Kocsis Bernát (szerk.): *Lenin válogatott katonai írásai*. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1981. 87-101.
174. Levy, Jack S. – Thompson, William R.: *Causes of War*, Wiley-Blackwell, 2010
175. Liang, Qiao – Xiangsui, Wang: *Unrestricted Warfare*, Peking, 1999, Forrás: <https://www.c4i.org/unrestricted.pdf>
176. Lukjanov, Fjodor: Что надо сделать Москве, чтобы привязанность к ней Белоруссии не зависела от Лукашенко, Россия в глобальной политике, 2021. augusztus 10. Forrás: <https://globalaffairs.ru/articles/chto-delat-moskve/>
177. Main, Steven J.: The ‘brain’ of the Russian army: The centre for military-strategic research, general staff (TsVSI GSh), 1985–2000, *The Journal of Slavic Military Studies*, 2000, 13. évf. 3. Szám
178. Majumdar, Dave: What We Know About KSSO, The 2,000-Strong Russian ‘Delta Force’ Training For War, Task and Purpose, 2018. március 1. Forrás: <https://taskandpurpose.com/news/kssso-russia-special-operations-forces/>
179. Makarenko, Szergej: Подавление сетцентрических систем управления радиоэлектронными информационно-техническими воздействиями, *Системы управления, связи и безопасности*, 2017/4. 36. о. Forrás: <https://cyberleninka.ru/article/n/podavlenie-setentsricheskih-sistem-upravleniya-radioelektronnymi-informatsionno-tehnicheskimi-vozdeystviyami>
180. Malasenko, Alekszej: Война в Сирии глазами российских мусульман, Carnegie Moscow Center, 2016. június 23. Forrás: <https://carnegie.ru/2016/06/23/ru-pub-63875>
181. Malisev, Alekszandr – Pivovarov, Jurij – Nahalev, Vlagyimir: Категории «война» и «вооруженный конфликт»: сходство и различие, *Военная Мысль*, 2022/2.
182. Marples, David R. (szerk.): *The War in Ukraine’s Donbas. Origins, Contexts, and the Future*, Central European University Press, Budapest, 2022
183. Marshall, James A.: Russia’s Struggle for Military Reform: A Breakdown in Conversion Capabilities. *Journal of Slavic Military Studies*, 27. évf., 2014/2

184. Martova, Marina: Генерал ФСБ: Стрелков в Украине действовал на 90% по собственной инициативе. Высокопоставленный разведчик в свое время принимал на работу в спецслужбу будущего главкома войск ДНР. Независимое Военное Обозрение, 2014. december 19. Forrás: https://nvo.ng.ru/spforces/2014-12-19/1_interview.html
185. Mattis, James N. – Hoffman, Frank G.: Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars, U. S. Naval Institute, 2005. november, Forrás: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars>
186. Mazarr, Michael J.: *Mastering the Gray Zone: Understanding a Changing Era of Conflict*, U.S. Army War College Press, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 2015
187. McCuen, John: Hybrid Wars. *Military Review*, 2008 március/április. Forrás: https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/MilitaryReview_20080430_art017.pdf
188. McDermott, Roger N. – Bartles, Charles K.: Defining the “Special Military Operation”, NATO Defense College, 2022. szeptember 6. Forrás: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=777#_edn6
189. McDermott, Roger N. – Bartles, Charles K.: An Assessment of the Initial Period of War: Russia Ukraine 2022. Part Two, Foreign Military Studies Office, 2023. június 8. Forrás: <https://community.apan.org/wg/tradoc-g2/fmso/m/fmso-monographs/440068>
190. McDermott, Roger N. – Bukkvoll, Tor: Russia in the Precision-Strike regime – military theory, procurement and operational impact. FFI, 2017. augusztus 1. Forrás: <https://ffi-publikasjoner.archive.knowledgearc.net/bitstream/handle/20.500.12242/1291/17-00979.pdf>
191. McDermott, Roger N.: Does Russia Have a Gerasimov Doctrine? *Parameters*, 46. évf. 1. szám, 2016
192. McDermott, Roger N.: Russia's Electronic Warfare Capabilities to 2025 Challenging NATO in the Electromagnetic Spectrum. ICDS, 2017. szeptember, Forrás: https://icds.ee/wp-content/uploads/2018/ICDS_Report_Russias_Electronic_Warfare_to_2025.pdf
193. McDermott, Roger N.: *Russia's Path to the High-Tech Battlespace*. Jamestown Foundation, Washington, D. C., 2022
194. McDermott, Roger N.: Russian Military Thought on the Changing Character of War: Harnessing Technology in the Information Age, Jamestown Foundation, 2021. október 29. Forrás: <https://jamestown.org/program/russian-military-thought-on-the-changing-character-of-war-harnessing-technology-in-the-information-age/>
195. McFaul, Michael: *Advancing Democracy Abroad. Why We Should and How We Can*, Stanford University, Stanford, California, 2010
196. McFaul, Michael: Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution, *International Security*, 2007, 32. évf. 2. Szám
197. Medvegyev, Dmitrij: Поражение Запада на украинском направлении неизбежно, Telegram bejegyzés, 2023. augusztus 19. Forrás: https://t.me/medvedev_telegram/376
198. Medvegyev, Dmitrij: Почему бессмысленны контакты с нынешним украинским руководством, Коммерсантъ, 2021. október 11. Forrás: <https://www.kommersant.ru/doc/5028300>
199. Medvegyev, Dmitrij: Украина хочет в ЕС (К дню рождения нашего заклятого друга – НАТО), Telegram bejegyzés, 2022. április 2. Forrás: https://t.me/medvedev_telegram/30

200. Megerősítettük az együttműködést Oroszországgal, Magyarország Kormánya, 2015. február 17. Forrás: <https://www.youtube.com/watch?v=RbJT13YTyk4>
201. Metz, Stephen: Strategic Asymmetry, *Military Review*, 2001. július-augusztus
202. Микрjukов, Василий: Как противостоять агрессии США, *Вестник Академии военных наук*, 2015/2
203. Miller, Greg – Belton, Catherine: Russia’s spies misread Ukraine and misled Kremlin as war loomed, *The Washington Post*, 2022. augusztus 19. Forrás: <https://www.washingtonpost.com/world/interactive/2022/russia-fsb-intelligence-ukraine-war/>
204. Minister: Russian operation in Syria stopped chain of color revolutions in Middle East, *TASZSZ*, 2017. február 21. Forrás: <https://tass.com/politics/932137>
205. Missiroli, Antonio: From Hybrid Warfare to “Cybrid” Campaigns: The New Normal? *NATO Defense College*, 2019. szeptember, Forrás: <http://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=606>
206. Monaghan, Andrew (szerk.): *Russian Grand Strategy in the Era of Global Power Competition*. Manchester University Press, 2022
207. Monaghan, Andrew: Putin sees himself as engaged in an existential war with the West, *Engelsberg Ideas*, 2022. szeptember 21. Forrás: <https://engelsbergideas.com/notebook/putin-sees-himself-as-engaged-in-an-existential-war-with-the-west/>
208. Nagy László – Tömösváry Zsigmond: Az orosz biztonságpolitikai gondolkodás. *Dialóg Campus Kiadó*, Budapest, 2018
209. Nagy László: A hibrid hadviselés megjelenése a 20. század első felében. *Honvédségi Szemle*, 2022/5.
210. Nagy Miklós Mihály: Clausewitz és az első világháború, *Közép-Európai Közlemények*, 2017. 10. évf. 4. Szám
211. Nato to counter 'hybrid warfare' from Russia, *BBC*, 2015. május 14. Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-32741688>
212. Naumov, Alekszandr: «Мягкая сила», «цветные революции» и технологии смены политических режимов в начале XXI века, *Аргмак-Медиа*, Moszkva, 2016
213. Nemeth, William J.: *Future war and Chechnya: a case for hybrid warfare*, *Naval Postgraduate School*, Monterey, California, 2002. június, Forrás: <https://core.ac.uk/download/pdf/36699567.pdf>
214. New foreign policy concept allows Russia to hold preventive attacks, says military analyst. *TASZSZ*, 2023. április 1. Forrás: <https://tass.com/politics/1597977>
215. Nicholson, Peter: *Effects-Based Strategy: Operations in the Cognitive Domain*, *Security Challenges*, 2006, 2. évf. 1. Szám
216. Norberg, Johan: *The Use of Russia’s Military in the Crimean Crisis*, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2014. március 13. Forrás: <https://carnegieendowment.org/2014/03/13/use-of-russia-s-military-in-crimean-crisis-pub-54949>
217. Norberg, Johan: *Training to Fight. Russia’s Military Exercises 2011-2014*. FOI, 2015. december, Forrás: <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI-R--4128--SE>
218. Novikov, Vlagyimir – Golubcsikov, Szergej: *Современные сценарии ведения информационных войн и их итоги*, *Вестник Академии военных наук*, 2017/2. szám, pp. 64-70
219. Nye, Joseph S. Jr. – Owens, William A.: *America’s Information Edge*. *Foreign Affairs*, 75. évf. 2. szám, 1996 március/április

220. Ogarkov, Nyikolaj: A békés munka fölött örködve. In. Gábor Tamás – Gellért György – Hary Judit (ford.): Katonapolitikai kérdésekről. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1981.
221. Olsen, John Andreas: Boyd Revisited. A Great Mind with a Touch of Madness, *Air Power History*, 2016, 63. évf. 4. Szám
222. Oltermann, Philip – Lewis, Paul: EU foreign ministers agree sanctions against Ukrainian officials, *The Guardian*, 2014. február 21. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2014/feb/20/ukraine-eu-foreign-ministers-agree-sanctions-officials>
223. Palik Júlia – Obermeier, Anna-Maria – Rustad, Siri Aas: Conflict Trends: A Global Overview, 1946–2021, PRIO, 2022, Forrás: <https://www.prio.org/publications/13178>
224. Pankratov, N. R. (szerk.): *Lenin és a szovjet fegyveres erők*, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1970
225. Pavlov, Dmitrij – Szizov, Vlagyimir: Тенденции изменения угроз военной безопасности Российской Федерации, *Военная Мысль*, 2021/11. pp. 16-21
226. Péczeli Anna: Shifting Away From Cold War Nuclear Thinking? Nuclear Strategy under the Obama Administration. PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2014
227. Pellerin, Cheryl: Cyberspace is the new domain of warfare, U.S. Air Force, 2010. október 18. Forrás: <https://www.af.mil/News/Article-Display/Article/115277/cyberspace-is-the-new-domain-of-warfare/>
228. Pénzváltó Nikolett: „Tagadható” háborúk? A kockázatok és lehetőségek értékelése aktuális közel-keleti esettanulmányokon keresztül, *Nemzet és Biztonság*, 2021/2. pp. 50-69
229. Petelin, German – Barinov, Vlagyimir: Разведка Минобороны требует от ученых неустойку в 30 млн рублей. Главное разведывательное управление отстаивает в суде свои права, *Izvesztyija*, 2013. március 15. Forrás: <https://iz.ru/news/546680>
230. Peterson, Annabel: With the Hybrid War, Russia and the West Both Played a Losing Hand, ICDS, 2022. augusztus 25. Forrás: <https://icds.ee/en/with-the-hybrid-war-russia-and-the-west-both-played-a-losing-hand/>
231. Platonova, Daria: *The Donbas Conflict in Ukraine. Elites, Protest and Partition*, Routledge, London & New York, 2022
232. Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős? *Hadtudomány*, 2015/3-4
233. Prentice, Alessandra: Cossacks, Berkut and other armed men dig in for Crimea stay, Reuters, 2014. március 2. Forrás: <https://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-crimea/cossacks-berkut-and-other-armed-men-dig-in-for-crimea-stay-idUSBREA210VZ20140302>
234. Profile: Russia's new military chief Valery Gerasimov, BBC, 2012. november 9, Forrás: <https://www.bbc.com/news/world-europe-20270111>
235. Putin Decorates Army Unit That Ukraine Blames for Bucha Deaths, Bloomberg, 2022. április 18. Forrás: https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-18/putin-decorates-army-unit-that-ukraine-blames-for-bucha-deaths?in_source=embedded-checkout-banner
236. Putyin, Vlagyimir: "БЫТЬ Сильными: гарантии национальной безопасности для России". *Rosszijszkaja Gazeta*, 2012. február 19. Forrás: <https://rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html>
237. Puyvelde, Damien Van: Hybrid war – does it even exist? *NATO Review*, 2015. május 7. Forrás: <https://www.nato.int/docu/review/2015/also-in-2015/hybrid-modern-future-warfare-russia-ukraine/EN/index.html>

238. Rácz András – Póti László: Egy válság anatómiája: Ukrajna. (előadás) Magyar Külügyi Intézet, 2014. március 3.
239. Rácz András: A 2017. január végi kelet-ukrajnai eszkaláció politikai és hadműveleti háttere, *Nemzet és Biztonság*, 2017/1. szám, pp. 47-60
240. Rácz András: A Fekete-tengeri Flottáról szóló orosz–ukrán megállapodás margójára, *Nemzet és Biztonság*, 2010. május, pp. 59-65
241. Rácz András: Odamentek az orosz különleges erők, és megmondták, hogy ki lesz az új miniszterelnök, 444, 2018. március 18. Forrás: <https://444.hu/tldr/2018/03/18/odamentek-az-orosz-kulonleges-erok-es-megmondtak-hogy-ki-lesz-az-uj-miniszterelnok>
242. Rácz András: Oroszország biztonságpolitikai törekvései a posztszovjet térségben, SVKK Védelmi Tanulmányok, 2020/3 május 27. Forrás: https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/VT_2020_3_Racz_Andras_Oroszország_biztonságpolitikai_törekvései_a_posztszovjet_térségben_full.pdf
243. Rácz András: *Russia's Hybrid War in Ukraine. Breaking the Enemy's Ability to Resist*. The Finnish Institute of International Affairs, 2015. Forrás: <https://www.fii.fi/wp-content/uploads/2017/01/fiiareport43.pdf>
244. Ramm, Alekszej – Lavrov, Anton: В Центре шторма: как офицеры-операторы охраняют безопасность страны. 2019. december 30. Forrás: <https://iz.ru/959129/aleksei-ramm-anton-lavrov/v-tcentre-shtorma-kak-ofitcery-operatoriy-okhraniaiut-bezopasnost-strany>
245. Ramm, Alekszej: Проверка Украиной. Новый облик Вооруженных Сил портят полевые кухни, *Военно-промышленный Курьер*, 2015. április 27. Forrás: <https://vpk-news.ru/articles/25027>
246. Reach, Clint – Kilambi, Vikram – Cozad, Mark: *Russian Assessments and Applications of the Correlation of Forces and Means*, RAND Corporation, 2020, Forrás: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR4235.html
247. Reading Between the Lines: Methods of Analysis of Soviet Military Literature, *Cryptologic Quarterly*, 1985, 4. évf., 3. szám, Forrás: https://www.nsa.gov/portals/75/documents/news-features/declassified-documents/cryptologic-quarterly/Reading_Between_the_Lines.pdf
248. Resperger István: A válságkezelés és a hibrid hadviselés, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018.
249. Reynolds, Nick – Watling, Jack: Ukraine Through Russia's Eyes, RUSI, 2022. február 25. Forrás: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ukraine-through-russias-eyes>
250. Rich, David: Imperialism, Reform and Strategy: Russian Military Statistics, 1840-1880, *The Slavonic and East European Review*, 1996, 74. évf. 4. Szám
251. Rjabcsuk, V. D. – Nyicsipor, V. I.: О роли и месте прогнозирования и предвидения в системе планирования операции и общевойскового боя, *Военная Мысль*, 2007/10.
252. Robert Dalsjö – Michael Jonsson – Johan Norberg: A Brutal Examination: Russian Military Capability in Light of the Ukraine War, *Survival*, 64. évf. 3. szám, 2022, pp. 7-28
253. Robinson, Kali – Merrow, Will: The Arab Spring at Ten Years: What's the Legacy of the Uprisings? Council on Foreign Relations, 2020. december 3. Forrás: <https://www.cfr.org/article/arab-spring-ten-years-whats-legacy-uprisings>

254. Russian Private Military Companies: Their Use and How to Consider Them in Operations, Competition, and Conflict, Asymmetric Warfare Group, 2020 április, Forrás: <https://info.publicintelligence.net/AWG-RussianPrivateMilitaryCompanies.pdf>
255. Russian, Belarusian Officials Agree On New Level Of Cross-Border Security Cooperation, RFE/RL, 2020. december 18. Forrás: <https://www.rferl.org/a/russia-belarus-crossborder-security/31007245.html>
256. Saito, Mari – Tsvetkova, Maria: Long before Russia invaded Ukraine, the Kremlin was building a network of secret agents to smooth its path. A Reuters investigation shows the infiltration went far deeper than has been acknowledged. Reuters, 2022. július 28. Forrás: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/ukraine-crisis-russia-saboteurs/>
257. Sanger, David E. – Broad, William J.: Putin Declares a Nuclear Alert, and Biden Seeks De-escalation, The New York Times, 2022. február 27. Forrás: <https://www.nytimes.com/2022/02/27/us/politics/putin-nuclear-alert-biden-deescalation.html>
258. Sanger, David E.: *The Perfect Weapon: War, Sabotage, and Fear in the Cyber Age*, Crown, New York, 2018
259. Saposnyikov, Borisz: *A hadsereg agya*, Honvédelmi Minisztérium, Budapest, 1970
260. Schmid, Johann: Hybrid warfare on the Ukrainian battlefield: developing theory based on empirical evidence. *Journal on Baltic Security*, 2019/5 (1)
261. Security Council Approves ‘No-Fly Zone’ over Libya, Authorizing ‘All Necessary Measures’ to Protect Civilians, by Vote of 10 in Favour with 5 Abstentions, ENSZ, 2011. március 17. Forrás: <https://press.un.org/en/2011/sc10200.doc.htm>
262. Sevsov, Leontij: Гибридная война и спецоперация на Украине, Независимое Военное Обозрение, 2022. július 7. Forrás: https://nvo.ng.ru/concepts/2022-07-07/4_1196_ukraine.html
263. Shandra, Alya – Seely, Robert: The Surkov Leaks. The Inner Workings of Russia’s Hybrid War in Ukraine, 2019. július, RUSI, Forrás: https://static.rusi.org/201907_op_surkov_leaks_web_final.pdf
264. Shapovalova, Natalia – Jarábik Balázs: How Eastern Ukraine Is Adapting and Surviving: The Case of Kharkiv, Carnegie Europe, 2018. szeptember 12. Forrás: <https://carnegieeurope.eu/2018/09/12/how-eastern-ukraine-is-adapting-and-surviving-case-of-kharkiv-pub-77216>
265. Siebold, Sabine: NATO says Moscow may sabotage undersea cables as part of war on Ukraine, Reuters, 2023. május 3. Forrás: <https://www.reuters.com/world/moscow-may-sabotage-undersea-cables-part-its-war-ukraine-nato-2023-05-03/>
266. Sitov, Andrej: Принуждение к миру 4.0: военная фаза. TASZSZ, 2022. február 25. Forrás: <https://tass.ru/opinions/13854861>
267. Slikov, Vitalij: Демонопользация информации, Россия в глобальной политике, 2008. július-augusztus, Forrás: <https://globalaffairs.ru/articles/demonopolizacziya-informaczi/>
268. Snyder, Timothy: *Véres övezet. Európa Hitler és Sztálin szorításában*, Park Kiadó, Budapest, 2012
269. Somodi Zoltán – Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban. *Honvédségi Szemle*, 2019, 147. évf. 6. Szám
270. Stavridis, James: A Former Supreme Commander of NATO on What Putin's Up to in the Ukraine, Time, 2022. január 10. Forrás: <https://time.com/6138110/putin-strategy-ukraine/>
271. Sumov, V. V. – Корепанов, V. O.: Математические модели боевых и военных действий, *Kompjutyernyje issledovanyija i modelirovanyije*, 2020, 12. évf. 1. szám,

- Forrás:
<https://www.mathnet.ru/links/6ad9229e91d3facbf356b5e82c9f7614/crm781.pdf>
272. Sutyagin, Igor: Russian Forces in Ukraine, RUSI, 2015. március 9. Forrás: <https://rusi.org/explore-our-research/publications/briefing-papers/russian-forces-ukraine>
273. Synovitz, Ron: Attack of the GONGOs: Government-Organized NGOs Flood Warsaw Meeting. RFE/RL, 2019. szeptember 30. Forrás: <https://www.rferl.org/a/attack-of-the-gongos-government-organized-ngos-flood-warsaw-meeting/30191944.html>
274. Sz. Bíró Zoltán: Így készült Putyin a háborúra. Qubit, 2023. február 18. Forrás: <https://qubit.hu/2023/02/18/igy-keszult-putyin-a-haborura>
275. Sz. Bíró Zoltán: *Putyin háborúja*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2023
276. Szabó András – Panyi Szabolcs: Orbán a háborúban, Direkt36, 2022. október 21. Forrás: <https://www.direkt36.hu/orban-a-haboruban/>
277. Szalai Máté: Végjáték Aleppóban, Világgazdaság, 2016. december 11. Forrás: <https://www.vg.hu/velemeny/2016/12/vegjatek-aleppoban>
278. Szalontai Gábor – Kozár Tibor: A szíriai orosz katonai beavatkozás két éve, *Felderítő Szemle*, 2017/2. szám, pp. 5-31
279. Szenes Zoltán: Katonai biztonság napjainkban. Új fenyegetések, új háborúk, új elméletek. In. Finszter Géza – Sabjanics István (szerk.): *Biztonsági kihívások a 21. században*. Dialóg Campus Kiadó, 2016
280. Szenes Zoltán: Katonai kihívások a 21. század elején. *Hadtudomány*, 2005/4. szám
281. Szergejcev, Tyimofej: Что Россия должна сделать с Украиной, RIA Novosztyi, 2022. április 3. Forrás: <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>
282. Szerzsantov, Alekszandr – Szmolovij, Alekszandr – Dolgopolov, Alekszandr: Трансформация содержания войны: от прошлого к настоящему — технологии «гибридных» войн. *Военная Мысль*, 2021/2. pp. 20-27
283. Szerzsantov, Alekszandr – Szmolovij, Alekszandr – Tyerentyev, Igor: Трансформация содержания войны: контуры военных конфликтов будущего. *Военная Мысль*, 2022/6. pp. 19-30
284. Szerzsantov, Alekszandr: Трансформация содержания войны: от прошлого к современному. *Военная Мысль*, 2021/1
285. Szíria stratégiai érdekek ütközőpontjában, SVKI Elemzések, 2020/23, 2020. november 11. Forrás: [https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_23_Sz%C3%BAria%20a%20strat%C3%A9giai%20%C3%A9rdekek%20%C3%BCtk%C3%B6z%C3%B6pontj%C3%A1ban_\(SVKI\)%20\(1\).pdf](https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/SVKI_Elemzesek_2020_23_Sz%C3%BAria%20a%20strat%C3%A9giai%20%C3%A9rdekek%20%C3%BCtk%C3%B6z%C3%B6pontj%C3%A1ban_(SVKI)%20(1).pdf)
286. Szivkov, Konsztantyin: Ukraine Is Just the Beginning. The Geopolitical Consequences of the Special Operation Will Change the Entire View of the World (fordította: Charles K. Bartles), Military Review Online Exclusive, 2022. május, Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/journals/military-review/online-exclusive/2022-05/sivkov/>
287. Szlipcsenko, Vlagyimir – Garejev, Mahmut: *Future War*. Polit.ru Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2007
288. Szlipcsenko, Vlagyimir: *Война будущего (прогностический анализ)*. Объединенное гуманитарное издательство, 2005
289. Szlipcsenko, Vlagyimir: К какой войне должны готовиться вооруженные силы, *Отечественные Записки*, 2002/8. Forrás: <https://strana-oz.ru/2002/8/k-kakoy-voynedolzheny-gotovitsya-vooruzhennye-sily>
290. Szmolcsenko, Anna: 'Existential War': Putin Steels Russia for Long Conflict, The Moscow Times, 2023. február 19. Forrás:

<https://www.themoscowtimes.com/2023/02/18/existential-war-putin-steels-russia-for-long-conflict-a80248>

291. Szokolovszkij, Vaszilij: *Hadászat*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1964.
292. Sztulov, Szergej – Kozin, Mihail: Обеспечение военно-экономической безопасности государств-членов ОДКБ при противодействии гибридным угрозам: теория и практика применения, *Вестник Академии военных наук*, 2021/1. pp. 21-28
293. Sztjepsin, Mihail – Anyikonov, Andrej: Развитие вооружения, военной и специальной техники и их влияние на характер будущих войн. *Военная Мысль*, 2021/12. pp. 35-43
294. Szucskov, Makszim – Tack, Sim: *The Future of War*. Valdaj Klub, 2019 augusztus, Forrás: <https://valdaiclub.com/files/26032/>
295. Szurovikin, Szergej: Формы применения и организация управления межвидовой группировкой войск (сил) на театре военных действий. *Вестник Академии военных наук*, 2014/1
296. Takács Márk: The Neo-Methodist Warfare – Dawn of a New Age? *AARMS*, 2023/2. pp. 67-81
297. Tálas Péter – Csiki Tamás: Irak – mérleg a kivonulás után. *Nézőpontok*, 2012/1. Stratégiai Védelmi Kutatóközpont. Forrás: <https://svkk.uni-nke.hu/document/svkk-uni-nke-hu-1506332684763/svkk-nezopontok-2012-1-irak-merleg-a-kivonulas-utan-talas-p-csiki-t.original.pdf>
298. Taylor, Brian D.: *The Code of Putinism*. Oxford University Press, New York, 2018
299. The National Defense Strategy of the United States of America, Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma, 2005. március, Forrás: https://history.defense.gov/Portals/70/Documents/nds/2005_NDS.pdf?ver=tFA4Qqo94ZB0x_S6uL0QEg%3d%3d
300. Thomas, Timothy: Deciphering Asymmetry’s Word Game, *Military Review*, 2001. július-augusztus
301. Thomas, Timothy: Information Weapons: Russia’s Nonnuclear Strategic Weapons of Choice. *The Cyber Defense Review*, 2020a Forrás: https://cyberdefensereview.army.mil/Portals/6/Documents/CDR%20Journal%20Articles/Thomas_CDR%20V5N2%20Summer%202020.pdf
302. Thomas, Timothy: *Recasting the Red Star. Russia Forges Tradition and Technology Through Toughness*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2011
303. Thomas, Timothy: *Russia Military Strategy. Impacting 21st Century Reform and Geopolitics*. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, Kansas, 2015
304. Thomas, Timothy: *Russia’s Conduct of War: How and with What Assets*, MITRE Corporation, 2021. Január
305. Thomas, Timothy: Russia’s Forms and Methods of Military Operations. The Implementers of Concepts, *Military Review*, 2018. május-június, Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/May-June-2018/Russias-Forms-and-Methods-of-Military-Operations/>
306. Thomas, Timothy: *Russian Combat Capabilities for 2020: Three Developments to Track*. MITRE Corporation, McLean, Virginia, 2019 december
307. Thomas, Timothy: *Russian Views on Information-based Warfare*. Foreign Military Studies Office, 1996. Július
308. Thomas, Timothy: *The Chekinov-Bogdanov Commentaries of 2010-2017: What Did They Teach Us About Russia's New Way of War?* MITRE Corporation, 2020b

309. Thomas, Timothy: The Evolution of Russian Military Thought: Integrating Hybrid, New-Generation, and New-Type Thinking. *Journal of Slavic Military Studies*. 29. évf. 4. sz. 2016. pp. 554-575
310. Thomas, Timothy: The Evolving Nature of Russia's Way of War. *Military Review*, 2017 július-augusztus. Forrás: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/July-August-2017/Thomas-Russias-Way-of-War/>
311. Thomas, Timothy: The Evolving Nature of Russia's Way of War, *Military Review*, 2017. július-augusztus
312. Thornton, Rod: The Changing Nature of Modern Warfare, *The RUSI Journal*, 2015, 160. évf. 4. szám
313. Tömösváry Zsigmond: Orosz szakértők az európai rakétavédelmi rendszerről, *Felderítő Szemle*, 2011. szeptember-december, pp. 33-49
314. Treisman, Daniel: Why Putin Took Crimea, *Foreign Affairs*, 95. évf. 3. szám, 2016. május-június, pp. 47-54.
315. Trenyin, Dmitrij – Csernyenko, Jelena: Are We On the Brink of War? An Interview With Dmitri Trenin, Carnegie Moscow Center, 2022. január 29. Forrás: <https://carnegiemoscow.org/commentary/86304>
316. Trenyin, Dmitrij – Koskin, Pavel: Russia Will Get Stuck in Syria for a Long Time, Carnegie Moscow Center, 2018. február 24. Forrás: <https://carnegiemoscow.org/2018/02/24/russia-will-get-stuck-in-syria-for-long-time-pub-75640>
317. Trenyin, Dmitrij: Avoiding U.S.-Russia Military Escalation During the Hybrid War, Carnegie Endowment for International Peace, 2018. január, Forrás: https://carnegieendowment.org/files/Trenin_Hybrid_War_web.pdf
318. Trenyin, Dmitrij: The US and its allies are playing 'Russian Roulette'. You'd almost think they want a nuclear war, RT, 2023. június 22. Forrás: <https://www.rt.com/russia/578446-dmitry-trenin-sergey-karaganov/>
319. Trockij, Lev: Military Doctrine or Pseudo-Military Doctrinairism, 1921. november 22 – december 5. Forrás: <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1922/military/ch37.htm>
320. Troianovski, Anton – Nechepurenko, Ivan – Hopkins, Valerie: How the Kremlin Is Militarizing Russian Society. *The New York Times*, 2021. december 21. Forrás: <https://www.nytimes.com/2021/12/21/world/europe/russia-military-putin-kremlin.html>
321. Ukraine Authorities Clear Kharkiv Building, Arrest Scores Of 'Separatists', RFE/RL, 2014. április 8. Forrás: <https://www.rferl.org/a/kharkiv-operation-ukraine-terrorism-separatist-arrests/25324984.html>
322. Ukraine to try Kharkiv ex-security chief for treason, *France24*, 2023. március 20. Forrás: <https://www.france24.com/en/live-news/20230320-ukraine-to-try-kharkiv-ex-security-chief-for-treason>
323. Valerij Geraszimov életrajza, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: https://eng.mil.ru/en/management/info.htm?id=11113936@SD_Employee
324. Vasara, Antti: Theory of Reflexive Control Origins, Evolution and Application in the Framework of Contemporary Russian Military Strategy. Finnish National Defense University, Helsinki, 2020
325. Venable, Heather: Paralysis In Peer Conflict? The Material Versus the Mental in 100 Years of Military Thinking, *War on the Rocks*, 2020. december 1. Forrás: <https://warontherocks.com/2020/12/paralysis-in-peer-conflict-the-material-versus-the-mental-in-100-years-of-military-thinking/>

326. Vershinin, Alex: The Return of Industrial Warfare, RUSI, 2022. június 17. Forrás: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/return-industrial-warfare>
327. Vladimir Putin's annual news conference, Kreml, 2021. december 23. Forrás: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67438>
328. Vlagyimir Zarudnyickij életrajza, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: https://structure.mil.ru/management/info.htm?id=12154894@SD_Employee
329. Watling, Jack – Danylyuk, Oleksandr V. – Reynolds, Nick: Preliminary Lessons from Russia's Unconventional Operations During the Russo-Ukrainian War, February 2022–February 2023, RUSI, 2023. március 29. Forrás: <https://static.rusi.org/202303-SR-Unconventional-Operations-Russo-Ukrainian-War-web-final.pdf.pdf> 15
330. Watling, Jack – Reynolds, Nick: Meatgrinder: Russian Tactics in the Second Year of Its Invasion of Ukraine, RUSI, 2023. május 19. Forrás: <https://static.rusi.org/403-SR-Russian-Tactics-web-final.pdf>
331. Weapons based on new principles to be included in Russia's 2018-2025 program — ministry, TASZSZ, 2016. március 25. Forrás: <https://tass.com/defense/865119>
332. Whisler, Greg: Strategic Command and Control in the Russian Armed Forces: Untangling the General Staff, Military Districts, and Service Main Commands (Part Two). *Journal of Slavic Military Studies*, 33. évf., 2020/1
333. Why War Never Changes, Angry Planet Podcast, 2023. május 1. Forrás: <https://podcasts.apple.com/hu/podcast/angry-planet/id1023774600?i=1000611357361>
334. Wilde, Gavin – Sherman, Justin: No Water's Edge: Russia's Information War and Regime Security, Carnegie Endowment for International Peace, 2023. január 4. Forrás: <https://carnegieendowment.org/2023/01/04/no-water-s-edge-russia-s-information-war-and-regime-security-pub-88644>
335. Wilson, Andrew: *Ukraine Crisis. What It Means for the West*. Yale University Press, New Haven, 2014
336. Wintour, Patrick: Syria: Putin backs Assad and berates west over proposal to arm rebels. Russian president says backing 'those who kill their enemies and eat their organs' flouts Europe's humanitarian values, *The Guardian*, 2013. június 17. Forrás: <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/16/putin-warns-against-arming-syrian-rebels>
337. Zabierek, Lauren – Lawrence, Christie – Neumann, Miles – Sharikov, Pavel: US-Russian Contention in Cyberspace. Are “Rules of the Road” Necessary or Possible? Belfer Center, Harvard Kennedy School, 2021. június, 46. o. Forrás: <https://www.russiamatters.org/sites/default/files/media/files/PDF-CyberRulesoftheRoad-061021-RMPaper.pdf>
338. Zabrodskyi, Mykhaylo – Watling, Jack – Danylyuk, Oleksandr V. – Reynolds, Nick: Preliminary Lessons in Conventional Warfighting from Russia's Invasion of Ukraine: February–July 2022, RUSI, 2022. november 30. Forrás: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/special-resources/preliminary-lessons-conventional-warfighting-russias-invasion-ukraine-february-july-2022>
339. Zarembo, Kateryna – Solodkyy, Sergiy: The Evolution of Russian Hybrid Warfare: Ukraine. CEPA, 2021. január 29. Forrás: <https://cepa.org/comprehensive-reports/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-ukraine/>
340. Zarudnyickij, Vlagyimir: Формы и способы боевого применения группировок вооруженных сил в зоне ответственности военного округа, включая противодействие незаконным вооруженным формированиям и обеспечение антитеррористической защищенности особо важных объектов, *Вестник Академии военных наук*, 2017/2. pp. 23-26

341. Zarudnyickij, Vlagyimir: Характер и содержание военных конфликтов в современных условиях и обозримой перспективе. *Военная Мысль*, 2021/1. pp. 34-56
342. Zolotarjov, Vlagyimir (szerk.): *История военной стратегии России*, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának Hadtörténeti Intézete, Moszkva, 2000
343. Zysk, Katarzyna: Defence innovation and the 4th industrial revolution in Russia. *Journal of Strategic Studies*, 2021. 44. évf. 4. Szám
344. Александр Смолывый: «Генератор прорывных идей и предложений», *Красная Звезда*, 2020. január 26. Forrás: <https://web.archive.org/web/20200918130416/https://www.arms-expo.ru/news/armed-forces/aleksandr-smolovoy-generator-proryvnykh-idey-i-predlozheniy/>
345. Армия останется несокрушимой, *Красная Звезда*, 2017. december 24. Forrás: <http://archive.redstar.ru/index.php/news-menu/vesti/v-voennyh-okrugah/iz-tsentralnogo-voennogo-okruga/item/35496-armiya-ostanetsya-nesokrushimoy>
346. Асимметричные военные (боевые) действия. Terminológiai útmutató a védelem területén. Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://dictionary.mil.ru/folder/123102/item/129185/>
347. В Минобороны заявили о новом типе войны США против России, *РБК*, 2021. március 25. Forrás: https://www.rbc.ru/rbcfreenews/605c07e09a79470e183e5200?from=from_main_9
348. В район Перекопа доставлены 22 российские артиллерийские установки, *Black Sea News*, 2014. március 11. Forrás: <https://www.blackseanews.net/read/77613>
349. Владимир Путин: "Быть сильными: гарантии национальной безопасности для России", *RG*, 2012. február 19. Forrás: <https://rg.ru/2012/02/20/putin-armiya.html>
350. Военная доктрина, Terminológiai útmutató a védelem területén. Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://dictionary.mil.ru/folder/123102/item/129191/>
351. Заседание Международного дискуссионного клуба «Валдай», *Kreml*, 2022. október 27. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/69695>
352. Интервью Дмитрия Рогозина агентству «Интерфакс-АВН», *Oroszország Kormánya*, 2013. október 7. Forrás: <http://government.ru/news/7014/>
353. Концептуальные взгляды на деятельность Вооруженных Сил Российской Федерации в информационном пространстве, *Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma*, 2011. Forrás: <https://ens.mil.ru/science/publications/more.htm?id=10845074@cmsArticle>
354. Обращение Президента Российской Федерации, *Kreml*, 2022. február 21. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/67828>
355. Оружие на новых физических принципах. *Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériumának Enciklopédiája*, Forrás: <https://encyclopedia.mil.ru/encyclopedia/dictionary/details.htm?id=13770@morfDictionary>
356. Ответы на вопросы участников Петербургского экономического форума, *Kreml*, 2013. június 21. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/18387>
357. Патрушев допустил повторение афганского сценария на Украине, *Известия*, 2021. augusztus 19. Forrás: <https://iz.ru/1209383/2021-08-19/patrushev-dopustil-afganskii-scenarii-dlia-ukrainy>
358. Послание Федеральному Собранию Российской Федерации, *Oroszország Elnöke*, 2006. május 10. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>

359. Пресс-конференция по итогам переговоров президентов России и США, Oroszország Elnöke, 2018. július 16. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/58017>
360. Путин о развитии ВС: упор на технологии с учетом экономических реалий, RIA Novosztyi, 2015. január 20. Forrás: <https://ria.ru/20150120/1043465530.html>
361. Путин объяснил необходимость военной операции в Сирии, РБК, 2015. szeptember 30. Forrás: <https://www.rbc.ru/politics/30/09/2015/560bdf169a79470d502d4849>
362. Путин пообещал "асимметричный" ответ на американскую систему ПРО, Lenta, 2007. február 10. Forrás: <https://lenta.ru/news/2007/02/10/putin/>
363. Референдум об изменении статуса Крыма состоится 25 мая, Interfax, 2014. február 27. Forrás: <https://www.interfax.ru/world/361626>
364. Рик. За кадром. Генерал. Спецпроект Дмитра Комарова, Youtube, 2023. május 12. Forrás: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=TadXxP_26V8&feature=share
365. Советская военная теория накануне второй мировой войны. In. История Второй Мировой Войны. 1939-1945. Том 2', Az SZSZSZK Védelmi Minisztériumának Katonai Kiadója, Moszkva, 1974, Forrás: <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000167/st019.shtml>
366. Статья Владимира Путина «Об историческом единстве русских и украинцев», Kreml, 2021. július 12. Forrás: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>
367. Тенденции развития военного искусства. Доктор военных наук Александр Сержантов о разработках Центра военно-стратегических исследований, NVO, 2019. október 4. Forrás: https://nvo.ng.ru/realty/2019-10-04/1_1064_tendenzii.html
368. Указ Президента РФ от 23.07.2013 N 631 (ред. от 17.01.2022) "Вопросы Генерального штаба Вооруженных Сил Российской Федерации" (вместе с "Положением о Генеральном штабе Вооруженных Сил Российской Федерации"), Forrás: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_149773/00ee73b13cf52cabbab437bd85972917a082219b/
369. Центр военно-политических исследований, Forrás: <http://eurasian-defence.ru/?q=node/4722>
370. Центр военно-стратегических исследований, Az Oroszországi Föderáció Védelmi Minisztériuma, Forrás: <https://vagsh.mil.ru/Struktura-akademii/Centr-voenno-strategicheskikh-issledovani>
371. Шойгу раскритиковал структуру "Оборонсервиса" за ремонт техники, RIA Novosztyi, 2013. július 2. Forrás: https://ria.ru/defense_safety/20130702/947018339.html

A SZERZŐNEK A TÉMÁBAN EDDIG MEGJELENT PUBLIKÁCIÓI

1. Jójárt Krisztián: Út a háborúba. A 2022-es orosz–ukrán háború diplomáciai és katonai előzményei. *Nemzet és Biztonság*, 2022/4. pp. 91-120
2. Jójárt Krisztián: A Moszkva által követelt biztonsági garanciákról. *SVKI Elemzések*, 2022/1.
3. Csiki Varga Tamás – Jójárt Krisztián – Rácz András – Tóth Péter: Terror Threat During Peer-to-Peer Conventional War: A Background Study. Center of Excellence Defence Against Terrorism. Ankara, Turkey, 2022
4. Jójárt Krisztián: The Russian Understanding of War: Blurring the Lines Between War and Peace (book review) *Journal of Slavic Military Studies*, 2020/3, pp. 485-490
5. Rácz András – Jójárt Krisztián: The Role of Irregular Forces in Russia's Hybrid Warfare. Center of Excellence Defence Against Terrorism. Ankara, Turkey, June, 2020
6. Jójárt Krisztián: A hibrid hadviselés és a jövő háborúja. *Honvédségi Szemle*. 2020/1, pp. 5-19
7. Jójárt Krisztián: Russian Military Thinking and the Hybrid War. *National Security Review*, 2019, pp. 14-30
8. Jójárt Krisztián: A hibrid hadviselés orosz elméletének változása az ukrajnai tapasztalatok tükrében. *Hadtudomány*, 2019/1-2, pp. 49-60
9. Jójárt Krisztián: Revising the Theory of Hybrid War: Lessons from Ukraine. Center for European Policy Analysis, Washington, D.C., April, 2019
10. Jójárt Krisztián – Rácz András: Contemporary Russian Military Thinking on Conflicts of the 21st Century: Beyond the 'Gerasimov Doctrine' In: *Conflicts in the Gray Zone: A Challenge to Adapt*. 2017
11. Jójárt Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése IV. – Védelmi költségvetés, *Nemzet és Biztonság*, 2017/6. pp. 79-88
12. Jójárt Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése III. – Műveleti tapasztalatok, *Nemzet és Biztonság*, 2017/5. pp. 79-110
13. Jójárt Krisztián: Az orosz haderőreform értékelése II. – Szervezet, személyi állomány, fegyverzet, *Nemzet és Biztonság*, 2017/3. pp. 54-68
14. Jójárt Krisztián: Az orosz haderőreform I. Megkésettség, átfogó reform. *Nemzet és Biztonság*, 2017/2. pp. 43-53